

Güncel Kent Araştırmaları

Editör: Doç. Dr. Vedat YILMAZ

Güncel Kent Araştırmaları

Editör:

Doç. Dr. Vedat YILMAZ

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Güncel Kent Araştırmaları

Editor: Doç. Dr. Vedat YILMAZ

Language: Turkish

Publication Date: 2024

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5958-24-2

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub647>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Yılmaz, V. (ed) (2024). *Güncel Kent Araştırmaları*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub647>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Önsöz

Kent insanların yaşamlarını sürdürdükleri kıra göre daha fazla gelişmiş olanakları daha fazla olan yerleşim alanlarıdır. Kentler bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri mekanlardır. Kentleri diğer mekanlardan ayıran en önemli özellik bireylerin yaşam koşullarını daha olanaklı hale getirmesi ve farklı fırsatları sunmasıdır. Kentler hakkındaki araştırmalar birçok disiplinler tarafından yapılmaktadır. Kent sınırları çizilmiş olmayan bir araştırma alanına sahiptir. Dolayısıyla kent olgusu geniş boyutlu bir kavramdır. Nüfus yoğunluğunun ve çeşitliliğin fazlaca olduğu yerleşim alanı olarak kentler farklı kültürleri bünyesinde barınmaktadır. Farklı üniversitelerden akademisyenlerin katkıları ile hazırlanmış olan Güncel Kent Araştırmaları başlıklı bu kitapta özellikle, kent, kent sorunları, kentlerdeki karmaşıklar, karmaşıklığa neden olan unsurlar, göç sonrası kentlerin durumu hakkındaki konular çeşitli düzeyde farklı yöntem ve bakış açıları ile ele alınmıştır.

Sekiz bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde M. Kemal Öktem ve Derya Mısıroğlu; “Kamu Yönetimi Perspektifinden Kent Kültürü ve Z Kuşağı” başlıklı çalışması ile kent kültürü yönetim boyutu kapsamında ele alınarak Z kuşağının algısı değerlendirilmeye çalışılmış, alan yazınındaki nispeten eksiklik ve boşluğa katkı sunulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Eren Kum, “Akıllı Kartların Yenilenen Yüzü: Türkiye Kart” başlıklı çalışması ile Türkiye Kart projesi hakkında bilgilerin sunulması ve konunun akıllı ulaşım sistemleri açısından öneminin vurgulanması ve ilgililerin dikkatini potansiyel çalışma alanlarına çekmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Volkan Turan “İklim Krizi ve Yeşil Ekonomi” başlıklı çalışması ile iklim krizinin boyutları ortaya konulmuş, iklim değişikliğinin temel göstergeleri olan sera gazları salınımları, küresel sıcaklık artışı, deniz seviyesindeki yükselme ve biyoçeşitliliğinin azalması eğilimleri ortaya konularak, tehdidin büyüklüğü değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, Hatice Pehlevan ve Hayrettin Özler “Kentsel Siyasetin Dönüşümünde Yusufeli Barajı Örneği” başlıklı çalışması kentsel siyaseti siyasal ve kentsel arasındaki bir bağ olarak ele almaktadır. Bu bağın teorisini depolitizasyon açısından açıklayarak Türkiye’nin en yüksek barajı

Yusufeli Barajı'nın yapılması nedeniyle yeni yerleşim yerine taşınan Yusufeli halkının bu süreçte siyasal deneyimlerini belirleyen, deneyimlerini etkileyen unsurların neler olduğu sorusuna dayanmaktadır.

Beşinci bölümde, Hatike Koçar Uzan “Türkiye’de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif” başlıklı çalışması ile Türkiye’nin kendine özgü kentleşme dinamiklerini anlamaya katkı sağlayarak, gelecekte daha sürdürülebilir ve planlı kentleşme politikaları geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Altıncı bölümde, Abdulsemet Yaman “Yerel Yönetimlerin Demokrasi Etkileşimi” başlıklı çalışması ile Yerel yönetimlerin demokrasiyle olan etkileşimi, özellikle şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamu denetimi gibi temel demokratik değerlerin pekişmesini sağlanması konularına dikkat çekmiştir.

Yedinci bölümde, Fatih Güler “Kent Yönetiminde Siyasal Minyatür: Türkiye’de İlçe ve Siyasi Parti Bazlı Bir İnceleme” başlıklı çalışması ile Siyasal minyatürlerin tespit edilmesi, büyük ölçekli idari birimlere göre daha kolay alan araştırma yapılması mümkün olan alt idari birimlerdeki seçmen davranışlarına göre makro politik tercih belirlenmesine olanak sağlama işlevine odaklanmaktadır.

Sekizinci ve son bölümde Vedat Yılmaz “Göçün Kentlerin Gelişimindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışması ile Türkiye’de kentlerin gelişiminde özellikle Suriyeli göçün neden olduğu unsurlar ele alınarak yorum ve önerilerde bulunulmuştur. Bu bağlamda bölümde kent ve Göç ilişkisi, Türkiye’de Suriyeli Göç Sonrası Kentlerin Durumu, 2011-2024 yılları arasında geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli göçmenlerin nüfus değişimi ve kentler üzerindeki etkilerine yönelik bilgiler sunulmuştur.

İçindekiler

Önsöz iii

Bölüm 1

Kamu Yönetimi Perspektifinden Kent Kültürü ve Z Kuşağı 1
M. Kemal Öktem
Derya Mısıroğlu

Bölüm 2

Akıllı Kartların Yenilenen Yüzü: Türkiye Kart 25
Eren Kum

Bölüm 3

İklim Krizi ve Yeşil Ekonomi 53
Volkan Turan

Bölüm 4

Kentsel Siyasetin Dönüşümünde Yusufeli Barajı Örneği 83
Hatice Pehlevan
Hayrettin Özler

Bölüm 5

Türkiye’de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif 119
Hatike Koçar Uzan

Bölüm 6

Yerel Yönetimlerin Demokrasi Etkileşimi 135
Abdulsemet Yaman

Bölüm 7

Kent Yönetiminde Siyasal Minyatür: Türkiye’de İlçe ve Siyasi Parti Bazlı Bir
İnceleme 153

Fatih Güler

Bölüm 8

Göçün Kentlerin Gelişimindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme 169

Vedat Yılmaz

Kamu Yönetimi Perspektifinden Kent Kültürü ve Z Kuşağı

M. Kemal Öktem^{1*}

Derya Mısıroğlu^{2*}

Özet

Kent kültürü, kentsel alanlarda yaşayan bireylerin yaşam tarzlarını, değerlerini ve alışkanlıklarını şekillendiren dinamik bir yapıdır. Tarihsel olarak kent kültürü; ticaretin, sanatın, sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı kentlerde şekillenmiştir. Öte yandan, dijitalleşmenin yoğun olarak yaşandığı bir dünyada doğan Z kuşağı (2000 yılı sonrası doğan kuşak), teknolojiyi araç olarak değil gündelik yaşamın temel bir parçası olarak görmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, Z kuşağına mensup bireylerin kırsal mekânlardan ziyade kentte yoğunlukta yaşamaları, kent kültürünün korunması ve gelişmesi bakımından Z kuşağı ile kent kültürünün birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada kent kültürü, kent kültürünün korunması, Z kuşağının yaşam tarzı ve alışkanlıkları perspektifinden kentin sürdürülebilir yönetimi tartışılmıştır. Z kuşağı yalnızca bir öğrenci değil ayrıca tüketici, seçmen ve personel adayıdır. Bu kuşağın kent mekânında yaşadığı ortam, kültür, sosyal ve ekonomik imkânlar etkilidir. Z kuşağı kenti, kent yönetimini ve kamu yönetimini anlamaya çalışırken; kamu yönetimi de Z kuşağını anlamaya çalışıyor olabilir. Bu bağlamda, çalışmada kent kültürü yönetim boyutu kapsamında ele alınarak Z kuşağının algısı değerlendirilmeye çalışılmış, alan yazınındaki nispeten eksiklik ve boşluğa katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. GİRİŞ

Kent, kamu yönetimi perspektifinden kolay yönetilebilir bir mekan değildir. Kent heterojen bir mekan olması sebebiyle kentin doğal probleminin konusu olan kültür karmaşıklığı, değişik kuşakların bir arada yaşaması

1 Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kemalok@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0002-2040-426X

2 Y.L. Öğr., Hacettepe Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., deryamisiroglu@hacettepe.edu.tr ORCID: 0009-0004-5032-8511

sorunsalı yönetimin acil bir şekilde harekete geçmesi gerektiren konudur. Eğitim, eğlence, sosyal hayat gibi temel etkenler nedeniyle kırsaldan ziyade kenti tercih eden günümüzün genç yetişkin kuşağı (Z) hızlı tüketim, hızlı ulaşım, fast-food yiyeceklere yönelimlidir. Z kuşağının algısını ölçmeye yönelik somut araştırmalar ve analizler ile bir bakış sunmaktadır. Bu analizler vasıtasıyla kent kültürüne ve kamu yönetimine göre Z kuşağının algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesinin çıktıları bu çalışmanın oluşturulmasında harita niteliğindedir. Z kuşağının sürdürülebilir kentsel ulaşım algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesi sahibi Derya Mısıroğlu'nun küçük ölçekli şehir örneklemleri üzerinden Z kuşağının kentsel algısını değerlendirmesi kent kültürüne geniş perspektiften bakış açısı sunabilir. Z kuşağının TÜİK verilerine göre popülasyonunun artıyor olması kamu yönetiminin yönetim bakımından değerlendirilmesi faydalı analiz olabilir. Z kuşağı yalnızca bir öğrenci değil ayrıca tüketici, seçmen ve kamu personeli adaydır. Bu bakımından bu kuşağın yaşamış olduğu kent mekânında yaşadığı ortam, kültür, sosyal ve ekonomik imkanlar etkilidir. Z kuşağı kenti, kent yönetimini ve kamu yönetimini anlamaya çalışırken kamu yönetiminin de Z kuşağını anlamaya çalışıyor olabilir. Bu bağlamda, çalışmada kent kültürü yönetim bilimleri kapsamında ele alınarak z kuşağının algısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konu kamu yönetimi ve z kuşağına geldiğinde alan yazınındaki çalışmalar eksiktir. Çalışma ile literatürdeki bu boşluğun kapatılarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Kuşaklar kültürel, sosyal, ekonomik sebepler neticesinde belirli periyotlarla değişir. İki binli yıllar sonrası doğan kuşak olarak tanımlanan Z kuşağı, dijital dünyanın içinde doğup büyümesi sebebiyle toplumdaki diğer bireylerden farklı düşünce yapısına sahiptir. Dijital dünyanın içinde doğması sebebiyle bu kuşak, yapay zekâya hâkim, dijital her türlü donanıma doğumdan itibaren hâkim oldukça kolay erişebilme imkânına sahip bir kuşaktır (Mısıroğlu, 2023: 748-760). Bu özellikler sebebiyle diğer kuşaklarla arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu özellikler neticesinde Z kuşağına mensup bireylerin kırsal mekânlarda ziyade kentte yoğunlukta yaşamaları kent kültürünün korunması, gelişmesi bakımından Z kuşağı ile kent kültürünün birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada z kuşağı, kent kültürü, kent kültürünün sürdürülebilirliği ve z kuşağı ve kent kültürü, Z kuşağının yaşam tarzı ve alışkanlıkları perspektifinden kentin sürdürülebilirliği tartışılmıştır.

2. KENT KÜLTÜRÜ VE Z KUŞAĞI

Kültür kavramının farklı disiplinlerle ve farklı bağlamlarla ilişkisi bulunmaktadır. Kültürel anlamda ekonomik, toplumsal, sosyal anlamda kalkınma kültürel miras kavramını akıllara getirmektedir. Kültürün

sürdürülebilirliği noktasında kalkınma kavramı etkilidir. Geçmişten miras alınan geleceğe bırakmak isteme (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2024) sirkülasyonu bir neslin elindeki mirası bozmadan her türlü değerler bütünü bir sonraki kuşağa bırakmasıdır.

İnsan toplulukları yaşadıkları dönemin ve mekânın (kentsel/ kırsal) tarihsel, sosyoekonomik, kültürel ve politik olaylarından etkilenirler. Bu yaşanan olaylar aynı dönemde doğan bireylerin karakteristik özelliklerini, düşünsel özelliklerini davranış biçimlerini ve yaşam şekillerini etkiler. Bu etki o döneme mensup olan kişilerde benzer karakteristik özelliklerin gelişmesine, benzer yönde düşünme, aynı malları beğenme ve tüketme, benzer beslenme alışkanlıklarının gelişmesi, aynı tüketim tarzına sahip olmaları gibi pek çok ortak yöne sahip olmalarını sağlar. Buradan hareketle aynı zaman aralığında doğmuş ve yaşadıkları dönemin etkisiyle aynı tutum, tavır ve düşünce yapısına sahip bireyler kuşak olarak ifade edilmektedir (Akduman ve Hatipoğlu, 2021:204).

Kuşaklar arası farklılıklar yaşadıkları coğrafyaya ve zamana göre değişiklikler gösterdiği bilinmektedir. Savaş gören kuşak, göç gören kuşak, teknoloji ile büyüyen kuşaklar arasında belirgin kültürel farklılıklar olması kaçınılmazdır. Kent gibi metropoliten, kalabalık nüfuslu ve heterojen yapıya sahip yerleşim alanlarında doğan/ büyüyen bireylerin kentteki toplumsal ve kültürel ilişkiler bütünü, bireylerin ve özellikle genç neslin düşünce ve tavırlarında değişmelere sebep olmaya itmektedir. Nitekim Z kuşağına mensup bireyler 2024 yılı verilerine göre kentlerde yoğunluktadır (TÜİK, 2024). Her şeyin hızla tüketildiği kentsel alanlar ile ve kırsal alan arasındaki farklılık günümüzün kent kültürünü şekillendiren ve devamlılığını sağlayacak olan günümüzün gençleri Z kuşağıdır. Genel literatür incelendiğinde 2000 yılında ve sonrasında doğan bireyler son nesil/ Z nesli olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelendiğinde Z kuşağına mensup bireylerin 2024 yılı itibariyle Türkiye'deki oranları 12 milyon 872 bin 39 kişidir (TÜİK, 2023). Kuşaklar arası farklılıklar yaşadıkları coğrafyaya ve zamana göre değişiklikler gösterdiği bilinmektedir. Hızla küreselleşen dünyanın etkisi, teknolojinin hızlı gelişimi ve kırsaldan kente hızlı göç gibi sebepler kent mekanlarında hızlı tüketim bilincini oluşturmuştur. Toplumda zorunlu değişime sebep olan bu farklılıklar kent mekanlarında kültürel açıdan değişim ve dönüşüme sebep olmuştur (Kocakaya ve Dönmez, 2022). Kent toplumsal ve siyasal aşamaları şekillendiren bir faktördür. Sanayileşmenin etkisiyle kentte nüfus artışı yaşanması, kenti çekici kılan iş olanaklarının fazlalığı, eğitim, üniversiteleşme, eğlence ve sosyal yapıların fazlalığı gibi faktörler Z kuşağının kent kültürüne algısını etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye İstatistik

Kurumunun 2024 verilerinin yaşlara göre kent-kır sınıflaması incelendiğinde Türkiye nüfusunun 57. 934. 583'ü yoğun kentlerde, 12.629.180'i orta yoğun kentlerde ve 14.715.790 kişinin kırsal alanlarda yaşadığı belirtilmiştir (TÜİK,2024). Bu veriler ışığında Z kuşağına mensup bireylerin(2000 yılı ve sonrasında doğan kuşak) kırsal kentsel alanlardaki oranlarını incelediğimizde yoğun kentlerde 21.806.199 Z kuşağının yaşadığını, orta yoğun kentlerde 4.849.363 Z kuşağının yaşadığını, kırsal alalarda 5.029.366 Z kuşağına mensup bireyin yaşadığı görülmektedir (TÜİK, 2023).

Kuşaklar arası özellikleri kesin çizgilerle belirlemek tam olarak mümkün olmasa da bilimsel çalışmalarda genel kabul görmüş kuşak sınıflandırmaları mevcuttur. Kuşakların tanımlarına ve genel özelliklerine göre yapılmış kuşak sınıflandırması şöyledir: Sessiz Kuşak, Bebek Sayısının Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı ve Alfa kuşağıdır (Demirel,2021: 1802).

Tablo 1. Kuşaklar ve Özellikleri (1946 ve sonrası)

Bebek Sayısının Patlaması (Büyük Nesil) 1946-1964	X Kuşağı (Dijital Göçmenler) 1965-1976)	Y Kuşağı (Dijital Kuşak) 1980-1999)	Z Kuşağı (2000-1999)
İkinci Dünya Savaşından Sonra Doğdular	Boşanma Sayısında Artış	Çatışmalarda Artış	Milenyum Civarında Doğdular
Bir Daha Asla Savaşmama Sloganı Popülerdir	Disko- Hip Hop Kültürü Çağı	Dijital Teknolojilerde Yaygınlık (E-Posta, Sms)	İnternetsiz Dünyayı Bilmeme
Kadın Haklarında Eşitlik	Tv Ve Video Oyunları Çağı	Markalara Sadakat	Küresel Bağlantı, Esneklik, Akıllı Olma, Farklı Kültürlere Hoşgörülü Olma
Vietnam Savaşı	Bireyselliğin Başlangıcı	İnternetle Çocukken Tanışma	Bilgi Tüketicileri Ve Sağlayıcıları
Artan Tüketim	Bilgi Teknolojilerinin Ardından Bilgi Toplumun Gelişmesi	İlk Dijital Vatandaşlar	Çok İyi Cihaz Kullanma Becerisi
Rekabet	İnternetin Az Kullanıldığı Kuşak	Kültürel İçeriklerle İlgilenme	Çoklu Görev
Bilgisayarla İlk Kez Tanışma		Sosyal Aktivitelere İlgi	Hızlı Karar Verme
		Amaçlara Hızlı Ulaşma İsteği	Duygusal Yetersizlik
		Zor İşleri Tercih Etme	

Bilgiye ulaşma güdüsü, antik çağdan günümüze, genç ya da yetişkin düşünürlerin, eğitim amaçlı seyahatlerle okullara ve bilge hocalara erişim için şehirlere gitme isteği gözlemlenmektedir. Entelektüellerin, bu şehirlerin ve ünlü mezunlarının yer aldığı bu entelektüel merkezlerdeki kültürün bir parçası olma özlemi şehirlerin cazibesini artırabilmektedir. Okul seyahati için birçok bireysel değişken söz konusu olabileceğinden, yabancı öğrencilerin başlıca okullara seyahatinin nedenini açıklamak kolay olmayabilir. Öğrenci kümelerinin aynı zamanlarda belirli entelektüel merkeze göçü gibi verileri analiz etmeye çalışan kimi yazarlar, birkaç on yıl süren böylesi akımlarda, birkaç kuşak sonra bölgeye ilginin azaldığını saptayabilmektedir. İdealist, özgün ve saf felsefe öğretisi arayışındaki öğrencilerin seyahatleri, şehirlere yönelişleri zaman içinde değişim gösterebilmektedir. İyi ve ünlü öğretmen ve eğitici aracın erişilebilirliği ve hazır bulunuşu bir şehirde kalınması ya da başka bir şehre gitmeye ihtiyaç bırakmaması gibi etkenler, şehrin çekim gücünü etkileyebilir. Büyük dâhiler ve yenilikçi öğretiler, şehri siyaseten de çekici kılabılır, bilge bir öğretmenin varlığı da önemlidir. Yönetici kültürü açısından ise; kent mekânı tasarımında ideolojinin Antik Yakın Doğu'da mimari yoluyla temsili (yönetici kültürü -örneğin Roma İmparatoru Sezar); iktidarın sürekliliği ve gücünü yansıtabilir (Teraman Hepdinçler, 2022), Akdeniz ve Avrupa ülkelerinde etkileri olabilir.

Sanat ve iktidar, törensel ve kentsel tasarım, mimari ve imgelem kesişiminde, güzellik ve güç dışında – gurur duyulan bir kolektif kimlik oluşumu, ifadesi ve korunmasından söz edilmektedir. Başkentler siyasal gücün dile getirilişi olarak, siyasa-ülke-halkı temsil eden simgesel işlevlere yatırım yapmaktadır: Dört eksende yaklaşılacak bu simgesellik; mekânsal dizilim, mimari kalıp, kamusal anıtların türü, kamusal alanın sınıflandırılması biçiminde özetlenmektedir (Therborn, 2002).

3. MERKEZ - ÇEVRE

Merkez-çevre ikilemi geçmişten günümüze Türk toplumunda yöneten-yönetilen ilişkisinin kamusal anlamda açıklanmasında kullanılan en önemli öğretilerdir. Bürokratik mekanizmalar tarafından kutsal kabul görülen, mutlak, değişmez nitelikteki merkezin değerleri ile bunların dışında kalan çevrenin değerleri ayırımına dayandırılmaktadır. Modern ulus devlet yapılanmasına sahip olan her toplum bir merkeze sahiptir (Savut 2023'de Shills, 2002: 86). Bununla birlikte bahsedilen merkez coğrafi bir tanımlamayı değil, toplumsal yapının temelinde yer alan değerler bütünü ifade eder (Savut 2023'de Gönenç, 2006:129). Toplum tarafından genel kabul gören ve bürokrasinin elit tarafından yüceltilen merkezin değerleri, Weberyen karizmatik otorite anlayışından hareketle, olağanüstü koşulların ürünü olarak ortaya çıkar.

Merkeze ait değerler, zaman içerisinde normalleşen bir karakter kazanarak gündelik yaşamın belirleyicisi konumuna gelir. Merkezin değerleri, sadakat ve yükümlülüğü içeren ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan etkiye sahip olur (Savut 2023'de Weber, 2012:476-486). Günümüzde hem geleneksel merkezin hem de geleneksel çevrenin değerlerinin bir arada var olduğu homojen yeni bir merkezden bahsedilebilir. Dolayısıyla geleneksel çevrenin merkeze yerleştiği; yeni, bölünmüş bir merkez söz konusu olduğu dile getirilmektedir.

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye açısından sosyo-ekonomik ülke-gruplandırmasına bakıldığında, önemli bir nüfus ve gayri safi hasıla oranına denk gelmekte; olumlu ekonomik gelişme özellikleri yanı sıra olumsuz yapısal sorunlar, bölgesel ve ulusal gelir dağılımı adaletsizliği, hammadde ve ara mamul ithalatına duyarlı üretim, yabancı yatırıma bağımlılık, finansal kriz kırılganlığı, gelişmiş ülkelere kıyasla düşük okuryazarlık, örneklemin ortak sorun ve riskleri olarak belirtilmektedir. Örneklemin benzeşen yönlerine karşın; politik sistem, üretim düzeyi, ekonomik büyüme modeli özellikleriyle ayrıştığı ifade edilmektedir. Gelişimine kaynaklık eden sektörleri yönlendirmek üzere regülasyon politikalarına gelişmiş ülkelere göre, kamu yararının korunması amacıyla daha yoğun başvurumaktadırlar (Serin ve Akça 2022:994). Ekonominin kendi kendine dengeye gelmesini sağlayan görünmez el mekanizması yerine; iktisadi, sosyal ve idari regülasyonların uygulandığı fiyat ve minimum kalite standardının denetlendiği görünür el yaklaşımı benimsenebilmektedir. Aslında, de-regülasyonun ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna Serin ve Akça'nın (2022) çalışmasında varılmaktadır. Bu ülkeler başkentlerinde, piyasa mesafesi ve kamusal düzenlemenin görünürlüğü ve yoğunluğu bakımından ayrı bir analiz önerilebilir. Ya da değinilecek olan ikincil başkentler önermesinde bir analiz, piyasaya nispeten mesafeli oluş, daha objektif kamusal karar alınabilmesini sağlayabilir mi sorusunu ele alabilir.

Küresel piyasa rekabeti ve küreselleşmeye siyasal yanıtlar kent toplumu ve devletleri dönüştürürken; Avrupa'da başkentlerin kültürlerini dönüştürdüğü belirtilmektedir. Örneğin Orta Avrupa'da Viyana (müzik başkenti ve) müzeler köşesi ile Berlin kent planının 1990'lardan günümüze iki zıt kentsel yeniden yapılanma sergilediği vurgulanmaktadır. Değişimle yüzleşen iki Avrupa başkentinin, onlarca yıl süren kamusal tartışmalarla siyasal ortaya çıkış süreci metafor ve öykülerle anlatılmaktadır. Siyasal meşruiyetin yeniden yapılanması ve kültürel simgeleri, Avrupa devlet dönüşümünün iki farklı yerel bakışı kıyaslanabilir. Kent kültürü incelemesinin, çağdaş kentlerin çeşitliliği ve değişim için siyasal potansiyeli aydınlatabilmesi söz konusu olabilir.

4. BÜYÜK KENTLER ÜZERİNE

Yirminci yüzyılda, başkentler sayısında görülmedik artış -1900'lerde 40 iken; 2000'lerde 200 gibi - planlama ve gelişim konusunu çağrıştırmış, farklılıkları inceleme konusu olmuştur, ancak, kamu bilinci açısından incelenecek yönler olabilir. Kentsel planlama, tasarım, mimari, planlama ve kent tarihi, kentsel coğrafya gibi yapıları çevre ve coğrafyayla ilgili (Hall, 2006) konular olabileceği gibi, diplomasi, uluslararası ilişkiler, iktisat, çalışma ilişkileri, siyasal iletişim, halkla ilişkiler ve kamu yönetimi bütünselliğe katkı veren boyut olabilir.

Kentsel planlama tarihçelerinin özellikle ilgisini çekebilen başkentler, büyüklük, karmaşık yapılar, çoklu-dış bağlantılar, gönenç arası ve gücü ile cazip olduğu kadar, konuya ilgi olabilir mi? İncelemek üzere yayınlanmış çalışmalara bakılabilir, basın katkıları ve ilgili katılımcılarla mülakatlar olabilir. İllerle bağıntılar, diğer başkentlerle rekabet süreci ve yayılma hissedilebilir. Dünya ölçeğinde ekonomik, toplumsal ve stratejik değişim ile şehirlerin bağları analiz edilebilir. Simgelerden öte, ideoloji, ahlak, onur, inanç, yokluk-varsıllık, düzen, evrim, sefa, vb. başkentler haklı değişim gücü olarak görülebilir. Kültür uydu-illerde daha iyi tanınıp saygı duyulduğu halde, mimari ve tasarım değerlerini temsil eder (Gordon 2006: vii). Ekonomik ve demografik güçlerin etkisiyle, denetimsiz gelişme ve kamu otoritesinin şehrin büyümesini bilinçli yönlendirmesi, bütüncül teorilerle uyumlu planlama gerektirebilir. Kamuya açık siyasal süreç olarak planlama özellik ve eğilimi şehrin büyümesini açıkça gündeme taşıyabilir. Saptanabildiği kadarıyla altı bin yıllık tarihi boyunca planlama, kentin gelişiminde, yukarıdan aşağı dayatılmış değil, organik bir süreç olabilir. Şehrin sanayileşme ve modernleşmeyle büyümesi ile oluşan talepler doğrultusunda, zaman-hız algısı kentsel yaşamda birçok ihtiyacı işlevsel ve hızlı gerçekleştirme çabasını gerektirmiştir. Karar alma süreçlerine nüfusun önemli nüfus çoğunluğunu oluşturan z kuşağının talepleri ve modernleşmenin getirdiği zaman hız algısı ile birlikte bu doğrultuda hızlı ulaşım sağlamak, hızlı hareket etme isteği politikacıların hizmet sunumunu, karar alma süreçlerini etkilemiştir.

Eko-sistem yönetimi açısından, insan ve içinde yaşadığı çevre etkileşiminin sürdürülebilir seçenekleri devreye girebilir. Başkentler için de geçerli sağlık, üretkenlik ve biyo-çeşitlilik ve hayatın bütünüyle kalitesi, doğal kaynak yönetiminin toplumsal ve ekonomik gereksinimlerle bütünleştirilmesini amaçlar. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir yönetim, sürdürülebilir tarım ve ormancılık, arazi ve kaynak yönetimine ekolojik yaklaşımla benzer kavramlar olarak, şehir veya bölge temelinde alanı ve yaklaşım durumsal tanımlıdır. Doğal eko-sistemler idari sınırları aşabilir, farklı etkileşimler ve kurumların, çeşitli sorunlara yanıt ve uyarlanmak üzere iş birliğine evrimi gerekebilir (Szaro

vd. 1998). Şehrin neye karşı ne için dirençli olacağına kim karar verebilir, hangi amaçla nasıl yönetilebilir (Lebel vd. 2006) Katılım güven oluşturur, harekete geçmek ve düzenli organizasyon için paylaşılmış anlayışa yol açar. Çoklu-merkez ve çok-katmanlı kurumlar bilgi, eylem ve toplumsal-ekolojik bağlamda, toplumun uygun düzeyde uyarılama yanıtı vermesini sağlayabilir.

Şehir planı ve planlama kararı fiziksel doğaya bir yanıt iken; anlama boyutuna katkı getirebilir (Gordon 2006: vii-viii). Yalnızca yakın zamanda oluşturulan başkentler değil, farklı oldukları halde, Londra veya Roma gibi şehirlerin gelişimi, kent plancıları ve kamu yöneticileri için büyük işler çıkarabilir. Başkentleri diğer şehirlerden farklı kılan, planlamasının biricikliği, her bir şehir arasında çeşitliliğin oluşu inceleme konusudur. Başkentlerin karşılaştırmalı bir incelemesi zorlu bir iş olabilir, dünya kentleşmesi, dünya kenti, kavram, coğrafya disiplini ötesi planlama potansiyeli ve analiz gerektirebilir. Örneğin Ankara, Cumhuriyetin ilk yıllarında planlı bir başkent olarak kentleşme örneği gösterirken, 1950'ler sonrası köyden kente göç hareketi, hızlı nüfus artışı ve beraberinde kente göçün etkisiyle plansız kentleşme sürecine girmiştir. Bu hızlı ve plansız kentleşme hava kirliliği, ulaşım politikalarının gözden geçirilmesi, alternatif yakıt kullanımı da dahil çok yönlü konuları düşünmeyi gerektirmiştir (Kilim ve Uysal, 2005). Ankara'daki hava kirliliğinin nedeni TOMMOB Raporuna göre ısınma ve ulaşım kaynaklıdır. Kirleticilerin zararını azaltmaya yönelik ilk çalışmaların 1969 yılında başlamasına rağmen yıllara göre ölçülen parametrelerin kent kirliliğinde düşüşün devam etmediğini ölçmüştür. Başkent olarak Ankara'nın kirliliğine değinmek kent kirliliği sorununun çözümü ve kentin sürdürülebilirliği açısından faydalı olacaktır. Şehirdeki diğer motosiklet, araba gibi sıkıntılı sorunlara çözüm için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2. Ankara Örneğinde Temel Kirleticiler

Kirleticiler	Kaynakları	Etkileri
CO	Eksik yanma ürünü, otomobil emisyonları	O2 taşıma kapasitesinde azalma, ölüm
Hidrokarbonlar	Eksik yanma ürünü, benzin buharlaşması	Kanser, duman gibi ikinci kirletici oluşturması
Partiküller	Endüstriler, termik santraller	Asbest, kurşun, flor en tehlikelileri
Kükürtoksitler	Endüstriler, termik santraller, fosil yakıt yanması	Koku, göz ve nefes yolu rahatsızlıkları, asit yağmurları
Azotoksitler	Yüksek sıcaklıkta yakma prosesleri, otomobil emisyonları, termik santraller	Göz ve nefes yolu hastalıkları, asit yağmurları

Kaynak: Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Kilim ve Uysal, 2005)

Büyük ölçekli kentler başkentler örneğinde kendi başına büyüklük veya ekonomik önemi dışında ulus devlet ile ilişkisi nedeniyle varlık göstermektedir. Dünyanın gelişmiş bölgeleri yönetimine en yaygın ve etkili çözüm olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Devlet ve özgünlük çeşitliliği karşısında, fiziksel ya da genel özelliği olmadığı varsayılmakta, belki devlet temsilinde ortak-algısal özellik olabileceği işaret edilmektedir (Gordon 2006: ix). Başkentlerin kuruluş aşamasında liderliğin etkisi tarihte görülebilir kent planı, yönetim yapılarının tarzı, yakınlarında müze oluşu vb. günümüzde bir yere özgü liderlikle, resmi / gayri resmi görevli ve atanmış / atanmamış liderlere örnek veren bir çalışma, kamuda, kurumda veya diğer yönetim sisteminde meşru konumu olan, yerel ve bölgesel kalkınmada çalışma zorunluluğu olan etkili aktörleri sıralamaktadır. Yönetimsel ve siyasal aktörler, başkentlerin özel konumu nedeniyle daha çok sayıda ve yoğun kurumsal ağ-bağlar içerisinde olabilir.

Şehir ya da ulusal otorite başkent yüzünün fiziksel değişikliğiyle ulusal veya uygar mitolojiye uygun imge üretilebileceği inancında olabilir. Evrimleşen işlevin taşınabileceği verimlilik arayışı sürmektedir. Sonuçta, genellikle büyük yapı ve caddeler, açık alanlar ve sanatsal sahnelemeler yer alır. Sermayenin başkentte ve millette dağıtımı, nüfusun çoğunluğunu ilgilendiren iktidar-refah-çelişki bağlamında düzlem oluşturur. Başkent bu yönüyle, geniş tarihsel güçlerin katılımcısı ve ifadesi olduğu saptanmaktadır (Gordon 2006: ix).

Gordon (2006: 1) Peter Hall' un yedi başkent türü sınıflandırması; – çok-işlevli, küresel, siyasal, önceki, eski-imparatorluk, il, süper başkent-temelinde örnek analizinde, her bir işlev ve özelliğin saptanması, ayırıcı özelliği ve çakışan rollerine yer vermektedir.

Planlı büyükşehir örneğinde, ulusal başkent plan ve tasarımında başka ve çeşitli etkenler ile onu belirleyen ve kalıplandıran siyasal-ekonomik-toplumsal güçlerin ayrılmaz etkisi görülebilir: imparatorluk dağılışı, yeni sistemlerin ortaya çıkışı, süper-ulusal gruplanmaların öneminin artması. Bu etki, başkent imgesi ve simgesel merkezliğinde, kent tasarımında kamu yansımasının asıl parçası ve kabulü olmaktadır (Gordon 2006: 1-2'de Lawrence Vale Ch. 3). Küreselleşme ve öğreni, geleceğin başkentlerini şekillendirebilir (Gordon 2006: 7). Avrupa'da şehirlerin daha akıllı ve sürdürülebilir olması ve kıyaslanması çabası sürerken; bir ölçek geliştirme çerçevesi de aranmaktadır (Akande vd. 2019). Avrupa'da 28 başkenti sıralayan bir çalışma (kümeleme ve (principal component analysis (PCA)), 32 göstereyi 4 başlıkta değerlendirmiş, Berlin ve Kuzey ülkeleri başkentleri ön sırada çıkarken; Sofya ve Bükreş en alt sırada yer almıştır. Şehir büyüklüğü ve nüfusu ile düşük-

bağıntı bulunmuştur ve fakat şehirlerin kişi başı geliri ve refah göstergesi ile önemli olumlu bağıntı bulunmaktadır. Coğrafi açıdan ise, üst sıralardaki 14 şehirden 12'si Batı Avrupa'da, en alttaki 14 şehrin 11'i Doğu Avrupa'da bölümlenmektedir. Kamu politikası geliştirirken, güçlü yanları geliştirmek ve gelişme ihtiyacı olan alanları saptamak ve şehirleri kıyaslamının olası olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle küçük ölçekli kentler ile büyük ölçekli kentler arasında kıyaslama yapılması faydalı olacaktır.

Küçük ölçekli kent örneği olan Kastamonu'da Z kuşağının algısını değerlendirmeyi hedefleyen Derya Mısıroğlu'nun "Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi" isimli TÜBİTAK 2209-A projesine değinmek faydalı olacaktır. Küçük ölçekli kentlerde yaşayan z kuşağına mensup gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: çevresel, toplumsal, ekonomik. Kastamonu kentinde yaşayan z kuşağına mensup gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir. Kent kültürünün mirasçısı olan z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024).

Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcılarının alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün bir parçası olan ulaşım seçenekleri için kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik etmek faydalı olacaktır.

Küçük ölçekli kentlerin en bilin kent hareketi olan 'Sakin Şehir' (Cittaslow) hareketi geleneksel değeri koruyan, kültürel ve sosyal ağlarla ilişkili kavramdır (Mutdoğan ve Öktem, 2024: 135-162). Sakin şehir modeli uluslararası yaygın modeldir. İngilterede uygulamaya konan yakın bir model olan Transitional town modeli küçük ölçekli kentin sosyal kültürel miraslarını korumayı hedeflerken ekonomik olarak kentin gelişmesini desteklemektedir (Mutdoğan, 2015; 143-166). Sakin şehir modeli yereli kalkındırmayı hedeflemektedir.

Çin'de kentleşme ise, kaynaklar, enerji ve malzeme tüketimini artırıp olumsuz çevre etkilerine yol açmıştır. Kentsel sürdürülebilir kalkınma başlığı gündeme gelmiştir. Nicel olarak nasıl ölçüleceği de tartışmanın odağındadır, eko-verimliliğin bir ölçüm göstergesi olarak kullanılabileceği önerilmektedir.

Çin'de 30 il başkent için toplanan veriler, yaklaşık yarısının eko-verimli olduğu, verimsiz şehirlerin başlıca güneybatı ve kuzeybatıda az gelişmiş ekonomik bölgelerde yer aldığı saptanmıştır (Yin, Wang, An, Yao ve Liang 2014): En eko-verimli üç şehir Haikou, Fuzhou ve Pekin'dir. Eko-verimlilik motivasyonu ararken; sürekli sanayi yapısını dönüştüren ve güncelleyen GSMH-yönelimli büyüme modeli değerlendirme sisteminin değişimi önerilmektedir. Ağır sanayinin doğudan batıya, güneyden kuzeye ve kentten kırsala göçünün durdurulması salık verilmektedir.

Farklı disiplinler, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması hedefiyle ortaya çıktığı, geçmişten miras ve geleceğe taşınmak istenen değerler olduğu konusunda uzlaştığı görülmektedir (Öktem ve Kalyoncu 2020).

Kültürel miras ekonomiye katkıda bulunabilecek bir parametre olarak düşünülebilir. Kültürel mirasın doğasıyla bu yaklaşımın uyumu ve sürdürülebilirliği çok yönlü bakış açılarından ele alınabilir. Bu bağlamda, kültürel mirasın kentler aracılığıyla günümüze taşındığı ve yaşam tarzı veya ortak değerler seti olarak toplumları kalkınma hedefine ulaştırabileceği ve ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkisi -kendiliğinden katkı varsayımı ötesinde hangi parametrelerin bulunabileceği araştırılabilir. Bu bağlamda kültürel mirasın kentlerde sürdürülebilirlik kavramı bağlamında iletilmesi, bu yaklaşımın uyumu ve sürdürülebilirliği farklı perspektiflerden ele alınabilir.

5. ÖNCEKİ BİR ARAŞTIRMANIN KENT KÜLTÜRÜ BAKIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Küçük ölçekli kentlerde yaşayan z kuşağına mensup gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: çevresel, toplumsal, ekonomik. Kentte yaşayan z kuşağına mensup gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir. Z kuşağının algısını ölçmeye yönelik somut araştırmalar ve analizler ile bir bakış sunmaktadır. Bu analizler vasıtasıyla kent kültürüne ve kamu yönetimine göre Z kuşağının algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesinin çıktıları bu çalışmanın oluşturulmasında harita niteliğindedir. Z kuşağının sürdürülebilir kentsel ulaşım algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesi sahibi Derya Mısıroğlu'nun küçük ölçekli şehir örnekleme üzerinden Z kuşağının kentsel algısını değerlendirmesi kent kültürüne geniş perspektiften bakış açısı sunabilir. Kent kültürünün mirasçısı olan z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024).

Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcılarının alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün bir parçası olan ulaşım seçenekleri için kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik etmek faydalı olacaktır.

VATANDAŞ KATILIMI

Vatandaşların yönetime katılımının başlangıç süreci demokrasi kavramının başlangıç kökeni kadar eski olsa da kamu yönetimi alanındaki katılım tartışmaları 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yerel yönetimler, kent planlaması, çevre gibi konular çerçevesinde başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren kamu yönetiminde klasik kamu yönetiminden yeni kamu yönetimi, yeni kamu işletmeciliği ve yönetişime doğru yaşanan paradigma değişiklikleri kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimlilik beklentilerini artırmış, vatandaşın odakta olduğu bir kamu yönetimi anlayışını getirmiştir. Devlet, sivil toplum ve vatandaş ile ortak yönetimi ifade eden yönetişim anlayışının yükselişe geçmesi, yönetimde açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi olguların öne çıkması gibi dinamikler de günümüzde katılım olgusunu önemli kılmıştır. Küreselleşme, toplumsal değişimler, demokratik hareketlerin gelişimi, kentleşme, bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi de vatandaşların yönetimde daha fazla yer alma taleplerini artırmış olabilir. Günümüzde katılım hem uluslararası hem ulusal düzeyde yönetsel, siyasal ve akademik düzeyde ilgi görmektedir.

Vatandaş katılımı ile ilgili ilk dönem tartışmalarda; katılım ile ilgili temel problemlere yer verilmekte, katılım kavramının dönüşümü, vatandaş katılımının anlamlı olması, vatandaş katılımının nasıl artırılabilirliği, katılım düzeyleri, katılım merdiveni uyarlamaları, katılım için gerekli şartlar, katılımın başarısı, ölçümü ve değerlendirilmesi, katılım sürecinin yönetilmesi, katılımın önündeki temel engeller, katılım programları, katılımın meşruiyeti gibi konular üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında *teknoloji ve katılım*, *vatandaş panelleri*, *çevre ve katılım* gibi konulara değinilmektedir.

Ankara yapısı gereği, kamu düzenlemesinin odağında yer alabilmektedir. Toplumsal çıkarları önceleyen kamu yönetiminin, piyasa koşullarını yasal sınırlarla şekillendirme ve yönlendirme süreci, kamu düzenlemeleriyle etkide bulunmaktadır. Ekonomik büyüme üzerinde etkisi olabilir. Yasa koyucunun tekelinde olup siyasal çıkar etkisine açık bir alanda olabilmesi, farklı grup

çıkarına boyut kazandırabilir. Sektörün kamu yararına uygun hale getirilmesi olması gerekirken, dış ve yan etkiler nedeniyle “de-regülasyon” sürecinin ekonomik büyümeye olumlu etkisini öneren çalışmalar bulunmaktadır.

6. TÜRKİYE GÜNCESESİ

Türkiye gibi sosyo-ekonomik kalkış (take-off) aşamasındaki ülkeler açısından yenilik (inovasyon) daha da önemlidir. İnovasyon, sürdürülebilir ekonomik büyüme perspektifinden, yeni patent, fikir, üretim teknolojisi geliştirilmesi ve uygulanması şeklinde tanımlanmakta iken kentsel mekansal inovasyon ise düşük karbonlu üretim sistemlerini kapsamaktadır. Bu kapsamda çevresel inovasyon ile çevresel kalitenin artırılması ve sürdürülebilir iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Özbek ve Oğul 2022: 1012’de Carrión-Flores ve Innes, 2010). Türkiye’de yenilenebilir enerji kullanımı artış göstermesine rağmen halen istenilen seviye yakalanamamıştır. Bu “Başkent İdari Teşkilatı”nın çözümlenmesi gereken durum olarak; yenilenebilir enerji alanındaki yatırım teşviklerinin düşük olması ve desteklerin yetersizliğinin giderilmesi gerekebilir. Bir diğer etken, bu alandaki yatırım için uzun vadeli finansman elde etmenin güçlüğü olarak belirtilmektedir (Özbek ve Oğul 2022: 1009’da Doğan ve Doğan, 2021: 785). Şehir-doğa dengesini kurma ve korumada gerekli olabilecek çevresel inovasyonun başlangıçta maliyet dezavantajı, negatif ölçek ekonomisi gibi durumları aşarak yenilenebilir enerjiyi etkiye sahip olabileceği düşünülmekte ve bakanlıklara, TÜBİTAK ve üniversitelere önemli sorumluluklar düşmektedir (Özbek ve Oğul 2022: 1021).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, son çeyrekte bilim adamları ve politika yapımcılar tarafından ilgi görmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri de çevresel kalitedir. Çevresel bilinç konusu insan ihtiyaçlarının ekosistem tarafından sağlıklı karşılanmasıdır. Çevresel kalite faktörleri ve çevre temizliği analiz sonuçları, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım, ekonomik büyüme, motorlu taşıt sayısı, finansal gelişme, enerji tüketimi, çevre vergisi ve teknoloji ihracatı değişkenlerinin CO2 emisyonunu etkilediğini göstermektedir.

Türkiye’de kentleşme modelleri inceleyen bir çalışma, kentleşmenin üç yapısal şekilsel model üzerinde meydana geldiğini göstermekte; bunlar sanayi, turizm ve terör şeklindedir (Işık 2005). Sanayi faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte meydana gelen hızlı bir nüfus artışı ile gösterilen model, söz konusu modeller içinde hem çok daha yaygın olması hem de ülkemizin kentleşme modelleri içinde (Ankara dışında iken, günümüzde sanayi boyutu gelişmektedir) ilk olması ile ayrılmaktadır. Nitekim sanayinin gelişmesiyle bir

yandan iç dinamikleri ama en önemlisi göçlerle büyüyen kentler, Türkiye'deki kentlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkenin merkezinin iç kısımlarında başkent olma fırsatına sahip Ankara söz konusudur.

Terör olayları sebebiyle geliştirilen kentleşme modeli diğer iki modele göre biraz daha farklıdır. Kuşkusuz bölge kentlerinin büyük göçün olumsuz etkilerini absorbe edecek ekonomik imkânları elinde bulunduramaması, kırsal kesimden bölge kentlerine doğru aşamalı göçün ilk basamağını oluşturması beklenen bir olgudur ve daha sonra batıdaki diğer büyük şehirlere yönelin gerçekleşmiştir. Bu durumun, öteden beri göç alan geleneksel merkezlerimiz ile yeni gelişen kentlerimizde çözümü bekleyen sorunlar yaratabilir. İnsan göçü ve göçmen akışı öngörü modelleri, kamu politikası etkisini ölçmede, fiziksel ve siyasal ayrımların maliyetinin belirlenmesi gibi alanlarda yararlı araçlar sunabilir. Örneğin, ABD'de kente göç örneğinde, kentten kente göçte ölçek ilkesinin izlendiği saptanmaktadır (Curiel, Pappalardo, Gabrielli ve Bishop 2018): Dolayısıyla, kent büyüklüğü, bireyin göç kararında hem yıla çıkılan hem de varış noktası seçiminde kent büyüklüğü önemli bir unsurdur. Küçük kentlerdeki bireyler benzer-büyüklerdeki kente taşınma eğilimindeyken; büyük kentlerdeki sıklıkla büyük kentlere taşınma eğilimindedir. Bu modele göre, kentsel çekim-ölçek modelinde mesafe etkisi ile göçün çekim yasası ile ölçek kalıpları bileşkesi geliştirilebilir. İç-göçün iki adımlı bir karar süreci kent büyüklüğüne dayalı akışı kısmen açıklayabilir. Ölçek yasasının, insan göçünün önemli bir özelliği olduğu, çekim gücü ve yayılma modellerinin kısıtlarını aşabileceği belirtilmektedir.

Türkiye'de İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler araştırmasının (nüfusu 150 bini aşan) toplam 160 ilçe, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu, Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana grupta değerlendirilmiştir. 2021 İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler'in Ana Endeks sonuçlarına bakıldığında 160 ilçe arasında ilk sırayı 69,6 endeks ölçeği Kadıköy (İstanbul)'ün almış, Ankara'dan Çankaya ve Beşiktaş izlemiştir. İstanbul'dan Şişli, Bakırköy, Üsküdar; İzmir'den Karşıyaka, Başkent Ankara'dan Keçiören ve Yenimahalle; Bursa'dan Nilüfer ilçeleri sıralamada öne çıkan ilçeler arasındadır. Ankara'dan Nallıhan ve Şereflikoçhisar ile İzmir'den Beydağ ilçeleri ise son sıralarda yer almıştır. İlçeler raporu değerlendirildiğinde, **yönetişim ve saydamlık** ikilisinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Eğitim ve Ulaşım alanları yüksek gözlemlenen alanlardır. Diğer taraftan sosyallik alanı en düşük olduğu bileşendir. Çevresel Performans düşük olan bir bileşendir. Bu sebeple yerel yönetimlerde yönetim ve saydamlık, eğitim ve ulaşım alanlarında yüksek performans gözlenirken sosyal kapsama ve çevresel

performans alanlarında düşük performans sergilenmiştir (Şeker, Ozan, Yaman ve Nas 2022: 11-12).

Nitekim, **iklim değişimi**, özellikle şehirler için bir tehdit olup, şehirler bu değişimi tetikleyen ve sonuçlarından etkilenen alanlardır. İklim krizi, özellikle kuraklık, aşırı hava koşulları, ısı-dalgaları, şehirlerin hem günlük hayatını hem de uzun dönem sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Başkent Ankara örneğinde ise hem bu riske maruz olup hem kamusal düzenleme ile çare arayıp mağduriyetten kurtaracak olan konumundadır. Dünyada en fazla karbon ayak izi olan ve karbon salınımını %20'sinden sorumlu 100 şehir sıralamasında, Türkiye'den en nüfuslu *İstanbul* 26. ve ikincisi *Ankara* 80. sıradadır (Yönten Balaban ve Akman 2022: 1135).

Kamusal Yenilikçilik

Yapılan bir çalışma, kamu sektöründe yenilik ve inovasyon ilişkisi ile kurumlar arası öğrenme bakımından dört farklı olası uygulama sonucu önermektedir (Genç Tetik 2022). Kaynak veya alıcı kuruluşun kapasitesinin yetersiz olması nedeniyle yenilik veya iyileştirme aktarılamaz ve bu durum kurumsal gelişmeye yol açar veya yenilik veya iyileştirme aktarılamaz. Tüm tarafların kapasitesinin yetersiz olması: Yeniliğin veya kurumsal gelişimin katalizörleri işbirliği, yayılma, açık/örtük bilgi aktarımı, kurumdur, kurum içi ve kurumlar arası etkileşimde anlam kazanabilir. İşbirliğinin kapsamı, kuruluşların erişim veya dağıtım potansiyeli paylaşılan bilginin türü ve öğrenme için kullanılan yaklaşım dikkate alınması gereken faktörlerdir. Kurumsal öğrenme etkileşiminin sonuçları yenilik için bilgi takası sürecini başlatabilir (Genç Tetik 2022: 685'te Hartley & Rashman 2018). Kurumlar arası öğrenmede modern ittifaklar, yeniliği teşvik ve yenilikçi bilgiyi yaymada tercih edilen süreçlerdir (Genç Tetik 2022: 685'te Anand et al., 2021). En iyi örnek-uygulama ve düşüncelerin yayılımını amaçlayan iş birliğiyle başlayan inovasyon, sonrası aşamada kurumca edinilen veya üretilen bilginin (tercihen örtük-bilgi) öğrenmeye dönüşmesiyle, kurumlar arası pürüzsüz döngüyle, yeniliğe ya da kurumsal ilerlemeye aktarılır.

Kamusal düzenleme etkisinin -ki çevresel sürdürülebilirliği gözetken yeşil istihdam yönü vurgulanabilirdi- istihdam bağlamında, Ankara'da ek istihdam sağlayan teşviklerin ne kadar etkilediğini ve ne kadar fayda sağladığını ölçme ve değerlendirmeyi hedefleyen bir araştırmaya göre, üretim sektöründe 6111, 687 ve 7103 sayılı prim teşviklerinden yararlanan 1586 firmayı nicel olarak incelemiştir . İş kolu veya sektörün istihdam teşviklerinden yararlanmada birbirinden farklı etki gösterdiği, ilerleyen yıllar itibarıyla teşviklerden yararlanmanın ana faaliyet kolları bazında artış eğilimi

içerisinde olduğu, 6111 sayılı prim teşvikinin teşvikli istihdam üzerindeki etkisinin istatistiki bakımdan yüksek düzeyde olduğu, ancak 687 sayılı ve 7103 sayılı prim teşviklerinin ise istatistiki bakımdan orta düzeyde olduğu, ilave istihdam sağlayan prim sübvansiyonlarının teşvikli istihdamı pozitif yönde ve istatistiki bakımdan anlamlı etkilediği, aynı zamanda istihdamı da artırdığı bulgularına ulaşılmıştır (Durmuş vd, 2018).

7. KENT KÜLTÜRÜNÜN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Türk Dil Kurumuna göre şehir kavramı ile eş anlamlı kabul edilen kent, yirmi binden fazla kişinin yaşadığı, tarımdan ziyade *hizmet, ticaret, üretim* alanlarıyla ilgilenilen yerleşim yeridir (Keleş, 2024). Kentin oluşumu ve gelişimi ile ilgili görüşleriyle alanın önde gelen yazarlarından *Max Weber*'e göre şehir; canlı bir organizmadır. Weber kente dair görüşlerini yazdığı *Şehir: Modern Kentin Doğuşu* isimli kitabın *Avrupa Şehir Teorisi* bölümünde şehrin ortaya çıkışıyla modern şehir toplumunu nasıl oluşturduğunu, dini, iktisadi ve toplumsal birçok yönden irdeleyerek sunmaktadır (Ceylan, 2012). Şehre dair tüm tespitleri batı merkezlidir. Bu bakış açısıyla günümüz şehrinin temellerini batıda aramakta, modern şehir örneklerinin ilk kez Avrupa'da ortaya çıktığını savunmaktadır. Weber ilk olarak şehri, *tüketici ve üretici şehir* olarak sınıflandırmıştır. Tüketici şehirler günümüzün kentleridir, üretici şehirler ise kırsal mekânlardır. Weber'e göre iktisadi olarak kent; bireylerin tarımdan çok ticaretle uğraştığı yerler olarak ifade edilmektedir. Weber'in kent tanımını siyasi olarak incelediğimizde ise kent; akılcılığın, vatandaşlık haklarının, kapitalist girişimlerin var olduğu mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Kale ve garnizon siyasi açıdan kentin karakterleridir. Weber'e göre tarihsel açıdan kent ise feodalizmden kapitalizme geçişi temsil eden mekândır (Ceylan, 2012: 88-91). Şehir tanımının yapılması için bazı özellikler sıralamaktadır: şehri savunmak için bir kale, şehir halkının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için *sürekli bir pazar* yerinin olması, kendine has şehir hukukunun olması, şehirde tarımdan ziyade ticaret akışının olması ve elbette ki en önemlisi tam olmasa bile yarı *özerk* bir yönetimin olması. Nitekim bu şehir tanımını Weber *ideal kent* olarak tanımlamaktadır. Kentin bir *kalesinin, bir pazar yerinin ve yönetecek bir meclisinin* olması gerekliliği kentin kendine ait bir **kent ruhunun** var olmasıdır. Nitekim kentlerin kendine has ruhunu oluşturan *mimari, sanat, heykel, tiyatro, bahçe ve anıt* gibi yapılar kentin kültürel mirasını oluşturmaktadır. Bu noktada bu mirası tüketmeden, muhafaza ederek bir sonraki nesil için koruması kent toplumunun görevidir. Günümüzün ihtiyaçlarını gelecek kuşakları gözeterek kullanmak olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramının kent kültürünün devamlılığını sağlanması ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmek gerekir.

Kent kültürü farklı gelenek, görenek, adet, görüş ve alışkanlıklardan gelen insanların kentte görgü ve nezaket kuralları çerçevesinde beraber yaşama kültürüdür (Hayta, 2016: 167). Kent kültürü dinamikdir. Her bir nesil kendisinden önce kentte oluşmuş kültürü devam ettirip ya da dönüştürüp farklı yorumlar getirerek kent dinamiğini yeniden şekillendirebilir. Nitekim Kent kendine has *fiziksel, kültürel, sosyal, tarihsel ve ekonomik* taşıyan mekandır. Kent kavramını yaşatan ve gelecekte de yaşatacak olan kuşağın içinde doğup büyüdüğü ortam mühimdir. Sürdürülebilirlik perspektifinden kent; yalnızca içinde barındırdığı mimariler, yapıtlar, heykel ve binalardan ibaret değildir. Aynı zamanda kentin yönetim yapısı, siyasi, sosyal ve kültürel boyutları ile bir bütündür.

Kentlerde Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gelişmekte olan ülkelerin faaliyete geçiş çeşitli uygulamalar, politikalar, çalıştaylar ve planlamalar geliştirilmektedir. Sürdürülebilir *Kalkınma ilkeleri kapsamında hedef 11: sürdürülebilir şehir ve yaşam alanı* ilkesini kent kültürünün korunması, kent mirasının sürdürülebilir olması bakış açısından ele alınabilir. Sürdürülebilir kent kültürü; çevre kaynaklarının korunması, ekonomik kaynakları bilinçli kullanılması ve yerel halkın sosyal ve kültürel mirasa en minimal zarar ile elde edilen faydanın gelecekte de devam etmesini sağlayabilmektedir. Bu faydayı destekler nitelikte kent politikaları hazırlanabilir.

Küreselleşme olgusunun kent kültürü üzerindeki etkileri sebebiyle sürdürülebilirliğin sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinden ziyade bütünleşmeye ve tekdüzeleşmeye teşvik etmektedir. Bu durum kent kültürünün sürdürülebilirliği konusunda kentin mevcut kültürünü ve kültürel mirasını koruyamamasına neden olmaktadır. Kent kavramı fiziki mekan, insanların toplu halde yaşadığı mekan anlamının ötesinde bir yerdir. Kent kültüründe tarımdan üretim yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının olduğu, belirli büyüklük ve belirli bir nüfusa sahip, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine ulaşmış bir mekândır.

Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerden ödün vermeden karşılamak olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1987 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" Brundtland Raporu adlı raporda kullanılmıştır (Brundtland, 1987). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ekonomik, çevresel, toplumsal olarak üç başlık altında toplamak mümkündür. Sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar 1987 yılında Brundtland Raporu ile çıkmış olsa da Türkiye'nin sürdürülebilirlik kavramına entegre olması 1992 yılında Rio Konferansı ile olmuştur. Stockholm Konferansı ile uyanış sağlayan ve Brundtland Raporu

ile devamını sağlanan çevresel sürdürülebilirlik konusu, çevreye bakış açısının değişimi noktasında yeni bir evrim ve kültür getirmiştir. Kent kültürünün toplumsal anlamda sürdürülebilirliği; üretilen kültürel çıktıların kentli insanlar aracılığı ile gelecek nesillere bırakılacak halde korunması, mevcudiyetinin korunması olarak tanımlamak mümkündür. Tarihsel ve kültürel mirasların korunarak gelecek nesillere ulaşmasını sağlamaktır. Çevresel anlamda sürdürülebilirlik; çevreye ve doğaya zararı minimize ederek gelecek kuşağa sağlıklı, temiz çevre bırakmaktır. Ekonomik sürdürülebilirlik; kentsel kamusal alanda adil gelir dağılımı sağlayarak, ekonomik refahı uzun süreye yaymak olarak tanımlanabilir. Kent kültürünün sürdürülebilirliği bakımından bu üç olguya önem vererek yaşanabilir bir kent ortamı yaratılabilir. İnsanları ortak bir paydada buluşturarak maddi-manevi değerlerin oluşumu sağlanır. Kente dair ortak bilincin oluşması, kentleşme bilincinin yerleşmesi kent kültürünün sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Sürdürülebilirliğin devamı katılım ile olabilir. Z kuşağı devamını sağlayabilir.

Bu Çalışmada Bulgularına Yer Verilen Alan Araştırması

Örneklem:

Çalışmanın kuramsal alanı olarak Türkiye'den büyükşehir örnekleri ve dünyadan örnekler ile başkent örneklerine yer verilmiştir. Büyükşehirde ve başkentte yaşayan gençlerin kent kültürüne yönelik tutumlarına, gelenek, görenek, adet, görüş ve alışkanlıklarına yönelik teorik analiz yapılmıştır. Mısıroğlu'nun TÜBİTAK(2022/2) projesinin bulgularından hareketle ise küçük kent örneğine yer verilmiştir. TÜBİTAK(2022/2) projesi kapsamında Kastamonu ili ve Kastamonu ilinde yaşayan Z kuşağına mensup gençlerin kent kapsamında sürdürülebilirlik algıları tespit edilmiştir. Ölçek, analiz etkinliği ve verilerin daha iyi incelenebilmesi açısından küçük ölçekli il odaklanması kapsamında, Kastamonu ili örneklem alanı olarak seçilmesinin nedeni, Kastamonu nüfusu içerisinde 109.048 Z kuşağının bulunmasıdır. Kastamonu nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda; X kuşağına (1965-1979) mensup olanların oranı %18,99 Y kuşağına (1980-1999) mensup olanların oranı %25,83 Z kuşağına (2000 ve sonrası) mensup olanların oranı %28,83 şeklindedir (TÜİK, 2022). Kastamonu'da yaşayan Z kuşağına mensup gençler içerisinde çalışmanın ekonomik boyutu açısından yüksek lisans ve yükseköğretim öğrencilerinin lisans öğrencilerine kıyasla kiralama ve biletleme oranlarının daha az olduğu görülmektedir. Çalışmanın çevresel boyutu ve toplumsal boyutu açısından Z kuşağına giren kadınların çevresel etkenlerden erkeklere oranla daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Küçük ölçekli kentlere bir örnek olan Kastamonu’da, kentsel kamusal hizmetler için (bina, personel, kent düzenlemesi vb.) büyük ölçekli kentlere kıyasla fazla bütçe gerektirmiyor olması sebebiyle hizmetler kısa sürede halledilmektedir. Bu duruma karşın, kent kültürünü sürdürmekle görevli gençlere yönelik eğitim bursu, eğitici seminerler dışında gençlere yönelik faaliyetler sınırlıdır. Kastamonu’da en çok göz ardı edilen grubun gençler olmuştur. Kastamonu merkezi ve on dokuz ilçesinde sadece bir tane gençlik evi olması gençlerin göz ardı edildiğinin kanıtıdır (Yapıcıoğlu ve Aktepe, 2022:199). Buradan hareketle, küçük ölçekli kentler ile büyük ölçekli kentler arasında karşılaştırmalı analiz yapılması da faydalı olacaktır. Bu sonuçlar temelinde, çalışmada Z kuşağının sürdürülebilir kent kültürüne bakış algısı değerlendirilmiştir.

Yöntem:

Çalışma konusu olan Z kuşağına mensup gençlerin kuşak özellikleri temelinde, alan araştırması bulgularına değinmek üzere; *küçük ölçekli kent örneği* olan *Kastamonu*’da Z kuşağının algısını değerlendirmeyi hedefleyen Mısıroğlu’nun “Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi” (TÜBİTAK 2209-A) projesi kapsamında tamamlanmış araştırma raporuna değinilmiştir.

Sürdürülebilir algıları ölçmeye yönelik literatür taraması yapılmıştır. Tarama modeli, bireylerin inanç, tutum, görüş, davranış ve beklentilerini tespit etmek ve ilişki analizler yapmaya imkân sağlayan bir modeldir (Gençer, 2020, s. 193-194).

. Küçük ölçekli kentlerde yaşayan gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada Z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: *çevresel*, *toplumsal*, *ekonomik*. Kastamonu kentinde yaşayan gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir.

Bulgu

Kent kültürünün mirasçısı olan Z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin *çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda* olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024). Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcıların alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün

bir parçası olan ulaşım seçenekleri için **kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik** etmek faydalı olacaktır.

8. SONUÇ

Kuramsal ve kavramsal çerçeve, literatür çalışmasıyla ortaya konmuştur. Ayrıca, günümüzde Türkiye nüfusunun 12 milyonluk ölçeğini kapsayan, yaşam tarzı, fikir - düşünce ve tavırları ile Baby boomers (bebek sayısı artışı), X, Y kuşağından belirgin farkları olan Z kuşağı kuramsal genel çerçeve girişinden sonra uygulamalı bir alan araştırması örneği kapsamında ele alınmıştır. Orta ve büyük ölçekli kentlerde yoğunlaşan kuşağın bireylerinin kentin bir gerçekliği olan kent kültürüne bakışı tartışılmıştır. Gençlerin kentlerde eğlence mekânlarına, kafelere odaklanmış olması kentin gelişmesi ile kuşağın odaklandığı mekânlarla beraber kentin sürekli hareket etmesine neden olmuştur. Bu durum kültürü de taşınır hale getirmiştir. Buradan hareketle çalışmada, kent kültürünün korunması, sürekliliğinin sağlanması bakımından Z kuşağı dikkate alınarak kamu yönetimi perspektifinden tartışılmıştır. Çalışmada verilen büyük kentler örneklerinden hareketle kentin sorunlarının yanında kent kültürü gerçeğinin de var olduğu belirtilmiştir. Kent kültürü sadece maddi değildir. Kültürün gelişimi için büyük, orta ve küçük ölçekli kentler özelinde ayrıntılı incelemeler yapmak tavsiye edilebilir. Şehrin gelişmesi ile ve kuşağın odaklandığı mekânlarla beraber kentin sürekli hareket etmesi kültürü de taşınır hale getirmiştir. Kültürün dayanağı kent ise, kentsel hafıza bunu sürdürülebilir kılabilir. Kentte bilgi fazlalığı ve Z kuşağının hali hazırda bilgi toplumu içinde doğması, teknoloji ile büyüyen kuşak olması, kuşağa kent kültürünü dayatmış ve kente çekmiştir. Siyah beyaz filmler gibi kültür kentlerde akıp geçmektedir. Küçük kentler bu kültüre ayak uydururken büyük kentlerden Ankara gibi kentler buna uyum sağlamanın aracı olarak kültür yolu festivalleri gibi daha kurumsal düzenlemeler ile katılmaya çalışması örnek verilebilir. Nitekim kültür yolu festivallerine genç nüfusun yoğunlukta katılımı mevcuttur. Cinsiyet ve kentlilerin yoğunlukta olduğu yaş aralığı bakımından kentin gelişmişliği kuşağa göre gelişmişlik ise bu durum tarz tartışması haline dönüşmüş olabilir. Kentin bir kalesinin, bir pazar yerinin ve yönetecek bir meclisinin olması gerekliliği kentin kendine ait bir kent ruhunun var olduğu belirtilmektedir.

Z kuşağı, dijital dünyanın içinde doğup büyümesi sebebiyle toplumdaki diğer bireylerden zaman/hız algısı bakımından farklı düşünce yapısına sahip olduğunu belirtmek faydalıdır. Dijital kuşak olması nedeniyle yapay zekâyâ hâkim, dijital her türlü donanıma doğumdan itibaren hâkim, bilgiye oldukça kolay erişebilme imkânına sahip bir kuşaktır (Mısıroğlu, 2023: 750). Bu özellikler sebebiyle diğer kuşaklarla arasında belirgin farklar bulunabilir. Bu

bakımdan z kuşanın hızlı tüketen, hızlı yaşıyan tüketim kuşası olduğu söylenebilir. Kuşanın tarzı, yaşam biçimi, algısı gibi etkenlerle birlikte ve ayrıca dijitalleşmenin hızı ile beraber kent kültürü tek tuşla değişme imkânına sahip olabilmekte oluş özelliği, belirliie maliyet-fayda getirebilir. Olumlu ve olumsuz potansiyel içeren boyutların, alan araştırması ile desteklenen veriler ile aydınlatılmasına yer verilmiştir. Gelecekte, kentler için çok boyutlu çalışmalar yapılabilir. Sürdürülebilirlik üzerine daha başka çalışmalar ele alınmasıyla, kent kültürü için gereken konular saptanabilir ve çözüm yolları ortaya koyulması tavsiye edilebilir.

Kaynakça

- Adeoluwa Akande, Pedro Cabral, Paulo Gomes, Sven Casteleyn, The Lisbon ranking for smart sustainable cities in Europe, *Sustainable Cities and Society*, Volume 44, 2019, Pages 475-487.
- Akduman, G., ve Hatipoğlu, Z. (2021). Kim Bu Z Kuşağı?. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 203-226.
- Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Kilim ve Uysal, 2005)
- Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Erişim tarihi: 08.10.2024).
- Brundlant Raporu: Ortak Geleceğimiz (1987). <https://g.co/kgs/3XvbHc6>
- Ceylan, M. (2012). Şehir, Modern Kentin Doğuşu. Yarıncılık.
- Csobanka, Z. E. (2016). The Z Generation, *Acta Technologica Dubnicae*, 6(2), 63-76.
- Çevik, E. G., Develi, A. (2022). İstihdam Teşviklerinin İstihdam Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi: Ankara Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1139-1179.
- David L.A. Gordon (2006) "Capital Cities in the Twentieth Century", Ed. David L.A. Gordon, *Planning Twentieth Century Capital Cities*, Routledge: 1-7.
- Demirel, Z. H. (2021). Çalışma hayatında geleceğin insan kaynağı: Alfa kuşağı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), 1796-1827.
- Edward Watt, "Student Travel to Intellectual Centers: What was the Attraction", (Chapter 2), *Travel, Communication and Geography in Late Antiquity: Sacred and Profane* (Ed.: Linda Ellis, Frank L. Kidner), Routledge, 2017.
- Genç T., E. (2022). Linking public sector innovation with learning in the inter-organisational context. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40 (3), 675-691.
- Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
- Kocakaya, E., ve Dönmez, Y. (2022). Z Kuşağının Kültürel Miras Algısı: Saffranbolu Örneği. *Anasay*, (21), 119-140.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (Erişim tarihi 09.10.2024).
- Lebel, L., J. M. Anderies, B. Campbell, C. Folke, S. Hatfield-Dodds, T. P. Hughes. and J. Wilson. 2006. Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems. *Ecology and Society* 11(1): 19. [online] URL:<http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art19/> .

- Lee, C., & Gordon, M. (Eds.). (2006). *Topic and focus: Cross-linguistic perspectives on meaning and intonation* (Vol. 82). Springer Science & Business Media.
- M. K. Öktem, U. Sadioğlu, E. Yeter “Kültürel Mirasın Geleceğe Taşınmasında Kent Vizyonunun Önemi”, *Kültür Varlıklarının Geleceğe Taşınmasında Kent Vizyonu: Kent Yönetişiminde Bilim Sanat Teknoloji Paneli*”, Konya: 29.11.2019. (https://www.researchgate.net/publication/358768122_Kultur_Varliklarinin_Gelecege_Tasinmasinda_Kent_Vizyonu_Kent_Yonetisiminde_Bilim_Sanat_ve_Teknoloji_Konya_Paneli#fullTextFileContent).
- Markku Sotarauta and Andrew Beer, *Handbook on City and Regional Leadership*, Research Handbooks in Urban Studies series, Edward Elgar Publishing, 2021: 8’de Sotarauta and Beer (2017); Beer et al. (2019).
- Mısıroğlu, D. (2023). *Türkiye’de Z Kuşağının Siyasal Katılım Süreçlerinin Değerlendirilmesi*. *Pearson Journal*, 8(26), 748–760.
- Mısıroğlu, D. (2024). *Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi*. TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı Projesi, (2022/2).
- Mutdoğan, S. Öktem, K. (2024) *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 33, Sayı 2, Nisan 2024, s. 135-162.
- Özbek, S., Oğul, B. (2022). *Çevresel İnovasyon Yenilenebilir Enerji Tüketimini Artırıyor Mu? Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir uygulama*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1007-1024.
- Özel Teraman Hepdinçler (2022) “Yönetici Kültürünün Antik Yakın Doğu ve Yunan Uygarlıklarındaki Gelişimi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 3: Sayfa: 761-784.
- Peter Hall, “Seven Types of Capital City”, *Planning Twentieth Century Capital Cities*, 1st Edition, 2006, Routledge, eBook ISBN9780203481561.
- Prieto Curiel R, Pappalardo L, Gabrielli L, Bishop SR (2018) Gravity and scaling laws of city to city migration. *PLoS ONE* 13(7): e0199892. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199892>
- Robert C. Szaro, William T. Sexton, Charles R. Malone, *The emergence of ecosystem management as a tool for meeting people’s needs and sustaining ecosystems*, *Landscape and Urban Planning*, Volume 40, Issues 1–3, 1998, Pages 1-7, ISSN 0169-2046, [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(97\)00093-5](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(97)00093-5).
- Savut, E. (2023). *Türkiye’de Kültürel İktidar Kodlarının Değişimi: Merkez-Çevre Dikotomisini Yeniden Düşünmek*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 246-275.

Szaro, R. C., Sexton, W. T., & Malone, C. R. (1998). The emergence of ecosystem management as a tool for meeting people's needs and sustaining ecosystems. *Landscape and urban planning*, 40(1-3), 1-7.

Türkiye İstatistik Kurumu (Erişim tarihi: 08.10.2024)

Yin, K., Wang, R., An, Q., Yao, L., & Liang, J. (2014). Using eco-efficiency as an indicator for sustainable urban development: A case study of Chinese provincial capital cities. *Ecological Indicators*, 36, 665-671.

Yöntem Balaban, A. & Akman, K. (2022). Climate Change Adaptation Policies of Metropolitan Municipalities in Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13 (36), 1132-1149. DOI: 10.21076/vizyoner.1103978.

Akıllı Kartların Yenilenen Yüzü: Türkiye Kart

Eren Kum¹

Özet

Günümüzde insanların büyük bir bölümünün yaşam alanı olarak tercih ettiği kentlerde; hızlı nüfus artışı, kentleşme ve göç hareketlerine bağlı olarak ulaşım, barınma, güvenlik, enerji ve benzer ihtiyaçların sayısı artmaktadır. Kentlerin her geçen gün daha da genişleyen sınırları, gerek kent içi gerekse kentler arası ulaşımı yönetilmesi zor bir süreç haline getirmektedir. Bu noktada kentlerde akıllı ulaşım uygulamaları gündeme gelmekte ve kent yöneticileri ulaşım hizmetini daha konforlu ve güvenli bir hale getirmek için yeni uygulama ve çözüm yolları arayışına girmektedir. Kentlerde genel olarak ulaşım hizmetleri başta olmak üzere, çeşitli alanlarda akıllı kartlardan yararlanılmaktadır. Son zamanlarda akıllı kartların işlevlerinin artırılması gerektiği düşüncesi sık sık gündeme gelmektedir. Bu noktada ülkemizde kullanıma sunulan akıllı kartlardan biri de Türkiye Kart'tır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Kart projesi hakkında bilgi aktarmak ve konunun akıllı ulaşım sistemleri açısından önemini vurgulayarak ilgililerin dikkatini potansiyel çalışma alanlarına çekmektir.

1. GİRİŞ

Son dönemde dünya nüfusunun artış eğiliminde olması, yoğun kentleşme ve kentsel dönüşüm hareketlerine bağlı olarak, insanların kentlerde duydukları ihtiyaçların çeşitleri de farklılık göstermektedir. Nüfusun oldukça büyük bir kısmına ev sahipliği yapan kentlerde; enerjiden güvenliğe, barınmadan ulaşım, altyapıdan sağlığa kadar birçok ihtiyacın karşılanması git gide güç bir hale gelmektedir. Kentlerde gözle görülür bir biçimde artan sorunların çözüme kavuşturulmasında merkezi ve yerel yönetimler, özel şirketler ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra vatandaşlar da sürece katkı sağlamaktadır. Gelecek nesillerin sürdürülebilir ve sağlıklı bir kent ortamında en temel haklarından biri olan yaşama hakkını koruyabilmeleri için tüm insanlığın

1 Doktorant, Gaziantep Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., ek211002@mail2.gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7673-6319.

yanında, kentlerde yönetim sürecinin aktörleri de oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kentlerde ortaya çıkan çeşitli problemlerin etkin ve pratik bir şekilde çözülebilmesi için gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılması gerekmektedir. Ortaya çıkan yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin kentin farklı alanlarında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte akıllı kent kavramının ön plana çıktığı söylenebilir. Nitekim yaşamını sürdürdüğü alanların mevcut şartlarına bakmaksızın, yaşamını dönüştürmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak çaba harcayan toplum akıllı toplumdur (Cocchia, 2014: 31). Günümüzde kentlerin modern çağın gerektirdiği donanım ve kazanımlara sahip olmasının yanı sıra akıllı olması da gerekmektedir (Ercoşkun ve Karaaslan, 2009: 28-29).

Kent yönetimlerinin kentlerde karşılaştığı sorunların başında ulaşım sorununun geldiği söylenebilir. Dünya nüfusunun artış hızına bağlı olarak kentlerde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarının artması ile ulaşım talebi ve yol ihtiyaçları da gündün güne artmaktadır. Kentlerde gerek vatandaşların şahsi araçları gerekse toplu ulaşım araçları trafik yoğunluğunun oluşmasına, yakıt tüketiminin artmasına, trafikte geçirilen sürenin uzamasına, kaza sayılarının artmasına ve çevre sorunlarına neden olmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kamu ve özel sektörün yaşanan değişimlere uyum sağlaması zorunluluk halini almıştır. Bu noktada, kent yöneticilerinin ulaşım boyutunu akıllı kent perspektifinden değerlendirmeleri, kentlerde ulaşım alanında yaşanan sorunların çözüm sürecinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Ulaşımında yaşanan bu problemlere çözüm yolları üretebilmek için akıllı ulaşım kavramına gereksinim duyulmuş ve akıllı ulaşım sistemlerinin temeli sayılabilecek öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak istendiği zaman çeşitli bilgilere elektronik cihazlar vasıtasıyla bağlantıyı gerçekleştirecek, ekonomi ve zaman açısından tasarruf sağlayacak sistemlere duyulan ihtiyacın sonucunda akıllı ulaşım sistemleri tanımının ortaya çıktığı söylenebilir (Yan vd., 2012).

Son zamanlarda teknolojinin gelişmesinin kamu politikalarının oluşturulma sürecini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Kentlerde raylı, karasal ve deniz üzeri sunulan ulaşım hizmetlerine erişimde akıllı kartlar kullanılmaktadır. Türkiye’de de kamu politikası üreticileri, akıllı kartların kullanım ve kapsam alanını artırabilmek adına oldukça önemli adımlar atmaktadır. Bu adımlardan biri de tüm illerde tek bir kartla kentlerde sunulan ulaşım hizmetleri başta olmak üzere, çeşitli hizmetlere erişimi kolaylaştırmayı hedefleyen Türkiye Kart projesidir.

Bu çalışmada Türkiye Kart projesi betimsel bir biçimde ele alınmıştır. Çalışmanın birinci kısmında akıllı kent ve bileşenleri üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda akıllı ulaşım sistemleri ilgili alt başlıkları ile birlikte incelenmiştir. Üçüncü kısımda akıllı kart ve ödeme sistemleri tarihsel gelişim ve kullandıkları teknolojiler bakımından incelenmiştir. Çalışmanın asli ve dördüncü kısmında Türkiye Kart projesinin farklı boyutları üzerinde durularak çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında projenin ileriye dönük geliştirilebilmesine dair çeşitli öneriler sunulmuştur.

2. AKILLI KENT VE BİLEŞENLERİ

Özellikle plansız kentleşme ve kentlerin nüfusunun hızla artması sonucunda kentlerde barınma, enerji, çevre ve güvenlik gibi çeşitli alanlarda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kent yöneticileri bu sorunların üstesinden gelebilmek adına geleneksel kamu politika yaklaşımlarından uzaklaşarak, vatandaşların hayat kalitesini ve kendilerine sunulan kamusal hizmetlerin niteliğini artırmak için günün değişen şartlarına uygun bilgi ve iletişim teknolojilerini toplumsal yaşamın her alanına entegre etmektedir. Dünya üzerinde yaşayan nüfusun her geçen gün artması, kentlerde sınırlı olarak bulunan kaynakların daha etkin, verimli ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesini ve kullanımını gerektirmektedir.

Plansız kentleşmeyle birlikte kentlerde nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunlara çözümler üretebilmek adına akıllı kent yaklaşımı ortaya çıktığı söylenebilir. Akıllı çevre, akıllı vatandaş, akıllı yaşam, yönetim, akıllı ekonomi ve çok modelli ulaşım gibi unsurların birbiriyle belirli bir bütünlük ve uyum içerisinde oluşturduğu akıllı kent yaklaşımında temel amaç, kentte yaşayan vatandaşların hayat kalitesinin artırılması ve kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Bu açıdan gelişen yeni teknolojilerin kentin yönetiminde kullanılması oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde akıllı kent kavramı ve temel bileşenleri üzerinde durulacaktır.

2.1. Akıllı Kent Kavramı

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı raporuna göre; kentler ekonomik, sosyal ve konumsal olarak benzeri görülmemiş zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kentlerde yaşayan nüfus, kontrolü günden güne zorlaşarak hızla artmaktadır. 2030 yılında dünya üzerindeki her 10 bireyden 6'sının kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bu değişimin %90'ının Asya, Latin Amerika, Afrika ve Karayipler'de gerçekleşeceği düşünülmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Bu nedenden dolayı kentlerde, sınırlı olan kaynakların dağıtımı sürecinde etkin, sürdürülebilir ve verimli çözümler üretebilmek adına “akıllı kent” yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Akıllı kent kavramının üzerinde konsensüs sağlanmış bir tanımı yoktur. Ancak bilgi ve iletişim teknolojileri ile akıllı kentler arasında organik bir bağın olduğu söylenebilir. (Caragliu vd., 2009)'e göre akıllı kent, bireye ve toplumsal servete yapılan yatırımın akıllıca olduğu kenttir. Ortaya çıkan bu yeni kavram sürdürülebilir, enerji tasarrufunu önceleyen, iklim açısından akıllı, günün değişen şartları karşısında dirençli ve dijital şehir gibi kavramları karşılamaktadır. Akıllı kent kavramının oluşturulmasındaki temel hedef; kentlerin uzun vadede sürdürülebilir hale getirilmesi, vatandaşların hayatının kolaylaştırılması ve tüketilen enerji bakımından verimliliğin sağlanmasıdır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019).

Akıllı kentler bağlamında gelişen yeni teknolojiler ve kentlerde nüfus artış oranına bağlı olarak ortaya çıkan; işlevsiz hale gelen altyapının yenilenmesi, kentlerin daha konforlu, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Gelişen yeni teknolojilerin odak noktası bilişim teknolojisidir. Bu teknolojilere dayalı olarak geliştirilen akıllı uygulamaları kullanan kentler akıllıdır (Şengün ve Koçhan, 2019: 2-3).

Dünya Bankası akıllı kent kavramını, modern teknolojilerin kullanılarak vatandaş ile yönetimler arasındaki ilişkileri güçlendiren ve geliştiren bir kent olarak tanımlamıştır (World Bank, 2015). International Business Machines (IBM) akıllı kent kavramını, etkinlikleri daha iyi anlamlandırmak, kontrol altında tutmak ve yararlanılan sınırlı kaynakları optimize etmek için birbirine bağlı bütün verilerin en etkin şekilde kullanıldığı kent olarak tanımlamıştır (IBM, 2009). (Giffinger vd., 2007: 10-11) akıllı kenti modern kentlerde vatandaşların yapmış oldukları eylemleri özgürce belirleyebildiği, ne yaptıklarının farkında oldukları kent olarak tanımlamıştır. Akıllı kent kavramına ilişkin yapılan birçok tanım mevcuttur. Son dönemlerde kentler sahip oldukları çeşitli özellik ve yeteneklere göre farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Bu adlandırmalardan bazıları şu şekildedir;

Tablo 1. Akıllı Kent Kavramının Farklı Görünimleri

Kavram	Tanım	Referans
Kablolu Kent	İletişimi sağlayan kabloların akıllı bir biçimde tamamen kendisiyle bağlantılı olduğu kenttir.	Hollands
Sanal Kent	Kentlerin doğuşu ve temsil sürecinde dijitalleşme üzerine eğilmesidir.	Schuler
Yaygın Kent	Dijital kente ek bir bağlantıdır ve bilgi teknolojilerinin her yerde olduğu kenttir.	Anthopoulos, vd.,
Bilgi Kent	Resmi ve gayiresmi verilerini dijital ortamlarda birleştirerek, internet portalları aracılığıyla halka sunan yerel toplulukların olduğu kenttir.	Anthopoulos, L., & Fitsilis, P.
Dijital Kent	Kentin farklı yönlerini ve fonksiyonlarını kapsamlı bir biçimde toplayıp, alanında uzman olmayan kişilere açık bir biçimde çoğaltılacak şekilde internet vasıtasıyla sunulduğu kent şeklidir.	Couclelis
Akıllı Topluluk	Yerleşim alanları, işyerleri, kamu kurumları ve çeşitli kuruluşların farklı bölgelerde olduğu fakat kişilerin iş ve işlemlerini yapabilmek adına bu kuruluş ve kurumlarla ilgili etkinliklerini bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanarak kendilerini kentlerden ve çeşitli kurumlardan ayırdıkları bir yapıyı anlatmaktadır. Akıllı topluluklar, gelişen teknolojik imkânları kullanarak işlemlerini evlerinden yapabilmektedir.	California Institute
Bilgi Şehri	Vatandaşların bilgi alışveriş kültürüne sahip olmalarının yanında kentin uygun bir şekilde planlanmış olması, iletişim teknoloji ağlarının ve altyapılarının bu etkileşime katkı sunuyor olması büyük bir öneme sahiptir.	Ergazakis
Öğrenen Kent	Şahsi öğrenme, resmi ya da gayiresmi olarak bireyler tarafından teknik, bilgi ve kazanım edinilmesi anlamı taşımaktadır. Genellikle hayat boyunca öğrenmeyi anlatır.	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

Kaynak: Cocchia, 2014: 19-20.

2.2. Akıllı Kent Bileşenleri

Akıllı kent kavramı bünyesinde birçok farklı dinamiği barındıran bir kavramdır. Kavrama ilişkin yapılan tanımlamalar sonucunda genel çerçevesi çizilen akıllı kent kavramını oluşturan unsurlar, akıllı kentin temel esaslarını oluşturmaktadır. Bir kentin, akıllı kent olarak tanımlanabilmesinin temel koşulu onu oluşturan bileşenlerin; sürdürülebilir, teknolojik yeniliklere açık ve akıllı tasarım fikri çerçevesinde oluşturulmasıdır. Cohen (2012), akıllı

kenti oluşturan bileşenleri; akıllı vatandaş (kentli), akıllı ekonomi, akıllı yönetim, akıllı ulaşım (hareketlilik), akıllı çevre ve akıllı hayat olmak üzere 6 grupta toplamaktadır.

- **Akıllı Vatandaş:** Akıllı kentli olarak da adlandırılabilir bu bileşen, kentli olmanın verdiği bilincin etkisiyle vatandaşların kentlerde sunulan akıllı kent hizmetlerini doğru algılama, anlama, onaylama ve uygulama boyutlarını içermektedir. Akıllı vatandaş bileşeni çerçevesinde, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojileri üretme ve kullanma yeteneklerinin geliştirilerek araştırma ve inovasyonu teşvik eden bir toplum oluşturulması hedeflenmektedir (Elvan, 2017: 8).
- **Akıllı Ekonomi:** Akıllı kent olmanın temel alt bileşenlerinden olan akıllı ekonomi, bilgi ve iletişim teknolojileri ile uyumlu girişimcilik, e-ticaret, üretim, tüketim ve dağıtım sürecinde dijital dönüşüm, yerel ve küresel bağlantılar boyutlarını içermektedir.
- **Akıllı Yönetişim:** Yönetim biliminin yeni nesil tartışma argümanlarından biri olan yönetim temel olarak karşılıklı ve birlikte yönetimi ifade etmektedir. Vatandaşların karar alma süreçlerine dâhil olmasını amaçlayan bu yaklaşımda, toplumsal yaşam içerisinde yer alan farklı grupların görüş ve düşüncelerini beyan edebilmeleri oldukça önemlidir. Bu yaklaşımın akıllı kent uygulamalarına yansımalarının örnekleri arasında; hesap verebilir, etkin ve şeffaf elektronik belediyeçilik uygulamaları, e-devlet, kent konseylerinin toplantılarının internet tabanlı uygulamalar üzerinden halkın erişimine açılması sayılabilir.
- **Akıllı Çevre:** Akıllı kent bileşenleri arasında yer alan çevre bileşeni, kentin doğal yapısının korunmasında bilişim teknolojilerinin atık yönetimi, hava, su ve toprak kirliliğiyle mücadelede kullanılmasını konu almaktadır (Bulut ve Aslan, 2022: 15).
- **Akıllı Hayat:** Akıllı yaşam kentsel yaşamın bütün alanlarına yayılmış etkinlik hali olarak tanımlanabilir. Akıllı yaşam suçla mücadele (mobese veya görüntülü ya da sesli takip sistemleri), afet yönetimi, sağlık, itfaiye, eğitim, kültür ve sanat hizmetlerinde iletişim ve aktarma gibi uygulamaları içerir (Varol, 2017: 55).
- **Akıllı Ulaşım:** Kentlerde nüfus yoğunluğunun günlük yaşama yansıyan olumsuz etkilerinin başında trafik sorunu gelmektedir. Akıllı hareketlilik olarak da adlandırılabilir bu bileşen, nakliye ve lojistik hizmetlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin günün şartlarına uygun olarak kullanımını ve geliştirilmesini ifade etmektedir. Kentin

hareket yeteneğinin artırılabilmesi için, sürdürülebilir ve modern ulaşım ağlarının kurulması, çevre dostu yakıtların kullanımına bağlı toplu taşıma sistemlerinin oluşturulması bu kavram çerçevesinde değerlendirilebilir (Neirotti vd., 2014: 28).

3. AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ulaşım uygulamaları üzerinde oldukça olumlu bir etkiye sahiptir. Akıllı ulaşım sistemleri; sürücüler, taşıtlar, yol ağları ve yolcuların birbirleriyle ve çevreyle olan karşılıklı etkileşimine imkân sağlayan, bilişim teknolojileri şeklinde bilinen elektronik, haberleşme ve bilgisayar teknolojilerini kullanarak eş zamanlı bilgi paylaşımına dayalı trafik kontrolüne imkân veren sistemlerdir. Akıllı ulaşım sistemleri modern bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaktadır.

Akıllı ulaşım sistemleri sadece araçlar ve yollar ile sınırlı değildir. Havayolu, demiryolu ve denizyolu taşımacılığında kullanılan sistemlerin de akıllı ulaşım sistemlerine dâhil olduğu söylenebilir (Williams, 2008: 3-13). Akıllı ulaşım sistemi, çeşitli ulaşım yöntem ve teknikleriyle ilgili yenilikçi ve sürdürülebilir hizmetler sunmayı hedefleyen kapsamlı bir ulaşım ağı ve hizmetler bütünüdür (Lin, vd., 2017). Bu bölümde akıllı ulaşım sistemlerinin kullanıldığı alanlar ve faydaları üzerinde durulacaktır.

Akıllı ulaşım sistemleri, birden fazla çalışma alanını yapısına entegre etmesi ve ortaya çıkan sonuçların insanların hayat standartlarını yükseltmesine katkı sunması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Akıllı ulaşım sistemlerinin amaçları arasında; altyapı, taşıt, insan ve merkez arasında büyük hacimli veri transferi, güvenli trafik altyapısının oluşturulması, yol kapasitesinin araç ve yaya hacimlerine göre optimum şekilde kullanımı, mobilitenin artırılması, enerji ve yakıt tasarrufu oluşturularak çevreye verilen zararlı etkilerin azaltılması sayılabilir (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2014).

3.1. Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Kullanıldığı Alanlar

Akıllı ulaşım sistemlerinin gündelik yaşamda trafik düzeninin sağlanması ve yolların akıllı hale getirilmesi gibi noktalar başta olmak üzere birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Bu kullanım alanları şu şekilde özetlenebilir (Maccubbin vd., 2003);

- **Rampa Ölçer:** Otoyollardaki rampametre üzerinde yer alan trafik işaretleri, otoyolda seyir halinde ilerleyen taşıtların trafik akışını kontrol etmek amacıyla, kırmızı, sarı ve yeşil sinyaller arasında geçişi

sağlar. Otoyoldaki trafik şartlarına bağlı olmak üzere ölçüm oranları değişkenlik gösterebilir.

- **Kırmızı Işık Kamerası:** Trafik sinyal göstergesinin kırmızı renge dönmesinin ardından kaldırımında bulunan sensörlerin üzerinden geçen herhangi bir motorlu taşıt tespit edildiğinde, sensörler yapılan geçiş ihlalinin iki adet fotoğrafını çektikten sonra süper hızlı kameralara bağlı bilgisayarlara aktarır. Genel olarak, ilk fotoğraf aracın ön tarafından çekilmekte ve ikinci fotoğraf da araç kavşaktayken aracın arkasından çekilmektedir. Trafik güvenliğinden sorumlu yetkililer çekilen fotoğrafları inceleyerek aracın yasal sahibine uyarı göndermektedir.
- **Trafik Sinyallerinin Koordinasyonu:** Birden fazla kavşağın senkronizasyonunun sağlanmasında kullanılmaktadır.
- **Gezgin Bilgi Sistemleri:** Gezginlere yönelik geliştirilen uygulamalar, uygulamayı kullananların güzergâh ve seyahati hangi türde yapmak istedikleriyle ilgili olarak kullanıcılara tercihlerinde yardımcı olmaktadır. Gezgin bilgi sistemleri, internet tabanlı uygulamalar, web siteleri, mobil cihazlarda yer alan gps ve konum bilgisi, televizyon ve radyo gibi çeşitli teknolojileri kullanır.
- **Transit Sinyali Önceliği:** Bu uygulamayla sinyalizasyon özelliğine sahip kavşaklarda bulunan transit araçlar için özel bir uygulama gerçekleştirilir. Transit geçiş sinyal önceliği sistemleri yaklaşmakta olan transit araçları algılayabilmek için özel sensörler kullanır. Bazı sistemler gerekli durumlarda toplu taşıma araçları için yeşil sinyallerin süresini uzatırken kırmızı sinyallerin süresini azaltır. Bu tür uygulamalar trafik yoğunluğunun azaltılması ve verimliliğin artırılması bakımından önemli bir yere sahiptir.
- **Elektronik Ücret Toplama Sistemleri:** Paralı tahsilatlarda optimum verim ve kullanım kolaylığını artırarak otomatik sistemlerin kullanılması vasıtasıyla ücretli yollarda ve toplu taşıma araçlarında ödeme işlemi sağlanır. Elektronik ücret toplama sistemleri, ücretin elektronik ortamda toplanmasını, yönetilmesini, raporlanmasını ve denetlenmesini sağlayan entegre bir çözümdür. Bu sistemler, toplu taşımayı daha cazip hale getirmek amacıyla akıllı şehirler konseptinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda detaylı olarak açıklanan alanlara ek olarak akıllı ulaşım sistemleri aşağıdaki alanlarda da yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Bu alanlar;

- Entegre taşıt merkezli güvenlik sistemleri,

- Acil durum yönetimi,
- Trafik hareketliliğinin sağlanması hizmetleri,
- Elektronik yük takibi,
- Trafik sıklığının azaltılması için olay yönetimi olarak sıralanabilir.

3.2. Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Sağladığı Faydalar

Kentlerde nüfus ve motorlu taşıt sayısı günden güne artmaktadır. Akıllı ulaşım günümüzde kentlerin karşılaştığı ulaşım zorluklarına yenilikçi ve modern çözümler getirerek şehir yaşamını optimize etmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede trafik sıkışıklığı, hava kirliliği ve enerji tüketimi gibi sorunların ele alınarak sürdürülebilir bir ulaşım ağı oluşturulması hedeflenmektedir. Akıllı ulaşım sistemlerinin kullanımı beraberinde birçok faydayı da getirmektedir. Bu faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Haberleşme Genel Müdürlüğü, 2022):

- Ulaşımında mobilitenin artması,
- Toplu ulaşım uygulamalarına yönlendirme yapılarak trafik sıkışıklığının azalması,
- Trafik kazalarına bağlı olarak gelişen can ve mal kaybının azalması,
- Ulaşım süresinin azalması ve buna bağlı taşıtlarda yakıt tasarrufunun sağlanması,
- Karbon salınım miktarının azalmasına bağlı olarak çevre kirliliğinin azalması,
- Acil yönetim sistemlerinin kullanımında verimlilik ve etkinliğin artması,
- Taşıt-altyapı, taşıt-taşıt ve taşıt-merkez arası haberleşme sistemleri ile seyahat süresinin azaltılması ve planlamasının daha kolay bir hale getirilmesi,
- Web veya mobil uygulamaların kullanımının teşvik edilerek trafik güvenliğine katkı sağlanması ve toplu ulaşımın özendirilmesi,
- Algılayıcılar ve kameralar yardımıyla çevre, araç ve altyapı bileşenlerinden toplanan büyük verilerin analizi sonucunda ulaşımın kolaylaştırılması,
- Hibrit ve elektrikli araç türlerinin sayısının artmasına bağlı olarak çevre dostu enerji uygulamalarına geçilmesiyle birlikte enerji tasarrufunun sağlanması,

- Doğalgaz ve petrole olan bağımlılığın azalmasıyla birlikte ülke ekonomisine katkısı,
- Kent güvenlik yönetim sistemlerinin kullanılması ve buna bağlı olarak hem bireysel hem de toplumsal güvenliğin sağlanması,
- Tam zamanlı verilere dayalı çalışan mobil ve internet tabanlı uygulamalar ve hizmetler aracılığıyla alınacak anlık ve doğru bilgiler yardımıyla yük ve yolcu mobilitesinin iyileştirilmesi.

4. AKILLI KARTLAR VE ÖDEME SİSTEMLERİ

Kentlerin sınırlarının plansız bir biçimde genişlemesi ve motorlu taşıt kullanımına rağbetin hızla artmasına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar insan sağlığı ve kent yaşamını olumsuz etkileyerek bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde azaltmaktadır. Bu durum uzun vadede etkin ve sürdürülebilir ulaşım politika ve yaklaşımlarının geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Sürdürülebilir ulaşımın sağlanmasında toplu ulaşım ve motorsuz ulaşım çözümleri ön plana çıkmaktadır. Günümüzde çeşitli alanlarda akıllı kartlar ve birbirinden farklı ödeme sistemleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan akıllı kartların ve ödeme sistemlerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yeni çözümler geliştirilmektedir. Bu bölümde akıllı kart ve ödeme sistemlerinin tarihsel gelişimi ve kullandıkları teknolojiler üzerinde durulacaktır.

4.1. Akıllı Kartlar ve Gelişim Süreçleri

Akıllı kart ve ödeme sistemlerinin kullanımına yönelik uygulamaların ilk kez gelişmiş ülkelerde kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Akıllı ulaşım sistemlerinin uygulanmasında Güney Asya, Amerika ve Avrupa ülkeleri ön planda yer almış ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu ülkelerin akıllı ulaşım sistemleri uygulamalarında ön plana çıkmalarının temel sebebinin, nüfus yoğunluğu ve kentleşme oranının yüksek olmasına bağlı olarak çeşitli çözüm arayışlarına girmesi olduğu söylenebilir (Göl ve Ediz, 2019: 2).

Özbey (2006), akıllı kartları üzerinde manyetik alan, barkod ve temassız radyo frekans vericileri bakımından birbirinden farklı teknoloji ürünlerini bünyesinde bulundurabilen, işlemcinin içerisinde yer alan RAM ve ROM belleğe gömülmüş bir mikroçip yapısına sahip donanımsal araçlar olarak tanımlamıştır. Başak ve Bıyıklıoğlu (2008)'e göre akıllı kartlar, mikro işlemcili ve bellek kartları olarak iki şekilde incelenebilir. Bellek kartları güvenlik açısından daha sınırlı miktarda bilgilerin saklandığı kartlardır. Mikro işlemcili kartlar daha geliştirilmiş güvenlik standartlarına sahiptir ve gelişmiş şifreleme bileşenlerine sahiptir.

Akıllı kartların ortaya çıkış tarihiyle ilgili alan yazınında kesin bir ifadenin bulunmadığı söylenebilir. Akıllı kartların patenti ilk kez 1968 yılında Jurgen Dethloff ve Helmet Grotrupp isimli iki Alman mucit tarafından alınmıştır. Akıllı kartların tarihsel gelişim aşamaları başlangıç noktası patent başvuru tarihi olan 1968 yılı esas alınarak şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 2. Akıllı Kartların Tarihsel Gelişimi

1968	Alman mucit Jurgen Dethloff, Helmet Grotrupp ile birlikte mikroçipler için taşıyıcı olarak plastik kullanımı için bir patent başvurusunda bulundu.
1970	Japon doktor Kunitaka Arimura akıllı kart konsepti için ilk ve tek patent başvurusunda bulundu.
1974	Fransa'dan Roland Moreno daha sonra "akıllı kart" olarak adlandırılan IC kartı için orijinal patent başvurusunda bulundu.
1979	Amerikalı ünlü hücresel ağ firması Motorola, Fransız bankacılık sisteminde kullanılması için ilk tek çipli mikro denetleyiciyi geliştirdi.
1982	Dünyanın ilk büyük IC kartı test edildi.
1992	Danimarka'da ülke çapında ön ödemeli kart projesi başladı.

Kaynak: URL 1'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturuldu.

Akıllı kart ve ödeme sistemleri sayesinde yolcular seyahat sırasında nakit ücret ödemelerine gerek kalmaksızın toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Akıllı kart ve ödeme sistemleri bünyesinde, sistemi kullananların bilgileri ve hareketler dökümü muhafaza edilebilmekte, kurumlara geri dönüt, yolculara ise bireysel bilgilendirme yapabilmek amacıyla işlenebilmektedir. Bu kartlar, ulaşım hizmeti sunan kurumlar tarafından verilen kartlar olabilmekte birlikte personel kartı, kredi kartı ya da öğrenci kartı gibi herhangi bir sisteme eklenmiş farklı bir kartta olabilir. Bu akıllı kartlar genellikle karton ya da plastikten üretilmiş olabilir. Bu kartlar birden fazla işlemi yapabilmeye yeteneğine sahip bir şekilde kodlanabilir. Ödeme işleminin tamamlanabilmesi için kartların terminallere temas ettirilmesi ya da ileri düzey teknolojilere sahip kart okuyucularının kullanılması gerekmektedir (Yardım ve Akyıldız, 2005: 409).

Toplu taşıma sistemlerinde kullanılan akıllı kartlar, ön ödemeli olarak nitelendirilen akıllı kart türlerindedir. Bu kartlara belirli dolun noktalarından (çevrimiçi ya da para yükleme cihazları aracılığıyla dolun yapılabilir) belli bir miktarda kredi biçimi (puan, para vb.) yüklemesi yapılmaktadır. Ardından, toplu taşıma hizmetinden yararlanılacağı zaman, toplu taşıma araçlarının bulunduğu istasyonların girişlerinde veya toplu taşıma araçlarının içinde yer alan bilgisayar tabanlı okuma sistemleri ile bireylerin sahip oldukları kartlara

göre belirlenen ücret tahsilâtı yapılmaktadır. Bu sistemler farklı kentlerde, uygulama türleri bakımından çeşitlidir.

4.2. Akıllı Kart ve Ödeme Sistemlerinde Kullanılan Teknolojiler

Akıllı kart ve ödeme sistemleri altyapısının genel olarak temassız ödemenin kullanıldığı teknolojilere dayandığı söylenebilir. Bu alanda özellikle RFID (Radyo Frekans Tanımlama Teknolojisi) çip olan kartlar ödemelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte son dönemlerde NFC (Yakın Alan İletişimi) mobil cüzdan, QR kod ile ödeme ve kredi kartıyla temassız ödeme gibi ödeme teknolojileri de yaygın hale gelmeye başlamıştır.

Sistemlerin kullanımında geçiş sağlayarak, ödemeyi tahsil eden cihazlarda kullanılan teknolojilerin de günün şartlarına göre geliştirilmesi, mevcut cihazların ise yeni teknolojilerle donatılmış cihazlarla değiştirilmesi gerekmektedir. Toplu ulaşımda sık olarak kullanılan yeni teknolojiler; RFID (Radyo Frekans Tanımlama Teknolojisi), NFC (Yakın Alan İletişimi), QR kod (Çabuk Tepki), Validatör teknolojisi ve Temassız Kredi Kartı olarak sınıflandırılabilir.

Rfid

RFID (Radyo Frekans Tanımlama Teknolojisi), kablosuz iletişim alanında gelişimini hızla sürdürmektedir. Bu teknoloji temelde, etiket, okuyucu ve bunlara bağlı olan antenlerden meydana gelir. Bu teknoloji aracılığıyla etiketten bilgi okunmakta veya yazılmaktadır. RFID teknolojisine sahip etiketlerin içerisinde bulunan mikroişlemciler nesneye ait olan verileri taşır. RFID teknolojisi ile nesnelere, üretiminden dağıtımına kadar olan bütün hayat süreçleri boyunca tanınarak takip edilebilme imkânına sahiptir. RFID teknolojisi, kullanılan iletişim ağı altyapısıyla birleştirildiğinde hizmet dağıtımını, sistem yönetimi ve veri dağıtımını süreçleri insan müdahalesine gerek olmaksızın gerçekleştirilebilmektedir. Bu sayede hata payı azaltılarak hizmet kalitesi ve servis hızı artırılmaktadır (Yüksel ve Odabaşı, 2009: 2).

Nfc

NFC (Yakın Alan İletişimi), mobil iletişim cihazlarında bulunan ve yakın mesafe radyo frekansları yoluyla kullanılan güvenli ve hızlı bir iletişim teknolojisidir. Özellikle son yıllarda teknoloji ve finans şirketlerine ek olarak, mobil sanal ağ operatörleri mobil ödemenin uygulanabilir ve sürdürülebilirliği alanında çalışmalar yapmakta ve çeşitli yeni uygulamalar geliştirmektedir. NFC teknolojisinin mobil cihazlarda kullanımı ve temassız ödeme kolaylığı sağlaması, mobil ödeme uygulamalarının çeşitliliğini artırmıştır.

NFC teknolojisi 2002'nin sonlarına doğru Sony ile Philips ortaklığında geliştirilmiş ve 2002 yılının Aralık ayında Avrupa'nın ECMA (Avrupa Bilgisayar Üreticileri Birliği) tarafından kabul görmüştür (Madlmayr vd., 2008). NFC teknolojisinin temassız ödeme oranlarını artıracığı öngörülmektedir. Nitekim Covid-19 pandemisi döneminde temassız ödemelerin hacmi oldukça artmıştır. NFC teknolojisinin toplu ulaşım sistemlerinde de kullanılması, bu alanda önemli bir yenilik olarak göze çarpmaktadır. NFC teknolojisine sahip mobil cihazların sayısının artması, NFC teknolojisine sahip ödeme sistemlerine geçiş için hızlandırıcı bir etkiye sahiptir.

QR Kod Teknolojisi

QR (Çabuk Tepki) kod uygulaması Denso Wave şirketi tarafından, 1994 yılında öncelikli olarak otomotiv sektörü içerisinde kullanılmak amacıyla geliştirilmiştir. QR kod teknolojisi; mobil iletişim numarası, metin, mesaj, internet sitesi, etkinlik takvimi ve konum bilgisi tespiti gibi farklı bilgileri hafızasında taşıyabilmektedir. Mobil teknolojilerin gelişmesine bağlı olarak, QR kodların okutulması yoluyla kodlanan bilgiye rahatlıkla erişim sağlanabilmektedir. Ayrıca gizli olan veriye hızlı erişme düşüncesi de QR kod teknolojisine ilgiyi artırmaktadır (Arifoğlu ve Çay, 2023: 31).

Günümüzün gelişen koşullarında e-biletler kağıt biletlerin yerini almaktadır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak dijital dönüşüm her alanda önemli bir yatırım konusu haline gelmiştir. QR kod teknolojisi IOS (Iphone Operating System) ve Android işletim sistemine sahip cihazlarda farklı uygulamalar ile çalışmaktadır. Uygulamalar biletlerin üzerindeki QR kodu okumaktadır. Bu sayede QR kod kullanılarak toplu ulaşım araçları vasıtasıyla seyahat imkanı sağlanmaktadır. QR kod, ödeme sistemlerinin yanında ulaşımında yolcu bilgilendirme amaçlı da kullanılabilir (Engin ve Furuncu, 2017: 190-193).

Temassız Kredi Kartı

Temassız kartlar ile gerçekleştirilen işlemlerde nakit kullanımının sunduğu dezavantajların ortadan kaldırılması amacıyla temassız akıllı kartlar kullanılmaya başlamıştır. Ödeme altyapısındaki ilk temassız akıllı kartlar, Seul kentinde 1995 yılında elektronik biletleme amacıyla kullanılmıştır (Chirico, 2014). 2003 yılında Mastercard ve American Express, 2004 yılında da Visa tarafından ilk temassız kartlar kullanıcıların hizmetine açılmıştır (Akana ve Ke, 2020). Ülkemizde temassız ödemeye imkân sağlayan teknolojilerin kullanımına, ilk kez 2006 yılında Garanti BBVA ve Mastercard ortaklığı ile çıkarılan Bonus kart ile başlamıştır (Garanti Bankası, 2006).

Ödeme teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik birçok farklı şirket araştırma ve geliştirme faaliyetleri yapmaktadır. Bu şirketler tarafından akıllı şehir konseptine uygun olarak geliştirilen ödeme çözümleri toplu taşımada da kullanılmaktadır. Temassız özellikli kredi ve banka kartlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcılar nakit para ya da kağıt biletle zaman kaybetmeden hızlı ve güvenilir biçimde kartlarını temassız kart okuyuculara göstererek ödemelerini gerçekleştirebilmektedir. Bu teknoloji; metro, otobüs, tramvay, vapur, metro gibi toplu taşıma araçlarında, taksilerde ve ücrete tabi yollarda yer alan gişelerde de ödeme konforu sunmaktadır.

Validatör Teknolojisi

Akıllı kart ve ödeme sistemlerinin temel bileşenlerinden biri de validatörlerdir. Çeşitli şekillerde kart algılama ve okuma teknolojilerine sahip validatörler, akıllı ödeme ve kart sistemlerinin toplu ulaşım araçlarında ihtiyaç duyulan; geçiş kontrolü, ücret toplama ve buna benzer birçok fonksiyonu üstlenmektedir. Böylece toplu ulaşım hizmeti sunan kurumlar, validatör teknolojisinin kullanımına bağlı olarak hızlı, kullanımı basit ve güvenli ücret tahsilat sistemlerine erişim sağlar. Eş zamanlı olarak toplu ulaşımı tercih eden kullanıcılar da seyahat konforuna ek olarak seyahat harcamalarını daha kolay planlama imkânına sahip olmaktadır (Göl ve Ediz, 2019: 6).

5. TÜRKİYE KART PROJESİ

Şehir içi ulaşımda akıllı kartlar dünyanın birçok ülkesinde kullanılmaktadır. Akıllı kartlar ve bu kartların özelliklerinin ve kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülebilir bir toplu taşıma politikası için kilit bir role sahiptir. Ülkemizde de farklı şehirlerde özellikleri bakımından birbirine benzer olduğu söylenebilecek olan ulaşım kartları kullanılmaktadır. Ancak vatandaşların farklı bir kente gittiğinde o kentte yaşadığı ya da yaşayabileceği en önemli sorunların başında ulaşım sorunu gelmektedir.

Bu sorunun sebeplerinden bir tanesi de vatandaşların gittikleri şehirlerde kullanılan toplu ulaşım kartına sahip olmaması ya da ellerinde bulunan ulaşım kartının elektronik ücret toplama sistemlerine uyumlu olmamasıdır. Günümüzde nakit ücret ile toplu ulaşım hizmeti sunan kentlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Akıllı kent ve ulaşım uygulamaları kapsamında yerel yöneticiler günün şartlarına uygun modern ulaşım ve kent uygulamalarını hayata geçirmek için çeşitli uygulama ve projeler geliştirmektedir.

Son dönemde geliştirilen proje ve uygulamalardan biri de, Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan Birinci 100 günlük İcraat Programı, Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı ve On Birinci Kalkınma Planı'nda da yer alan Türkiye Kart'tır. Bu bölümde

Türkiye kart projesi üzerinde durularak; projenin gelişim aşamaları, projede kullanılacak kart çeşitleri, Türkiye Kart'ın kullanım alanları ve sağlayacağı avantajlar üzerinde durulacaktır.

5.1. Türkiye Kart'ın Oluşturulma Süreci

Türkiye'deki farklı illerde tek bir ulaşım kartı yerine her ilin kendi ulaşım kartının kullanımının ortaya çıkardığı çoklu yapıyı geride bırakmak ve akıllı ulaşım sistemleri kapsamında, ülkenin tamamında ve tüm toplu ulaşım araçlarında yararlanılabilecek bir ulusal elektronik ödeme yönteminin geliştirilmesi ve mahsuplaşma merkezi kurulması çerçevesinde Türkiye Kart uygulamasının temelleri atılmaya başlanmıştır. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan 13 Aralık 2017 tarihinde yaptığı açıklamada, 2018 yılı içerisinde yeni bir kart uygulamasına geçilmesini planladıklarını ve uygulama isminin “Türkiye Kart” olacağını açıklamıştır (URL 4).

Bu açıklamanın ardından kamu kurumları ve özel şirketler Türkiye Kart projesinin hayata geçirilebilmesi için gerekli planlama ve projelendirmelere başlamıştır. 25 Ocak 2018 tarihinde Türkiye'nin finans, ulaşım, teknoloji ve iletişim alanlarında hizmet veren 6 kuruluşu Türkiye Ortak Ödeme Platformu'nu kurmuşlardır. Başbakan Binali Yıldırım 25 Ocak 2017 tarihinde Türkiye Ortak Ödeme Platformu imza töreninde yaptığı konuşmasında, Türkiye Kart projesi'ni “*tek kart ile her yere her ödeme*” şeklinde özetlemiştir (URL 5).

Resim 1. Türkiye Ortak Ödeme Platformu'nu Oluşturan Kuruluşlar

Kaynak: URL 3 (Erişim Tarihi: 27.10.2024)

Türkiye Ortak Ödeme Platformu'nun kurulmasının amacı, platforma üye şirketler aracılığıyla oluşturulacak “Türkiye Kart” üzerinden ülke genelinde ortak ödeme sistemine geçilmesidir. Projenin tanıtımının ardından yerel yönetimler ve özel kuruluşlarla anlaşma ve entegrasyon süreçlerine başlanmıştır.

Resim 2. Türkiye Kart Logo

Kaynak: URL 2 (Erişim Tarihi: 05.11.2024)

22 Ekim 2021 tarihinde PTT 181. yıl kuruluş yıl dönümü kutlaması ve Sirkeci Büyük Postane Binası Dış Cephelerine Tuğra ve Aramaların Konumlandırılması töreninde konuşan Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Adil Karaismailoğlu Türkiye Kart projesi ile ilgili yaptığı açıklamada, “Türkiye Kart sisteminin yazılım çalışmaları, iş yerleri ve PTT arasında entegrasyon ve altyapı kurulumlarını tamamladıklarını” ifade etmiştir. Sistemin hizmete alınabilmesi için tüm belediyelerle de iş birliği halinde olduklarını belirten Karaismailoğlu, “Türkiye Kart projesi ile ülkenin tamamında ulaşım sisteminin tam entegrasyon biçiminde hizmet vermesinin sağlanacağını belirtmiştir.” (URL 6).

Tüm bu gelişmelerin ardından Türkiye Kart projesi öncelikli pilot olarak seçilen illerde test edilmeye başlanmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu 27 Ekim 2024 tarihinde yaptığı açıklamada “Uygulamada pilot iller arasında yer alan Kayseri, Konya, Yozgat, Gümüşhane ve İstanbul Gayrettepe-Yeni Havalimanı Metro hattında, Türkiye Kart'ın hizmete sunulmasından itibaren 47 bin 265 kullanıcının, kartlarını 118 bin 273 kez kullandığını ve 2024 yılı bitimine kadar Türkiye Kart projesini İstanbul'da Marmaray, Ankara'da Başkentray, İzmir'de İzban ilk sırada olmak üzere, Rize, Kocaeli, Aksaray, Tokat, Karabük, Uşak, Kahramanmaraş, Kilis, Nevşehir, Çorum ve Gaziantep'te de kullanıma açmayı hedeflediklerini ifade etmiştir.” (URL 7).

5.2. Türkiye Kart Çeşitleri

Türkiye Kart'ın başlangıç aşamasında Ptt tarafından dört farklı biçimi kullanıcılara sunulmuştur. Bunlar; Debit Kart, Şemasız Kart, Prepaid Kart ve Dijital Türkiye Kart'tır. Dijital Türkiye ve Şemasız Kart hariç, diğer kart türlerinin isimli ve isimsiz seçenekleri bulunmaktadır. İsim isteyip istememek kullanıcıların kendi tercihine bağlıdır. Söz konusu kartlar kurumlar ile yapılan entegrasyonlar sonucu alınan veriler esas olmak kaydıyla öğrenci, öğretmen, basın mensubu, engelli, 65 yaş ve üzeri, şehit ve gazi yakınları için kullanılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası bazında kontrol yapılarak kullanıcıların birden fazla imtiyazlı Türkiye Kart başvurusunda bulunması engellenecektir (URL 5).

Debit Kart

Debit özellikli Türkiye Kart, PTT nezdinde hesabı bulunan kullanıcıların bankacılık işlemlerinin yanı sıra ulaşımda da ödeme kartı olarak kullanabilecekleri üründür. Debit özellikli Türkiye Kart, PTT işlem merkezlerine yapılacak başvuru sonrası şahsileştirme ve basım işlemleri tamamlanacak olan debit özelliğe sahip Türkiye Kart'tır. PTT ve Türkiye Kart sistem altyapısına işlenip, basım süreci bitirilen kartlar başvuru yapan müşterilerin adresine postalanacaktır. Debit İsimli Türkiye Kartların verilebileceği kişiler vatandaşlar ve yabancılarıdır. Kişisel hesap bazında en fazla 1 adet aktif Türkiye Kart özellikli debit kart tahsis edilebilmektedir (URL 5).

Debit İsimsiz Türkiye Kart PTT iş yerlerinde basılı bulunan, isteyen müşterilere anında verilebilecek debit özellikli Türkiye Kartı ifade etmektedir. PTT bilişim sistemleri kullanılarak, müşteri kimlik bilgisi ve basılan kart bilgisinin eşleştirilmesiyle kartın aktivasyon işlemleri yapılmaktadır. Fiziksel olarak karta müşteri bilgisi yazılmaksızın kullanıcı bilgileri veri tabanında tutulmaktadır. İsimsiz debit kartlar, hesap ve Türkiye Kart özelliği aktif olarak müşterilere hemen verilebilecektir. Müşterilere hesap bazında en fazla 1 adet TRKart özelliğine sahip debit kart tahsis edilebilmektedir. Türkiye genelinde tüm PTT iş yerlerinden PTTBank hesabına bağlanmış Debit Türkiye Kart başvurusu yapılabilmektedir (URL 5).

Resim 3. Debit İsimless ve İsimli Türkiye Kart

Kaynak: URL 8 (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

Şemasız Kart

Şemasız Türkiye Kart, yalnızca ulaşımda ödeme aracı olarak kullanılabilir. PTT iş yerleri ve kiosklarında hazır biçimde bulunan, isteyen müşterilere anında verilebilecek kişiselleştirilme yapılmamış ve yalnızca ulaşım araçlarında kullanılacak Türkiye Kart'tır. İsteyen kullanıcılar, anonim ve Şemasız Türkiye kartlarını, Türkiye Kart mobil uygulaması ve web sitesi üzerinden ilgili alanlarda yer alan bilgileri doldurarak kişiselleştirebilecektir. Türkiye'nin tamamında tüm PTT iş yerlerinden, sisteme entegre belediyelerden veya kiosklardan Şemasız Türkiye Kart temin edilebilmektedir. Türkiye Kart dolun ve satış işlemlerinde kullanılacak olan kiosklar şimdilik yalnızca İstanbul Gayrettepe-Yeni Havalimanı Metro Hattında yer almaktadır (URL 5).

Resim 4. Şemasız Türkiye Kart

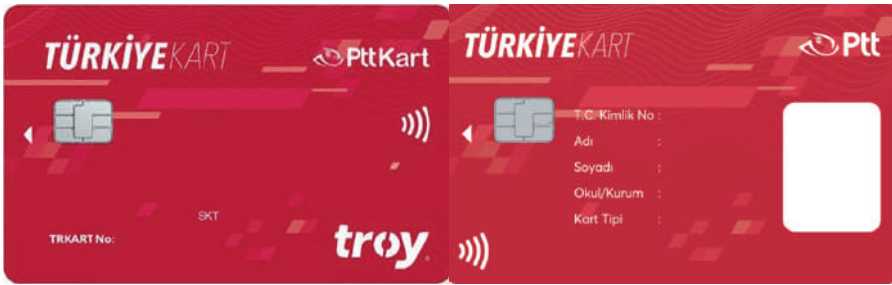
Kaynak: PTT Hizmet Kataloğu, s. 23.

Prepaid Kart

Prepaid özellikli Türkiye Kart, ulaşımda ödeme aracı olarak kullanılabilmesinin yanı sıra ön yüklemeli bir kart olacaktır ve içerisindeki bakiye dahilinde alışveriş harcamalarında da kullanılabilir. Prepaid İsimli Türkiye Kart, Türkiye Kart internet sitesi üzerinden yapılacak olan başvuru üzerine basım ve kişiselleştirme işlemleri yapılacak olan Prepaid özellikli Türkiye Kart'tır. PTT ve Türkiye Kart sistemine işlenerek basım süreci bitirilen kartlar müşterilerin adresine gönderilecektir. Prepaid kartlar kurumlarla yapılan entegrasyon çalışmaları sonucu alınan veriler temel alınarak ayrıcalıklı gruplar için kullanılacaktır. Müşterilere Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası bazında en fazla 1 adet ayrıcalıklı İsimli Prepaid Türkiye Kart ve en fazla 5 adet tam prepaid özellikli Türkiye Kart tahsis edilebilecektir (URL 5).

İsimli Prepaid Türkiye Kart, Türkiye Kart internet sitesinden başvuru yapılarak alınabilmektedir. İmsiz prepaid kartlar PTT iş yerleri ve kiosklerde hazır bulunan; isteyen müşterilere anında verilebilecek prepaid özellikli Türkiye Kartı ifade eder. Bu kart yerli ve yabancı vatandaşlara verilebilecektir. Kartlar aktivasyon işlemleri gerçekleştirilmeden müşterilere hemen verilebilecektir. Kartların limitleri MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) kuralları dâhilinde belirlenecektir. Kullanıcılar; Türkiye Kart mobil uygulamasını kullanarak kartlarını kişiselleştirebileceklerdir. İmsiz Türkiye Kart, Türkiye genelinde tüm PTT iş yerleri ve biletmatiklerden temin edilebilmektedir (URL 5).

Resim 5. Prepaid İmsiz ve İsimli Türkiye Kart

Kaynak: URL 8 (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

Dijital Türkiye Kart

Kullanıcılar fiziki bir karta ihtiyaç duymadan kullanabilecekleri Dijital Türkiye Kart için mobil uygulama üzerinden başvuru yapabilmekte, dijital

kartlarına bakiye yükleyebilmekte ve harcamalarında kullanabilmektedir (URL 5).

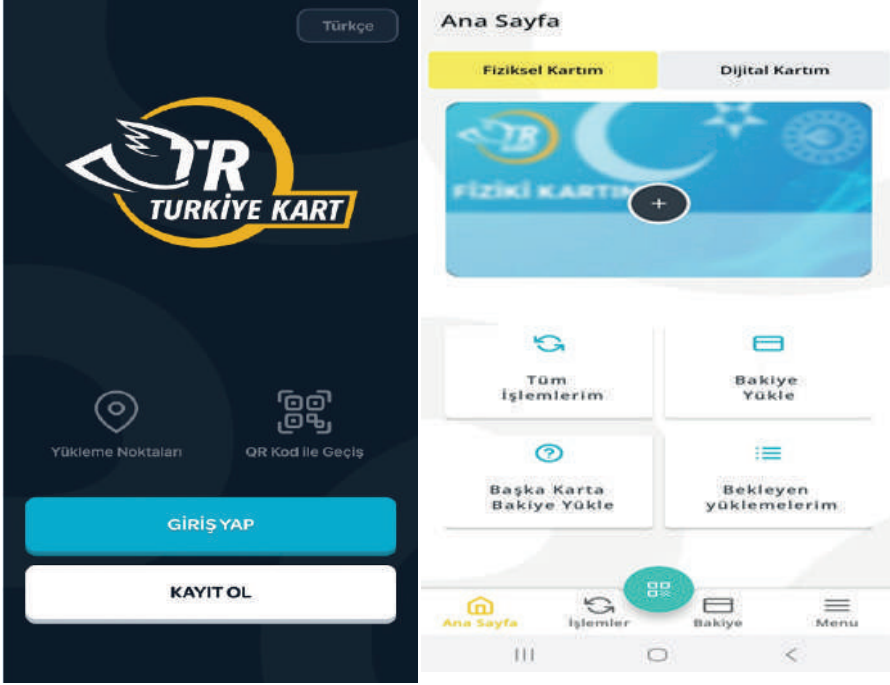
Resim 6. Dijital Türkiye Kart

Kaynak: URL 8 (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

Türkiye Kart özelliklerine daha hızlı erişim için PTT A.Ş tarafından Türkiye Kart mobil uygulaması geliştirilmiş, Play Store ve App Store uygulama mağazalarında kullanıcıların erişimine açılmıştır. Ayrıca Türkiye Kart web sitesi üzerinden de sunulan hizmetlere kullanıcılar erişebilmektedir. Kullanıcılar uygulamaya fiziksel kartlarını ekleyerek kullanabilmelerinin yanı sıra dijital (sanal) kart oluşturarak da kartlarını çeşitli işlemlerinde kullanabilmektedir. Şu an için uygulamalarda kullanıcılar temel kart işlemlerini yapabilmektedir. Türkiye Kart'ın ülke içerisinde daha da yaygınlaşmasıyla birlikte mobil uygulamaya eklenecek özelliklerin sayısı ve çeşitliliğinin artması beklenmektedir.

Resim 7. Türkiye Kart Mobil Uygulaması

Kaynak: URL 2 (Erişim Tarihi: 05.11.2024)

5.3. Türkiye Kart'ın Kullanım Alanları ve Sağlayacağı Faydalar

Türkiye Kart'ın çeşitli kurum ve kuruluşlarla yapılan/yapılacak anlaşma ve entegrasyon süreçlerine bağlı olarak çeşitli alanlarda kullanımı öngörülmektedir. Bu alanlar;

- PTT ile anlaşmalı olan ve elektronik ücret toplama sistemine sahip belediyelerin ve kurum/kuruluşların tüm toplu taşıma araçları,
- TCDD ve TCDD Taşımacılık tarafından işletilen tüm raylı sistemler,
- Perakende ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren üye işyerleri,
- Belediye harçları, vergi, otopark ve taksi ödemeleri,
- Alışverişler,
- Restoran harcamaları,
- E-ticaret uygulamaları,
- Nakit çekim işlemleri,

- Pos ve atm cihazları,
- Yiyecek ve içecek otomatları şeklinde sıralanabilir (URL 5).

Türkiye Kart'ın ülke genelinde yaygınlaşmasıyla birlikte vatandaşlar, her ile özgü ulaşım kartlarını kullanmalarına gerek kalmadan ulaşım hizmetlerine kolaylıkla erişebileceklerdir. Bankacılık uygulamalarıyla da entegrasyonu sağlanan projeye birlikte, tüm vatandaşlara hem ulaşım hem de bankacılık alanında kullanabilecekleri bir kart tesis edilmiş olacaktır. Türkiye Kart çatısı altında fiziki kartın yanı sıra dijital cüzdan, mobil ödeme, NFC ve bunlara benzer alternatif ödeme yöntemlerinin kullanıcıların hizmetine sunulmasıyla birlikte vatandaşlar belli başlı ödeme sistemleri arasında sıkışmaktan ziyade diledikleri sistemi kullanarak ödemelerini gerçekleştirebileceklerdir. Vatandaşlar ayrıca PTT A.Ş'nin faaliyet alanlarında olan ve müşteriler tarafından yoğun olarak kullanılan Hızlı Geçiş Sistemi, kargo, sigorta ve Pttcell gibi hizmet ve ürünlere de hızlı ve kolay erişim sağlayabilecektir (URL 9).

6. SONUÇ

Dünya ölçeğinde kentlerin genişleyen sınırları ve nüfuslarının artış trendinde olması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu duruma bağlı olarak, kent yönetimleri akıllı kent uygulamalarına yönelmektedir. Akıllı ulaşım sistemleri, akıllı kentin kilit role sahip unsurlarından birisidir. Akıllı ulaşım sistemleri sayesinde, çeşitli motorlu taşıtların kullanımına bağlı olarak artan hareketliliğin olumsuz etkileri azaltılmakta, sürdürülebilir ulaşım desteklenmekte, seyahat süreleri kısaltılmakta, trafik güvenliği artırılmakta ve çevre dostu yeni teknolojiler kullanılmaktadır.

Akıllı ulaşım sistemleri bu anlamda oldukça faydalı, önemli ve multidisipliner bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlerde akıllı ulaşım politikası çerçevesinde toplu ulaşım hizmetleri başta olmak üzere, birçok hizmet vatandaşlara sunulmaktadır. Dünya ve Türkiye ölçeğinde ulaşım sistemlerinde ağırlıklı olarak akıllı kartların kullanıldığı söylenebilir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak akıllı kartlar ve ödeme sistemleri de gelişmekte ve çeşitleri artmaktadır.

Türkiye dünya ölçeğinde gelişen yeni teknolojileri yakından takip etmekte ve çalışmada bahsi geçen akıllı kent, akıllı ulaşım, akıllı kartlar ve ödeme sistemleri başta olmak üzere, çeşitli kamu politikası oluşturulma süreçlerine teknolojiyi etkin bir biçimde dâhil etmektedir. Nitekim kamu kurum ve kuruluşlarının stratejik plan ve eylem planları, faaliyet raporları, misyon ve vizyonları incelendiğinde teknolojiye ne denli önem verildiği açık bir biçimde görülmektedir.

Türkiye’de vatandaşlar, ülke içi ulaşım imkânlarının çoğaldığı, hareketliliğin arttığı, teknolojik gelişmelerin tavan yaptığı bir dönemde ülke içindeki farklı illerde toplu ulaşım hizmetlerinden faydalanabilmek için gittikleri her yerde ayrı bir ödeme aracı edinmek zorunda kalmaktadır. Vatandaşların gittikleri kentlerde ulaşım hizmetlerine erişiminde yaşadıkları bu zorluğun ortadan kaldırılması adına Türkiye Kart projesi geliştirilmiştir. Projenin amaç ve kapsamı, Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve Türkiye Ulaştırma Politika Belgesi’nde de açık bir biçimde ifade edilmiştir. Ptt A.Ş. başta olmak üzere, projenin kapsamının genişletilmesi ve farklı sektörlerde de kullanılabilmesi için altyapı ve entegrasyon çalışmaları devam etmektedir.

Büyük çaplı kamu projelerinin planlama, uygulama ve geliştirme aşamaları uzun bir zamana ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Türkiye Kart’ın zamana bağlı olarak kullanım alanları ve kapsamı da artacaktır. Projenin geliştirilebilmesi projede yer alan bütün paydaşların ortak çabasıyla mümkündür. Bu bakımdan projenin uygulama ve geliştirme aşamasında yer alan kurum ve kuruluşların birbiriyle uyumlu ve günün değişen şartlarına uygun teknolojileri kullanarak çalışmalarını sürdürmeleri gerekmektedir.

Kartın kullanıcıları açısından da dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır. Bu açıdan kullanıcılar edinmek istedikleri kartlar hakkında başvuru yapmadan önce bilgilendirme yazılarını ve tanıtım broşürlerini incelemeli ve kendi ihtiyaç türlerine uygun kartı seçmelidirler. Kartın yalnızca yasal sahibi tarafından kullanılması gerekmektedir. Ayrıca kartın kullanımı sırasında veri güvenliği de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan kullanıcı ve kart bilgilerinin tutulduğu veri merkezleri güvenlik standartları bakımından geliştirilmeli ve gelişen teknolojiye uyumlu hale getirilmelidir.

Türkiye Kart projesinin toplum tarafından daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, projenin tanıtımına yönelik yetkili kurum ve kuruluşların kitle iletişim araçları yoluyla bilgilendirme ve reklamlara da ağırlık vermesi gerekmektedir. Kartın farklı sektörlerde kullanılabilmesi adına işletme sahipleri de sistemlerinin projenin geliştirici kurumlarının sistemleriyle entegre edilmesi için gerekli adımları atmalıdır. Entegrasyon sürecinde işletmelere gerekli durumlarda maddi boyut başta olmak üzere çeşitli desteklemeler yapılmalıdır. Bu sayede kart çeşitli sektörlerde kullanılabilir ve kullanım sıklığı artacaktır.

Her projenin başlangıç aşamasında eksiklikleri ya da geliştirilmesi gereken boyutları olabilmektedir. Bu açıdan Türkiye Kart projesi de gün geçtikçe gerek kullanıcı sayısı gerekse sunduğu hizmetlerin nitelik ve çeşitliliği bakımından geniş kitlelere hitap edecektir. 2023 yılının sonunda pilot illerde

kullanıma sunulan projenin 2024 yılı sonunda 18 ilde ve 2025 yılı sonunda da bütün illerde kullanıma sunulması planlanmaktadır. Projenin bütün illerde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte toplu ulaşım hizmetleri başta olmak üzere, vatandaşların akıllı kart kullanımı ve ödeme alışkanlıklarında önemli ölçüde değişimlere neden olacağı beklenmektedir.

Kaynakça

- Akana, T. and Ke, W. (2020). Contactless Payment Cards: Trends and Barriers to Consumer Adoption in the U.S. *Federal Reserve Bank of Philadelphia Discussion Paper*, DP 20-03.
- Arifoğlu, G. & Çay, R. (2023). QR Kod Teknolojisine Göre Düzenlenen Grafik Tasarım Sergisinin İzleyici Gözüyle Değerlendirilmesi [Evaluation of the graphic design exhibition organized according to QR code technology]. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi* (BEST Dergi) [Science, Education, Art and Technology Journal (SEAT Journal)], 7(1), 29-46.
- Başak, M ve Bıyıkoğlu, F. (2008). Bilgi Güvenliği Ve Akıllı Kartlar, 2. *Ağ ve Bilgi Güvenliği Ulusal Sempozyumu Bildirileri* (ABG), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 16-18 Mayıs.
- Bulut, Y. ve Aslan, M. M. (2022). İklim Değişikliğiyle Mücadelede Akıllı Kent Uygulamalarının Rolü. Yakup Bulut ve M. Miraç Aslan (Ed.), *İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik ve Dirençli Kentler- Uygulamalar, sorunlar ve çözümler içinde* (ss. 11-24). Çizgi Kitabevi, Konya.
- Caragliu, A., Del Bo, C., Nijkamp, P. (2009). Smart Cities in Europe. *3rd Central European Conference in Regional Science – CERS, 2009*, 45–59.
- Chirico, U. (2014). *Smart Card Programming*. Londra: <https://124.im/UYG-gBZ> (Erişim Tarihi: 19.10.2024)
- Cocchia, A. (2014). Smart and Digital City: A Systematic Literature Review. in: Dameri, R.P. and Rosenthal-Sabroux, C., Eds., *Smart City: How to Create Public and Economic Value with High Technology in Urban Space*, Springer, 13-43.
- Cohen, B. (2012). What Exactly is a Smart City? <https://www.fastcompany.com/3038818/the-smartest-cities-in-the-world-2015-methodology> (Erişim Tarihi: 18.10.2024)
- Elvan, L. (2017). Akıllı Şehirler Lüks Değil İhtiyaç, *İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını*, Sayı 77, 6-10.
- Engin, Y. ve Furuncu D. (2017). Ulaşımında QR Kod Kullanımı: Yolcular Üzerinde Niteliksel Bir Araştırma. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara*, 190-193.
- Ercoşkun, Ö. Y. ve Karaaslan, Ş. (2009). Geleceğin Ekolojik ve Teknolojik Kentleri. *Megarom*, 3(3), 283-296.
- Garanti BBVA. (2006). <https://www.garantibbva.com.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 03.11.2024)
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanovic, N., Meijers, E. J. (2007). *Smart cities. Ranking of European medium-sized cities. Final report*.

- Göl, B., ve Ediz, Ç. (2019). Toplu Ulaşımında Akıllı Kart Kullanımının Değerlendirilmesi ve Seul Örneği. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi*, 2(1), 22-31.
- Haberleşme Genel Müdürlüğü. (2022). Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı.
- International Business Machines. (2009). IBM Offers Smarter City Assessment Tool to Help Cities Prepare for Challenges and Opportunities of Unprecedented Urbanization,
- Lin, Y., Wang, P., & Ma, M. (2017). Intelligent Transportation System (ITS): Concept, challenge and opportunity. Proceedings of the IEEE 3rd International Conference On Big Data Security On Cloud (Bigdatasecurity), IEEE International Conference On High Performance And Smart Computing (Hpsc), And IEEE International Conference On Intelligent Data And Security. *Beijing*, China, 167-172.
- Maccubbin, R. P., Staples, B. L., & Mercer, M. R. (2003). *Intelligent Transporationsystems Benefits and Costs: 2003 update* (No. FHWA-OP-03-075).
- Madlmayr, G. Langer, J. Kantner, C. and Scharinger, J. (2008), 'NFC Devices: Security and Privacy,' Proceedings of the 3rd International Conference on Availability, Reliability and Security, ISBN: 978-0-7695-3102-1, 4-7 March 2008, Barcelona, Spain, 642-647.
- Neiorotti, P., Alberto, D., Anna Corinna, Cagliano., Giulio, M., Francesco, S. (2014). "Current Trends in Smart City Initiatives: Some Stylised Facts", *Cities*, Iss. 38, 25-36.
- Özbeý, R.S. (2006). "Akıllı Kart Teknolojileri". *Ulusal Elektronik İmza Sempozyumu*, Posterli Bildiri, 7-8 Aralık, Ankara.
- PTT A.Ş. Hizmet Kataloğu (2024). [https://pttwebdosya.ptt.gov.tr/api/file/get-File?FileName=Ptt_Hizmet_Katalogu_\(1\)_compressed.pdf](https://pttwebdosya.ptt.gov.tr/api/file/get-File?FileName=Ptt_Hizmet_Katalogu_(1)_compressed.pdf) (Erişim Tarihi: 11.10.2024)
- Şengün, H. ve Koşhan, A. (2019). Akıllı Kentler ve Dijital (Siber) Güvenlik. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 376-388.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). Türkiye HABITAT III Ulusal Raporu.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Akıllı Şehirler Beyaz Bülteni.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). Yeni Kentsel Gündem ve Akıllı Şehirler Rehberi.
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2014). *Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023) ve Eki Eylem Planı (2014-2016)*.

- Varol, Ç. (2017). “Sürdürülebilir Gelişmede Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara’daki Belediyelerin Uygulamaları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 43-58.
- Williams, B. (2008). *Intelligent Transport Systems Standards*. Norwood, MA: ARTECH HOUSE, INC.
- World Bank. (2015). *Smart Cities*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/896971468194972881/310436360_201602630200228/additional/World-development-report-2016-digital-dividends.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2024)
- Yan, Xiping., Zhang, Hui., Wu, Chaozhong. (2012). Research and Development of Intelligent Transportation Systems. 11th International Symposium on Distributed and Applications to Business, *Engineering & Science*, (19-22 October 2012), 321-327.
- Yardımcı, M. S. ve Akyıldız, G. (2005). Akıllı Ulaştırma Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar, *Ulaştırma Kongresi Bildiriler Kitabı*, ss. 405-414.
- Yüksel, M. E. ve Odabaşı, Ş.D. (2009). Nesnelere İzlenebilir ve Yönetilebilir mi? Çözüm RFID, *Akademik Bilişim - Harran Üniversitesi*, (Şanlıurfa 11- 13 Şubat 2009).

İnternet Kaynakları

- URL1: <https://www.slideshare.net/slideshow/smart-card-technology-50091166/50091166#14>
(Erişim Tarihi: 27.10.2024)
- URL 2: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ptt.trkart.app&hl=tr>
(Erişim Tarihi: 05.11.2024)
- URL 3: <https://x.com/PTTKurumsal/status/978004977032495104/photo/1>
(Erişim Tarihi: 27.10.2024)
- URL 4: <https://www.yenisafak.com/ekonomi/turkiye-kart-geliyor-2916659>
(Erişim Tarihi: 19.10.2024)
- URL 5: <https://www.bloomberght.com/basbakan-yildirim-turkiye-kart-in-tarihini-acikladi-2089881> (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
- URL 6: <https://www.akittv.com.tr/gundem/haber/95253-bakan-karaismailoglu-duyurdu-artik-tek-kart-ile-yolculuk-yapilacak>
(Erişim Tarihi: 26.10.2024)
- URL 7: <https://www.uab.gov.tr/haberler/turkiye-kart-la-47-bin-265-kullanici-118-bin-273-kez-seyahat>
(Erişim Tarihi: 01.11.2024)
- URL 8: <https://www.turkiyekart.gov.tr/tr/>
(Erişim Tarihi: 22.10.2024)

URL 9: <https://apps.apple.com/in/app/turkiyekart/id1670903465>

(Erişim Tarihi: 14.10.2024)

<https://www-03.ibm.com/press/us/en/pressrelease/27791.wss>, (Erişim Tarihi:
11.09.2021)

<https://www.uab.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

İklim Krizi ve Yeşil Ekonomi 8

Volkan Turan¹

Özet

İklim krizi gezegenimizin karşı karşıya olduğu en önemli tehdittir ve bu bakımdan acil olarak harekete geçilmesi gerekmektedir. Bu krize karşı en önemli savunma mekanizmalarından birisi, yeşil ekonomiye geçiştir. Yeşil ekonomi, tüm ülkelerin uygulaması gereken bir politika demeti sunmaktadır ve ortak geleceğimiz için uygulanması kaçınılmazdır. Bu bölümde, öncelikle iklim krizinin boyutları ortaya konulmuştur. İklim değişikliğinin temel göstergeleri olan sera gazları salınımları, küresel sıcaklık artışı, deniz seviyesindeki yükselme ve biyoçeşitliliğinin azalması eğilimleri ortaya konularak, tehdidin büyüklüğü değerlendirilmiştir. Daha sonra yeşil ekonomi kavramı; yeşil işler, döngüsel ekonomi, sürdürülebilirlik ve yeşil ekonomiye ilişkin ekonomik göstergeler üzerinden tartışılmıştır. Söz konusu göstergeler; yenilenebilir enerji kapasitesi ve yatırım eğilimleri, yeşil altyapı geliştirme ve yatırım, sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri ve eko-inovasyon ve teknolojik gelişmeler sırasıyla değerlendirilmiştir. Sonrasında ise yenilenebilir enerji tarife garantileri, karbon fiyatlandırması ve emisyon ticareti, sürdürülebilir ulaşım politikaları, döngüsel ekonomi girişimleri ve sürdürülebilir tarım ve orman yönetimi politikaları ele alınmıştır. Son olarak, yeşil ekonominin yarattığı fırsatlar ve maliyetler değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

İklim krizi gezegenimizin karşı karşıya olduğu en önemli tehdittir ve bu bakımdan acil olarak harekete geçilmesi gerekmektedir. Bu krize karşı en önemli savunma mekanizmalarından birisi, yeşil ekonomiye geçiştir. Bu bölümde, temel göstergelere, eğilimlere ve potansiyel çözümlere odaklanarak iklim krizi ve yeşil ekonomi analiz edilecektir. İlgili veriler ve eğilimlerden hareketle, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir ekonomik

1 Dr. Öğr. Üyesi., Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, volkan.turan@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6261-8816

kalkınmayı teşvik etmek ile ilgili zorlukları ve fırsatları daha iyi anlamak mümkün olabilecektir.

İklim krizi; küresel ısınma, olağanüstü hava olayları ve ekolojik bozulma ile karakterize edilmektedir ve insanlığın karşı karşıya olduğu en ciddi sorunlardan birisi, hatta birincisidir. İklim krizinin ekosistem üzerindeki tahrip edici etkisi, dolaylı olarak ekonomilere ve insanların refahı için de önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

İklim değişikliğinin nedenleri ve etkileri konusundaki bilimsel fikir birliği güçlenmektedir. İklim krizinin olumsuz etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir bir geleceğe geçiş için acil eylem planı yapılması ve adımlar atılması hususunda da fikir birliği artmaktadır. Yeşil ekonomi, çevresel riskleri azaltmayı ve kaynak verimliliğini artırmayı amaçlayan ekonomik bir sistem olarak tüm ülkelerin uygulaması gereken bir politika demeti sunmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle iklim krizi ve onun göstergeleri ve yarattığı olumsuzluklar ele alınacaktır. Küresel ısınma, iklim değişiklikleri, biyoçeşitlilik üzerindeki etkiler ve sera gazı salınımından hareketle tehdidin büyüklüğü değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise yeşil ekonomi kavramı tartışılacak ve bununla bağlantılı yeşil işler, döngüsel ekonomi, sürdürülebilirlik ve yeşil ekonomiye ilişkin ekonomik göstergeler ele alınacaktır. Söz konusu göstergeler; yenilenebilir enerji kapasitesi ve yatırım eğilimleri, yeşil altyapı geliştirme ve yatırım, sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri ve eko-inovasyon ve teknolojik gelişmeler sırasıyla çalışmada değerlendirilecektir. Sonrasında ise yenilenebilir enerji tarife garantileri, karbon fiyatlandırması ve emisyon ticareti, sürdürülebilir ulaşım politikaları, döngüsel ekonomi girişimleri ve sürdürülebilir tarım ve orman yönetimi politikaları ele alınacak ve yeşil ekonominin yarattığı fırsatlar ve maliyetler incelenecektir.

2. İKLİM KRİZİ: GENEL BİR BAKIŞ

İklim değişikliği, sıcaklıklarda ve hava durumundaki uzun vadeli değişimler anlamında kullanılmaktadır. Bu tür değişimler, biri doğal diğeri ise insandan kaynaklan iki neden grubuna ayrılabilir. Güneşin dünya üzerine yaydığı sıcaklıktaki değişikliklerin neden olduğu iklim değişikliği, insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Büyük volkanik patlamalar nedeniyle olan değişimler ise doğal nedenler olarak ele alınmaktadır. Kabaca 19. Yüzyılın başlarından bu yana, öncelikle kömür, petrol ve gaz gibi fosil yakıtların tüketimi nedeniyle insan faaliyetleri, iklim değişikliğinin ana itici gücü olmuştur.

İklim değişikliğine neden olan başlıca sera gazları arasında; karbondioksit ve metan bulunmaktadır (Brander ve Davies, 2012). Arabayı sürmek için

benzin vb., binaları ısıtmak için kömür vb. kullanmak fosil yakıt kullanımını arttırmak anlamına gelmektedir. Bunlar da sera gazı salınımını arttırmaktadır. Benzer şekilde arazileri temizlemek ve ormanları yok etmek de karbondioksit salınımını arttıran faktörlerdir. Sera gazı salınımına yoğun bir şekilde neden olan başlıca sektörler arasında enerji, sanayi, ulaşım, binalar, tarım ve arazi kullanımını yer almaktadır.

Fosil yakıtların aşırı kullanımı, ormanların kesilmesi, tarım ve hayvancılık bile iklimi bozmakta ve küresel ısınmaya sebep olmaktadır (Jorgenson, 2006). Fosil yakıtların yoğun kullanımı, Dünya'nın etrafını saran bir battaniye gibi davranan, güneşin ısını hapseden ve sıcaklıkları yükselten sera gazı salınımlarını artırarak, küresel ısınmaya ve dolayısıyla iklim krizine sebep olmaktadır.

2.1. Küresel Sıcaklık Artışı ve Aşırı Hava Olayları

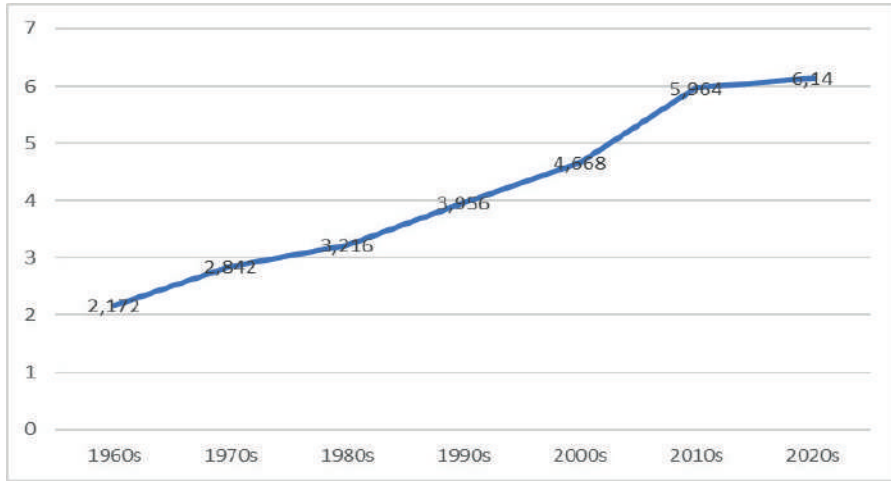
Dünya'nın ortalama yüzey sıcaklığı, özellikle atmosfere sera gazları salınan insan faaliyetleri nedeniyle, her geçen yıl istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), küresel ortalama sıcaklığın sanayi öncesi zamanlardan bu yana yaklaşık 1,1 santigrat derece (1,98 Fahrenheit derece) arttığına işaret etmektedir (Wang vd., 2018). Bu sıcaklık artışı daha sık ve yoğun sıcak hava dalgalarına, kuraklıklara, kasırgalara ve şiddetli yağış olaylarına yol açarak önemli sosyo-ekonomik etkilere ve can kayıplarına neden olmuştur (Zscheischler, 2018).

İklim değişikliğinin en önemli göstergelerinden biri küresel sıcaklıklardaki artıştır. Bilimsel kanıtlar, Dünya'nın ortalama yüzey sıcaklığının, özellikle atmosfere sera gazları salınan insan faaliyetleri nedeniyle geçtiğimiz yüzyılda arttığını göstermektedir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)'na göre sıcaklıktaki artışlar 2030'lu yılların sonuna kadar sınırlı kalacak ancak sonrasında hızlı bir artış gerçekleşecektir. Küresel sıcaklık artışını ve bunun aşırı hava olaylarıyla ilişkisini izlemeye yardımcı olacak birtakım göstergeler bulunmaktadır.

- **Küresel Ortalama Yüzey Sıcaklığı Anomalileri:** Bu gösterge, dünyanın ortalama yüzey sıcaklığının, sanayi devrimi öncesi dönemdeki seviyelerden sapmasını ölçer (Efstathiou vd., 2011). Pozitif anormallikler taban çizgisinden daha yüksek sıcaklıkları gösterirken, negatif anormallikler daha düşük sıcaklıkları gösterir. NASA'nın Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü (GISS) ve Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi (NOAA) gibi veri kaynakları, küresel sıcaklık anomalisi veri kümeleri sağlar. National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA)'ya göre her on yılda bir yüzey sıcaklığı 0,08 derece artmaktadır (Curry, 2014).

- **Sıcak Hava Dalgası:** Sıcak hava dalgaları, genellikle yüksek nemin eşlik ettiği, aşırı sıcak havanın uzun sürdüğü dönemlerdir. En bilinen örneklerinden biri Rusya'nın 2010 yaz mevsimidir. Ekosistemde ve insanlar üzerinde ciddi etkisi olmuştur. "Yakın dönemde küresel olarak kaydedilen en yüksek değerdir..." (Russo vd., 2014). Yükselen küresel sıcaklıklar, sıcak hava dalgalarının sıklığına, yoğunluğuna ve süresine katkıda bulunur. Sıcak hava dalgalarına ilişkin göstergeler, yılda sıcak hava dalgası günlerinin sayısını, sıcak hava dalgası süresini ve Isı Dalgası Büyüklük İndeksi gibi sıcak hava dalgası yoğunluk ölçümlerini (Heat Weight Magnitude Index (HWMI)) içerir.

Şekil 1. Yıllık Ortalama Sıcak Hava Dalga Sayısı

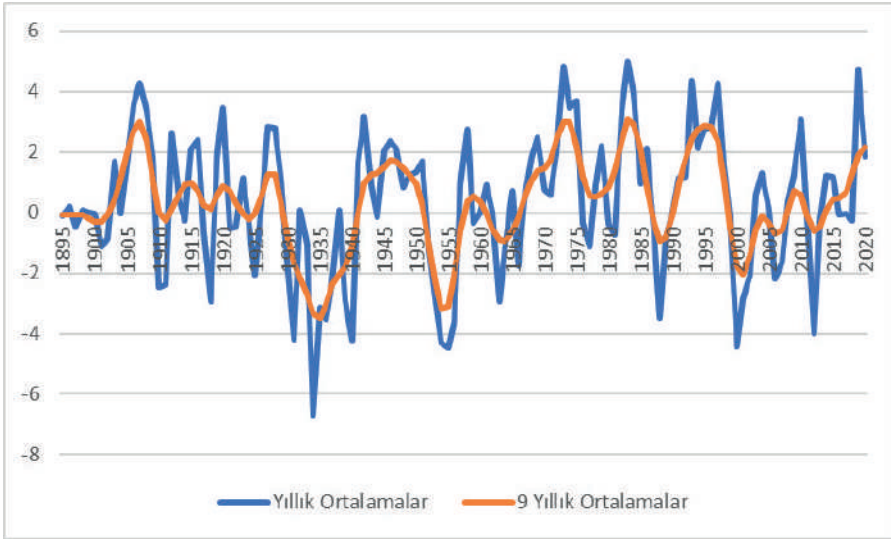
Kaynak: NOAA (2022) verilerinden hareketle yazar tarafından türetilmiştir.

Yukarıdaki şekilde hava sıcaklıklarının 1960'lı yıllardan itibaren artmakta olduğunu görmek mümkündür. Sıcak hava dalgaları 60 yıllık periyotta neredeyse 3 katına çıkmıştır. Yukarıdaki grafikte 2000 öncesine göre sıcaklık artışlarının ne kadar ciddi olduğu görülmektedir. Sıcaklıktaki bu artışlar Fischer, Sippel ve Knutti (2021)'e göre 2050'ye kadar 2 ile 7 kat daha sık görülecektir. 2050 sonrasındaki 20 yılda ise yaptıkları hesaplamaya göre sıklığı; 3 ile 21 kat arasında gerçekleşecektir. Yaptıkları iklim modellemesine göre gelecek on yıllarda öldürücü rekor sıcaklıklarla dünyanın her tarafında karşılaşılacağı sonucuna ulaşmışlardır. Örneğin 2021'de Kanada'nın batı eyaletlerinde 49,5 dereceye varan sıcaklıklardan dolayı "en az 63 kişinin hayatını kaybettiği" haber olmuştur (Euronews, 30.06.2021).

Kunkel (2022) ise 1895-2021 arası sıcak hava indeksi yapmıştır. İndeks uzun dönem ortalaması 0,103 değerindedir. 2021 değeri ise 0,226'dır. Bunun anlamı ölçüm yapılan coğrafyanın %22'si en az bir tanesinde sıcak dalgası yaşanmıştır ve %10'un da ise en az iki tane sıcak hava dalgası gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Sıcak hava dalgalarının sıklığındaki artış ise kuraklığı tetikleyen önemli unsurlardan biridir.

- **Kuraklık:** Kuraklık, su kıtlığına ve toprak neminin azalmasına yol açan anormal derecede düşük yağışların uzun süreli dönemlerinin sonucunda yaşanmaktadır. İklim değişikliği, çeşitli bölgelerde kuraklığın oluşumunu ve şiddetini arttırmaktadır. Kuraklık göstergeleri arasında Palmer Kuraklık Şiddeti İndeksi (Palmer Drought Severity Index) (PDSI), Standartlaştırılmış Yağış İndeksi (SPI) ve toprak nem içeriği ölçümleri yer almaktadır (Tirivarombo vd., 2018). PDSI'ya göre aşağıdaki şekilde 1895-2020 yılları arasındaki kuraklık değişimini göstermektedir.

Şekil 2. Kuraklık ve Yağış (1895-2020) Palmer Kuraklık Şiddeti İndeksi

Kaynak: NOAA (2021) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir.

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren kuraklıkta artışın daha sık yaşandığı bir evreye geçildiğini görmek mümkündür. Sıfır düzeyi normal olarak kabul edilmekte, pozitif değerler nemli, negatif değerler ise kuraklığı göstermektedir. Grafikte özellikle 1997-98 yıllarında kuraklıkta artış başlamıştır. Özellikle yağış değişimleri ile kuraklık arasında yakın ilişki vardır.

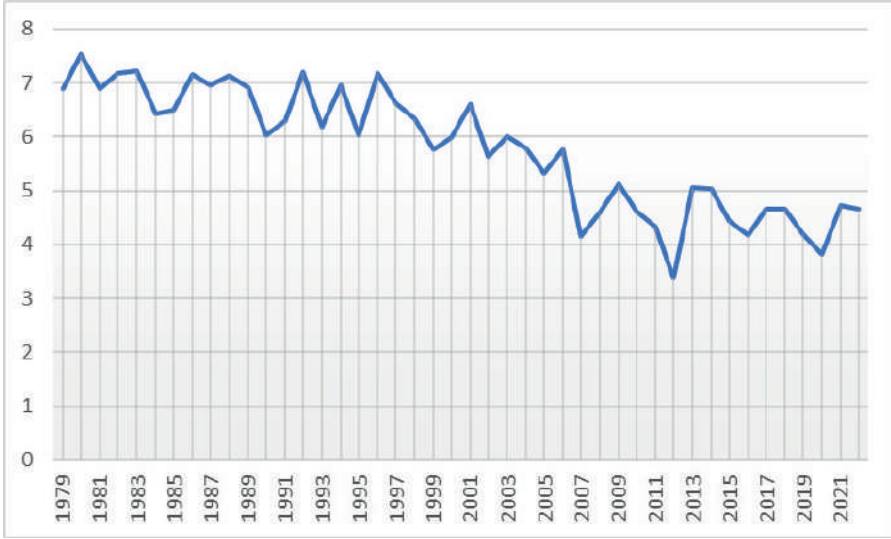
- **Şiddetli Yağış Olayları:** Daha yüksek sıcaklıklar, atmosferin tutabileceği nem miktarını artırarak daha yoğun yağış olaylarına yol açmaktadır. Şiddetli yağış olaylarına ilişkin göstergeler, aşırı yağış olaylarının sıklığını, belirli zaman dilimlerindeki yağış yoğunluğunu (Örneğin, 24 saatlik veya 48 saatlik yağış toplamları) ve geçmiş ortalamalara kıyasla yağış anormallikleri dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Aşırı yağışlar çok çeşitli ekonomik maliyetler yaratmaktadır. Optimalden daha fazla yağış olması bir yandan tarımda verimlilik kayıplarına yol açarken, diğer yandan yarattığı sosyal afetlerin ciddi ekonomik maliyeti ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2017'de Yeni Zelanda'daki aşırı yağışların ekonomik maliyeti 181 milyon \$ olarak hesaplanmıştır ve bunun yaklaşık 63 milyon doları iklim değişikliğinden kaynaklanmaktadır (Frame vd., 2020).
- **Tropikal Fırtınalar (Siklon) ve Kasırgalar:** İklim değişikliği, tropikal fırtınaların ve kasırgaların, yoğunlukları, sıklıkları ve yağış potansiyelleri üzerinde etkilidir. Göstergeler, küresel olarak veya belirli bölgelerde meydana gelen tropikal fırtınaların veya kasırgaların sayısının yanı sıra Birikmiş Siklon Enerjisi (Accumulated Cyclon Energy (ACE)) ve Güç Tüketimi Endeksi (Power Dissipation Index (PDI)) gibi ölçümleri içerir.

Bu göstergelerin istatistiksel analizi, küresel sıcaklıktaki ve aşırı hava olaylarındaki değişiklikleri ölçmeye, zaman içindeki eğilimleri değerlendirmeye ve sıcaklık artışı ile aşırı olayların oluşumu arasındaki ilişkiyi değerlendirmeye yardımcı olur. Bu tür analizler, iklim değişikliğinin etkilerini anlamamıza katkıda bulunur ve uyum ve hafifletme stratejileri geliştirme çabalarını destekler (Wehner, 2021).

2.2. Eriyen Buzullar ve Yükselen Deniz Seviyeleri

Küresel ısınma, buzulların erimesini hızlandırarak, deniz seviyesinin yükselmesine sebep olmaktadır. Grönland ve Antarktika buz tabakaları endişe verici bir hızla kütle kaybetmektedir ve dünya çapındaki buzullar da azalmaktadır. Yükselen deniz seviyeleri, kıyı toplulukları için bir tehdit oluşturarak sel, erozyon ve tatlı su kaynaklarına tuzlu su girişi riskini artırmaktadır. Küçük ada ülkeleri ve alçak kıyı bölgeleri bu etkilere karşı özellikle savunmasız kalmıştır (Meier vd., 2007).

Buzulların erimesi ve yükselen deniz seviyeleri, iklim değişikliğinin önemli sonuçlarıdır. Küresel sıcaklıklar yükseldikçe, kutup bölgelerindeki ve dağlık bölgelerdeki buzullar daha hızlı eriyerek okyanuslara eklenen su hacminde artışa yol açmaktadır (Mimura, 2013).

Şekil 3. Buzul Erime (1980-2021) (milyon km²)

Kaynak: Nasa, 2023.

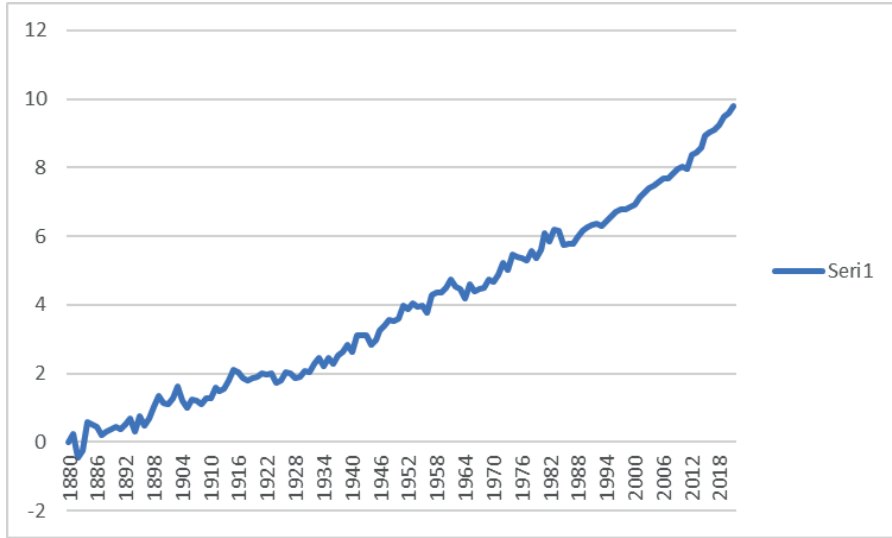
Nasa iklim dairesinin her yılın eylül ayında yaptıkları ölçümlere göre buzullar on yılda bir %12,6 oranında küçülmektedir (Nasa, 2023). Bu ve benzeri ölçümlerde, aşağıdaki ölçüm teknikleri kullanılmaktadır. Yukarıdaki Şekil 3'te yer alan istatistiklere göre 2022 yılında kutuplardaki buzullar 4,67 milyon km² büyüklüğüne kadar gerilemiştir. 2021 yılında 4,72 milyon km² büyüklüğünde olan buzulların en küçük alana sahip olduğu yıl 3,39 milyon km² büyüklüğü ile 2012 yılına aittir.

- **Buzul Kütle Dengesi:** Buzul kütle dengesi, kar ve buz birikimi ile erime ve süblimleşme yoluyla kayıp arasındaki farkı ölçer (Ginot vd., 2006). Negatif kütle dengesi, yükselen deniz seviyelerine katkıda bulunan net bir buz kaybını göstermektedir. Göstergeler, buzul kalınlığı, alanı ve zaman içindeki uzunluk değişimlerinin ölçümlerini içermektedir (Østrem vd., 1966).
- **Arktik Deniz Buzu Kapsamı:** Arktik deniz buzu, Arktik Okyanusu'nun mevsimsel olarak dalgalanan donmuş yüzeyidir. İklim değişikliği, özellikle yaz aylarında Arktik deniz buzu boyutunda önemli bir düşüşe neden olmuştur. Göstergeler, minimum ve maksimum deniz buzu miktarının yanı sıra buzsuz sezonun süresini içerir (Kwok, 2018).
- **Antarktika Buz Levhası Kütle Dengesi:** Antarktika Buz Levhası, dünyadaki en büyük buz kütesidir. Kütle dengesinin izlenmesi, genel

buz kütleindeki artma ya da azalmanın değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Göstergeler, buz tabakası kalınlığı, buz akış hızları ve buz rafı stabilitesindeki değişiklikleri içermektedir (Rignot vd., 2019). 1970'lerden itibaren Antarktika buz kütlelerinin küçülmesinin artış kaydettiğini hesaplanmıştır (Hanna vd., 2013).

- **Deniz Seviyesi Yükselmesi:** Deniz seviyesinin yükselmesi, okyanus yüzeyinin ortalama yüksekliğindeki zaman içindeki artışı ifade etmektedir (Singh ve Singh, 2012). Karasal kaynaklardan eriyen buzun ve ısınma sıcaklıkları nedeniyle deniz suyunun genişlemesinin birleşiminden kaynaklanır (Ablain vd., 2009). Göstergeler, gelgit göstergelerinden, uydu altimetresinden ve küresel ortalama deniz seviyesi yükselme hızından alınan ölçümleri içerir.

Şekil 4. Deniz Seviyesi (inch)

Kaynak: NOAA, 2022.

Yukarıdaki şekilde düşey eksendeki deniz seviyesi inch cinsinden verilmiştir. 1880'den bu yana ortalama olarak küresel deniz seviyesindeki yükselme 21-24 cm (8-9 inch) gerçekleşmiştir. Grafik açık bir şekilde küresel deniz seviyesinin hızla artmakta olduğunu göstermektedir. 2021'de deniz seviyesi 9,8 inch düzeyine yükselmiştir. 2010-2021 arasında %22 düzeyinde yüksek bir artış kaydedilmiştir.

- **Kıyı Erozyonu ve Su Baskını:** Yükselen deniz seviyeleri, kıyı erozyonuna ve kıyı taşkınlarına karşı durulmasını güçleştiren en önemli etkenlerden biridir. Kıyıdaaki arazi kaybının ölçümleri, kıyı şeridindeki çekilme oranlarının hesaplanması ve kıyı su baskını olaylarının sıklığı ve kapsamı en temel göstergesidir (Łabuz, 2015).

Bu göstergelerin istatistiksel analizi, buzulların erimesini, deniz buzu kapsamındaki değişiklikleri ve deniz seviyesinin yükselme hızını takip etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu göstergeler aynı zamanda kıyı toplulukları, ekosistemler ve altyapı üzerindeki etkilerin, sosyo-ekonomik boyutunun değerlendirilmesine de yardımcı olacaktır. Bu analizler, kıyı planlaması, uyum stratejileri ve yükselen deniz seviyelerinin etkilerini hafifletmek için politikaların geliştirilmesini destekleyecektir.

2.3. Biyoçeşitliliğin Azalması ve Ekosistemin Bozulması

İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler üzerinde derin etkileri vardır. Sıcaklıktaki değişiklikler, yağış rejimleri ve aşırı hava olayları ekosistemleri bozarak canlı türlerinin dağılımını, göç yollarını ve ekolojik etkileşimleri etkilemektedir (Chapin vd., 2000). Habitatların bozulması ve hatta yok olması, biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkiyi daha da şiddetlendirmektedir. Biyoçeşitliliğin azalması, yalnızca ekosistemlerin devamlılığını güçleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda tozlaşma, su arıtma ve iklim düzenlemesi gibi insan refahını destekleyen temel ekosistem hizmetlerini de tehdit etmektedir.

İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybının ve ekosistem bozulmasının önemli bir itici gücüdür. Sıcaklıktaki, yağış modellerindeki ve aşırı hava olaylarındaki değişiklikler ekosistemleri bozabilir, tür dağılımını ve bolluğunu değiştirebilir ve habitat kaybına yol açabilir (Desta vd., 2012). Aşağıdaki göstergeler, biyolojik çeşitlilik kaybının ve ekosistem bozulmasının izlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu göstergelerdeki iyileşmeler ile sürdürülebilir bir kalkınma sağlanabilir.

- **Türlerin Yok Olma Oranları:** İnsanlığın ve dünyanın devamlılığı ekosistemin varlığına dayalıdır. Canlı türlerinin eksilmesi, ekosistemin devamlılığındaki soruna ilişkindir ve çift taraflı bir boyutu vardır. Canlı türlerinin azalması ekosistemi tehdit ederken, ekosistemin bozulması canlı türlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Ekosistemin bozulmasını engellemek için birtakım indikatörler gerekmektedir. Türlerin yok olma oranı bu göstergelerden biridir. Türlerin yok olma oranları, türlerin ekosistemlerden kaybolma hızını ölçmektedir. Bunun göstergesi olarak, tehlike altında veya kritik tehlike altında olarak

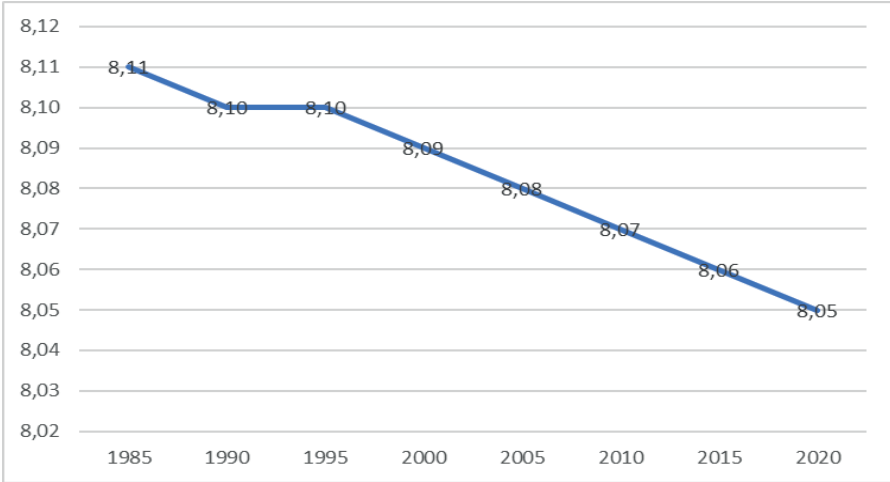
listelenen türlerin sayısı, Kırmızı Liste İndeksi ve birim alan veya zaman periyodu başına yok olma oranları kullanılmaktadır (Butchart vd., 2005). IUCN (2022)'ye göre 42.100 türden fazlası yok olma tehdidi altındadır. Bu tüm türlerin %28'ine tekabül etmektedir.

- **Habitat Kaybı ve Parçalanma:** İnsan popülasyonu arttıkça, kullandığı kaynaklar da artmaktadır. Bu artış, doğal çevreyi, habitatı yok etmekte ve biyoçeşitliliğe de büyük bir tehdit yaratmaktadır. Habitat kaybı, türlerin yer değiştirmesine veya yok olmasına yol açan, doğal habitatların kapsamında veya kalitesinde azalma anlamına gelmektedir (Watson vd., 2016). Bunun göstergeleri olarak insan kullanımı için dönüştürülen doğal habitatların yüzdesi, habitat kenarı miktarı (Amount of habitat edge) veya habitat yamalarının sayısı (Number of habitat patches) gibi parçalanma ölçütlerini ve arazi kullanımı değişim oranlarını içermektedir (Gaston vd., 2003).
- **Tür Dağılımındaki Kaymalar:** İklim değişikliği, daha uygun habitatlara doğru hareket eden türlerin coğrafi aralığında kaymalara neden olabilir (Hellmann vd., 2012). Gösterge olarak tür dağılım aralıklarındaki değişiklikler, türlerin aralıklarının genişlemesi veya daralması ve mevsimsel olayların (fenoloji) zamanlamasındaki kaymalar kullanılmaktadır (McCarty, 2001).
- **Ekosistem Verimliliğindeki Değişiklikler:** İklim değişikliği, enerji akışı ve besin döngüsü dengesini değiştirerek ekosistemin üretkenliğine zarar vermektedir ve onun işleyişini bozmaktadır. Birincil üretkenlikteki değişiklikler (örneğin, bitki büyüme oranları), ekosistem karbon stokları ve iklim stres faktörlerine karşı ekosistem direnci ekosistem verimliliğindeki değişimleri ölçmede kullanılmaktadır (Fridley, 2001).
- **Mercan Resifi Ağartma ve Bozulma:** Yükselen deniz sıcaklıkları, mercan ölümüne ve resif ekosistemlerinin bozulmasına yol açabilecek bir stres tepkisi olan mercan ağarmasına neden olmaktadır. Mercan ağarmasının ne sıklıkla gerçekleştiği ve şiddeti, mercan örtüsü ve çeşitlilik ölçümleri ve resif sağlığı endeksleri ile ölçüm yapılmaktadır. (Climate Change, 2023). National Oceanic and Atmospheric Administration (2006) raporuna göre “2005 yılında ABD mercan resifi ağarması nedeniyle bir yıl içinde Karayipler'deki resiflerinin yarısını kaybetmiştir”.
- **Okyanus Asidifikasyonunun Deniz Yaşamı Üzerindeki Etkileri:** “Okyanus asitlenmesi, karbon, nitrojen ve kükürt bileşikleri dahil olmak üzere atmosfere kimyasal girdilerin okyanusa girmesiyle, okyanus

kimyasındaki değişiklik olarak tanımlanabilir.” (Ocean Foundation, 2023). Okyanuslar tarafından artan karbondioksit emilimi, özellikle kalsiyum karbonat kabukları veya iskeletleri olan deniz organizmalarına zarar verebilecek, okyanus asitlenmesine yol açar. Gösterge olarak genellikle pH seviyelerinin ölçümleri kullanılmaktadır. Ancak ek olarak kireçlenen organizma popülasyonlarındaki değişikliklere ve deniz ekosistemlerinin sağlıklılığı da kullanılmaktadır (Widdicombe vd., 2023).

Bu göstergelerin istatistiksel analizi, biyolojik çeşitlilik kaybının ve ekosistem bozulmasının boyutunun değerlendirilmesine yardımcı olur ve zaman içindeki eğilimleri ve kalıpları tanımlar. Koruma planlaması, ekosistem yönetimi ve biyoçeşitliliği korumayı ve iklim değişikliği karşısında ekosistem direncini artırmayı amaçlayan politika müdahaleleri için değerli veriler sunmaktadır (Guinotte ve Fabry, 2008).

Şekil 5. Okyanusların Ortalama pH Düzeyi (1985-2020)

Kaynak: (Salas, 2023) verilerinden hareketle yazar tarafından türetilmiştir.

Şekil 5’de görüldüğü gibi 1985-2020 arasında okyanus asitlenmesi düzenli olarak her yıl artmaktadır ve dolayısıyla okyanusların kimyasal dengesi bozulmaktadır.

2.4. Sera Gazı Emisyonları ve Kaynakları

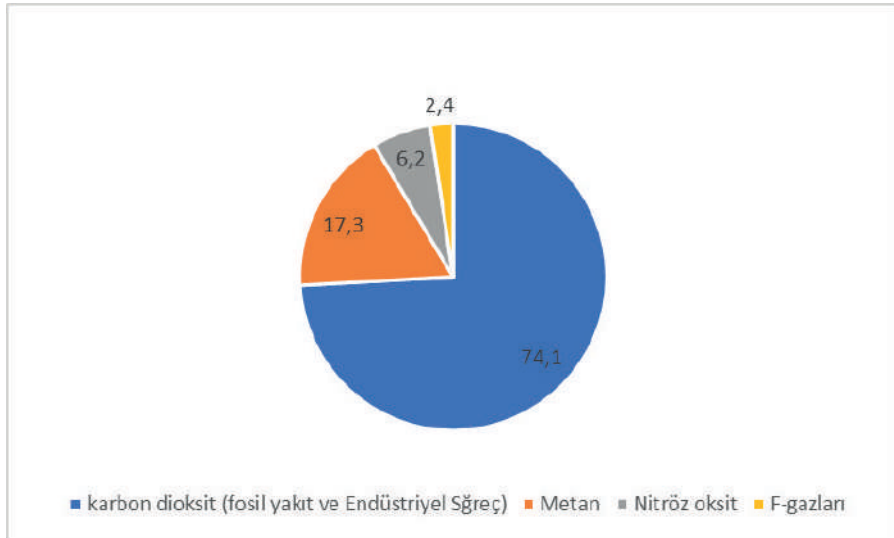
İklim değişikliğinin başlıca itici gücü, başta fosil yakıtların yakılması ve ormansızlaşmadan kaynaklanan karbondioksit (CO₂) salınımı olmak üzere,

atmosfere sera gazlarının (GHG) salınmasıdır. Diğer önemli sera gazları, tarım ve atık yönetiminden kaynaklanan metan (CH_4) ve tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan azot oksiti (N_2O) içerir. Bu emisyonlar, enerji üretimi, ulaşım, sanayi, tarım ve arazi kullanımını değişiklikleri dahil olmak üzere çeşitli sektörlerden kaynaklanmaktadır. Sera gazlarının atmosferde birikmesi ısıyı hapsederek sera etkisine ve küresel ısınmaya yol açar (Raupach ve Fraser, 2011).

İklim kriziyle ilişkili etkileri ve eğilimleri anlamak, olumsuzlukları gidermek için başlangıç noktasıdır. Sıcaklık kayıtlarının, deniz seviyesinin yükselmesinin, biyolojik çeşitlilik göstergelerinin ve sera gazı emisyonlarının istatistiksel analizi, iklim krizinin büyüklüğü ve aciliyeti hakkında değerli bilgiler sağlayacaktır. Bu göstergeleri zaman içinde takip ederek, krizle mücadelede iklim politikalarının ve müdahalelerin etkinliğini daha iyi değerlendirmek mümkün olacaktır (Letcher, 2021).

Yukarıda belirtildiği üzere sera gazı emisyonları, iklim değişikliğinin önemli bir itici gücüdür. İnsan faaliyetleri, özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve endüstriyel süreçler, atmosfere sera gazı salınımını arttırmaktadır. Sera gazı emisyonlarının ve kaynaklarının izlenmesi ve analiz edilmesi, iklim sistemi üzerindeki etkilerini anlamak için çok önemlidir. Aşağıdaki göstergeler, sera gazı emisyonlarının izlenmesine ve ana kaynaklarının belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Hansen vd., 2013).

Şekil 6. Küresel Sera Gazı Salınımı (%)

Kaynak: (Statista, 2019) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir.

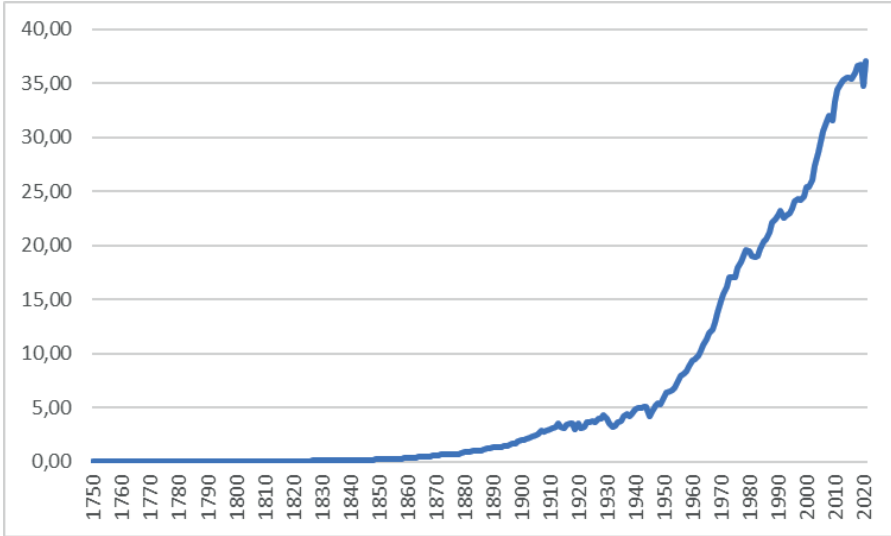
İnsan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan temel sera gazı salınım oranları yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. En ciddi salınım karbon dioksit (CO₂) salınımdır.

a. Karbon Dioksit (CO₂) Emisyonları:

CO₂, insan faaliyetlerinden yayılan en yaygın sera gazıdır. Göstergeler, fosil yakıtların yakılmasından, çimento üretiminden ve arazi kullanımı değişikliklerinden kaynaklanan küresel ve ulusal CO₂ emisyonlarını içermektedir (Rehan ve Nehdi, 2005). Bu emisyonlar, metrik ton CO₂ veya CO₂ eşdeğeri (CO₂e) cinsinden ölçülebilir (Patterson vd., 2021).

Sera gazı emisyonları, özellikle CO₂, iklim değişikliğinin ana itici gücüdür. CO₂ emisyonlarının istatistiksel analizi, en yüksek emisyonlardan sorumlu sektörlerin ve ülkelerin belirlenmesine yardımcı olur. Enerji, ulaşım, endüstri ve arazi kullanımı değişiklikleri gibi sektörler için CO₂ salınımlarına ilişkin veriler, azaltma çabalarının nereye odaklanması gerektiğine dair içgörü sağlar. Ek olarak, emisyon envanterleri, emisyon yoğunluğu (birim GSYİH başına emisyonlar) ve kişi başına emisyonlar, ekonomik büyümeyi emisyonlardan ayırmadaki ilerlemeyi değerlendirmek için önemli göstergelerdir.

Şekil 7. Yıllık Karbondioksit (CO₂) Salınımı (milyon ton)

Kaynak: (Our World in Data based on the Global Carbon Project, 2023) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir.

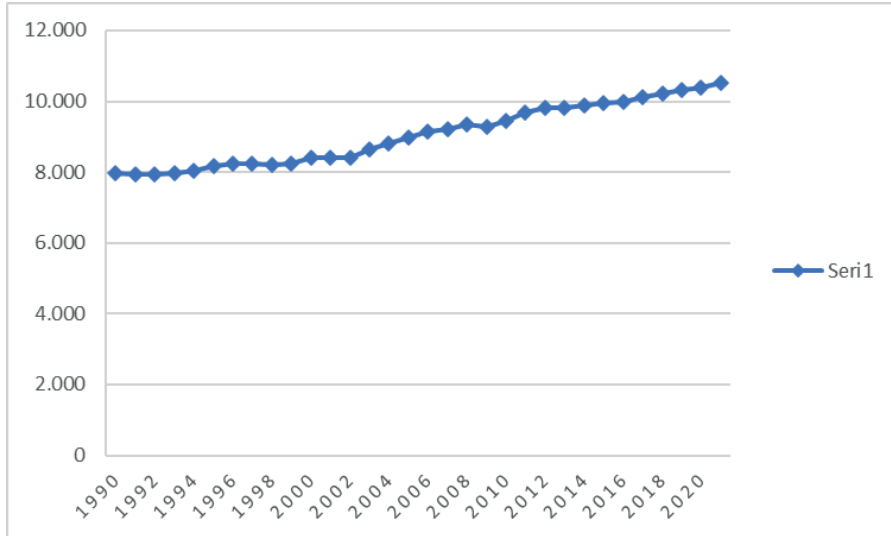
Yukarıdaki şekilde karbon dioksit gazının küresel salınımındaki değişim yıllar itibariyle yer almaktadır. 1750 yılında 9,35 milyon ton olan salınım, 1884 yılında 1 milyar tona ulaşmıştır. 1947'de 5 milyar tonluk salınıma ulaşmıştır. 1860'lı yıllardan itibaren karbon dioksit salınımının artış hızı yükselmeye başlamış, 1947'den sonra artış hızı daha da ivme kazanmıştır. 1947 sonrasında ortalama olarak her 2.5 yılda 5 milyon ton ek salınım söz konusudur. Böylece 2021 yılı itibariyle 35 milyar tonun üzerinde karbon dioksit salınımı gerçekleşmiştir.

b. Metan (CH₄) ve Nitroz Oksit (N₂O) Emisyonları:

CH₄ ve N₂O, tarımsal faaliyetlerden, hayvancılıktan, ve endüstriyel atıklardan kaynaklı olarak salınan güçlü sera gazlarıdır (Saggar vd., 2004). Bu gazların salınımı, metrik ton CO₂ cinsinden ölçülmekte, küresel ve ulusal CH₄ ve N₂O emisyonları bu ölçümle kontrol edilmektedir.

Aşağıdaki şekilde 1990-2021 yılları arasında yıllık metan gazı emisyonları bulunmaktadır. Küresel metan (CH₄) emisyonu 1990 yılında yaklaşık olarak 8 milyar metrik ton büyüklüğünde iken, 2021'de 10,5 milyar metrik ton karbondioksit eşdeğerine (GtCO₂e) ulaşmıştır. 1990-2002 arasında %5 artış kaydetmişken, 2002-21 arasında %25 artış kaydetmiştir. Artış hızı 5 katına yükselmiştir (Tiseo, 2023).

Şekil 8. Yıllık Metan Gazı (CH₄) Emisyonları (1990-2021) (Milyon Metrik Ton)

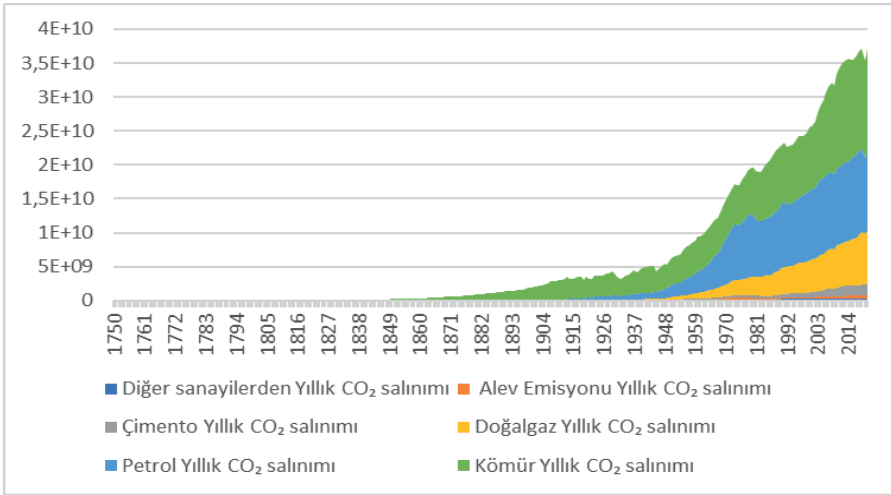
Kaynak: (Tiseo, 2023) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir

c. Fosil Yakıt Tüketimi ve Üretimi:

Fosil yakıtların 21. yüzyılın enerji ihtiyaçlarını karşılamadaki önemi, gelecekteki arzı ve kullanımlarının küresel iklim üzerinde olumsuz etkisi olduğu yapılan neredeyse her çalışma ile tekrar tekrar kanıtlanmaktadır. Mevcut ve potansiyel alternatif enerji kaynakları ile elde edilen enerjide önemli artışlar yaşanmaktadır ancak fosil yakıtların 21. yüzyılın büyük bir bölümünde de önemli bir enerji kaynağı olmaya devam edeceği ve CO₂'nin tutulmasının giderek daha önemli bir gereklilik olacağı açıktır (Lincoln, 2005).

Fosil yakıt tüketimini ve üretimini izlemek, CO₂ emisyonlarının birincil kaynağına ilişkin bilgiler sağlayacaktır. Yakıt türüne (kömür, petrol, gaz) göre küresel ve ulusal enerji tüketimini, fosil yakıt üretim hacimlerini ve enerjiyle ilgili CO₂ emisyonlarını içermektedir.

Şekil 9. Fosil Yakıtlar Karbondioksit Salınımı

Kaynak: Our World in Data Based on The Global Carbon Project (2023) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir.

2021 yılında fosil yakıtlardan kaynaklı karbondioksit salınımlarına bakıldığında en yüksek salınımın kömürden; 14,98 milyar ton, benzinden; 11,84 milyar ton, Doğalgazdan ise 7,92 milyar tondur. Kömürün yoğun kullanımı 19. Yüzyılın ilk yarısına denk gelse de ancak ikinci yarısında 1887'de karbon salınımında 1 milyar tonu geçmiştir. Petrol ise 19. Yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlamış ve 1945'de karbon salınımında 1 milyar tonu geçmiştir. Doğal gaz ise 20. Yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya

başlamış ve karbon salınımında ise 1963'de 1 milyar tonu geçmiştir (Ritchie vd., 2020).

d. Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormansızlaşma:

2010'dan bu yana küresel olarak net orman kaybı yıllık 4,7 milyon hektardır (FAO, 2021). Net orman kaybı ile ormansızlaşmanın aynı şey olmadığını altını çizmek yararlı olacaktır. Net orman kaybı, ormansızlaşmaya, ormandaki artışın eklenmesidir. Dolayısıyla ormansızlaşmanın yukarıdaki rakamdan çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Ormansızlaşma ve arazi kullanımını değişiklikleri, bitki örtüsü ve toprakta depolanan karbonun salınması yoluyla sera gazı salınımında artışa sebep olmaktadır. Orman alanı kaybı, ormansızlaşma oranları ve arazi kullanımı değişikliğinden kaynaklanan metrik ton CO₂e salınımı ile ölçülmektedir.

Ormansızlaşma ve arazi kullanımındaki değişiklik, karbon emisyonlarına ve biyolojik çeşitlilik kaybına önemli ölçüde katkıda bulunur. Ormansızlaşmaya ilişkin istatistiksel göstergeler, yıllık ormansızlaşma oranlarını, orman örtüsündeki değişimi ve orman bozulmasını içerir. Uzaktan algılama verileri ve istatistiksel modelleme teknikleri, orman alanının tahminine ve zaman içindeki değişikliklerin izlenmesine olanak tanır. Ek olarak, ormanların tarıma veya kentsel alanlara dönüştürülmesi gibi arazi kullanımı değişikliği verileri, ormansızlaşmanın yarattığı çevresel maliyetler ve karbon emisyonu hakkında bilgi sağlamaktadır (Williams, 2003) ve (Ritchie, 2021).

Tablo 1. Ormansızlaşma

Yıl	Ormanlık Alan (%)	Diğer (%)
10.000 Yıl Önce	%57	%43
5.000 Yıl Önce	%55	%45
1700	%52	%48
1900	%48	%52
2018	%38	%62

Kaynak: (Williams, 2003) ve (Ritchie, 2021) verilerinden yazar tarafından türetilmiştir.

Yukarıdaki tabloda, dünya yüzeyini kaplayan alanın dokusunun son 10.000 yıldaki seyrini görmek mümkündür.

Dünyadaki 14.9 milyar hektarlık arazinin sadece %71'i yaşanabilir alandır, geri kalan %29'u ya buz ve buzullarla kaplı ya da çöller, tuz düzlükleri veya kum tepeleri gibi çorak arazilerden oluşmaktadır. 10.000 yıl önce, dünyanın yaşanabilir topraklarının %57'si ormanlar ile kaplıydı. Yaklaşık olarak 6 milyar

hektar büyüklüğünde orman bulunmaktaydı. Bugün ise yaklaşık olarak 4 milyar hektar orman kalmıştır. Orman alanı iki milyar hektar büyüklüğünde küçülmüştür. 10 bin yıllık dönemde, dünya, Türkiye'nin yaklaşık otuz katı büyüklüğünde bir alana karşılık gelen ormanını kaybetmiştir. Bu kaybın, sadece %10'u bu dönemin ilk yarısında yani 5.000 yılda gerçekleşmiştir. O dönemlerde dünyanın nüfusu çok fazla değildi ve nüfus artış hızı da oldukça düşüktü. Nüfus artış hızının artması ile tarım alanlarına ihtiyaç artmıştır. Keza enerji olarak kullanılan odun ihtiyacı da aynı gerekçe ile artış göstermiştir. Bu durum ise ormanların giderek daha hızla yok olmasına sebep olmuştur.

10.000 yıllık dönemin ilk %99'luk bölümünde 1 milyar hektar orman kaybı yaşanmışken, kalan %1'lik dönemde de 1 milyar hektar orman kaybı yaşanmıştır. Görüldüğü üzere 9.900 yılda tüketilen ormana denk bir tüketim tek bir yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu oldukça çarpıcı bir durumdur (Williams, 2003).

e. Endüstriyel İşlem ve Atık Emisyonları:

Bazı endüstriyel işlemler, CO₂, CH₄ ve N₂O gibi sera gazlarını atmosfere salar. Çimento üretimi, demir ve çelik üretimi, kimyasal üretim ve diğer endüstriyel sektörlerden kaynaklanan çeşitli emisyonlar çevreyi kirletmektedir. Arachchige vd. (2019)'a göre, çimento sektörünün halk sağlığı üzerinde olumsuz etkisi olduğu bulunduğu gibi, çevre üzerinde de çeşitli etkileri vardır. Özellikle CO₂, CO (Karbon monoksit), NO_x (nitrojen oksit), SO_x (sülfür oksit) ve VOC (uçucu organik bileşikler) gibi gaz salınımları ile çevre kirliliği yaratmaktadır. Strezov vd. (2013)'e göre, demir çelik üretiminde çimentodaki gazlara ek olarak kurşun, civa, astatin, krom ve kadmiyum gibi elementleri ve gazlar aracılığıyla çevresel kirlilik yaratmaktadır. Hu ve Man (2023), endüstriyel sürecin önemli miktarda enerji tükettiğini ve ciddi miktarda karbondioksit salınımına sebep olduğunu belirtir. Dolayısıyla endüstriyel süreçlerde yeşil enerji tüketimini teşvik etmek ve karbon salınımını en aza indirecek yolların benimsenmesi önemlidir.

f. Diğer Emisyonları:

Hayvancılığı da içerecek şekilde tarımsal faaliyetler, enterik fermantasyon, pirinç ekimi, gübre yönetimi ve sentetik gübrelerin kullanımı yoluyla sera gazı emisyonlarına katkıda bulunur. Tarımsal faaliyetlerden ve hayvan popülasyonlarından kaynaklanan salınımlar çevreyi kirletmektedir (Casey vd. 2006).

Düzenli depolama ve atık işleme süreçleri dahil olmak üzere katı atık yönetimi, başta CH₄ olmak üzere sera gazı emisyonlarına sebep olmaktadır.

Tüm bu göstergelerin istatistiksel analizi, sera gazı salınımlarının ölçülmesine, ana kaynakların belirlenmesine ve zaman içindeki emisyon eğilimlerinin izlenmesine yardımcı olur. Böylece enerji verimliliğinde önlemler almak, yenilenebilir enerjinin benimsenmesi, sürdürülebilirlik ve dolayısıyla yeşil ekonomi doğrultusunda adımlar atılabilecektir.

3. YEŞİL EKONOMİ

Yeşil ekonomi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi, çevresel riskleri azaltmayı ve sosyal refahı teşvik etmeyi amaçlayan bir ekonomik sistemdir. Kaynakların verimli kullanımına, daha temiz teknolojilerin benimsenmesine ve ekosistemlerin korunmasına vurgu yapar. Yeşil ekonomi kavramı, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir tarım, yeşil altyapı, atık yönetimi ve çevre dostu üretim dahil olmak üzere çeşitli sektörleri kapsar. Daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir gelecek hedefleyerek ekonomik büyümeyi çevresel bozulmadan ayırmayı amaçlamaktadır. Amaçları;

- * Çevresel etkileri en aza indirmek, kaynakları korumak ve kirliliği azaltan uygulamaları teşvik etmek (Loiseau vd., 2016).
- * Yeşil ekonominin faydalarının adil bir şekilde dağıtılmasını ve savunmasız toplulukların geride bırakılmamasını sağlamak (Kumar, 2017).
- * Kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi, döngüsel ekonomi ilkelerinin teşvik edilmesi ve üretim ve tüketim modellerinin optimize edilmesi (Li vd., 2022).
- * Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi ve fosil yakıt bağımlılığının aşamalı olarak ortadan kaldırılması (Knuth, 2018).
- * Sorumlu tüketim kalıplarının teşvik edilmesi, atık oluşumunun azaltılması ve sürdürülebilir üretim süreçlerinin teşvik edilmesi.
- * Yeşil sektörlerde istihdam fırsatları yaratılmasının teşvik edilmesi, beceri gelişiminin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir girişimciliğin desteklenmesi (Bowen, 2012).

Yeşil ekonominin önemli bir yönü, sürdürülebilir enerji sistemlerine geçiştir. Bu, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltırken güneş, rüzgar, hidro ve jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırmayı içerir.

Döngüsel ekonomi, yeşil ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır. Atıkları en aza indirmeyi, kaynak verimliliğini en üst düzeye çıkarmayı ve malzemelerin

yeniden kullanımını, geri dönüşümünü ve ileri dönüşümünü teşvik etmeyi amaçlar.

Yeşil ekonomi, yeni istihdam fırsatları yaratma ve ekonomik büyümeyi yönlendirme potansiyeline sahiptir. Yeşil işler, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım, eko-turizm ve yeşil altyapı geliştirme alanlarını içerir.

Yeşil ekonomi, sürdürülebilir kalkınmayı başarmak ve iklim krizinin getirdiği zorlukları ele almak için bir çerçeve sağlar. Çevresel sürdürülebilirlik, sosyal eşitlik ve ekonomik verimlilik ilkelerini benimseyerek, daha esnek, düşük karbonlu ve kapsayıcı bir geleceği teşvik etmek için yollar sunar. Yeşil ekonomi göstergelerinin istatistiksel analizi, ilerlemenin izlenmesine, iyileştirme alanlarının belirlenmesine ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçişi hızlandırmak için politika müdahalelerine rehberlik edilmesine yardımcı olur.

3.1. Yeşil Ekonomi Göstergeleri

Yenilenebilir enerji kapasitesi ve yatırım eğilimleri, enerji verimliliği iyileştirmeleri ve emisyon azaltımları, yeşil altyapı geliştirme ve yatırım, sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri ve eko-inovasyon ve teknolojik gelişmeler temel yeşil ekonomi göstergeleridir.

Yenilenebilir Enerji Kapasitesi ve Yatırım Eğilimleri: Yenilenebilir enerji kapasitesinin ve yatırım eğilimleri temiz enerji kaynaklarının büyümesi hakkında bilgi sağlamaktadır. Güneş, rüzgar, hidro ve jeotermal gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin kurulu kapasitesini ve bunların genel enerji toplamına katkısını hesaba katmaktadır (Mills, 2015).

Enerji Verimliliği İyileştirmeleri ve Emisyon Azaltımları: Enerji verimliliği, enerji tüketimini ve ilişkili sera gazı emisyonlarını azaltarak yeşil ekonomide hayati bir rol oynamaktadır. Binalar, ulaşım ve endüstri gibi farklı sektörlerdeki enerji verimliliği iyileştirmelerini içermektedir. Enerji yoğunluğu (birim GSYİH başına enerji kullanımı), enerji tüketimi eğilimleri ve enerji verimliliği önlemleri yoluyla elde edilen emisyon azaltımları yer almaktadır. Bu göstergeler, enerji verimliliği politikalarının etkinliğinin değerlendirilmesine yardımcı olur ve enerji verimliliğini artırmaya yönelik stratejilere rehberlik eder (Arroyo ve Miguel, 2019).

Yeşil Altyapı Geliştirme ve Yatırım: Sürdürülebilir ulaşım sistemleri, enerji tasarruflu binalar ve çevre dostu şehir planlaması gibi yeşil altyapı, ekonomide yeşil dönüşüme katkıda bulunmaktadır. Toplu taşıma ağları, yenilenebilir enerji tesisleri ve eko-endüstriyel parklar dahil olmak üzere yeşil altyapı projelerindeki geliştirme ve yatırımlar önemli gösterge olarak

karşımıza çıkar. Yeşil altyapı projelerinin sayısı, yatırım akışları ve bunların uygulanması yoluyla elde edilen çevresel faydalar oldukça önemlidir. Bunlar; sürdürülebilir altyapı inşasındaki ilerlemenin değerlendirilmesine yardımcı olur ve gelecekteki yatırım kararları için bilgi sağlayıcıdır (Lekshmi, 2018).

Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemleri: Sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri, çevre dostu ve sosyal açıdan kapsayıcı uygulamalara geçiş konusunda içgörü sağlamaktadır. Organik tarımın benimsenmesi, sürdürülebilir arazi yönetimi uygulamaları, tarımdan kaynaklanan sera gazı emisyonları ve gıda atığı üretimi önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Politika yapımcılar ve paydaşlar, bu göstergeleri analiz ederek, tarım sektöründe sürdürülebilirliği artırma, çevresel etkileri azaltma ve gıda güvenliğini teşvik etme fırsatlarını belirlemektedir. Bu konu genel olarak literatürde Tarım 4.0 olarak da adlandırılmıştır. Amaç daha adil, daha eşitçi yerel gıda sistemlerinin oluşturulmasıdır (Klerkx ve Rose, 2020).

Eko-inovasyon ve Teknolojik Gelişmeler: Yeşil ekonomi geçişleri genellikle eko-inovasyona ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine dayanmaktadır. Temiz teknolojilere yapılan araştırma ve geliştirme yatırımları, yeşil buluşlar için başvuru patentler ve çevre dostu üretim süreçlerinin benimsenmesi gibi eko-inovasyonla ilgili göstergeler yeşil dönüşümün takibi için oldukça önemlidir. Bu göstergeler, teknolojik ilerlemeler, yeşil yeniliklerin yayılması ve sürdürülebilir uygulamaları ölçeklendirme potansiyeli hakkında da içgörü sağlamaktadır. Yeniliği teşvik etmek ve yeşil bir ekonomiye geçişi hızlandırmak için politikalar ve stratejiler konusunda bilgi sağlamaya yardımcı olmaktadır (Kemp vd. 2019).

Yeşil ekonomi göstergeleri, dönüşümü takip etmek, engelleri ve fırsatları belirlemek ve politikaların ve müdahalelerin etkinliğini değerlendirmek için çok önemlidir. Politika yapımcılar ve paydaşlar, bu göstergeleri ölçerek ve izleyerek, kaynakları verimli bir şekilde tahsis etmekte, buna ilişkin kararlar almakta ve yeşil dönüşümün sosyo-ekonomik ve çevresel etkilerini değerlendirerek politika setleri oluşturmaktadır.

3.2. Yeşil Ekonomi Politika Seti

Yeşil ekonomi, sürdürülebilirlik çerçevesinde çeşitli politikalar sayesinde hayata geçmektedir. Bu politikalar; yenilenebilir enerji tarife garantisi, karbon fiyatlandırması ve emisyon ticareti, sürdürülebilir ulaşım politikaları, döngüsel ekonomi girişimleri ve sürdürülebilir tarım ve orman yönetimi politikaları olarak sıralanabilir.

Yenilenebilir enerji tarife garantisi, yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektrik için uzun vadeli sözleşmeler ve garantili fiyatlar sağlayan politika

mekanizmasıdır (Mendonça, 2009). Oldukça istikrarlı ve çekici bir yatırım getirisi sağlayarak yenilenebilir enerji projelerinin dağıtımını teşvik etmektedir. Almanya'nın Yenilenebilir Enerji Kaynakları Yasası aracılığıyla başarılı bir şekilde uygulamaktadır. Yenilenebilir enerji kapasitesini hızla genişletme ve daha yeşil bir enerji karışımına geçişi teşvik etme açısından oldukça etkindir (Eyraud vd., 2013).

Karbon vergileri ve emisyon ticaret sistemleri dahil olmak üzere karbon fiyatlandırma mekanizmaları, sera gazı emisyonlarına bir fiyat koyarak emisyonları azaltmak için ekonomik teşvik sağlamaktadır. Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Programı gibi çalışmalar, emisyon ticaretinin karbon tahsisatları için bir pazar yaratma ve emisyon azaltmalarını teşvik etme potansiyelini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, İsveç ve Kanada gibi ülkelerde bir karbon vergisinin uygulanmasının, sektörler genelinde emisyon azaltma çabalarını teşvik etmede etkili olduğu kanıtlanmıştır (Narassimhan vd., 2018).

Ulaşım sektöründeki politika müdahaleleri, karbon emisyonlarını azaltmayı, yakıt verimliliğini artırmayı ve sürdürülebilir ulaşım modlarının kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Londra ve Stockholm gibi şehirlerde trafik sıkışıklığı ücretlerinin getirilmesi gibi uygulamalar, fiyatlandırma önlemlerinin nasıl özel araç kullanımını caydırabileceğini ve toplu taşımayı, bisiklete binmeyi ve yürümeyi teşvik edebileceğini göstermektedir. Ek olarak, Norveç ve Çin gibi ülkelerde teşvikler, altyapı geliştirme ve araç standartları yoluyla elektrikli araçları teşvik eden politikalar uygulanmıştır ve bu da elektrikli araç pazarının önemli ölçüde büyümesine yol açmıştır (Eliasson ve Proost, 2015). Göteborg'da da karbon salınımını azaltma yolunda etkili bir trafik vergisi uygulanmıştır (Hysing vd., 2015).

Döngüsel ekonomiyi teşvik eden politika müdahaleleri, kaynak verimliliği, atık azaltma ve malzemelerin geri dönüşümü ve yeniden kullanımına odaklanmıştır. Almanya ve Japonya gibi ülkelerde genişletilmiş üretici sorumluluğu programlarının uygulanması ile eko-tasarım ve geri dönüşüm uygulamaları teşvik edilerek, ürün yaşam döngüsü yönetimi sorumluluğunun üreticilere kaydırılmasında başarılı olunmuştur. Ayrıca, araba paylaşımı ve kiralama platformları gibi paylaşım ekonomisini teşvik eden girişimlerin popülerlik kazanması, yeni ürünlere olan talebi azaltmış ve kaynak paylaşımını da teşvik etmektedir (Geng vd., 2019).

Tarım sektöründeki politika müdahaleleri, sürdürülebilir çiftçilik uygulamalarını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ile organik tarımı, tarımsal ormancılık ve arazi yönetimi

uygulamaları teşvik edilmektedir. Ek olarak, Orman Yönetim Konseyi sertifikasyon sistemi gibi sürdürülebilir orman yönetimini teşvik eden girişimler, sorumlu ormancılık uygulamalarını teşvik etmede ve orman ekosistemlerini korumada başarılı olmaktadır.

4. SONUÇ: İKLİM VE YEŞİL EKONOMİ ANALİZİNDEKİ ZORLUKLAR VE FIRSATLAR

İklim ve yeşil ekonomi analizindeki ana zorluklardan birisi; verilerin mevcudiyeti ve kalitesidir. Doğru analiz için iklim verilerinin, ekonomik göstergelerin ve çevresel ölçümlerin güvenilir, tutarlı ve erişilebilir olması gerekir. Veri toplama sistemlerini geliştirmek, metodolojileri uyumlu hale getirmek ve veri şeffaflığını teşvik etmek, bu zorluğun üstesinden gelmek için çok önemlidir. Ek olarak, çeşitli kaynaklardan ve disiplinlerden gelen verilerin entegre edilmesi, iklim değişikliği ile ekonomi arasındaki karmaşık etkileşimlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir.

İklim değişikliği ve yeşil ekonomi, çok sayıda birbirine bağlılığı ve belirsizliği olan karmaşık sistemlerdir. İklim modelleri, ekonomik tahminler ve politika müdahaleleri, analiz sonuçlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyebilecek doğal belirsizlikleri de içermektedir. Belirsizlikle başa çıkmak, olası sonuçların çeşitliliğini değerlendirmek için güçlü istatistiksel yöntemler, senaryo tabanlı modelleme ve duyarlılık analizleri gerektirir. Belirsizliği ve sınırlamaları karar vericilere ve paydaşlara etkili bir şekilde iletmek esastır.

İklim ve yeşil ekonomi analizi, bilim insanları, ekonomistler, istatistikçiler, politika yapımcılar ve diğer paydaşlar arasında disiplinler arası iş birliğini gerektirir. İşbirlikçi araştırma projeleri, bilgi paylaşım platformları ve disiplinler arası eğitim programları, bu zorluğun üstesinden gelinmesine ve iklim ve yeşil ekonomi analizine bütüncül ve entegre yaklaşımların desteklenmesine yardımcı olabilir.

Analiz bulgularını etkili politika müdahalelerine dönüştürmek önemli bir zorluktur. Siyasi irade, paydaş katılımı ve politika tutarlılığı, iklim ve yeşil ekonomi politikalarının uygulanması için kritik öneme sahiptir. Politika engellerini aşarak, uzun vadeli düşünmeyi teşvik etmek, başarılı bir politika uygulaması için esastır. Kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi, politika koordinasyonunun geliştirilmesi ve ulusal politikaların uluslararası taahhütlerle uyumlu hale getirilmesi yeşil dönüşüm için fırsatlar yaratabilir.

Yeşil bir ekonomiye geçiş, önemli finansal kaynaklar ve yatırımlar gerektirir. İklim krizini aşariye indirmek, yeşil altyapı projeleri için fonların seferber edilmesi, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Elverişli yatırım ortamları yaratmak, kamu-özel ortaklıklarından

yararlanmak ve yenilikçi finansman mekanizmalarını keşfetmek, yeşil yatırım fırsatları ortaya çıkarabilir. İklim risklerini finansal karar alma sürecine entegre etmek, yeşil tahvilleri teşvik etmek ve özel sektör katılımını teşvik etmek, sürdürülebilir girişimlere yönelik fon akışını hızlandırabilir.

Yeşil ekonomiye adil geçişin sağlanması, toplumsal eşitsizliklerin şiddetlenmesini önlemek için çok önemlidir. İklim ve yeşil ekonomi politikalarının, özellikle hassas topluluklar ve karbon yoğun sektörlerdeki işçiler üzerindeki sosyal ve bölüşüm etkilerini dikkate almak önemlidir. İstihdam yaratmayı, beceri geliştirmeyi ve sosyal korumayı teşvik eden kapsayıcı politikalar tasarlanabilmesi önemli bir fırsattır. Sosyal eşitlik hususlarını politika tasarımına ve uygulamasına entegre etmek, yeşil bir ekonomiye adil ve eşitlikçi bir geçişi teşvik edebilir.

Bu zorlukları ele almak ve fırsatları değerlendirmek, iklim ve yeşil ekonomi analizine kapsamlı ve entegre bir yaklaşım gerektirir. Paydaşlar, belirsizlikleri kabul ederek, disiplinler arası iş birliğini teşvik ederek, siyasi iradeyi teşvik ederek ve sosyal eşitliği sağlayarak, engelleri aşabilir ve sürdürülebilir ve esnek bir geleceğin faydalarını en üst düzeye çıkarabilir. Sürekli izleme, değerlendirme ve uyarlanabilir yönetim, stratejileri iyileştirmenin ve politika müdahalelerinin etkinliğini sağlamanın anahtarıdır.

Sonuç olarak, iklim değişikliği ve yeşil ekonomi, etkili politika müdahalelerini bilgilendirmek ve sürdürülebilir ve esnek bir geleceğe geçişe rehberlik etmek için titiz analizler gerektiren küresel bir iş birliği gerektirmektedir. İstatistiksel araçlar ve modeller, çevre, ekonomi ve toplum arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamada çok önemli bir rol oynar. İklim eğilimleri, insan faaliyetlerinin etkileri ve daha yeşil ve daha kapsayıcı kalkınma için potansiyel yollar hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır.

Ancak, doğru ve sağlam bir analiz sağlamak için çeşitli zorlukların ele alınması gerekir. Bu zorluklar arasında veri kullanılabilirliği ve kalitesi, belirsizlik ve karmaşıklık, disiplinler arası iş birliği, politika uygulaması, finansman ve yatırım ve sosyal eşitlik hususları yer alır. Bu zorlukların üstesinden gelmek, araştırmacıların, politika yapımcıların, paydaşların ve uluslararası toplumun uyumlu çabalarını gerektirir.

Bu zorlukları fırsat olarak benimseyerek, iklim kriziyle mücadelede ve yeşil ekonomiyi ilerletmede önemli ilerlemeler kaydedebilir. İyileştirilmiş veri toplama, gelişmiş istatistiksel metodolojiler ve çeşitli bilgi alanlarının entegrasyonu, daha doğru ve güvenilir analizlere katkıda bulunacaktır. İşbirlikçi araştırma, disiplinler arası yaklaşımlar ve etkili iletişim, söz konusu karmaşıklıkların daha derinden anlaşılmasını sağlayacaktır. Güçlü siyasi irade,

yenilikçi finansman mekanizmaları ve sosyal eşitlik hususları, dönüştürücü politikaların ve yatırımların uygulanmasını yönlendirecektir.

İklim ve yeşil ekonomi göstergelerinin istatistiksel analizi, politika müdahaleleri ve vaka incelemeleriyle birleştiğinde, kanıta dayalı karar vermeyi ve başarılı stratejilerin belirlenmesini sağlar. İlerlemeyi izleyerek, etkileri değerlendirerek ve politikaları gerektiği gibi ayarlayarak, iklim krizinin karmaşıklığı giderebilir ve böylece sürdürülebilir, düşük karbonlu ve kapsayıcı bir geleceğin yolu açılabilir.

Bu kritik çabada, istatistiksel analiz, politikaları belirlemek, yatırımlara rehberlik etmek ve paydaşları iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı acil zorlukları ele alma ve yeşil bir ekonomiye geçişi teşvik etme konusunda güçlendirecektir. Veriye dayalı içgörüler ve işbirlikçi eylemin birleşimi sayesinde, şimdiki ve gelecek nesiller için daha sürdürülebilir ve dayanıklı bir dünya yaratılabilir.

Kaynakça

- Ablain, M., Cazenave, A., Valladeau, G., & Guinehut, S. (2009). A New Assessment of the Error Budget of Global Mean Sea Level Rate Estimated by Satellite Altimetry Over 1993–2008. *Ocean Science*, 5(2), 193-201.
- Arachchige, U.S., Amakm, A., Balasuriya, B.M.C.M., Chathumini, K.K.G.L., Dassanayake, N.P., & Devasurendra, J.W. (2019). Environmental Pollution by Cement Industry. *International Journal Reserarch* 6, 631–635.
- Arroyo M, F. R., & Miguel, L. J. (2019). The Trends of the Energy Intensity and CO2 Emissions Related to Final Energy Consumption in Ecuador: Scenarios of National and Worldwide Strategies. *Sustainability*, 12(1), 20.
- Bowen, A. (2012). Green Growth, Green Jobs and Labor Markets. *World Bank Policy Research Working Paper 5990*.
- Brander, M., & Davis, G. (2012). Greenhouse Gases, Co2, Co2e, and Carbon: What Do All These Terms Mean. *Econometrica, White Papers*.
- Butchart, S. H., Stattersfield, A. J., Baillie, J., Bennun, L. A., Stuart, S. N., Akçakaya, H. R., ... & Mace, G. M. (2005). Using Red List Indices to Measure Progress Towards the 2010 Target and Beyond. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360(1454), 255-268.
- Casey, K. D., Bicudo, J. R., Schmidt, D. R., Singh, A., Gay, S. W., Gates, R. S., ... & Hoff, S. J. (2006). Air Quality and Emissions from Livestock and Poultry Production/Waste Management Systems.
- Chapin, L. F. S., Zavaleta, E. S., Eviner, V. T., Naylor, R. L., Vitousek, P. M., Reynolds, H. L., ... & Diaz, S. (2000). Consequences of Changing Biodiversity. *Nature*, 405(6783), 234-242.
- Church, J. A., White, N. J. (2011). Sea-Level Rise From The Late 19th to the Early 21st Century. *Surveys in Geophysics*, 32(4-5), 585–602. <http://doi.org/10.1007/S10712-011-9119-1> Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Climate Change 2023. (2023). <https://climatechange.lta.org/climate-impacts/coral-reef-degradation/> Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Curry, J. (2014). Uncertain Temperature Trend. *Nature Geoscience*, 7(2), 83-84.
- Desta, H., Lemma, B., & Fetene, A. (2012). Aspects of Climate Change and Its Associated Impacts on Wetland Ecosystem Functions: A Review. *Journal of American Science*, 8(10), 582-596.
- Efstathiou, M. N., Tzanis, C., Cracknell, A. P., & Varotsos, C. A. (2011). New Features of Land and Sea Surface Temperature Anomalies. *International Journal of Remote Sensing*, 32(11), 3231-3238.
- Eliasson, J., & Proost, S. (2015). Is Sustainable Transport Policy Sustainable?. *Transport Policy*, 37, 92-100.
- EURONEWS. (21.06.2021). “Kanada’da Sıcaklık 49,5 Santigrat Derece İle Rekor Kırdı”, <https://tr.euronews.com/2021/06/30/kanada-da-as-r-s-cak->

lar-nedeniyle-63-kisi-yasam-n-yitirdi#:~:text=kanada'n%c4%b1n%20bat%c4%b1%20eyaletlerinde%20etkili,63%20ki%c5%9finin%20hayat%c4%b1n%c4%b1%20kaybetti%c4%9fi%20a%c3%a7%c4%b1k-land%c4%b1 Erişim Tarihi: 08.02.2023.

- Eyraud, L., Clements, B., & Wane, A. (2013). Green Investment: Trends and Determinants. *Energy Policy*, 60, 852-865.
- FAO. (2020). Global Forest Resources Assessment 2020 – Key Findings. Rome. <https://doi.org/10.4060/Ca8753en>.
- Fischer, E. M., Sippel, S., & Knutti, R. (2021). Increasing Probability of Record-Shattering Climate Extremes. *Nature Climate Change*, 11(8), 689-695.
- Frame, D.J., Rosier, S. M., Noy, I. *Et Al.* (2020). Climate Change Attribution and The Economic Costs of Extreme Weather Events: A Study on Damages from Extreme Rainfall and Drought. *Climatic Change*, 162, 781–797. <https://doi.org/10.1007/S10584-020-02729-Y>.
- Fridley, J. D. (2001). The Influence of Species Diversity on Ecosystem Productivity: How, Where, and Why?. *Oikos*, 93(3), 514-526.
- Gaston, K. J., Blackburn, T. M., & Goldewijk, K. K. (2003). Habitat Conversion and Global Avian Biodiversity Loss. *Proceedings of The Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 270(1521), 1293-1300.
- Geng, Y., Sarkis, J., & Bleischwitz, R. (2019). How to Globalize The Circular Economy. *Nature*, 565(7738), 153-155.
- Ginot, P., Kull, C., Schotterer, U., Schwikowski, M., & Gäggeler, H. W. (2006). Glacier Mass Balance Reconstruction by Sublimation Induced Enrichment of Chemical Species on Cerro Tapado (Chilean Andes). *Climate of The Past*, 2(1), 21-30.
- Guinotte, J. M., & Fabry, V. J. (2008). Ocean Acidification and Its Potential Effects on Marine Ecosystems. *Annals of The New York Academy of Sciences*, 1134(1), 320-342.
- Hanna, E., Navarro, F. J., Pattyn, F., Domingues, C. M., Fettweis, X., Ivins, E. R., ... & Zwally, H. J. (2013). Ice-Sheet Mass Balance and Climate Change. *Nature*, 498(7452), 51-59.
- Hansen, J., Kharecha, P., Sato, M., Masson-Delmotte, V., Ackerman, F., Beerling, D. J., ... & Zachos, J. C. (2013). Assessing Dangerous Climate Change: Required Reduction of Carbon Emissions to Protect Young People, Future Generations and Nature. *Plos One*, 8(12).
- Hellmann, J. J., Prior, K. M., & Pardini, S. L. (2012). The Influence of Species Interactions on Geographic Range Change Under Climate Change. *Annals of The New York Academy of Sciences*, 1249(1), 18-28.

- Hu, Y., & Man, Y. (2023). Energy Consumption and Carbon Emissions Forecasting for Industrial Processes: Status, Challenges and Perspectives. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 182, 113405.
- HYSING, E., Frändberg, L., & Vilhelmson, B. (2015). Compromising Sustainable Mobility? The Case of the Gothenburg Congestion Tax. *Journal of Environmental Planning and Management*, 58(6), 1058-1075.
- IPPC. (2014). Climate Change 2014. <https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg3/> Erişim Tarihi: 21.05.2023.
- IUCN. (2022). <https://www.iucnredlist.org/> Erişim Tarihi: 21.05.2023.
- Jorgenson, A. K. (2006). Global Warming and the Neglected Greenhouse Gas: A Cross-National Study of the Social Causes of Methane Emissions Intensity. *Social Forces*, 84(3), 1779-1798.
- Kemp, R., Arundel, A., Rammer, C., Miedzinski, M., Tapia, C., Barbieri, N., ... & McDowall, W. (2019). Measuring Eco-Innovation for a Green Economy. *Wirtsch Blätter, Special Issue on Nachhaltigkeit/Sustainability*, 66(4), 391-404.
- Klerkx, L., & Rose, D. (2020). Dealing with the Game-Changing Technologies of Agriculture 4.0: How Do We Manage Diversity and Responsibility in Food System Transition Pathways?. *Global Food Security*, 24, 100347.
- Knuth, S. (2018). “Breakthroughs” for a Green Economy? Financialization and Clean Energy Transition. *Energy Research & Social Science*, 41, 220-229.
- Kumar, P. (2017). Innovative Tools and New Metrics for Inclusive Green Economy. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 24, 47-51.
- Kunkel, K. (2022). Updated version of Figure 2.3 in: CCSP (U.S. Climate Change Science Program). 2008. Synthesis and Assessment Product 3.3: Weather and climate extremes in a changing climate. www.globalchange.gov/browse/reports/sap-33-weather-and-climate-extremes-changing-climate Erişim Tarihi: 21.06.2023.
- Kwok, R. (2018). Arctic Sea Ice Thickness, Volume, and Multiyear Ice Coverage: Losses and Coupled Variability (1958–2018). *Environmental Research Letters*, 13(10), 105005.
- Łabuz, T. A. (2015). Environmental Impacts—Coastal Erosion and Coastline Changes. *Second Assessment of Climate Change for the Baltic Sea Basin*, 381-396.
- Lekshmi, S. (2018). Green Infrastructure as an Important Catalyst for Sustainable Development. *Asian Journal of Multidimensional Research (Ajmr)*, 7(1), 158-166.
- Letcher, T. (Ed.). (2021). *Climate Change: Observed Impacts on Planet Earth*. New York: Elsevier.

- Li, J., Chen, L., Chen, Y., & He, J. (2022). Digital Economy, Technological Innovation, and Green Economic Efficiency—Empirical Evidence From 277 Cities in China. *Managerial and Decision Economics*, 43(3), 616-629.
- Lincoln, S. F. (2005). Fossil Fuels in The 21st Century. *Ambio*, 621-627.
- Loiseau, E., Saikku, L., Antikainen, R., Droste, N., Hansjürgens, B., Pitkänen, K., ... & Thomsen, M. (2016). Green Economy and Related Concepts: An Overview. *Journal of Cleaner Production*, 139, 361-371.
- Mccarty, J. P. (2001). Ecological Consequences of Recent Climate Change. *Conservation Biology*, 15(2), 320-331.
- Meier, M. F., Dyurgerov, M. B., Rick, U. K., O'neel, S., Pfeffer, W. T., Anderson, R. S., ... & Glazovsky, A. F. (2007). Glaciers Dominate Eustatic Sea-Level Rise in The 21st Century. *Science*, 317(5841), 1064-1067.
- Mendonça, M. (2009). *Feed-In Tariffs: Accelerating The Deployment of Renewable Energy*. Routledge.
- Mills, L. (2015). Global Trends in Clean Energy Investment. *Bloomberg New Energy Finance*, 5.
- Mimura, N. (2013). Sea-Level Rise Caused by Climate Change and Its Implications for Society. *Proceedings of The Japan Academy, Series B*, 89(7), 281-301.
- Narassimhan, E., Gallagher, K. S., Koester, S., & Alejo, J. R. (2018). Carbon Pricing in Practice: A Review of Existing Emissions Trading Systems. *Climate Policy*, 18(8), 967-991.
- NASA. (2023). <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/> Erişim Tarihi: 22.06.2023.
- National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA). (2006). https://oceanservice.noaa.gov/facts/coral_bleach.html Erişim Tarihi: 03.06.2023.
- NOAA. (2021). *Climate Change: Global Sea Level*. <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level> Erişim Tarihi: 28.05.2023.
- NOAA. (2022). <https://www.epa.gov/climate-indicators/climate-change-indicators-heat-waves> Erişim tarihi: 25.06.2022.
- Ocean Foundation. (2023). <https://oceanfdn.org/tr/ocean-acidification-research/> Erişim Tarihi: 28.05.2023.
- Østrem, G., & Brugman, M. (1966). *Glacier Mass Balance Measurements*. Department of Mines and Technical Surveys, Glaciology Section.
- Our World in Data Based on the Global Carbon Project. (2023). <https://ourworldindata.org/co2-emissions> Erişim Tarihi: 14.05.2023.

- Patterson, D., Gonzalez, J., Le, Q., Liang, C., Munguia, L. M., Rothchild, D., ... & Dean, J. (2021). Carbon Emissions and Large Neural Network Training. *Arxiv Preprint Arxiv:2104.10350*.
- Raupach, M., & Fraser, P. (2011). Climate and Greenhouse Gases. *Climate Change: Science and Solutions for Australia*, 15-34.
- Rehan, R., & Nehdi, M. (2005). Carbon Dioxide Emissions and Climate Change: Policy Implications for The Cement Industry. *Environmental Science & Policy*, 8(2), 105-114.
- Rignot, E., Mouginot, J., Scheuchl, B., Van Den Broeke, M., Van Wessem, M. J., & Morlighem, M. (2019). Four Decades of Antarctic Ice Sheet Mass Balance From 1979–2017. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 116(4), 1095-1103.
- Ritchie, H. Roser, M. & Rosado, P. (2020). Deforestation and Forest Loss. <https://ourworldindata.org/deforestation> Erişim Tarihi: 28.05.2023.
- Ritchie, H. Roser, M. & Rosado, P. (2021). “Co₂ and Greenhouse Gas Emissions”. <https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions> Erişim Tarihi: 28.05.2023.
- Russo, S., Dosio, A., Graversen, R. G. Sillmann, J., Carrao, H. Dunbar, M. B. Singleton, Paolo, Montagna P., Barbola, P., & Vogt, J. (2014). Magnitude of Extreme Heatwaves in Present Climate and Their Projection in A Warming World. *Journal of Geophysical Research: Atmospheres*, 119, 12–500.
- Saggar, S., Bolan, N. S., Bhandral, R., Hedley, C. B., & Luo, J. (2004). A Review of Emissions of Methane, Ammonia, and Nitrous Oxide From Animal Excreta Deposition and Farm Effluent Application in Grazed Pastures. *New Zealand Journal of Agricultural Research*, 47(4), 513-544.
- Salas, E. B. (2023). <https://www.statista.com/statistics/1338869/average-global-ocean-ph/> Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- Singh, B. R., & Singh, O. (2012). Study of Impacts of Global Warming on Climate Change: Rise in Sea Level and Disaster Frequency. *Global Warming—Impacts and Future Perspective*.
- Statista. (2019). global ghg emission shares by gas | Global GHG Emission Shares by Gas. Statista. Erişim Tarihi:20.05.2023.
- Strezov, V., Evans, A., & Evans, T. (2013). Defining Sustainability Indicators of Iron and Steel Production. *Journal of Cleaner Production*, 51, 66-70.
- Tiseo, I. (2023). Annual Methane (CH₄) Emissions Worldwide From 1990 to 2021. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1298441/annual-global-methane-emissions/> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Tirivarombo, S., Osupile, D., & Eliasson, P. (2018). Drought Monitoring and Analysis: Standardised Precipitation Evapotranspiration Index (SPEI)

and Standardised Precipitation Index (SPI). *Physics and Chemistry of The Earth, Parts A/B/C*, 106, 1-10.

- University Corporation For Atmospheric Research. (2023). <https://climatedataguide.ucar.edu/climate-data/palmer-drought-severity-index-pdsi> Erişim Tarihi: 18.05.2023.
- Wang, F., Tokarska, K. B., Zhang, J., Ge, Q., Hao, Z., Zhang, X., & Wu, M. (2018). Climate Warming in Response to Emission Reductions Consistent with The Paris Agreement. *Advances in Meteorology*, 2018, 1-9.
- Watson, J. E., Jones, K. R., Fuller, R. A., Marco, M. D., Segan, D. B., Butchart, S. H., ... & Venter, O. (2016). Persistent Disparities Between Recent Rates of Habitat Conversion and Protection and Implications for Future Global Conservation Targets. *Conservation Letters*, 9(6), 413-421.
- Wehner, M. (2021). Simulated Changes in Tropical Cyclone Size, Accumulated Cyclone Energy and Power Dissipation Index in a Warmer Climate, *Oceans 2*, 4, 688-699. <https://doi.org/10.3390/oceans2040039>
- Widdicombe, S., Isensee, K., Artioli, Y., Gaitán-Espitia, J. D., Hauri, C., Newton, J. A., ... & Dupont, S. (2023). Unifying Biological Field Observations to Detect and Compare Ocean Acidification Impacts Across Marine Species and Ecosystems: What to Monitor and Why. *Ocean Science*, 19(1), 101-119.
- Williams, M. (2003). *Deforesting The Earth: From Prehistory to Global Crisis*. University of Illinois: Chicago Press.
- Zampieri, M., Russo, S., Di Sabatino, S., Michetti, M., Scoccimarro, E., & Gualdi, S. (2016). Global Assessment of Heat Wave Magnitudes From 1901 to 2010 and Implications for The River Discharge of The Alps. *Science of the Total Environment*, 571, 1330-1339.
- Zscheischler, J., Westra, S., Van Den Hurk, B. J., Seneviratne, S. I., Ward, P. J., Pitman, A., ... & Zhang, X. (2018). Future Climate Risk from Compound Events. *Nature Climate Change*, 8(6), 469-477.

Kentsel Siyasetin Dönüşümünde Yusufeli Barajı Örneği¹

Hatice Pehlevan^{2*}

Hayrettin Özler^{3*}

Özet

Büyük ölçekli kalkınma projelerinin sonucu olan zorunlu yerinden edilmenin olumsuz sosyal etkilerine ve bu etkilerle başa çıkmanın yönetsel yollarına dair çalışmalar günümüzde giderek artmaktadır. Güncelliği ve kapsamı açısından enerji üretim projelerini yalın haliyle ekonomik kalkınmanın ötesinde ele almanın zorunluluğu küresel ölçekte meydana gelen kentsel toplumsal hareketlerden yönetsel sorunlara kadar görünür haldedir. Kentsel politikaların toplum ve siyaset arasında yarattığı değişim etkisi belirli bir nesnellikle açıklanamayan siyasetin dönüşüm olanaklarına kapı açmaktadır. Siyaset ve karşıt oluşum siyasetlesizleşme (depolitizasyon) ikilisi bu dönüşümün farklı uçlarıdır. Kent ölçeğinde siyasi dönüşümleri açıklamaya yardımcı olan kentsel projeler ve bu projeler karşısındaki toplumsal tutum siyasetin hangi uçta seyrettiğini sergileyebilmektedir. Bu çalışma siyasetin ve siyasal olanın çatışmasına dair mevcut depolitizasyon ve siyasallaşma yaklaşımlarından esinlenerek Artvin ilinin Yusufeli ilçesinde yapılan bir vaka çalışmasına dayanmaktadır. Siyasallaşma ve depolitizasyonu içine alan post-politika teorisinden destek alarak kentsel siyasetin dönüşümüne neden olan dinamiklerin neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda alan araştırmasında yapılan mülakatlar ve çeşitli haber ve röportajlarla çalışmanın teorisi uygulamada sınanmıştır. Elde edilen mülakat verileri Maxqda veri analiz programı aracılığıyla eleştirel söylem yöntemi kullanılarak incelenmiş ve anlamlı örüntüler halinde açıklanmıştır.

1 Bu çalışma 1. yazarın, 2. yazar danışmanlığında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde yürütülen “*Post-Politika Bağlamında Popülizm ve Kent Siyaseti: Yusufeli Örneği*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr., Bağımsız Araştırmacı, haticepehlevan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0510-3095.

3 Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, hayrettin.ozler@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7056-4061.

1. GİRİŞ

Siyaset oldukça tartışmalı bir kavram olarak günümüzde birçok dinamik etrafında açıklanabilen yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Siyasetle ilişkili olarak siyaseti besleyen veya siyasetten etkilenen olgu ve durumlar da siyasetle aynı derecede önemlidir. Genelde siyasi dinamikler ve tanımlar, özelde ise kent siyaseti ölçeği kent ve siyasetten doğan ilişkiden varılabilecek önemli unsurlara dikkat çekmeyi sağlamaktadır. Kent ölçeğinde siyasetin nasıl algılandığı ulusal ölçekteki siyasi yargılardan bağımsız değildir ancak aynı ölçüde yereldeki yargıların da genel siyasi algıların üzerinde etkisi vardır. Kentsel siyaset bu yargıların bütünü ele alan kapsamlı bir alana işaret eder. Bu nedenle kentsel siyasetin dönüşümü merkezi ve yerel bütün dinamiklerle birlikte ele alınabilir. Siyasetin kendi özsel varlığını inşa edebilmesi veya siyasetin taşıdığı bütün olası potansiyellerinin baskılanması şeklinde belirtilen depolitizasyon (siysetsizleşme) bu çalışmada kentsel siyasetin dönüşüm alanlarını ifade etmektedir. Bu dönüşümün altında kent ve siyaset arasındaki ilişki yatmaktadır. Kentsel olgular ve siyaseti olguların iç içe oluşu siyasete belirli bir biçim vermekte etkiliyken siyaset de kentin yapısını şekillendirmektedir. Tarihsel bir içerikle Antik dönemlerden itibaren kent ve siyaset siyasal açıdan ayrılmaz ikili olarak görülmektedir. Kent ile ilgili olan her şeyin siyasal olduğu iddiasının yanında genel olarak kent mekânının biçim ve içerik olarak siyasal olduğu kabul edilebilir. Kentsel politikalar ulus inşasında da siyasi açıdan etkili roller oynamaktadır. Bu da özgül bir mekân olarak kentteki mücadele ve etkileşimlerin siyasal amaçları olduğu anlamına gelir (Batuman, 2019, s. 17-19). Kentsel mekânlar veya bir mekân olarak kent; farklı siyasal kavram, eylem ve değerleri üretmenin imkân-koşulu haline gelebilir (Featherstone ve Korf, 2012, s. 663-664). Nüfus yoğunluğu sayesinde farklı çıkar ve kimliklerin etkileşimlerini kolaylaştıran ve çeşitlendiren kentsel mekân durağan bir uzam olmanın ötesinde esnek, açık ve sınırsız olumsuzluklara ve olasılığa açık dinamik bir üretim mekanizması görünümündedir (Bondi, 2005, s. 157). Kentsel mekân ile siyaset (çatışma, müzakere ve uzlaş) diyalektiği her zaman öngörülemez sonuçları yani kenti de siyaseti de büken-değiştiren siyasallaşma olgusunu doğurabilir. Kent (polis) ile siyaset (kentle ilgili işler-politika) kavramlarının aynı kökten gelmesi, tarihsel gelişimlerinin birlikteliği bu tezleri doğrular niteliktedir (Akın, 2019, s. 328; Karatepe, 2014, s. 8). Antik Roma ve Yunan polisleri veya on altıncı yüzyılda bağımsız kent yönetimlerinde görüldüğü üzere kentsel mekânların demokrasiyle de ortak bir geçmişi vardır. Halkın siyasete bir şekilde katılımının imkânı veya demokrasinin çekirdeği kentsel yaşama dayanmaktadır (Karatepe, 2014, s. 11-12). Siyasi mücadele alanı haline gelen kent; itaat ve direnişi, uzlaş veya çatışmayı içermekte ve bir iktidar

aracı olarak toplumlara belirli bir yapı kazandırmaktadır. Siyasi iktidarın bir aracı olarak kent mimaride ve kentsel projelerde otorite sembollerini yansıtır. Modernleşme ile değişen kent düzeni kentlerin siyasallığını bastırma, farklılıkları en aza indirme ve topluma boyun eğdirme amacına yönelik ilerlemiştir. Kent planları da dolaylı olarak toplumu planlamak anlamına gelmiştir (Akın, 2019, s. 333-336).

Kent siyasetine dair yapısal ve kurumsal (seçimler, iktidarın kimde olduğu, yasal mevzuat, yerel yönetimlerin merkeziliği, karar verme mekanizmaları vs.) yaklaşımlar giderek yerini neo-Marksist, post-Marxist veya bir şekilde sol kuramsallaştırmalara bırakmıştır (Stoker, 1998). Bu değişimde sivil toplum, toplumsal kimlikler, toplumsal hareketler ve protestolar gibi yeni aktör ve çeşitli eylem biçimlerinin yanında kent siyasetinin demokratik temsiline, elitizm-plüralizm düalitesinin, hükümet-içi ve hükümetler-arası boyutun ötesine geçmesinin de rolü vardır. Kentsel çelişkilerin Marksist açıdan analizinde kent ve siyaset ilişkileri kapitalizm eleştirisine dayanırken diğer tarafta kent ve siyaseti gerçek çelişki ve çatışmaların görünür olmadığı bir post-demokrasi (Crouch, 2016) ve post-politika (Mouffe, 2018; Ranciere, 2001) çerçevesinde değerlendiren daha pesimist ama umutsuz olmayan bir sol çizgi de bulunmaktadır.

Temel olarak mekânın siyasal kavramsallaştırmayı desteklediğini ifade eden Dikeç (2016) mecaz anlamıyla mekânın ve mekânsallık arayışlarının siyaset üzerine düşünmenin bir biçimi olduğunu belirtmektedir. Fiziksel, sezgisel ve biçimsel farklı mekân imgeleri farklı anlayışları ifade ettiği kadar siyaset anlayışlarını da değiştirmektedir. Mekânın tartışmalı doğasından siyasetin ortaya çıkmasıyla mekân siyasal bir niteliğe bürünür. İnsanlar fiziksel mekânlarda eyleme geçerek hem hususi bir mekâna özgü kavram, söylem veya kurumları inşa ederler hem de daha geniş ve soyut anlam ve söylemler üretirler. Böylece Dikeç'in belirttiği gibi "siyaset üzerine düşünmenin bir tarzı olarak mekân" olgusu kent ve siyaseti birlikte ele almanın gerekliliğini gösterir (Dikeç, 2012 ve 2016, s. 46-51).

Massey (2016, s. 37-39) iktidarın üretildiği toplumsalın nesnelere ve kimliklerle olan ilişkilerinin mekânsal ilişkiler içinde var olduğunu ve toplumsal ilişkilerin zorunlu olarak mekânsallaştığını öne sürmektedir. Massey'e göre mekânın siyasallığı kimliklerin önceden verili olmayıp karşılıklı mekânsal ilişkiler içerisinde inşa edilmesiyle ilişkidir. Siyasal toplulukların oluşumundaki önemi dolayısıyla mekânsallığın ve mekân örgütlenmesinin radikal demokratik düşüncelere eklenmesi gerektiğini savunur. Stoker (1998, s. 126-128) kentsel siyaseti sadece iktidar ilişkileri bağlamında teorileştiren yaklaşımların kentlerin değişken politik ekonomisini kavramakta

yetersiz olduğunu belirtir. Oysa kente içkin gelişmelerden belirli gruplar faydalanırken diğerleri faydalanamayabilir ve kent siyaseti farklı tercihler, stratejik yargılar ve gruplar arası karmaşık etkileşimleri de içerir. Öyleyse devlete bağlı olması gerekmeyen farklı iktidar biçimlerini de içeren kentsel siyaset sivil toplum alanındaki etkileşimleri de içerir (Stoker, 1998, s. 124). Bu anlamda kent siyaseti sadece devlet merkezli siyasi kaygı ve gereklilikleri değil taban hareketlerini ve sivil toplum alanındaki etkileşimleri de kapsar. Örneğin kent siyasetine içkin olan mülksüzleştirme hareketleri gibi pratikler kentin hoşnutsuzlarını yaratarak kimliksel ve sınıfsal çatışmanın merkezi haline gelebilir.

Kent; sınırlı bir mekânı ifade etmekle birlikte kent siyaseti çok daha kapsamlı bir ölçekte ele alınabilir. Merrifield'in (2017, s. 18) "Yeni Haussmannlaştırma"¹ kavramı küresel bir strateji olarak egemen sınıfın dünya kaynaklarını sahiplenmesini ve yeniden düzenlemesini ifade eder. Bu küresel boyutu yanında kent siyasetinin bireylerin varoluşsal ve varlık bilimsel (ontolojik) dinamiklerini de içine alabilen bir yönü vardır. Merrifield'e göre "kent orada bir yerde gözlemlenebilir ve ölçülebilir olarak var olmaz, yaşamlarımıza içkindir, bir epistemoloji değil, bir ontolojidir, toplumumuzun geçişli bir niteliği değil, içkin özüdür" (2017, s. 30). Kent ve siyaset arasındaki ontolojik ilişki, Dikeç (2005, s. 173)'e göre mekânın kendisini, mekânı meydana getiren unsurları ve mekânın içindekileri siyasal olarak ele almakla açıklanabilir. Bu nedenle bu çalışma mekânsal ve toplumsal dinamiklerden destek alarak kent siyasetine bir katkı geliştirme amacını taşımaktadır. Siyasal olanın kentsel belirlenimi nasıl etkilediği konusunda yerel dinamiklerin etkisini Artvin ilinin Yusufeli ilçesinde yapılan Yusufeli Barajı örneğiyle göstermeyi amaçlamaktadır. 2022 yılının Kasım ayında açılışı yapılan baraj ilçe halkının yeni yerleşim yerine taşınması sürecinde çalışmaya başlamıştır. Bölgede baraj öncesinde ve eski yerleşim yerinde yapılan çalışmalar olmasına karşın baraj sonrasında ve yeni yerleşim yerinde yapılan güncel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle önceki çalışmalara ek bir katkı sunmak ve taşınma sürecinden sonraki durumu gözlemek için Yusufeli Barajı alan araştırmasının yapıldığı 2023 yılının Temmuz ayında güncel bir konu olarak elverişli ortamı sağlamıştır.

1 1850'lerde Paris'teki hâkim kentsel uygulamayı ifade eden Haussmannlaştırma, mekânsal dönüşümün alt sınıfların aleyhine olduğu "böl ve yönet" stratejisidir. Kent yapısının askeri açıdan kullanışlı hale getirilerek toplumsal ayaklanmaların etkili bir şekilde bastırılması düşüncesini barındırır. Yeni Haussmannlaştırma küresel olarak günümüz kentinin bankalar, finans merkezleri ve şirketler tarafından ele geçirilerek apolitikleştirilmesi şeklinde anlaşılabilir (Merrifield, 2017, s. 56; 60; 66). Militer şehircilik olarak tanımlanan anlayışın kurucusu olan Haussmann'ın yenileme çalışmalarının ideolojik yönüne dair daha fazla bilgi için bkz; Bumin (2019, s. 99-109).

Büyük ölçekli barajların yarattığı ekonomik faydalar dünya çapında cazibelerini artmasına yol açsa da bu barajlar salt olumlu anlamda değerlendirilememektedir. Kentlerin başlıca yapıların etrafında hızlıca büyümesi, çevre ve tarım üzerindeki etkileri ve bu alandaki politikaların yürütülmesi ve zorunlu yeniden yerleşim/ halkın yerinden edilmesi gibi temel konular ekonomik faydalara ek olarak toplumsal maliyetleri de hesaba katmayı gerektirmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumsal sorunların özellikle yeniden yerleşim ve yerinden edilme açısından kamusal tartışmalarda önde geldiği ifade edilmektedir. Bununla beraber insani etkilerin boyutu, yasal düzenleme eksikliği ve planlamada tek taraflı, ekonomi ve teknik ölçüte dayalı yaklaşımlar sosyal maliyetleri dışlar. Yine de bu tür yöntemlerin yanlış olsa bile uygulanmaya devam edilmesi ve mega projelere karşı duyulan “güven” yerinden edilme ve yeniden yerleşim sonuçlarının sosyal ve siyasal yanlarının vurgulanmasını gerekli kılmaktadır (Cernea, 1997, s. 4-5). Bu tür projeler kent siyasetini doğrudan etkilediği gibi kent ve siyaset arasındaki ilişkininin bir çıktısı olarak da ele alınabilir.

Kent ve siyaset arasındaki ilişkilene biçimini yukarıdaki kısaca bahsedilen literatüre dayanarak siyasal olanın içinde veya dışında bir kent siyaseti açıklamasının mümkün olduğu belirtilebilir. Çalışma kentsel siyaseti siyasal ve kentsel arasındaki bir bağ olarak ele almaktadır. Bu bağın teorisini depolitizasyon açısından açıklayarak Türkiye'nin en yüksek barajı Yusufeli Barajı'nın yapılması nedeniyle yeni yerleşim yerine taşınan Yusufeli halkının bu süreçte siyasal deneyimlerini belirleyen, deneyimlerini etkileyen unsurların neler olduğu sorusuna dayanmaktadır. Bu soruya ulaşmak için alan araştırması sırasında yürütülen mülakatlar eleştirel söylem analizine dayanarak Maxqda yazılımı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur.

2. POST-POLİTİKA AÇISINDAN KENT SİYASETİ

Yönetme taktiği olarak ele alındığında post-politik yönelim, en basit anlamıyla yönetim düzeyinden yönetişime ve yönetişimi düzenleyen meta-yönetişime geçişte görülmektedir. Toplumsal tercihlerin şekillendirildiği bu eğilim içerisinde siyasetçi ve bürokratların dolaylı olarak yönetimden sorumlu olduğu teknokrasilerde piyasa yanlısı ekonomik aktörler, kamusal politikalarda söz sahibi uzmanlar ve küresel dönüşümün yerel düzeydeki göstergesi olarak kentler yer almaktadır. Küreselleşen kentleri inşa etmek kentlerin markalaşmasını veya akıllı kentler olarak pazarlanmasını ifade eden post-politik kent anlayışına yol açmıştır (Nardis, 2017, s. 346). Post-politik kent siyasetine içkin olan depolitizasyon pratiklerini besleyen neo-liberal dinamikler olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Wilson (2012, s. 2), Meksika'da Chiapas kırsal kesiminin kentleşmesinin “sadece devlet iktidarını

ve sermaye üretimini garantilemekle kalmadığını aynı zamanda toplumsal süreçleri içine alan apolitik bir mekân” anlayışını yeniden ürettiğini ifade etmektedir. Chiapas’ta kentleşme süreci hem neo-liberal bir ekonomi stratejisi hem de uzlaşma sağlanarak toplumsal barışı kurmanın bir sonucu olarak görülmektedir. Kentleşme bir yandan sermayeye birikim alanı sağlarken diğer yandan devletin bölgeselleşmesine katkı sağlar. Mekânın apolitik ve işlevsel bir yaklaşımla yeniden üretimi birliğe, dayanışmaya ve ulusal kimliğe vurgu yaparak uzlaşmayı sağlayan post-politikaya dönüşür. Toplumsal mekân apolitikleştirilerek kentleşme süreci ve içerdiği pratikler meşrulaştırılır ve böylece söylemsel olarak post-politik bir strateji sergilenir. Neo-liberal yönetim yapısına dayanan bu strateji, ortak fayda adına ekonomik bir gereklilik olarak sunulur “itaatsiz” grupları yatıştırılmaktadır. Böylece neo-liberal kalkınmanın içsel eşitsizliklerinin üzeri örtülerek süreç doğallaştırılır (Wilson, 2012).

Kent mekânını post-politik teoriye dahil etmek, post-temelci yaklaşımın ana teması olan siyasalın geleneksel siyaseten farkının ve gerçekten siyasal olanın görünür kılınmasına hizmet edebilir. Böylece adeta siyasallaşan kent teorisi post-politik durumun siyasetsizleştirme pratikleri yanında ve mevcut siyasallaşma olasılıklarına da ışık tutabilmektedir. Eleştirel teorilerin post-politik duruma özgü siyasalın imkanını ortaya koymaktaki eksikliği gidermeye çalışan araştırmacılardan Dikeç ve Swyngedouw (2017), eleştirel yaklaşımların kentnin politikleşme boyutunu gözden kaçırdığını belirtmektedirler. Dikeç ve Swyngedouw, eleştirel kent kuramlarını güncel toplumsal hareketler ışığında yeniden ele alarak kent siyasetini kent teorisine eklemeyi önerirler. Dikeç ve Swyngedouw (2017), post-politik kent siyasetiyle siyasal olanın bastırılmasını ve buna karşı ortaya çıkan tepki hareketleriyle siyasallaşmayı konu edinirler. Bu kapsamda kent siyaseti sadece kurulu bir düzen olarak değil, kurucu siyasal bir süreç olarak yorumlanır. Post-temelci açıdan siyasalın kurucu niteliği kalıcı olmadığı için farklı siyasallaşma biçimlerinin olasılığı her daim açıktır ve özgül olaylar çerçevesinde incelenebilir.

Eleştirel teoriye göre post-politik kent, neo-liberal perspektifle inşa edilmiş politikalara dayanan, teknokratik yönetimin esas olduğu ve çatışmanın uzlaşma mantığıyla depolitize edilmiştir. Post-politik kent, uyumsuzlukların daha doğrusu siyasal olanın önlendiği depolitize edilmiş bir alandır. Küresel taleplere, ulus-üstü üretim ve sermaye ağlarına göre kentlerin yeniden yapılandırıldığı veya yaratıcılık, esneklik, girişimcilik, verimlilik gibi unsurlara bağlı olarak kentlerin rekabet eden aktörlere dönüştürüldüğü bu süreçte kentsel siyaset, sermaye yatırımının ve tüketicilerin alanı olarak ekonomik büyümeye sınırlanmıştır. Bu düzen, Ranciere’in polis düzeni olarak nitelendirdiği bir şekilde, hâkim paradigmada yeri ve adı olanlarla

sınırlıdır. Küresel liberal hegemonyaya karşı bir alternatifin olmadığı konusundaki uzlaş, işletmecî yönetim doğrultusunda uzmanları harekete geçirip toplumda yeri veya adı olanları içine alırken, bu uzlaşya karşıt olanları hesaba katmayan post-politik kent siyasetini doğurur (Swyngedouw, 2007). Post-politika bağlamında kent merkezlerini her türlü tehdide karşı güvenli kılabilecek kent mimarisine öncelik veren politikalar en nihayetinde sermayenin faydasına dönük olarak yorumlanır. Örneğin Taşkale'ye göre mega-kentler, avmler, güvenli siteler ve rezidanslar kamusal hayatın ve toplumsallığın özelleştirme ve neo-liberalleşme biçimleridir. Bir diğer depolitizasyon unsuru olarak popülist siyasetin terörle savaş söylemi ve olağanüstü halin süreklileşmesi, yani militarist post-politikalar da kent özelinde işlevseldir (Taşkale, 2015, s. 175-180). Kentsel yönetişimin post-politik olduğunu vurgulayan Davidson ve Iveson (2014, s. 2-3), kentin bütününe faydasına olduğu iddia edilen politika ve usullerin aslında ayrıcalıklı çıkarlar ve işlevsel bölünmeleri gizleyerek sürdürmeye hizmet ettiğini ifade eder. Örtük biçimde sermayenin işgücüne, erkeğin kadına, beyazların siyahilere göre öncelikli farklılığını sürdüren bu politikalar kent yönetim teknolojileri ve teknikleri aracılığıyla normalleştirilir.

Post-politik kentsel yönetişim olarak nitelenebilecek dört depolitizasyon unsuru kentleri daha rekabetçi, küresel, güvenli ve sürdürülebilir kılma amacıyla olduğu iddiasındadır. Küreselleşen ekonomiden dolayı kente yatırımcı çekmek ve diğer kentlerle rekabet edebilmesini sağlamak için rekabetçi kent mantığı öne sürülür. Terör tehdidine karşı kenti güvenli kılma söylemi de toplumsal kontrolü genişlettiği için post-politik içeriktedir. Sürdürülebilirlik ise mevcut politika rejimini pekiştirmeye yarayan etkisiz bir terim olarak görülür. Kent düzeyinde çevresel krizin herkesi tehdit ettiği konusundaki uzlaş kent yönetimini bir uzmanlık alanı olarak resmeder ve çatışmalı olan kentsel siyaset uzman işletmeciliğine indirgenir (Davidson ve Iveson, 2014, s. 3-4). Bu uzlaş siyaseti politika ve pratiklere karşı çıkan muhalif görüşleri güvenli, küresel, rekabetçi ve sürdürülebilir kentin meşruluğuna ve gerekliliğine karşı bir uyumsuzluk olarak dışlar (Fuller, 2012, s. 653). Bu uzlaş siyasetinin unsurları şu şekilde sıralanabilir:

Yönetişim ve Sürdürülebilir Kalkınma Söyleminin baskınlığında gerçekleşen kent planlama süreçleri post-politik stratejinin unsurları arasındadır. Post-politik mekân planlama süreci çatışma ve çelişkileri uzlaşyla yer değiştirecek şekilde işleyen bir mekânsal yönetim biçimidir (Allmendinger ve Haughton, 2013, s. 955). Kamu-özel ortaklığı gibi terminolojiler ve sürdürülebilir büyümeyle ilişkili karmaşık hedef ve belirsiz söylemler somut çatışmaları, aktörleri, politika hedef ve çıktılarını bulanıklaştırmakta, bu durum çatışmaları planlama aşamasında gizlemekte veya başka bir

aşamaya ertelemekte ancak ortadan kaldıramamakta ve hatta daha kalıcı olarak sürmesini sağlamaktadır. Planlamanın söz konusu olduğu her alanda çatışmanın mevcudiyeti post-politik kent planlamaya karşı yeni siyasallaşma ve siyasal katılım biçimlerinin yaratılmasını engelleyememektedir (Legacy, vd., 2019, s. 274). Planlama ve kent politikalarında sıkça adı geçen sürdürülebilir kalkınma terminolojisine dayanarak üretilen söylemler Hilding-Rydevik, Hakkanson ve Isaksson'ın (2011) ortaya koyduğu gibi “kutuplaşmaların aşılmasına” ve söz konusu politikaya dair çatışmaları örtbas etmeye hizmet etmektedir. Sürdürülebilir bölgesel kalkınma söylemi sözüm ona ekonomik kalkınma, sosyal adalet ve çevresel koruma hedeflerinden hiçbirini diğerine tercih etmeden hesaba katmaya dayanır. Bilim ve teknolojinin ekolojik sorunlara çözüm üreteceğine ve sürdürülebilir kalkınma politikasının ideolojik ayrışmalara izin vermeden mevcut toplumsal ilişkiler içerisinde ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunları çözebileceğine duyulan inanç bu post-politik stratejinin tamamlayıcı bir parçasıdır.

Kentsel mekânı belirleyen büyük ölçekli (mega) projeler paradoksal biçimde hem post-politikanın kalkınma, ilerleme ve istihdam söylemlerini içeren bir siyasetsizleştirme aracı olarak işler, hem de sebep oldukları toplumsal, siyasi ve ekonomik problemlerle yeni siyasallaşma biçimleri yaratırlar. Bu projelerin fayda ve maliyetleri genellikle beklenildiği gibi çıkmaz, çevresel etkilerin tamamını öngöremez veya hesaba katamaz, ekonomik kalkınma göstergelerine daha fazla değer verirken maliyetleri azımsar ve nihayetinde planlanan ile gerçekleşen arasında tutarsızlıkların oluşması kaçınılmazdır. Proje taraftarlarının onay almak veya fon sağlamak için sıklıkla başvurduğu yöntemlerin parlamento yanıtına pahasına aldatmaca veya hileye dayanması gibi Makyavelyen formüller kullanılır (Flyvbjerg, 2005, s. 18-19). Karar vericiler açısından da cazip olan bu projelerin itici gücü dört etkenden kaynaklanır. Birincisi teknolojinin sağlayacağı fırsatları abartarak sunan teknolojik yüceltmedir. İkincisi, siyasilerin kendilerini görünür kılmasına işaret eden siyasi yüceltmedir. Üçüncüsü bu projelerden kazanç sağlamaya istekli iş insanları ve uzmanlar için ekonomik yüceltmedir. Son olarak bu projelerin simgesel olarak büyüklüğüne ve güzelliğine dayanan estetik yüceltmedir. Doğru yapıldığı takdirde mega projelerin istihdam yaratma ve sürdürme, üretici maliyetlerini kıskarak rekabeti ve üreticiliği artırma, müşteriye kaliteli hizmet sunumu ve çevresel açıdan uygun altyapılar olunca çevreyi geliştirme gibi avantajları bulunmaktadır. Buna rağmen çok taraflılığın şeffaf süreçlerle yürütülememesi, proje kapsamının ve maliyetlerinin zaman içerisinde değişmesi gibi pek çok olumsuz etkenden dolayı mega-projeler ayrıca bir sorun kaynağı olarak görülebilmektedir (Flyvbjerg, 2014, s. 5-7).

3. KENT SİYASETİNDEKİ ETKİSİYLE YUSUFELİ BARAJI

Çalışmanın bu kısmında baraj sonrasında yeni yerleşim yerindeki Yusufeli ilçesinde yapılan alan araştırmasından ve ikincil verilerden elde edilen veriler ışığında belirlenen temalara yer verilmiştir. Katılımcıların söylemlerine ve ikincil kaynaklara dayanarak depolitizasyonu meydana getiren unsurlar incelenmiştir. Öne çıkan temalara geçmeden önce araştırmanın temel metodolojik bileşenlerine değinmek gerekmektedir.

3.1. Araştırmanın Metodolojik Bileşenleri

Yusufeli Barajı'nın kent siyasetini açıklayabilecek bir örnek olduğu varsayımıyla çalışmanın bu kısmı Yusufeli Barajı konusunda depolitizasyon ve siyasallaşma unsurlarının var olup olmadığı, varsa bu dinamiklerin neler olduğu ve kent siyasetini hangi yönlerden etkilediği sorularına yanıtlar aranacaktır. Çalışmanın birincil verileri 2023 yılının Temmuz ayında Artvin il merkezinde ve Yusufeli ilçesinde yürütülen alan araştırması ve mülakatlara dayanmaktadır. Araştırma için seçilen katılımcılar, kentin önde gelenleri, siyasiler, basın mensupları, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları temsilcileri ve taşınma olayından etkilenen ilçe sakinleri olarak belirlenmiştir. Katılımcılar demografik özelliklerinden ziyade kent siyasetinde etkili olan veya baraj nedeniyle yaşam biçimleri değiştiği için süreçten doğrudan veya dolaylı etkilenen kişilerden oluşmaktadır. Örneklem seçim metodu kartopu örneklem yöntemiyle yürütülmüştür. Kartopu örneklem seçiminde belirli bir noktadan başlayarak yeni katılımcılara veya bilgi kaynaklarına ulaşmak amaçlanır. Başlangıç kaynağı diğer kaynaklara ulaşmayı, o kaynaklardan da farklı kaynaklara ulaşmayı sağlar. Böylelikle giderek büyüyen bir örneklem grubuna ulaşmak olanaklı hale gelir. Katılımcı sayısının artması ve başlangıçtaki belirsizliğin ortadan kalması bakımından bu yöntem alan araştırmasında işlevsellik gösterir. Bununla birlikte olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olduğu için örneklemin evreni temsil etme gücü öncelikli değildir (Şimşek, 2012, s. 121-122). Katılımcılara sorulan sorular, yarı yapılandırılmış açık uçlu mülakat sorularıdır. Görüşmede temel amaç, “katılımcıların deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını açıklamaya çalışmaktadır” (Balaban Salı, 2012, s. 142). Bu nedenle izlenimler, duygular, düşünceler ve öyküler üzerinde durulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formatı katılımcılardan aynı konuda bilgi edinmek için önceden belirlenen kapsamlı sorulardan oluşur ve ayrıntılı bilgi edinmek için görüşmenin akışına göre ek sorular geliştirilebilir. Görüşme yapılan kişilerin isimleri gizlilik kaygıları nedeniyle katılımcıyı ifade eden K harfi kısaltması ve görüşme sırasından bağımsız olan sayı ile kodlanmıştır. Alan araştırmasında elde edilen mülakat verileri bilgisayar destekli nitel analiz

yazılımı MAXQDA aracılığıyla kodlanmış, kodlamalar kategorilere ayrılmış ve bütüncül bir bakış açısıyla analize tabi tutulmuştur. Sahada toplanan veriler üzerinden fikirler, temalar veya kavramlar üzerinden kodlamalar yapılmış ve bu kodlar arası ilişkilerden kuramsal dayanaklar belirlenmiştir. Bu dayanaklar teorisinin incelenmesine olanak sağlayan çalışmalarla desteklenmiş veya teoriye göre yorumlanmıştır.

Araştırma eleştirel söylem analizi yöntemine dayanmaktadır. İnşacı perspektiften ele alındığında söylemin söz konusu hakikat üzerinde önemli olduğu görülmektedir. Gerçek, bilimsel yöntemler aracılığıyla keşfedilen bir şey değil, söylemle yaratılan istikrarsız, çoklu, tarihsel ve kültürel olarak değişebilen bir hale gelir. Söylemler Foucaultçu yaklaşımda “konuşulan nesnelere biçimlendiren pratikler” olarak bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. Söylemsel analiz, olayların, insanların ve toplumsal olguların farklı yolla inşalarını veya temsillerini mümkün kılar. Disipline edici bir güç olarak iktidarın söylem düzeyindeki etkisi belirli grupları kendi mekânına dâhil ederken, belirli grupları dışlayarak marjinalleştirir (Burr, 2012, s. 63-70). Farklı disiplinleri etkileyen söylem analizi en sade haliyle dilin incelenmesi şeklinde belirtilse de bu incelemede önemli olan dilsel öğelerin ve yapıların ötesine geçerek anlamı bulmaktır. Bu nedenle biçimsel özelliklerden ziyade toplumsal ve kültürel alanda inşa edilen anlama odaklanmak söylem analizinin önceliğidir. Söylem analizinin nesnesi yazılı, sözlü ve sözsüz nitelikte olan metinlerdir. Belirli bir konuyla ilgili kesin olmayan yanıtlar arama uğraşındaki bilgi, duygu ve düşünceler dâhil her türlü konu analiz edilebilir. İdeolojik ve politik konuların analizine dair eleştirel söylem analizinin öneminden bahsetmek mümkündür (Çelik ve Ekşi, 2008). Eleştirel söylem çalışmalarını söylem çalışmalarından ayıran temel fark, eleştirel analizinin disiplinler arası yaklaşım olması ve probleme yönelik belirleyici olmasıdır. Eleştirel söylem analizi bu nedenle karmaşık sosyal olguları içine alarak çok disiplinli ve çok metotlu bir yönelim gerektirir. Dilin toplumsal bir pratik olarak görülmesi ve dilin kullanım bağlamının ele alınması eleştirel söylem analizinin bir diğer özelliğidir. Teori ve söylem arasındaki bağlantı teorik ve metodolojik araştırma yöntemini açıklar. Buna göre teori aşamasında kavramsallaştırma, işlem aşamasında yöntem ve araçlar, söylem/metin aşamasında bilgi seçimi ve yorumlama aşamasında varsayımların test edilmesi gibi döngüsel bir süreçten bahsetmek mümkündür. Ancak, eleştirel söylem analizinin içindeki farklı yaklaşımlar ve çeşitlilik nedeniyle, veri toplamaya dair herhangi bir kabul edilmiş düzen olmadığı gibi değerlendirme ve analiz probleme yöneliktir. Toplumsal eşitsizliklere ve farklılıklara ışık tutmayı amaçlayan eleştirel söylem analizi, çeşitli açılardan eleştirilmekle birlikte barındırdığı farklı içerikler

nedeniyle kapsamlı bir yaklaşıma olanak sağlamaktadır (Wodak ve Meyer, 2009).

Yusufeli ilçesinde baraj nedeniyle meydana gelen siyasal dönüşüm hem katılımcılarla yapılan mülakatlarda hem de farklı röportaj ve haberlerde yer alan söylemlerin analiziyle açıklanmıştır. Bu söylemleri depolitizasyon özelinde değerlendirdiğimizde aşağıdaki temalar altında çıkarımlar mümkündür.

3.2. Baraj Yoluyla Mega Proje Siyaseti

Yusufeli Barajı'nın kent siyasetini post-politikleştiren, hâkim söylemler etrafında birleştiren ve baraj karşıtlığını söndüren niteliklerinin başında projenin fiziksel özelliklerine, boyutlarına ve sağlayacağı katkıya yapılan vurgu gelmektedir. Ulusal girişimciliğin bir parçası olarak sunulan ve milli değerlerle özdeşleştirilen Yusufeli Barajı'nın açılışında dönemin Enerji Bakanı Fatih Dönmez, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılan konuşmalar bu özelliği yansıtmaktadır. Dönemin Enerji Bakanı Fatih Dönmez'in yaptığı konuşma metni aşağıdaki gibidir:

Bugün Türkiye yüzyılının geleceğe bırakacağı en büyük miraslardan birinin açılışını yapıyoruz. Yusufeli Hidroelektrik Santrali kalkınmanın, gücün, üretimin, başarının, istikrarın yüzyılımı inşa edecek Türkiye'nin enerjisini sağlayacak. Büyüyen ve gelişen Türkiye'nin dinamosu, Türk mühendisliğinin yüzü, emeğin, azmin, kararlılığın timsali olacak inşallah. Yusufeli tarihe adını rekorlarla yazdırıyor. Bugün dünyanın en yüksek beşinci barajını hizmete almanın gururunu yaşıyoruz. Yusufeli üreteceği elektrikle Adana, Antalya, Konya, Şanlıurfa gibi iki buçuk milyonluk gibi bir şehrin enerjisini tek başına karşılayacak (Anadolu Ajansı, 2022).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un yaptığı konuşma metninden:

Bugün Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde Türkiye yüzyılı vizyonumuzun en özel yatırımlarının, Türkiye'nin en büyük barajı olan Yusufeli Barajımızın, yeni Yusufeli'mizin, şehrimizin ve milyarlarca liralık dev eserlerin açılışları için hep birlikte bir aradayız, heyecanlıyız, coşkuluyuz (Anadolu Ajansı, 2022).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşma metninden:

Yusufelili kardeşlerimiz bu eserin ülkemize kazandırılması için doğdukları, büyüdükları evlerini, iş yerlerini, geride bıraktılar. Her ne kadar kendilerine daha modern evler, iş yerleri, yepyeni bir ilçe inşa etmiş olsak da bunların hiçbirinin

Yusufelili kardeşlerimizin yaptıkları fedakârlığın karşılığı olmayacağını biliyoruz. Öncelikle her bir Yusufelili kardeşime ülkemizin ve milletimizin geleceği için sergiledikleri takdire şayan fedakârlık sebebiyle şahsım, milletim adına şükranlarımı sunuyorum (...) Her türlü altyapısı ve üstyapısıyla oldukça ferah bir şekilde tasarlanan Yeni Yusufeli, eskisinin iki katı büyüklükte bir alana sahiptir (...). Yusufeli Barajı ve Hidroelektrik Santrali 100 katlı bir gökdelenle denk olan 275 m yüksekliğiyle ülkemizde ilk, dünyada da kendi sınıfında 5. sırada yer almaktadır. Kurulu gücü 558 mgw olan bu barajda üretilecek yıllık 1 milyar 900 milyon kw saat enerji, ekonomimize senelik 5 milyar liralık katma değer temin edecektir (...) Bu baraj aynı zamanda Çoruh Nebri'nin devamındaki Artvin, Deriner, Borçka ve Muratlı barajlarının en yüksek verimle çalışmasını sağlayacaktır (...) Vêlhasıl Türkiye'nin en çetin coğrafyasında barajı, santrali, yeni yerleşim ve yollarıyla birlikte 34 milyar liralık bir maliyetle (...) Türkiye yüzyılına yakışır bir projeyi milli bütçeden karşılayarak Artvin'imize, Yusufeli'mize kazandırdık (...) Projesinden inşasına kadar tamamı yerli ve milli tasarımla, projelendirmeyle, üretimle ortaya çıkan bu eserin gururu milletimizin tamamına aittir. (...) TOGG'ü teknoloji ve markalaşma alanında, Yusufeli Barajı'nı da altyapı konusunda Türkiye yüzyılına girişim sembol projeleri olarak değerlendiriyorum (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki söylemler post-politik bir içerik olan depolitizasyon açısından okunduğunda Cumhurbaşkanı'nın Yusufelilerin yaptığı fedakârlığa yönelik müteşekkir, duygusal ve empati kuran tavrı ülke ve millet vurgusu öne çıktığı için belli ölçüde popülist bir söylem olarak okunabilir. Bu müteşekkir tavra ek olarak projenin büyüklüğüne ve itibarına yapılan vurgu, projeye dönük tartışma veya eleştirileri etkisizleştiren bir söylem olarak yer almaktadır. Mega projelere atfedilen üstün değerler ve özellikler hem neo-liberal çelişkileri gizlemenin hem de devlet iktidarını kamusal alanda görünür kılmamanın araçlarındandır. Kamu özel ortaklığı ve yönetişimi belli ölçüde zorunlu kılan mega projelerin kapsamı yerel kamusal alanı minyatürleştirmekte ve yerel halkın politik etkinliğini kısıtlamaktadır. Mega projelerin ortaya çıkardığı kamusal sorunların da iş, endüstri ve hizmet sektörüne belli ölçüde mal edilmesi ve yerel halkın belli ölçüde elde ettiği bireysel kazanımlar da depolitize edici bir durumdur. Projenin özelliklerinin yerel ve ulusal kazanımlar boyutuyla terfi ettirilmesi imal edilmiş bir uzlaşya yol açmaktadır. Yukarıdaki alıntılarda ulusun bütününe ve yönetimin ülküsel bir hedefi olarak milli ve yerli olma özelliğiyle sunulan Yusufeli Barajı, bir uzlaşya üretme biçimidir. "Türk mühendisliğinin zirvesi", "altın gerdanlık", veya "mühendislik harikası" gibi DSİ'nin söylemlerindeki güzellmeler projenin asli imajına karşın muhalefetten gelen eleştirileri tali bir güürültü olarak görmeyi kolaylaştırmaktadır. Prestij mimarisi halkın

uzlaşısını oluşturmak için kullanılan önemli bir popülist araçtır ve bu araç, Yusufeli Barajı'nda etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bununla beraber ülke ekonomisine ve kalkınmasına yapacağı katkının dolaylı ve ayrıcalıksız olarak toplumun bütününe yayılacağına dair popülist strateji ve söylemler şikayet ve taleplerin siyasallaşmasını zorlaştırmaktadır. Barajın olumlu etkileri arasında en üst sırada yer alan ulusal enerjiye katkı sağlayacağı söylemi barajın desteklenmesinde oldukça etkili bir işleve sahiptir. Mega-projenin siyasi arka planını toplumsal bir faydayla önceliklendirmek siyasal olanın yerine toplumsal olanın geçmesi bakımından siyasal tartışmaları geride bırakabilir. Bu tür projelerin olumsuz yerel etkilerinin ulusal kamuoyunda hissedilmeyip doğrudan destek görmesinin yerel olan kaygıların ve şikâyetlerin duygusal olarak bastırılmasına dolaylı bir biçimde yol açtığı da söylenebilir. Projenin milliliği bu anlamda yerel olan kamusal alanın simgesel bir şiddetle bastırılması olarak görülebilir. Sayıların üstünlüğü ve çoğunluk etkisiyle artırılan popülist söylem özü itibarıyla yerel kamusal alanı etkisizleştirmektedir. Bu durum hemen hemen tüm kamu politikalarına karşı gösterilen itirazın verilen destek veya rızadan daha küçük olduğu izlenimini verir.

Kuzemko (2014)'nin daha önce değindiği gibi, enerji güvenliği konusu karar verme süreçlerinin şeffaf yürütülmediği ve siyasal tartışmaların söz konusu olmadığı meşru bir güvenlik sorunudur. Barajı ayrıcalıklı konuma getiren şey ulusal enerji kaynaklarına yapacağı katkıdır ve enerji konusunun da milli bir güvenlik meselesi olarak görülmesi her türlü münakaşayı ve itirazı bölücü bir söylem ve politika olarak göstermeyi kolaylaştırmaktadır. Depolitizasyon teknik dil ve ekonomi bilgilerinin işlevselleştirilmesiyle etkili hale getirir. Enerjide dışa bağımlılığın ulusal bir güvenlik sorunu olarak okunması Yusufeli barajını enerji güvenliği meselesi olarak hükümetin doğrudan sorumluluğu altına sokmaktadır; bu durum güvenlik ve ekonomiyle ilgili kararları alan merkezi yönetimin etkisini yerel kaygılara nazaran azamileştiren bir depolitizasyon stratejisi olarak iş görmektedir.

3.3. Merkezi Yönetimin Etkisi

Sürecin ilk aşamalarında kamuoyunun baraja dönük dağınık ve organize olmayan karşıtlığına nispetle kamu idare ve idarecileri, siyasi iktidar, geleneksel sivil toplum oluşumları ve şirketler arasındaki daha koordineli ve örgütlü etkileşimler kamuoyunu barajın inşası lehine dönüştürmeyi başarmıştır. Çatışmalar ve çelişkilerin etkisizleştirilmesinde, sürece dair karşıtlıkları gideren aktörler arasında siyasilerin rolünün daha yüksek olduğu yapılan mülakatlardan anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili siyasi iktidar veya iktidar siyasetçilerinin rolüne dair yöneltilen soruları yanıtlamakta katılımcıların gösterdiği çekinceli ve savıcı tavırlar baraj karşıtı olmanın

vatanperver değil de siyaseten belirlenmiş bir tavır olarak görülebileceği endişenin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum insanların bir şekilde mimlenme veya mağdur bırakılma korkusundan kaynaklanıyor olabileceği gibi siyasi aktörlerin bölgedeki etkinliğinin bir göstergesi de olabilir. Baraj temelleri atılmadan önce Yusufeli halkı bütün siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarıyla K7'nin deyimiyle baraja karşı "tek yürek" iken daha sonraki yıllarda kişisel siyasi görüş ve bağlılıklar ön plana çıkmış, kişilerin yaşadıkları kayıpların tazmin edilmesine veya kişisel menfaatlara dönük beklentiler bu karşıtlığın sönmelenmesini ve protestoların etkisizleşmesini sağlamıştır.

Uzlaşma siyasetinin başarısında öne çıkan siyasetçiler Mayıs 2023 genel seçimlerinde Artvin milletvekili olarak seçilen Faruk Çelik ve eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'tır. Bu isimlerin Yusufelilerin hemşerisi olması ve barajın inşası sürecinde bölgede halkın endişelerini azaltıp güveni tesis etmelerindeki çabaları etkili olmuştur. Bu noktada hemşerilik normları, yüksek mevkilerdeki devlet adamlarına duyulan saygı ve üst-düzey politikacıların halka dönük samimi tavırlarının beslediği popülist sadakat kültürünün siyaseti güçlendirirken siyasallaşmayı zayıflattığı iddia edilebilir. Ancak siyasetçi ve politika yapıcılarının bu süreçte aktif rol alması yanında daha önce baraja karşıt olan kişilerin de barajı savunmaya başlaması halkın olumlu beklentilerini artırmıştır:

Şimdi orada siyasiler ilgilenmedi desek, o çok büyük yalan olur, öyle bir şey olur mu? O yeri meri onlar tespit ettiler, sürekli yıllar yılı halkla diyalogu kurdular (K10).

İktidar partisinde çok sayıda yetkin yerlerde Yusufelili isimler var. Mesela şuanda mevcut Milletvekili Faruk Çelik 3 dönem, 9 dönem bakanlık yaptı. Eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş yine Yusufelili. Yusufeli'nin ağır topları denilecek insanlar. Çok kritik anlarda bu isimler hep devreye girerdi. Tam böyle vatandaş yeter, artık isyan edeceğim dediği anda Faruk Çelik, Kadir Topbaş bunlar toplanır Artvin'e gelir, sulh ederler. Bunlar çok etkili oldu kesinlikle (K13).

İlerisi var, ilçe toparlanacak umutluyuz. Balıkçılık, tekne turizmi konusunda önü açık. Yapılan hataları halkla diyalogu keserek kendi bildiklerini okurlarsa yine umudumuz kalmaz. Herkes Faruk Çelik'e belkemiği bağladı. Fikirlerimizi alıyor. Alışkın değildik. Rahatsız olanlar var. Adam geldi halkı, STK'ları topladı. Hiçbir defa böyle bir şey görmedim ben, umut verici (K11)

Faruk Çelik'ten ümitliyiz. O olmazsa bir şey yapılmayacak. Ona güveniyoruz (K6).

Ama bu seçimde Faruk Çelik olayı mı bu kadar şey fark ettirdi? Tayyip Bey geldiği zaman Yusufeli halkı protesto etti, bildiğim kadarıyla. (...) Ama ne oldu da bir anda böylesine yüksek bir oy çıktı oradan, onu gerçekten yani sosyolojik bir olay (K9).

Yeni ilçeye taşınma sonrasında yaşanan mağduriyetlere rağmen, bu mağduriyetlerin genel seçim sonuçlarına bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun bir sebebi olarak siyasilerin ilçe halkı üzerindeki sosyo-psikolojik etkisi ve yine ilçe halkının genel siyasal inanç ve tutumlarının iktidarınkiyle örtüşmesi gösterilebilir. Yaşanan sorunlardan merkezi hükümetin değil, idari sürecin sorumlu tutulması ve şikâyetlerin hedefi olarak bölgedeki yerel yönetici ve siyasilerin gösterilmesi geniş bir muhalif kamuoyunun oluşmasına engel teşkil etmiştir. Bu nedenle baraja dair konular siyasi değil, kişisel-yönetsel sorunlar olarak göze çarpmaktadır:

Ha inandıığımız, güvendiğimiz bir tek kişi vardı: Recep Tayyip Erdoğan ama o da şunu bilemedi ki onun altındaki emir verdiği kişilerin çiş süt emmiş insan topluluğu olduğunu unuttu. Yusufeli'nin idarecisini sayın, işte Artvin'in idarecisini sayın, Ankara'daki bakanlıktaki yetkilileri sayın. Çünkü bunların hepsi birbirine koordine eder zaten (K19).

Yerel yönetim, siyasi parti ilçe başkanları ve bölgedeki kamu temsilcileri sorunların kaynağı olarak görülmekte ama bu tutum kentte baraj konusunda uzlaşımın oluşmasına engel olmamaktadır.

3.4. Özel Şirketlerin Rolü

Neo-liberal işletmecilik veya girişimci kent ekseninde devlet dışında gelişen projelerin aksine dev projeler tamamen devlet tarafından yönlendirilmeleri gibi istisnai bir hüküm taşırlar. Ülkenin kalkınma stratejisiyle doğrudan bağlantılı olarak devlet tarafından finanse edilirler. Ekonomiye sunacakları katkı milli bir kazanç olarak lanse edilir. Toplumsal ve ekonomik geri dönüş amacıyla kırsal alanın değerini artırma ve kentsel rant sağlama bu tür kentsel kalkınma stratejilerinde merkezi bir öneme sahiptir (Swyngedouw, Moulaert ve Rodriguez, 2002).

Uluslararası finansman kuruluşlarının Yusufeli Barajı'nın ilk aşamalarında isimleri geçmiş olsa da 2006 yılından sonra Türkiye Cumhuriyeti projeyi kendisi finanse etmeye karar vermiştir. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Yusufeli Barajı ve HES projesi kamusal bir yatırım olarak öncelikli tedbirlerle ve yasal koşullara tabi tutulmuştur (Resmi Gazete, 2013). Proje, diğer kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu sağlamakla görevli DSİ ve projenin yüklenici firması Limak Holding'in oluşturduğu yapı kamu ve özel işbirliğinin bir örneğini temsil

etmesi de depolitizasyon unsurudur. Sözleşmelerin şeffaflıktan uzak olması, vatandaşların süreçle ilgili bilgiye erişememesi veya imtiyazlı kişilerden oluşan karmaşık ilişkiler ve yapılanmanın kamu-özel ortaklıklarının bir özelliği olduğu belirtilmiştir. Nihayetinde 2018 yılında henüz baraj bitmeden, projeye 2012 yılında DSİ ile Limak Holding arasında imzalanan sözleşme bedelinin yaklaşık yüzde 20 fazlası harcanmıştır. Toplam maliyetin giderek arttığı projede şirketler lehine indirim yapılması, projenin kamusal maliyet yükünün giderek arttığını göstermektedir (Toker, 2018). Dönemin Artvin Valisi Ömer Doğanay tarafından yapılan açıklamaya göre inşaatının yüzde 64'ünün tamamlandığı Yusufeli Barajı ve HES için, Ağustos 2017 tarihi itibarıyla 588 milyon 549 bin TL harcanmıştır. Bu tarihe kadar yüzde 87'lik parasal gerçekleşme sonunda, yüzde 64 mertebesinde fiziki gerçekleşme sağlanmıştır (Toker, 2018).

Altyapı çalışmalarını üstlenen özel şirketler bölgedeki diğer sorunların da sebebi olarak görülmekteyken, özel şirketlerden kaynaklı sorunlar proje kaynaklı görülmeyip denetimin olmamasına dayandırılmaktadır. TOKİ ve şirketler arasındaki ilişkilerden yerel yönetimin uzaklaştırılmasının yanında belediye başkanına biçilen rolün DSİ tarafından belirlenmesi siyasi ve teknokrat aktörler arasındaki asimetrik ilişkileri göstermektedir. Siyasi sorumluluğu olmayan işletmecilerin ve teknokrasinin mega projelerdeki ağırlığı depolitize edici bir unsurdur. Yeni yerleşim yerinin yapımından sonraki süreçte yetki karmaşasının yaşandığı, ilçedeki sorumluların belirsizliği ve yerelde aktif bir inisiyatif bulunmaması yönetişimin depolitizasyonlaştırıcı etkilerinden bir diğeri olarak yer almaktadır. Merkezi yönetimin çoğunlukla etkili olmasına rağmen var olan yönetişimin formel düzeyde kalması, şeffaf yürütülmemesi, temsil boyutunda eksikleri olması ve proje maliyetlerinin yüksekliği işi yapan aktif güçler olarak şirket çıkarlarının yerel siyasal kaygılara göre önceliğe sahip olduğu katılımcıların söylemlerinde ortaya çıkmaktadır. Şirketlerin süreçte aktif olması nedeniyle ilçedeki kamu ödeneklerinin gerektiği gibi kullanılmadığına dair inançlar özel şirketleri sürecin kazananı olarak resmetmektedir:

Şunu da çok iyi biliyoruz ki Yusufeli insanı olarak burada, bu kadar devletin vermiş olduğu bu kadar ödeneye karşılık bundan çok daha kat kat üstün bir ilçe kurulabilirdi, yapılabilirdi. Ama tabii ki her dönemde olduğu gibi burada ne hükümeti suçlayabiliriz ne devlet yetkililerini suçlayabiliriz ama birileri bir şey kazanacak, birileri bir şey götürececek, birileri birilerini kayıracak. Bu Türkiye'nin zaten olmazsa olmazdır (K10).

Hiçbir şekilde düşünün Artvin'deki kara yolları baraj sonrası yapılan, hiçbirini kara yolları yapmadı. O yüzden yollarımız eğri büğrü yanlış, hatalı

yollar. Şeyler (yamaçlar) dik, yukarıdan taşlar geliyor, heyelanlar kopuyor. Tünellere bakıyorsunuz, tüneller dar, yeterli ışıklandırmalar yapılmamış, çıkışlar hatalı, girişler hatalı. Hala kayan yollar var (K17).

Yönetişimin etkisizliği, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki yetki karmaşası aşağıdaki alıntılarla örneklenebilir:

Bu süreçler çok şeffaf olmadı, şöyle olmadı: Şimdi TOKİ üzerinden yapıldığı için TOKİ'de bu DSİ yetkilisinin bir toplantıdaki açıklamasıydı. Hatta ben itiraz ettim ona. Kendi hukukçuyum, o şey de teşekkür de etti, o kanalda gideceğiz dedi. Ya projenin masrafını DSİ karşılıyor, proje Yusufeli Belediyesi sınırları içerisinde Yusufeli halkı için yapılıyor ama TOKİ hiç kimseyi karıştırmıyormuş, bilgi vermiyormuş, biz yapacağız diyormuş. Ben de onu uyardım, ya parayı sen veriyorsun, hizmeti Yusufeli Belediyesi alacak, imar planlarını Yusufeli Belediyesi meclisi onaylayacak, belediye başkanının veya encümenin haberi yok. Bu nasıl bir sistem (K5).

Şuanda diyorum ya gidiyorsun belediye başkanının yanına ya kanalizasyon da bu, insan sağlığı ya her şeyi geçtim kokuyu mokuyu her şeyi geçtim, insan sağlığımı ilgilendiren bir şey. Napıyorsun? Biz daha teslim almadık (belediyenin cevabı kastediliyor). E teslim almadığın yere beni niye çıkarttın o zaman sen kardeşim? (K18).

3.5. Halkın Katılımı ve Bilgilendirilmesi

Yusufeli Barajı öncesi ve sonrasında sivil toplumun süreç içerisindeki etkisi yönetim veya halkın katılımı açısından incelemeyi gerektirmektedir. Sürecin başlarında halk, barajın inşasına karşı tepkisini gerek protesto yöntemiyle gerekse yasal düzeyde dile getirmeye çalışmış fakat etkili bir değişime yol açamamıştır. Kamu yararı söylemi, toplumsal ve ekonomik konuların siyasetin yerine geçmesi ve mega projeye yüklenen istisnai koşullar halkın kent siyasetini etkileme gücünü zayıflatırken baraja dair uzlaş, çatışma veya kutuplaşma yaklaşımları açısından belirleyici olmuştur.

Sivil toplumun ile projeye dair konularda ikna amaçlı bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüş, halkın şikâyet ve görüşleri kısmen alınmış ancak tüm süreç boyunca yürütülen işlemlerde sivil toplumun karar alma, katılım, gözetim, denetim gibi süreçlerde dışlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum şeffaflığın ve hesap verebilirliğin olmadığı eksik ve depolitize edici bir yönetim biçimine yol açmıştır. Örneğin halkın katılımı genellikle anketlerle sınırlıdır ve toplantılara kimlerin katılabileceği önceden belirlenmiştir. Kamusallaştırma yoluyla yerinden edilen insanların sürece katılımlarından ziyade sürece uyumlulaştırılması söz konusu olmuştur. Eylem planlaması sürecinde fikir paylaşımında bulunabilecek derneklere yer verilmesine

rağmen, bu dernek temsilcilerinden olan K9 da sadece bir bilgilendirme formuna erişim sağladıklarını ancak şerh düşme, veto etme, karşı çıkma gibi haklarının yokluğunda sınırlı derecede itiraz yolu bulabildiklerini ifade etmiştir.

Yönetişim ve Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımları mekânın siyasetinde devlet ve özel sektör işbirliğini gerçekleştirirken sivil toplumdan gelecek özellikle olumsuz tepkilerin siyasallaşmamasına dönük bir düzenleme olarak görülebilir. Bu düzenlemeler bir yandan halkın katılımını gerektirirken öte yandan halkın katılımına belirli bir pay ayırarak payı olmayanları dışarıda bırakmakla gerçekleşir. Başka bir konuşmasında Akyürek şunları ifade etmiştir: “Hiçbir sürece buradaki yaşayan insanlar dâhil edilmedi, sivil toplum örgütleri dâhil edilmedi, siyasi partilere veya derneklere hiçbir zaman fikir sorulmadı” (Mekânda Adalet Derneği, 2022). Benzer şekilde bölge muhtarlarından Hüseyin Çelik ise konuşmasında “Muhtar olarak bile bilgi alamıyoruz, istediğimiz gibi bilgi alamıyoruz. Ne yapıldığını anlamıyorum ki” (Mekânda Adalet Derneği, 2022) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Yeni yerleşim yerine taşınma sürecinde yaşanan sıkıntılar üzerine yapılan bir röportajda bölge esnaflarından Orhan Günay da sivil toplumun katılımının eksik olduğunu belirtmektedir: “Kimseye sorulmadı ki yani, yapılıyor ediliyor, şey yapılıyor. Bir de bu taşınma sürecini çok sıkıştırıyorlar yani... Bir siz çıkın, gidelim orada görelim hatalarımızı diyorlar. (...) Şuan dükkânım bitmiş değil, bana (yeni yerleşim yerinde) verilen dükkân” (BirGün Tv, 2022).

İlçenin taşınma işlemi bittikten sonra ve ilçe su altında kalmaya başladıktan sonra da halkın sürece dâhil edilmemesinden kaynaklı sorunlar devam etmiştir. Henüz yeni yerleşim yerine çeşitli nedenlerden dolayı taşınamamış iş yeri sahiplerinden H. Arslan'ın, su altından eşyalarını kurtarmaya çalışırken ilçe gazetelerinden biri olan Yusufeli Haber Gazetesi'ne (www.yusufelihaber.com, Nisan 2023) yaptığı açıklama, yerleşik halkın taşınmaya karşı olmasalar dahi karar ve etkileri bakımından katılım sergileyemediklerini göstermektedir:

Bize bir hafta müddet tanınsaydı biz bu duruma düşmezdik. Yağmurlar ve eriyen kar nedeniyle sular hızlı yükseldi. Bu nedenle bürokrasideki insanların duyarlı olması. Baraj kapaklarını iki üç günlüğüne açsalar biz de rahat rahat taşınırdık. Bizi canlı canlı su içinde boğdular. İş yerimi su altında boşaltıyorum. Dükkândaki malzemelerim su altında kaldı. Suların bu kadar hızlı yükseleceği aklımıza gelmemişti. Yetkililerden şunu istiyoruz insanları fazla ezmesinler. Benim durumumda 5-6 arkadaşımız var. Bir arkadaşım 1 milyonluk malını sular altında bıraktı gitti.

Yeni ilçeye taşınma sürecinde katılımcı bir yaklaşım olmadığı görüşme yapılan katılımcıların söylemlerinde sıklıkla geçmektedir. Katılım konusunda belirli kesimlerin süreçten dışlanması hâkim bir yaklaşımdır.

Hep sloganlarında bunu söylediler: Yeni ilçeyi hep birlikte inşa edeceğiz, hiçbir siyasi partiyi birbirinden ayırt etmiyorum. Muhalefeti de iktidarı da. Hiç önemli değil, hepsi aynı sloganı attılar. Birlikte inşa edeceğiz. Doğru, birlikte inşa ettiler. Sadece kendilerine ait olanı birlikte inşa ettiler. Toplum için inşa etmediler (K5).

Buraya bu ilçede ne yapılıyor diye gelmek isteyenlere de yasak kondu. İnşaat yürüyor ama ne oluyor ne yapılıyor? Bu görmek isteyenlere de yasak kondu. Sadece belediye araçlar tutup vatandaşa göstermeleri gereken yerleri gezdirdiler, işte çok çok güzel, tabi yandaşlarıyla oldu bu iş. Çok güzel yer, böyle işte Avrurpai bir şehir yapılıyor şeklinde milleti kandırmakla geçirdiler zamanlarını. Vê bu gün içerisindeyiz, yaşam tamamıyla kısıtlı (K17).

Net bilgilendirme, aydınlatma olmadı. Eksiklikler var. Belediye ve yetkililer bilgi vermedi. Alakası olmayan insanlar hak sahibi oldu. Sürece katılım sağlayamadık. STK'ları ve vatandaşları tatmin etmedi siyasiler (K13).

STK'lar hiçe sayıldı. Halkla istişare edilmedi. Planlama toplumu yansıtmıyor. STK'ların fikirleri dikkate alınmadı. Sıfırdan yapılan ilçede çarşı merkezinin yapılmaması üzücü (K10).

Katılım sağlayabildikleri noktada -şayet yeterince bilgilendirilmiş olsalardı- süreci etkilemiş olabileceklerine dair inancın yapılan saha araştırmasında görüşülen kişiler arasında yaygın olduğunu belirtmek gerekmektedir. Burada mesele katılımın doğrudan engellenmesinden ziyade yetersiz bilgilendirme durumu veya iş işten geçtikten sonra halkı bilgilendirip ikna etme çabasının yürütülmesidir. Bu durum özünde aktif olan yurttaşların farklı stratejilerle uyumlulaştırıldığını göstermektedir.

Bunları öngörüyoruz yani inşaat aşamasına geliyoruz, geziyoruz, burası olmaz, buradan işte bu iş yapılmaz, işte inşaat bitmeden bunları düzeltelim dediysek de duvara konuşur gibi olduk (K8).

İşyerleri konusunda inşaat aşamasında da bilgi yok. Kamulaştırma da bilgi yok, kura çekimlerinde bilgi yok. Sadece anlık yarın bu yapılıyor, yarın bu yapılıyor. Şu Yusufeli'nin projesini oluşturdukları zaman getirip Yusufeli insanına bu projenin enine boyuna yapılacak olanları anlatmış olsalardı, emin olun bunu da nasıl yapalım diye bir soruyla sadece seçilmiş olan birkaç kişiye değil de halkın içerisinde seçmiş oldukları daha fazla kişiyle paylaşmış olsalardı, bu kadar ödenen bir ödenekle bu ilçe Türkiye'nin değil, dünyanın altın ilçesi olurdu (K19).

Ama bir de şöyle bir şey var yani oradaki halka gidip çok çok önceden gidip mahalle mahalle, kapı kapı nelerin olacağını anlatmak gerekiyordu. Çok kolay bir şey aslında. Halkın bilgilendirilmesi salonlarda yapılmış olur, salonlara kaç kişi geliyor sizce? Veya halkın anladığı şekilde anlatıldı mı? Ne anlatıldı, bilgilendirildi. Baraj yapacağız, çok güzel olacak. Size yeni ev yapacağız, orada mutlu mesut yaşayacaksınız (K9).

Ben hatta size son seçilen iktidar partisinin milletvekiline, son derken zaten yeni seçildi (Faruk Çelik), ben teşekkürlerimi ettim. Neden teşekkür ettim, ben ilk defa bir iktidar partisini olumlu buldum. Çünkü bütün daire amirlerini, kurumları ve Yusufeli halkını topladı, konferans salonunda insanların burada düşüncelerini aldı. Bu şimdi değil, 5 yıl önce yapılmış olsaydı buradaki, şuanda olumsuz diye konuştuğumuz şeyler belki hiç olmayacaktı ya da çok az olacaktı (K7).

Taşınma süreci öncesinde ve sonrasında sivil toplumun rolünün etkisiz kaldığı yukarıdaki alıntılar dışında alan çalışması sırasında yapılan gözlem ve duyumlarda sıkça karşılaşılmıştır. Özellikle yeni yerleşim yerinin belirlenmesine belli ölçüde halkın aktif katılımı söz konusu olmuştur ancak bu katılım sınırlı düzeyde tutulmuştur. Yusufeli halkının yer belirleme sürecinde sağlanan uzlaşma anlaşıldığı kadarıyla katılımın sınırlılığıyla mümkün hale gelmiştir. Başlangıçtaki yapılan protestolar projenin bölgeye sağladığı ekonomik fırsatlar ve kamulaştırma bedelleriyle yatıştırılmaya çalışılmış, devlet ve vatandaşlar arasında yapılan müzakereler pazarlık temelli bir iletişim biçimine dönüşmüştür. Böylece halkın katılımı uzlaşım dışında bir alternatifini öngörmeyen kurumsal bir düzleme çekilmiştir.

Depolitizasyon mutlak anlamda kalıcılığı nitelemez. Siyasallaşma olmasa da belirli ölçüde mevcut gidişatın yönünü yasal yollarla değiştirme girişimlerinin sahnesini pekiştirebilir. Nitekim ilçenin taşınma sürecinde yaşanan mağduriyetler, daha önce dile getirilmemiş sorunları belirli ölçüde gündeme taşıyarak tepkilerin doğmasına neden olmuştur. 2022 yılının Ekim ayında okulların taşınma sürecinin, henüz hazırlıkların bitmemesi nedeniyle protesto edilmesi bunun örneklerinden biridir. Halk adına konuşan Bünyamin Ünal, halkın yok sayıldığını, henüz inşaatlar bitmeden öğrencilerin apar topar taşındığını ve insanların önceden bilgilendirilmemesi nedeniyle mağduriyetler yaşandığını ifade etmektedir (Yusufeli Halkı İlçede, 2022).

Bahsi geçen ifadeler post-politik düzlemde kenti şekillendiren karar verme süreçlerinde demokratik temsil sorunlarını göstermektedir. Katılım süreçlerinde uzlaşma, halkın hâkim planlama yapısını eleştirme ve sorgulama fırsatlarından uzaklaştırmalarıyla yürütülür. Dolayısıyla yaşanan mağduriyetler halkın sınırlı katılımının olması, kendi taleplerini

duyurmalarının engellenmesi ve süreç içinde etki yaratma potansiyellerinin ellerinden alınmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bir hükmetme aygıtı olarak katılım, devlet yurttaşları ne zaman davet ederse o zaman işe konulan, planlanma süreçlerinin biçimsel bir aracıdır (Legacy vd., 2019, s. 276). Bir diğer ifadeyle katılımın esası ekonomik kalkınmanın “kamusal olarak iyi” olduğu yönüne çekilmesi ve kararların meşrulaştırılmasına dayanır. Kamusal iyi demokratik haklara göre üstün geldiği için katılımın uygulamadaki boyutu kolayca ihmal edilebilir. Yurttaşların katılım boyutunun eşitsiz ve adaletsiz olması planlama sisteminin siyasileşmesine karşı yürütülen post-politik hegemonyanın parçasıdır (Inch, 2015, s. 412; 419). Katılımın mevcut planlama süreçlerinde biçimsel olarak varlığı, siyasallıktan arındırılan ve aslen katılımcı olmayan bir anlayışı göstermektedir. Bu anlayış içinde eşitsiz güç ilişkileri görünmez hale getirilerek antagonistik ilişkiler etkisiz hale getirilir. Daha önce yönetim konusunda bahsedildiği resmi söylemlerle yüceltilen katılımcılığın etki yaratmayacak düzeyde şekillenmesi tekno-işletmeciler yönetim anlayışıyla yakından ilişkilidir. Katılım, politika yapım süreçlerinde mevcut planlama sisteminin dönüştürücü olmayan bir uzantısı olarak kalmıştır çünkü çoğulcu ve çatışmacı siyasetin ortaya çıkarabileceği alternatif duruş, vizyon ve eylem modellerini kapsayan bir demokrasi düzlemi yerine, müzakereci ve uzlaşya dayanan post-demokrasi düzleminde gerçekleşmiştir.

Post-politikada katılım dışlananların marjinalleştirilmesi anlamına geldiği gibi katılımın biçimsel ve sözde işler niteliktedir. “Sesleri olan” veya sesleri “gürültü” olarak kalan gruplar arasındaki fark katılımın biçimsel kalmadığı zamanları gösterir. Yetkililer kendi yaklaşımlarını rasyonel veya mantıklı gibi sunduklarında, yöneticiler doğrudan sorumluluk almadığında veya seçilmiş olanlar hesap vermekten uzak olduğunda uzmanlar aracılığıyla kararların meşruluğu sağlanır (Haughton ve McManus, 2019, s. 324). Yusufeli’nde katılımın biçimsel düzeyde kalması kararların meşruluğunu sağlayan siyasilerin söylemlerinden kaynaklanmaktadır. Sorumluluk alanlarının belirsizliği ve doğrudan hesap verme yeterliliğinden uzak bir yönetim algısı katılım boyutunda depolitizasyon stratejilerinin etkili olmasını sağlamıştır. Çünkü özellikle şikâyetlerini dile getirme noktasında “Kimi kime şikâyet edeceksin” veya “muhatap yok” gibi söylemler halkın kendisinin bir değişiklik yaratamayacağına inandığını gösterir. Halkın gerek civardaki maden işletmeleri gerekse barajlar konusunda ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) süreçlerinin dışında bırakılmaları bu katılım ataletini beslemiştir. Yerleşim yerinin seçilmesinde aktif olan sivil toplumun uzlaşya, çatışma ve kutuplaşma açısından incelenmesi sürecin nasıl post-politik bir durum aldığını farklı bir açıdan daha gösterir.

3.6. Uzlaşa, Çatışma ve Kutuplaşma

Kent siyasetini belirleyen etkileşimler ve baraja dair yaklaşımlar içerisinde uzlaşa ve çatışma diyalektiğinin net sınırları yoktur zira uzlaşa çatışmanın çatışma da uzlaşımın olmadığı anlamına gelmez. Ne bir uzlaşa ne de bir çatışma durumunda, çoğul, farklı ve antagonistik fikir ve çıkarların varlığı inkâr edilerek yönetilemez. Baraj konusunda uzlaşayı doğuran temel müdahaleler ülkenin enerji güvenliği söylemi, projenin yerel kimlik ve milli gururla özdeşleştirilmesi, yöre halkının vatansever ve milliyetçi hislerinin popülist bir tarzda harekete geçirilmesi şeklinde olmuştur. Bununla beraber projenin yabancı şirketlerden alınıp milli bir proje haline getirilmesi de pratikte ve söylemde etkili bir depolitizasyon unsuru olmuştur (Evren, 2014, s. 408). Bu noktada Yusufelililer kendilerini, baraj konusunda olumsuz yaklaşımlarına rağmen geleceğe yönelik milli bir fedakârlık göreviyle nitelendirmiştir. 2019 Eylül ayında dönemin Belediye Başkanı Eyüp Aytekin ile yapılan röportajda Aytekin şunları ifade etmiştir:

Baktığımızda Türkiye’de bir enerji açığı olduğu ortada. Bu proje ne kadar canımızı sıksa, bize acı verse de bu meselenin tam göbeğinde (...) Bu ülkenin kalkınmasına ihtiyaç olduğunu, bu konuda dışarıya ciddi paralar ödendiğini, enerji açığımız zaman zaman başka ülkelerin bize karşı kullandığını gördük (...) Dolayısıyla ülke açısından, enerji açısından önemli bir proje. Çoruh Havzası’nda yapılan bütün bu işlerin çok değerli olduğunu görüyorsunuz. Ama bunun bedelini ödemek zorunda olan yöre insanı açısından da ciddi sosyal maliyetleri var. 55-56 yaşındayım, benim hikâyem tamamıyla bunun üzerine kurulu. Dedelerimizden devraldığımız sorunu, torunlarımız için bitirelim. Bu ülkede doğru bir hayatı başlatalım. Torunlarımız baraj konuşmasın artık. Yerimizden kalkacağız, yeni yerimize taşınacağız, evimiz nerede olacak, işimi nerede, ne yapacağım, bu coğrafyada neyle geçinebilirim derdi olmasın. Bizden evvelki nesil bu bedeli ödedi, bu hikâyelerle yaşadı. Bir nesil daha yaşamamasın (Çoruh Sınır Aşan Tabriyat, 2019).

Bu uzlaşayı sağlamanın etkili olduğunu K3’ün şu söylemlerinde görmek mümkündür: “Bütün siyasi partiler olsun, bütün sivil toplum kuruluşları bununla birlikte hareket ettiler. Yani birçok noktada ayrıldığımız noktalar olmadı mı, oldu. Siyaseten de böyle ayrıldığımız noktalar oldu. Ama şöyle diyebilirim. Ortak bir fikirde genelde bir aradaydık biz” K18 de benzer ifadeyle “Bütün partiler tek yürek. CHP, MHP herkes ortak. Hiçbir yerde böyle bir birlik yok. Sorunlar karşısında partiler ortak tavır alıyor” şeklinde bir söylemde bulunmuştur.

Bölgede etkili olan sivil toplum kuruluşlarında siyasilerin aktif olduğu dönemde yaşanan uyuşmazlıklar ve işe girme veya ihale alma gibi kişisel

menfaatler derneğinin siyaset dışı bir kurum olarak duruşunu zedelemiş, dernek içinde çatışmalara neden olmuştur. Sonraki süreçte siyasilerin etkisinin azalmasıyla sivil toplum baraj konusunda siyasi ayrışmayı geride bıraktığı gibi baraj konusundaki tartışmaları da geride bırakmıştır: “Artık biz Yusufeli halkı olarak baraj yapılsın, yapılmasın bu tartışmaları geride bıraktık. Maalesef geride bıraktık. Olmuşa ölmüşe çare olmuyor çünkü” (K7). Baraja karşı yaklaşımlarda destekleyen ve desteklemeyenler arasındaki çatışmanın olmaması, desteklemeyenlerin de zamanla etkili bir strateji yürütememiş olması genel kanı olarak kamusal faydaya dayanmaktadır. Buna rağmen halkın beklentileri ile gerçekleşen durum arasındaki fark ortaya çıktıkça geriye dönük olarak uzlaşma mı çatışma mı seçeneğinde tercihlerden ikincisine yönelik bir eğilim olduğu söylenebilir. Nitekim baraj inşasına muhalif bir katılımcı “Öyle bir çatışmamız o dönemde olmadı insanlarla, baraj sonrası da olmadı. Hatta şuan sokakta geziyorken de insanlar; evet siz ne kadar haklı bir mücadele vermişsiniz, keşke daha iyi destek verebilseydik sizlere, bu sıkıntıları yaşamayabilirdik noktasındalar” (K15) ifadesiyle bu çıkarımı desteklemektedir. Bu konuda değinilmesi gereken önemli noktalardan biri Yusufeli halkının baraja karşı çıkarken de uzlaşma içinde hareket etmiş olmalarıdır. Daha sonra yerel yönetimin politikalarıyla çoğunluğun tavrı aynı yönde değişmiştir: “Hepimiz son dakikaya kadar ilçe halkı olarak baraja karşıydık. Buna iktidarı da muhalefeti de dâhil” (K7).

Yani bugün yandaş dediğimizde, muhalefet dediğimizde, iktidar dediğimizde herkes belki benim gibi yastuğa kafasını koyduğunda duygulanıyordur. Çünkü karşıda bir kitle yoktu yani. Karşımızda bir kitlemiz yoktu. Karşılıklı bir zıtlaşmamız yoktu. Hepimiz baraja karşıydık ilçe halkı olarak. Yani belki 100 kişiden bir tanesi çıkar ve ben baraj istiyorum diyecek insan yoktu diyebiliyorum (K7).

(Eski Belediye Başkanı) Yusuf Sağlam döneminde, belediye başkanı Yusuf Sağlam iken bu baraja karşı bir direniş vardı ve bu direnişin arkasında Yusufeli halkı da vardı. Çünkü siyasiler yönlendiriyor ya. Evet yönlendiriyorlar. O zaman belediye başkanının peşine takıldılar, belediye başkanı gereken çalışmaları yaptı, Ankara'ya kadar gitti, bakanlarla görüştü vs. Fakat daha sonra AK Parti iktidara geldiğinde tamamen halkı bu sefer taraftar olma, baraj yapmaya taraftar olma çalışmalarına girdiler. Ve çeşitli vaatler, abartılı vaatler (K4).

İlk baraj söz konusu olduğu zaman Yusufeli'nin eski belediye başkanı vardı. O belediye başkanı Milliyetçi Hareket Partili bir belediyeydi. O belediye başkanı (Yusuf Sağlam) sonuna kadar direndi baraj yapılmasın diye. Fakat bir sonraki seçimlerde belediye el değiştirdi, iktidar partisi belediyeyi aldı. Belediye başkanının da baraj konusunda görüşleri olumlu olduğu için halk da oraya doğru empoze

edilmeye başlandı. Yani baraj yapılmasın diye çok büyük bir direniş olmadı Yusufeli’nde. Kriter şuydu: Bu baraj yapılacaksa bizim devletimizin yararınaysa yapılsın ama biz de mağdur olmayalım. Bunun mücadelesi verildi aslında (K6).

Baraja karşı çıkmaktan ziyade kimsenin baraja karşı çıktığı yoktu. Sadece baraja karşı çıkma sebepleri işte getirileri, ben onlara da böyle çok olumlu yönden bakıyorum. Kimse böyle hani devletimiz buradan enerji elde etmesin, devletimiz bu barajı yapmasın değil de bunun bize zararı az, getirisi çok olsun şeklinde baraja değil sürece karşı. Baraja karşı bir şeyi yoktu tamamıyla süreçle alakalı bir şey karşı çıkmaları (K3).

Siyasiler ve halk arasındaki ilişkide devletle sorun yaşamama kaygısının hâkim olduğu ve siyasilerin adeta devlet ve topluluk arasında bir arabulucu gibi uzlaşmayı tesis etme konusunda hâkim bir depolitizasyon unsuru olarak çabaladığı izlenimi doğmaktadır. Buna rağmen fikir ve çıkarlarda çatışma ve kutuplaşmanın izleri tam olarak silinememiştir. Çünkü aşağıdaki ifadelerde belirtildiği gibi baraja karşı faaliyet yürüten derneğe yönelik baskılar, karşıtları terörist veya vatan hainliği ile suçlamalar siyasal olanın marjinalleştirme boyutuyla dışlandığını göstermektedir. Proje karşıtlarının popülist söylem yoluyla marjinalleştirilmesi, yabancı devletlerle ilişkilendirilmesi de siyasalın bastırılma stratejilerinden biridir. Derneğin mücadele için yeteri kadar destek bulamamasını, baraj karşıtlığına dair çeşitli söylemlerin olmasına bağlayan Akyürek bunu şu şekilde açıklamaktadır: “Yok, sizi Almanlar satın aldı. Yok, Ruslar satın aldı.” Bu tip dedikoduların olduğu bir yerde, biz dedik ki “şeffaf”. Belki hataydı. Bir yere yaslandırmasınlar, çünkü o bizim için de çok hassas bir konuydu. Bir sürü dedikodu, bir sürü iftiralarla karşılaştık” (Çoruh Sınır Aşan Tahribat, 2019).

Baraja karşı çıkmayı çoğunluğun lehine baskılayan bir durumda eylemlerin süreçte bir değişiklik yaratmaması, muhaliflerin farklı gerekçelerle susturulmaya çalışılması yok edilemeyen kutuplaşmanın ve toplumsal yarığın ifadesidir. Bu nedenle merkezi yönetimin ilçe konusunda “özel olarak çalıştığı” ve bu kapsamda ilçenin toplumsal ve siyasal kimliğini kullanması bu yarışma ve kutuplaşmaların görünürliğini azaltmaktadır. Karşıtların “bir elin beş parmağını” geçmeyecek şekilde azalması, Yusufeli’nin bir bütünlük içerisinde hareket etmesine rağmen dışarıda bırakılan kesimlerin olduğunu göstermektedir. Siyasetin doğrudan etkili olduğu ancak siyasal olanın söz konusu olmadığı bu durumda muhalif gruplar kendilerini gizleyerek veya açık desteği geri çekerek varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle başlarda ilçe halkı siyasilerle berber baraja karşıt iken daha sonraları güçlü bir itirazın olmaması katılımcıların ortak düşünceleri arasındadır fakat toplumsal ikilem ve dışlanma devam etmektedir: “Biz bu mağduriyetimizi sesli düşündüğümüz

zaman, bizim mağduriyetimizi sesli dile getirdiğimiz zaman ilçede belirli bir kesim tarafından sevilmeyen insan konumuna geliyoruz” (K7).

Katılımcılarla yapılan görüşmelere göre bu süreç içerisindeki kutuplaşma katılımcıların hiçbirinin daha önceki siyasi tutum ve görüşlerini etkilememiş, tam tersi mevcut görüşlerini daha çok güçlendirmiştir. Dolayısıyla toplumda ideolojik olmayan yarılanın baraj konusunda var olmasına rağmen, uzlaşının hâkimiyetini kuran temel etken yerel kimlikle açıklanabilir. Yusufeli kent kimliği ve Yusufelilik ideolojik ayrımları yok sayan, baraja karşı yaklaşımları bir arada toplayan üst düzey post-politika unsuru olarak çalışmada öne çıkmıştır. Yusufelili olmayı milliyetçi ve devletçi –buna bağlı olarak iktidar yanlısı- karakteri ile tanımlamak neredeyse bütün katılımcılarda rastlanan bir özelliktir. Bu nedenle Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki HES veya madenlere karşı verilen sayısız protesto ve engellemelerin Yusufeli’nde olmaması olağan karşılanmaktadır. Hatta bu baraj, sol kimliğiyle bilinen Hopa’da veya başka bir ilçede olsaydı barajın yapılamayacağı dahi düşünülmektedir. Yöre kültürünün dışarıya kapalı olması, siyaseten de kutuplaşma ya da çatışma yaşanmaması veya barajın devletle özdeşleştirilmesi yüzde 90’ın sağ görüşlü olduğu kentin geçmişinden bu yana devam eden bir özelliktir. Yıllardır baraj konusunda yaşanan belirsizlik ve bu belirsizliğin getirdiği sıkıntılar devletin onları mağdur etmeyeceği inancıyla beraber karşılıklı bir ilişki biçimine bürünmüştür. Bir diğer ifadeyle kadercilik, fedakârlık, eylemsizlik ve devlet-vatan sevgisi ile kurulan ilişki biçimi hak arama veya eleştirme gibi kentte söz hakkına sahip olma taleplerini baskılamış hatta yok saymıştır. Aşağıdaki söylemler bu durumu göstermektedir:

Yani düşünce olarak muhafazakâr, sağ düşünce olduğu için sağ iktidarlara hiçbir zaman, hangi iktidar gelmişse ya bunlar hükümet, biliyorsa iyisini yapar biz devletten akıllı mıyız dediler (K17).

Yusufeli’nin muhafazakâr kimliği, sağ kimliği sağ iktidarlara hiçbir zaman karşı çıkmadı. Hatta 90 yaşındaki adam geldi Yusufeli’ne barajın temeli atılırken elleri patlarcasına alkışladı. Bizi en çok inciten de o oldu zaten. Evet devlettir, yapar (K2).

Kaderci bir toplumuz biz. Bizim yaşadığımızı bugün Borçka’da, Hopa’da toplum yaşayacak olsa emin olun yaşamazdı. Bunu yaşatmaya cesaret dahi edemezlerdi. Bizim en büyük sıkıntımız Yusufeli halkı olarak biz iki dağın arasında kalmışız, hak arama özgürlüğü, hak arama yetkisinin ne olduğunu bilemiyoruz (K15).

Devlet ve vatan sevgisinden dolayı kabul ettik. Hemen her Yusufelili gibi (K11).

Ama bazısı da devlet yapıyor mantığına yaklaşanlar çok. Yusufeli'nde bu biraz daha çok. Devlet yapıyor devlet iyisini yapar gibi de düşünmüyorlar maalesef (K9).

Yusufeli kültüründe 1980'li yıllarda da çok fazla bir karışıklık olmamış, başkaldırı olmamış. Devlet bilinci, devlet baba bilinci daha doğrusu çok ön safta. Ha bu bizde de var ama biz devlet baba deyip de ezizet eden bir babaya da baba dersin ama çok da fazla samimiyetle bağlanmazsın. Bizde biraz o karıştırılıyor (K5).

3.7. Kent Planlaması

Yusufeli'nin yeni yerleşim yerinin planlaması bölgedeki yaşam biçiminin yeniden düzenlenmesi, dolayısıyla toplumsal bir düzenleme aracı olarak görülebilir. Bölgenin ihtiyaçları ve bölge halkının sürecin dışında bırakılması, büyüme ve ilerlemeye dönük söylemler kentsel planlamada siyasetin dışarıda bırakıldığı bir süreci göstermektedir. İlçenin geçmiş yıllardaki taşınma biçimlerinden oldukça farklı biçimde topyekûn bir yaşam ve mekân dönüşümü çok daha katılımcı bir planlama strateji gerektirmektedir. Nitekim yeni yerleşim alanının jeolojik-jeoteknik etüt raporunda alanda kaya düşmesi veya heyelan gibi risklerin var olması, yerleşime uygun alan bulunmaması gibi gerekçeler belirtilmiş olmasına rağmen bunlar toplumun gündemine girememiş ve TOKİ ihalesiyle bölgede inşaatlara başlanmıştır. Bununla birlikte eski imar planlamaları çok yeterli olmasa da yeni yerleşim yerinin planlamasında devam ettirilmesi gereken değerlere yer verilmediği, toplumsal bir yeniden düzenlemenin bölge halkında uyandırdığı fedakârlık bilinciyle siyasetten bağımsız, kurumsal, keyfi süreçlere indirgendiği görülür (Türk ve Erdoğan, 2020, s. 50).

Yeni yerleşim alanının imar planlarını inceleyen Erkan ve Türk (2017)'e göre yer seçimini konusunda projeden etkilenen insanların tercihlerinin değiştiği görülmektedir. Mevcut mevkiî Yansıtıcılar 2000 yılında en çok tercih edilen yer iken, 2004 ve 2005 yıllarında en düşük orana sahip yer olarak belirmiştir. Ekilebilir alan ve çevresini kuşatan ormanlık alan olmadığı gibi turizm potansiyeli de düşüktür. Ancak inceleme ve seçim kriterleri arasında bulunan bazı sosyolojik koşullar, iklim özellikleri, alanın büyüklüğü, merkezi konumu ve eski yerleşime yakınlığı diğer yerleşim alanlarıyla kıyaslandığında düşük bir farkla seçilmiştir. Ayrıca Yansıtıcılar'ın kamu mülkiyetinde bulunması ve dolayısıyla kamusallaştırma maliyetinin düşük olması bu tercihi önemli ölçüde etkilemiştir (Erkan ve Türk, 2017, s. 384). Yeni yerleşim yeri için alternatif yerleri değerlendirme işlemlerinin tarafsız ve bilimsel bir yaklaşımla yürütülmemesi, imar planının geçerliliğini tartışılmalı hale getirmektedir.

Bir şeyler yapıldı, görüntüde güzel, fotoğrafları güzel çıkıyor. Açısına göre ilçeyi güzel gösteren fotoğraf çıkıyor. İyi bir site yapmışlar ama içinde yaşayacak insana göre hiçbir planlama yapılmamış. Site mantığıyla bir ilçe kurdukları için saçma sapan bir durum ortaya çıkmış. İlçenin ağırlık merkezi diye bir şey yok. İlçede, ilçe merkezi denecek bir yer yok. İş yerleri darmadağın (...)Bugün gelinen noktada ciddi bir masrafa rağmen, hiç kimsenin işine yaramayan Melih Gökçek'in dinazorlarına benzetiyorum. Benzer bir durumu Yusufeli'ne yaşattılar. Planlama garabeti diyeceğim, yanlış olacak cümle. Planlama yok çünkü (Mekânda Adalet Derneği, 2022).

Yerleşim yeri imar planı revizyon raporuna göre bölgenin yerleşim açısından sorunlu kısımlarında heyelan ve kaya düşmesini önleme projelerinin yapılması zorunlu tutulmuştur. Yaşanabilir kentsel bir çevre kurmak ve topoğrafyaya uygun mimariyle kent dokusu ve kentsel alan sunmak temel amaç olarak belirlenmiştir. Diğer kamu kuruluşlarının¹ planlama sürecine dair görüşlerinden yararlanılmıştır. Planlamanın esası, yeniden yerleşimden etkilenecek kırsal alanlarla beraber kentsel bir tasarı ve kentsel dönüşüme dayanır. Ayrıca son olarak planlama hükümlerine göre Yusufeli yeni yerleşim yeri planlama anlayışı topografya nedeniyle “klasik planlamalardan farklı olarak daha esnek bir planlama anlayışını gerekli kılmıştır” (Yüksel Proje, 2020). Planlanmanın amacı belirsizlikleri çözmek iken bu “esnek planlama anlayışı” planın içerdiği belirsizliklerin giderilemediği olarak okunabilir (Bkz. Erkan ve Türk, 2017, s. 386-387). İmar planlarında bahsi geçen yöresel yaşam tarzıyla örtüşmeyen ve yerleşik toplumsal ilişkileri sürdürülemez kılan (özellikle akrabalık ve komşuluk ilişkilerini yok sayan kura ile konut dağıtımı gibi) olumsuzlukların giderilememesi, ekonomik açıdan maliyetli ve uzun bir planlama ve inşaa süreci baraja dair güçlü bir karşı duruşun olmamasına rağmen tepki toplayan konulardır. Bir memur emeklisi olan M. Aydın'ın “Kırk-kırk beş senedir biz baraj muhabbetiyle yattık, baraj muhabbetiyle kalktık. Çok müthiş paralar geldi. Yusufeli'ne gelen paralar, bakın Yusufeli'ne gelen paralar Türkiye'de birçok vilayete gitmedi. Paralar resmen yendi, şirketler kazandı, vatandaş mağdur edildi...-Ben orda sevmediğim bir adamla oturmak zorunda mıyım? (TOKİ'nin yaptığı evlere kura sistemiyle yerleşmenin sonucu kastediliyor) Ben orda kendi komşumu kendim seçebilmem lazım. Benim alt katta annem oturuyor, üst katta ben oturuyorum. Annem 3. bölgede benim

1 Artvin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Artvin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, BOTAŞ Genel Müdürlüğü, Çoruh Elektrik Anonim A.Ş., Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Trabzon Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, TEİAŞ Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü.

evim 4. bölgede. 3. bölge ile 4. bölge arasında 1 günlük yol var” (Mekânda Adalet Derneği, 2022) ifadesi bu açıdan karakteristiktir.

Yusufeli halkı, barajın açılışı yapılmadan önce, 2022 yılının Eylül ayında taşınma sürecindeki mağduriyetlerin giderilmesine ilişkin taleplerini Yusufeli’ne Ses Ol başlıkla basın metninde dile getirmiştir. Bölge halkının katılımıyla gerçekleştirilen Ağustos ayındaki halk toplantısında konuşma yapan bir katılımcı, daha sonra benzer iki kişi daha şekilde provokasyon gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. Halkı basın açıklaması yapmaya iten unsurlar şunlardı: hak sahipliği ölçütlerinden kaynaklı taleplere karşılık verilmemesi, inşaatların devam ettiği bölgedeki okullara hazırlıksız taşınma, taşınma süreci ve zamanlarına dair bölge halkıyla net bilgi paylaşımamasından doğan bilgi kirliliği, yapılacak olan yeni iş yerlerinin hak sahipliği ve tahsis koşullarına dair bilgi edinememe, yeni yapılan konut ve iş yerleri bedellerinde fiyat indirimi talebi, taşınma sürecinden önce istihdam programlarının duyurulması, ulaşım sorunlarına dönük taleplerdir (Yusufeli’ne Ses Ol, 2022). Mağduriyetler genel olarak; ilçe içerisindeki ulaşım sorunu, kurulan etaplar arasındaki mesafe nedeniyle daha önce yürüme mesafesinde olan alanların birbirinden kopukluğu, gençlerin sosyalleşebileceği alanların olmaması, yeşillik alanların yetersizliği, konaklama sorunları, mevcut işlerini devam ettirmek için yeni işyeri hakkının mekânsal olarak uygun olmayan bir yerde çıkması gibi sorunları içermektedir (Yusufeliler Yeni Yerleşim Yerine, 2023). Alan araştırmasının yürütüldüğü dönemde de aynı mağduriyetlerin sürdüğü yapılan gözlem ve mülakatlardan anlaşılmaktadır.

Planlamaya dair “asrın ilçesi değil, asrın felaketi”, “siyasi rant”, “topraksız yerleşim” gibi söylemler ve yeni yerleşim alanında verilen maden ruhsatları yerleşim yerinde toplumsal değil ekonomik kaygıların gözetildiğini ima etmektedir. Planlamanın toplumsal taleplerden çok siyasi ve ekonomik kaygıları gözettiği aşağıdaki ifadelerde mevcuttur:

Planlamada bizleri muhatap almadılar. Bunlara karşı çıkınca muhalefetle suçlandık. Devlet buraya çok büyük bütçe ayırdı ama planlamada sınıfta kaldılar. Yapılan en büyük yanlış şirketlerin Ankara’dan oturup proje yazmaları (K8).

Şehir yapılanması mesela yeni bir ilçe yapıyorsun. Hükümet konağı ile belediye arasında 1 km ye yakın mesafe var, rampalar var. İnsanlar belediyeden evrak alacak, hükümet konağından evrak alacak, belediyeye gidecek, bankalara gidecek, hepsi birbirinden kopuk, saçma sapan yerlerde yapılmış. Yani yeni bir ilçe yapıyorken onları bir arada yap, çok mu zor, yapılabilirdi. Olmadı, yapmadılar. Başka başka yerlerde yaptılar. Binaları, yapılan binalar kaliteli yapıldı bakın onlara bir diyeceğimiz yok. Binalar gerçekten güzel, büyük de yapıldı. 50 sene

sonrasına da hizmet verebilecek binalar ama o yerleşke, o şehir planlaması hiç yani. Bu kadar mı acemilik olur? (K15).

Yalnız eski ilçeye göre de daha ferah, daha geniş, daha yaşanabilir alanlar fazla. Ama çok dağınık oldu yani. İlçe özelliğini kaybetti, her bir konut bir yanda. Şehir planlamacıları o planlamayı yapamadılar (K17).

Fakat tabii ki şu anda beklentilerimizi karşılıyor mu, inşa ederken Ankara'da masa üstünde çizilen bir proje ile sahadaki proje birbirini tutmuyor. Biz aşağıda toplu bir ilçe içerisinde yaşarken burada, yeni ilçede aşağısının üç katı büyüklüğünde bir ilçeye karşı karşıyayız (K12).

Asrın ilçesini yapacaklardı, asrın felaketini yaptılar (K1).

Şimdi maalesef ilçe yeri belirlenirken siyasi kararlar alındı, teknik kararlar değil. Burada ilçe olur mu olmaz mı, olursa maliyeti ne olur; insanlar işte aşağıdaki yaşam standartlarının üstüne çekilebilir mi bunlar tartışılmadı. Helikopterle birileri gezdi, siyasi olarak da ben oraları gezdim, gördüm, buralarda ilçe olur dediler ve ilçe yerine buraya karar verdiler. En büyük hata aslında ilçe yerinin buraya kurulmasıydı en başında (K18).

Planlamanın ekonomik ve siyasi yönlü olduğunu gösteren önemli etkenlerin başında yeni yerleşim alanında verilen maden ruhsatlarıdır. Katılımcılar arasında maden işletmesinin başlayacak olmasını olumlu bulanlar varken, olumsuz yaklaşımlar da bulunmaktadır. Yaratılacak istihdam gençleri ilçede tutabileceği beklentisiyle olumludur. Yeni yerleşim sahasına yakın maden işletmeleri barajdan sonra ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak en önemli proje olarak öne çıkarılmaktadır. İlçe yerleşim alanının maden şirketi ve yerel yönetim arasındaki pazarlıkla belirlendiğine yönelik iddialar da bulunmaktadır. Olumsuz yaklaşımlar ise il genelindeki çok sayıda diğer maden işletmelerine karşı olduğu gibi bölgedeki yaşam alanlarının yok olacağı kaygısını taşımaktadırlar.

Yeni yerleşim yeri bana göre artık yeni yerleşimden öte Yusufeliler için bir hapis hane ve bir maden kasabasıdır. Çünkü madenler Yusufeli'nde faaliyete geçecek, yakın zamanda geçecek. Yani orda dört ruhsatın olduğunu ve bu ruhsatların başta altın madeni olmak üzere 4. grup madencilik yapılabileceğini Yusufeliler dört gözle bekliyorlar. Yusufeliler bu konuda 3-5 kişi belki karşı çıktı, gerisi "olsun canım güzel olur" yaklaşımında (K4).

Yönlendirilme değil hapsedilme olayı var. Ya şundaki şu mevcut, taşındığımız şu yer var ya burası da Çamlık maden sahası içerisinde. Çamlık maden sahası içerisinde olduğu için buranın da tekrardan taşınabileceği gün gibi ortada, ama bugün ama yarın, her neyse (K16).

4. SONUÇ

Büyük ölçekli enerji projelerinin etkisi olarak yerinden edilme ve yeniden yerleşimin olumsuz sonuçları, ekonomik kalkınma güdüsünden ziyade toplumsal bir sorun olarak dünya çapında disiplinler arası çalışmaları tetiklemiştir. Bu çalışmalara göre hükümetler yeterli yasal ve politik düzenlemeler sunamazken Dünya Bankası'nın yeniden yerleşim kriterlerini yerine getirmekten de uzaktır. Bu kriterler katılımı teşvik etme, olumsuz etkilerden kaçınma veya bu etkileri en aza indirme, yaşam koşullarını geliştirme, halkın ihtiyaçlarını gözetme, yerel halkı koruma, faydaların bölüşümü gibi alan araştırmasından elde edilen yukarıdaki alıntılarda da doğrudan veya dolaylı işaret edilen sorunları sergilemektedir (Cernea, 1997, s. 8). Toplumsal sorunlara dayalı siyasi yönelim mevcut çalışmada depolitizasyon ile yansıtılmış, siyasi olanın toplumsal sorunlar etrafında baskılandığı kentsel siyaset çizgisi izlenmiştir.

Depolitizasyon açısından kentsel yenilenme [Yusufeli vakasında yeniden yerleşim] farklı taraflar arasında uzlaşma düzeyiyle kentsel değişimin gerekliliğini hizmet yönelimli bir anlayışla yürütür. Ancak değişim vaadi beklenen hizmetleri beraberinde getirmediği gibi, alternatif politik izlenceler etkisiz hale getirilir. Ekonomik büyümenin bir katalizörü olan proje, dünyadaki diğer örnekler gibi ekonomik kazançların toplumsal ve adalet kaygılarına ağır bastığı neo-liberal yönetimselliğin depolitize edici bir sonucunu gösterir. Post-politik planlama bu açıdan kent otoritelerinin katılımcı süreçlerin ve uzman ifadelerinin resmileştirilmesi yoluyla kentsel siyasi kararların, danışmanın ve katılımın uzlaşma sağlamaya, siyasal "kapatmaya" yönelik pratikler içerir (Ruming, 2017, s. 2). Planlama sonucu yeni yerleşim yerinde meydana gelen sorunların büyük oranda baraja dair popülist uzlaşmanın etkisiyle siyasallıktan arındırılması söz konusu olmuştur. Kalkınma, millileşme, enerji girdisi, yüzyılın projesi ve devlete fedakârlık söylemleri uzlaşmanın popülist söylemlerini örneklendirir. Yusufeli'nin eski ve yeni yerleşim düzeniyle siyasal ve buna bağlı planlama sorunu büyük oranda mevcut devlet ve toplum ilişkisinin post-politika yoluyla yeniden pekiştirilmesiyle açıklanabilir. Planlama sürecinde resmi katılım süreçlerinden dışlanma bu ilişkinin bir yansımasıdır. Bir başka açıdan ise yurttaşların karar verme süreçlerine katılımı sadece sembolik olarak, yasalara uygun bir şekilde düzenlenir. Temel amaç büyüme yanlısı planlama vadinin sarsılmasını önlemektir ki halkın katılımı bu planlama sistemini tehlikeye düşürmediği müddetçe geçerlidir. Bu nedenle demokratik katılımın toplumsal açıdan gerekliliklerinde ve halkın siyasal etkisinde planlama ve katılım arasında gelişen boşluklar bulunur (Inch, 2015, s. 412). Bu eksende planlama, siyasal olanın planlama sisteminden çıkarılmasını veya antagonizmanın etkilerini en

aza indirmelerini sağlayan katılımcı boyuttan yoksun bir şekilde planlayıcılar ve seçili yetkililer tarafından tekno-işletmeciler bilgi yoluyla yürütülür. Katılımcılık depolitize edilen planlama biçiminde yeni politika ve kentsel yönelimler oluşturmanın dönüştürücü ve eleştirel potansiyelini kaybederek post-politikayı pekiştirir. Ranciere’in siyasal ve dönüştürücü olarak resmi ve gayri resmi alanların kapsamında yorumladığı katılımcı planlamaya karşıt olarak post-demokrasi sınırları içindeki uzlaşma temelli planlamada “şekden” katılımcılık bulunur. Yusufeli vakası planlamaya dair hâkim söylemlere karşı herhangi bir resmi veya gayri resmi bir siyasal oluşumun olmaması nedeniyle depolitize edilen katılımcı planlamaya örnektir. Planlamada katılım desteklenirken aynı zamanda etki üzerindeki sınırlar gizlenir, yapay bir meşruluk sağlanarak karşıtların sesleri kısılır (Metzger, 2017).

Depolitizasyon karşısında planlamada siyasallaşma, liberal ve müzakereci siyasallaşma karşısında radikal, katılımcı ve kent hakkı ile ilişkili bir demokrasi anlayışıyla mevcut güç ilişkilerini değiştirme yoluyla gerçekleştirilebilir. Uzlaşma inşa eden iletişimsel eylem ve müzakereci demokrasinin post-politik özellikleri dikkate alındığında planlama teorisi ve uygulamasında siyasalın boşlukları, mevcut planlama sorunlarıyla Yusufeli vakasında gözlenebilmektedir. Bir diğer ifadeyle planlama, sonuçlardan doğrudan etkilenenlerin ihtiyaç ve gereklilikleri çatışmaya yer verilmeyecek şekilde karşılanmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısına göre uzlaşma toplumsal yarıkları görünmez kılan, antagonizmaları etkisizleştiren post-politik siyasetin bir özelliğidir. İletimsel planlama belirli sınıfları içerirken belirli sınıfları sürecin dışında bırakarak neo-liberal statükoyu pekiştiren bir uzlaşma ve müzakereye dönük demokrasi modeline dönüşür (Purcell, 2009). Planlamaya agonistik bir bakış açısıyla yaklaşanlara göre ise demokratik ve çoğulcu toplumlarda çatışmanın kaçınılmaz olması farklı görüşleri kabul etmeyi ve onları ön plana almayı gerektirir. Kent hakkı çatışmaya dayalı siyasallaşma olanağının bir düşüncesi olarak kentte yaşayanların kentsel değişimlerde hak sahibi olabilmesini, kentte yaşayanların insan haklarını ve siyasal katılımını ifade eder. Lefebvre’nin öne sürdüğü kent hakkı ise kenti değiştirebilme taleplerine, farklılığa ve uyumsuzluğa yönelik siyasallaşma talepleriyle radikal bir içeriğe işaret eder. Bu anlamda kent hakkı “radikal başkalaşım” talepleriyle depolitizasyon karşısında siyasallaşmanın dinamiği olarak okunabilir (Lefebvre, 2015, s. 130).

İncelenen vaka çalışmasında kent hakkı yoluyla siyasallaşma potansiyeli kentsel değişim sürecinde depolitizasyon karşısında etkili olamamıştır. Yusufeli örneğinde devlet ve toplum arasında mekân yoluyla kurulan ilişkide planlama aracı çeşitli mağduriyetler yaratmasına rağmen bu mağduriyetler ne katılımcıların siyasi tutumunu ne de baraja karşı yaklaşımını etkilemiştir. Yeni ilçeye taşındıktan sonra yapılan 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili

sonuçları projeye ilişkilendirilen iktidara büyük bir desteğin olduğunu göstermekte ancak bu sonuçların memnuniyet anlamına gelmediği de görülmektedir. Ortaya çıkan bu çelişkili durum katılımcıların söylemlerinde sıklıkla geçmekte ve depolitizasyonun etkili olduğunu göstermektedir. Genel seçimlere yansımaya siyasi tepki Yusufeli halkının yerel seçim sonuçlarını değiştirmesini sağlamış ve bu anlamda süreç içerisinde kentsel siyaset yerel yönetim ve toplum nezdinde yeni gelişmelerin incelenmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Kaynakça

- Akın, M. H. (2019). Siyasetin mekânı kent. İçinde K. Alver (Ed.), *Kent sosyolojisi* (327-343). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Allmendinger, P. & Haughton, G. (2013). Revisiting...Spatial planning, devolution and new planning spaces. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31, 953-957.
- Anadolu Ajansı. (2022). *Cumhurbaşkanı Erdoğan Artvin Yusufeli Barajı'nın açılışında konuştu* (2023, 14 Nisan). Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=iRLTD385VF4&t=166s>.
- Balaban Salı, J. (2012). Verilerin toplanması. İçinde A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (s. 134-161). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Batuman, B. (2019). *Milletin mimarisi yeni İslamcı ulus inşasının kent ve mekan siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BirGün TV. (2022). *Sulara Gömülen İlçenin Hikayesi: Yusufeli...Limak bir ilçeyi nasıl yuttu*. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=xQyzBS-8geeI&t=94s>, 26.04.2023.
- Bondi, L. (2005). Troubling space, making space, doing space. *Group Analysis*, 38(1), 151-163.
- Bumin, K. (2019). *Demokrasi arayışında kent*. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Burr, V. (2012). *Sosyal inşacılık* (S. Arkonaç, Çev.). Ankara: Nobel.
- Cernea, M. M. (1997). Hydropower dams and social impacts: A sociological perspective. *Social Development Papers*, (16), 1-30.
- Crouch, C. (2016). *Post-demokrasi* (A. E. Zeybekoğlu, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Çelik, H. & Ekşi, M. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Davidson, M. & Iveson, K. (2014). Recovering the politics of the city: From the 'post-political city' to a method of "method of equality" for critical urban geography. *Progress in Human Geography*, 39(5), 1-17.
- Dikeç, M. (2005). Space, politics and the political. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23, 171-188.
- Dikeç, M. (2012). Immigrants, banlieues, and dangerous things: Ideology as an aesthetic affair. *Antipode*, 00(0), 1-20
- Dikeç, M. (2016). Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı olarak Mekân (Ş. Öztürk, Çev.). *Cogito Mekân ve Siyaset*. (84), 45-69
- Dikeç, M. & Swyngedouw, E. (2017). Theorizing the politicizing city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1-18.

- Çoruh Sınır Aşan Tahribat, (2019, Eylül), Erişim adresi: <https://deretepe.org/coruh>.
- Erkan, G. H. & Türk, H. (2017). Yeni Yusufeli Yerleşiminin İmar Planının İncelenmesi. İçinde F. Demirel (Ed.), *Geleceğin inşası adına Yusufeli sempozyumu* (381-394). Samsun: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Evren, E. (2014). The rise and decline of an anti-dam campaign: Yusufeli dam project and the temporal politics of development. *Water Hist*, 6, 405-419.
- Featherstone, D. & Korf, B. (2012). Introduction: Space, contentation and the political. *Geoforum*, 43, 663-668.
- Flyvbjerg, B. (2005). Machiavellian megaprojects. *Antipode*, 37(1), 18-22.
- Flyvbjerg, B. (2014). What you should know about megaprojects and why: An overview. *Project Management Journal*, 45(2), 1-30.
- Haughton, G. & McManus, P. (2019). Participation in post-political times. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), 321-335.
- Hilding-Rydevik, T., Hakansson, M. & Isaksson, K. (2011). The Swedish Discourse on sustainable regional development: Consolidating the post-political condition. *International Planning Studies*, 16(2), 169-187.
- Inch, A. (2015). Ordinary citizens and the political cultures of planning: In search of the subject of a new democratic ethos. *Planning Theory*, 14(4), 404-424.
- Karatepe, Ş. (2014). Prof. Dr. Şükrü Karatepe ile “kent, politika ve demokrasi üzerine” bir söyleşi. Orçun İmga ve Emir Ormanoğlu. *İdealkent Kent ve Politika*, (12), 8-26.
- Kuzemko, C. (2014). Politicising UK energy: What ‘speaking energy security’ can do. *Policy & Politics*, 42(2), 259-274.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Legacy, C., Metzger, J., Steele, W. & Gualini, E. (2019). Beyond the post-political: Exploring the relational and situated dynamics of consensus and conflict in planning. *Planning Theory*, 18(3), 273-281.
- Massey, D. (2016). Radikal demokrasiyi mekân üzerinde düşünmek. *Cogito*, (84), 36-44.
- Mekânda Adalet Derneği. (2022). *Yusufeli: Bindik bi’ alamete*. Erişim adresi: (<https://www.youtube.com/watch?v=Q39Mvafv7I8>)
- Merrifield, A. (2017). *Yeni kent sorunu* (D. Toprak, C. Akyos, Çev.). Ankara: Tekin Yayınevi.
- Metzger, J. (2017). Post-politics and plannings. In M. Gunder, A. Madanipour & V. Watson (Eds.), *Routledge Handbook of Planning Theory* (pp.180-193). London: Routledge.
- Mouffe, C. (2018). *Siyasal üzerine* (M. Ratip, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Nardis, F. D. (2017). The concept of de-politization and its consequences. *Partecipazione Conflitto*, 10(2), 340-356.
- Ranciere, J. (2001). Ten theses on politics. *Theory & Event*, 5(3), 1-16.
- Ruming, K. (2017). Post-political planning and community opposition: Asserting and challenging consensus in planning urban regeneration in Newcastle, New South Wales. *Geographical Research*, 56(2), 181-195.
- Stoker, G. (1998). Theory and urban politics. *International Political Science Review*, 19(2), 119-129.
- Swyngedouw, E. (2007). The post-political city. In BAVO (Ed.), *Urban politics now: Re-imagining democracy in the neoliberal city* (pp. 58-78). Rotterdam: Netherland Architecture Institute Publishers.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. & Rodriguez, A. (2002). Neo-liberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34(3), 542-577.
- Şimşek, A. (2012). Evren ve örneklem. İçinde A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (s. 108-133). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Taşkale, A. R. (2015). Neoliberal ve militarist post-politika (M. Serin, Çev.). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Toker, Ç. (2018). *Yusufeli Barajında maliyet gerçekleri*. Erişim adresi: https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=123136&tipi=17&sube=0.
- Türk, E. & Erdoğan, A. (2020). Menkulleştirilen bir kentten kalan notlar: Yusufeli. *Mimarlık*, (411), 48-53.
- Yusufeli'ne Ses Ol. *Yusufeli'nin Sesi Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.yusufelininesigazetesi.com/haber/yusufeli-ne-ses-ol-46.html>.
- Yusufeliler Yeni Yerleşim Yerine Yeni Dertleriyle Taşındı Ortak Görüş Taşınma İşini Aceleye Getirildi. *08 Haber Gazetesi*, Erişim adresi: <http://old.08haber.com/haberGoster.php?hid=17057>.
- Yusufeli Halkı İlçede Okulların Taşınmaya Hazır Olmayan Yeni Yerleşim Merkezine Taşınmasını Protesto Etti. *Yusufeli'nin Sesi Gazetesi*, Erişim adresi: <https://www.yusufelininesigazetesi.com/haber/yusufeli-halki-ilcedeki-okullarin-tasinmaya-hazir-olmayan-yeni-yerlesim-merkezine-tasinmasini-protesto-etti-48.html>.
- Wilson, J. (2012). The urbanization of the countryside Depoliticization and the production of space in Chiapas. *Latin American Perspectives*, XX(X), 1-18.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2009). *Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology1*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/265678850_Critical_Discourse_Analysis_History_Agenda_Theory_and_Methodology_1.

Türkiye’de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif

Hatike Koçar Uzan¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye’deki kentleşme sürecini tarihsel bir perspektifle ele alarak, kentleşmenin nedenlerini ve etkilerini incelemektedir. Türkiye’de kentleşme, sanayileşme yerine tarımda makineleşmeye bağlı olarak kırsal alanlardan kentlere göçle şekillenmiştir. Bu süreç, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını dönüştürmüş, toplumsal değişim ve modernleşmenin bir göstergesi olmuştur. Kentleşmenin ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyo-psikolojik nedenleri tartışılmış; hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği altyapı eksiklikleri, gecekondulaşma ve çevre sorunları gibi olumsuzluklara dikkat çekilmiştir. Çalışmada Türkiye’de kentleşmenin, toplumsal yapının modernleşmesini sağlamakla birlikte, kentleşme politikalarının yetersizliği nedeniyle bazı kronik sorunlara yol açtığını göstermektedir. Özellikle hızlı kentleşme, ekonomik kalkınma ile uyumlu bir şekilde planlanmadığında toplumsal ve çevresel dengesizlikler yaratmıştır. Bu bağlamda, kentleşme yalnızca nüfus hareketleri değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin bir yansımasıdır. Çalışma, Türkiye’nin kendine özgü kentleşme dinamiklerini anlamaya katkı sağlayarak, gelecekte daha sürdürülebilir ve planlı kentleşme politikaları geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışmanın, Türkiye’nin kentleşme yolculuğuna dair genel bir bakış sunarak literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1. GİRİŞ

İlk kentlerin ne zaman ve nerede ortaya çıktığına yönelik pek çok araştırma yapılmaktadır. Yapılan bu araştırmalar elde edilen yeni bilgiler ışığında kentlerin tarihinin çok eskilere dayandığını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda insanlığın yereleşik hayata geçmesiyle birlikte kentlerin ve kentleşmenin başladığı söylenebilir. Bu doğrultuda tarihsel süreç içerisinde kentlerin uzun

1 Dr. Öğr. Üyesi., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Eğirdir MYO, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı, hatikekocar@isparta.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1012-240X

ömürlü kültür ve medeniyet ortaya çıkardığı görülmektedir. Tarihin geç döneminde kentler ticaret, sanayi ve eğitim hayatının merkezi olmuştur.

Dünyanın her bölgesinde kentler ait oldukları toplumun karakteristik özelliklerini taşımıştır. Bu yönüyle kentler tek başlarına yaşayan varlıklar değil, buldukları bölgeler ile hayatlarına devam eden varlıklar olarak ele alınmalıdır. Zamanla kent kavramı sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişikliklere uğramıştır. Yaşanan sosyo-ekonomik değişme süreci insan davranışı ile yakından ilgili olup, kentleşme kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimiyle başlayan süreçte kentleşme anlam kazanmış ve son şeklini almıştır.

Tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir sosyo-ekonomik yaşam süren geniş nüfus kitleleri başta sanayi devrimi ve teknolojik gelişmeler olmak üzere çok yönlü etkiler nedeni ile kırsal alandan kentsel alanlara göç etmişlerdir. Ayrıca tarımsal artı değerlerin üretiminin artması ile kırsal alanlar da zamanla kentsel alanlara evrilmiştir. Bu durum kentlerin ve kentte yaşayanların sayı ve oranlarını hızlı bir ivme ile arttırmıştır (Mecek, 2021: 434).

Türkiye’de kırsal nüfus alanlarında tarımsal mekanizasyon ve üretim yöntemlerinde yaşanan değişimlere bağlı olarak nüfus hareketleri kırsaldan kent merkezlerine doğru yönelmiştir. 1950’li yıllarda bu sebeple başlayan ve ilerleyen dönemlerde ulaşım imkanlarında meydana gelen değişim ve artan sanayileşme süreci ile birlikte kentleşme süreci hız kazanmıştır. Türkiye’deki kentleşme olgusu ülkenin toplumsal, siyasi ve ekonomik gibi pek çok değerini doğrudan etkilemiş ve biçimlendirmiştir. Bu sebeptendir ki kentleşme sadece tarımda yaşanan makineleşme süreci olarak değil, toplumsal değişmelerin de göstergesi olarak değerlendirilebilir. Her ülkenin kentleşme süreci serüveni kendine özgüdür. Gelişmiş ülkelerde kentleşme süreci sanayileşme ile birlikte başlamıştır. Türkiye’de ise bu süreç tarımda makineleşmenin artmasının sonucunda kırsal alanlarda yaşayan bireylerin kent merkezlerine doğru göç hareketleri ile gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan bu durum Türkiye’deki kentleşmenin başat özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde gelinen son durum itibariyle kentleşme Türkiye’nin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında hiç kuşkusuz çeşitli siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar etkili olmuştur. Düzenli ve planlı olarak ortaya çıkan kentleşme süreci kentlerde yaşayan ve oraya göç eden kişilerin hayat standardını yükseltirken aksi durumda ise hayat şartlarına negatif etkisi söz konusudur.

Bu çalışmada kent, kentleşme, kentleşme nedenleri ve kentleşme politikası ile ilgili kavramsal çerçeve çizildikten sonra Türkiye’deki kentleşme süreciyle

ilgili değerlendirmelere yer verilecektir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye'nin kentleşme yolculuğuna ışık tutmaktır. Günümüzde Türkiye'de kentleşme ile ilgili hususi bir bakanlığın olmayışı kentleşme politikasıyla ilgili hedeflere ulaşmada ne kadar başarılı olunduğu konusu tartışmalı bir konudur. Bu alışmanın Cumhuriyet Döneminden günüümüze Türkiye'de kentleşme üzerine genel değerlendirme yapması sebebiyle alan yazınına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

2. KAVRAMSAL ARKA PLAN

Çalışmanın bu bölümünde kent ve kentleşme, kentleşme nedenleri ve kentleşme politikası konularıyla ilgili temel kavramlar irdelenecektir.

2.1. Kent ve Kentleşme

Kentlerin ortaya çıktığı yer, zaman ve dönemlerle ilgili mevcut bilgi ve literatür çalışmalarını kesin kabul etmek zordur. Özellikle insanlık tarihinin ilk dönemlerine ilişkin bilgi sağlayan ve antik ağ olarak bilinen dönem hakkında yapılan arkeolojik kazılar, sürekli olarak yeni bulgularla önceki bilgilerin revize edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle antik dönemde kentleşmenin başladığı yer ve tarih konusunda sunulan bilgiler kesin değildir ve yeni arkeolojik çalışmalarla değişime uğrayabilir (Hatt ve Reiss, 2002).

Kentlerin ortaya çıkış süreci içinde buldukları oğrafı bölgeye göre farklılık göstermiştir. Kent kavramı için dünyanın farklı oğrafı bölgelerinde değişik isimler kullanılmıştır. Örneğin Yunanistan'da "polis", Almanya'da "burgh", Fransa'da "cite", Arap ölkelerinde ise "medine" gibi kent uygarlığının sembolü olarak yerleşim alanları anlamına gelen kavramlar kullanılmıştır.

Kent ve kentleşme olguları tarih, oğrafya, ekonomi, mimari gibi sosyal bilimlerde birçok disiplinin ilgişi çekmiş ve çalışma alanı olmuştur. Her disiplin kendi çalışma alanına göre kent ve kentleşme olgularını değerlendirmiştir (Karakaş, 2001)

İnsanların hayatlarını devam ettirdikleri mekanlar köy ya da kent olarak sınıflandırılmaktadır. Fakat böyle bir sınıflandırmaya karşın köy ve kentin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması gerçek hayatta pek mümkün olmamaktadır. Bu noktada bazı görüşler ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki idari anlamda belli bir yönetsel sınır içerisinde kalan yerlerin kent kategorisine dahil edilmesi iken bu sınırların dışında kalan mekanların ise köy olarak sınıflandırılmasıdır. İkinci görüşte ise köy ve kent ayrımı nüfus kriterine göre yapılmaktadır. Üçüncü görüşte ise ayrım noktası ekonomik ölçütlere göre yapılmakta olup son görüşte ise köy ve kent mekanlarının ayrımı toplum-bilimsel ölçütlere göre yapılmaktadır (Keleş, 2002). Bu

bağlamda kent; toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen kişilerin oluşturduğu diğer mekanlara göre görece daha geniş, nüfus yoğunluğu fazla ve mekanda süreklilik taşıyan yerleşim yerleri olarak tanımlanabilir (Kaya vd, 2007).

Zaman içerisinde toplumların yaşadığı sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak kent kavramının içeriğinde değişimler meydana gelmiştir. Eski dönemlerde kale, sur gibi kavramlar kentlerin tanımlanmasında önemli bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise kentlerin tanımlanmasında yukarıda bahsedildiği üzere farklı ölçütler kullanılmaktadır. Kent kavramının multidisipliner bir yapısının olması sebebiyle her disiplin kendi alanına yönelik tanımlamalar yapmıştır. Bu noktada en sık kullanılan ve kabul gören kent tanımı nüfus kriteri dikkate alınarak yapılan kent tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kent; kendine özgü bir iş gücü şekli olan, toplumsal örgüt ve belirli bir yerleşik kültürü olan kalabalık nüfuslü yerleşmeler olarak tanımlanabilir (Sencer, 1979).

Kent ile ilgili genel bir tanımlama yapmak gerekirse; tarımsal olmayan üretimin gerçekleştiği, dağıtımın koordineli olarak yapıldığı ve belirli bir üretim biçiminin beraberinde getirdiği ilişkiler sonucunda görece daha homojen olan yerleşim birimleri olarak ifade edilebilir (Kartal, 1978).

Yıllar içerisinde kent sayısında meydana gelen artış kentleşme olgusunu da beraberinde getirmiştir. Kentleşme; ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi neticesinde, toplumda artan örgütlenme, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişimler yol açan nüfus birikme süreci (Keleş, 1998) olarak tanımlanmaktadır.

Kentleşme olgusuna yönelik çalışmalarda, kırdan kente göç, kentlerin nüfus ve mekan olarak büyümesi, sosyal, kültürel ve yaşam şekillerinde meydana gelen değişimler kentleşmenin öğeleri arasında sayılmaktadır. Kentleşmenin en temel sürecinin değişim olduğu ifade edilebilir. Bu sürecin kapsamını, tarımsal üretimde yaşanan değişimler neticesinde iş gücünün tarımdan sanayiye doğru yönelmesi, kentlerin nüfus ve mekansal bağlamda büyümesi ve insan davranışlarında yaşanan değişimler oluşturmaktadır (Çakır,2007). Bu bağlamda kentleşme genel olarak kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlanabilir. Bu noktada alan yazınında yer edinmiş farklı kentleşme tanımlarına yer değinmek faydalı olacaktır. Bu tanımlar;

- “kentleşme, kırsal alanların aksine kentsel alanlarda yaşayan insanların oranındaki artış”(Kamrava,1992),

- “kentleşme, insan yerleşmelerinin dağılmak bir kalıbından kentler ve kasabalar etrafında yoğunlaşmış bir başka kalıba geçiş” (Kamrava,1992),
- “kentleşme, sanayileşme ve iktisadi gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlararası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim süreci” (Keleş: 1998: 80) olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda yapılan tanımlarda kentleşmenin farklı yönlerine dikkat çekilmiştir. Fakat genel olarak kentleşmenin özelliklerinden bahsetmek gerekirse (Keleş, 2015);

- Kentleşme demografik bir süreçtir ve sanayileşmiş ülkelere oranla hızlı artmaktadır.
- Büyük ve orta büyüklükteki kentler küçük kentlere kıyasla daha hızlı büyümektedir.
- Kentleşme hareketi bazı coğrafi bölgelere ve ya şehirlere yoğunlaşması sebebiyle diğer bölgeler de kentleşme hızı yavaş kalmıştır.
- Nüfusun büyük çoğunluğunun kentleşmesi sebebiyle bazı kamu hizmetlerin sunumunda yetersilikler ortaya çıkmıştır.
- Kentleşen nüfusun çalıştırılmasına yönelik sanayi yatırımları sebebiyle bazı hizmet dallarında yığılmalar söz konusudur.

Kentleşme süreci insanları sadece kent olarak nitelendirilen yerlere çekme süreci olmayıp bireylerin kentin yaşam biçimlerini kabullenmesi anlamına da gelmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bir değişim sürecini ifade eden kentleşme; kentsel mekanın ve toplumsal yaşamında dönüşmesi sürecidir (Kaya vd., 2007).

2.2. Kentleşmenin Nedenleri

Kentleşme sürecinin daha net anlaşılabilmesi için kentleşmeyi etkileyen faktörlerin detaylı olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada çalışmanın bu bölümünde kentleşmenin ekonomik, siyasal, teknolojik ve sosyo-psikolojik nedenleri üzerinde durulacaktır. Çalışma konusu Türkiye’de kentleşme dönemleri olması sebebiyle kentleşme nedenleri Türkiye özelinde irdelenecektir.

- **Ekonomik Nedenler:** Türkiye’de makineli tarıma geçiş süreci ile birlikte köylerde üretim yöntemleri değişime uğramış, üretim süresi ise önceki dönemlere göre kısalmıştır. Fakat yaşanan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen tarımsal arazilerin miras yoluyla bölünmesi,

üretim yönetiminde akılcı uygulamalar kullanılmaması gibi sebeplerle tarımda istenilen ya da beklenen verimlilik artışı olmamıştır. Ortaya çıkan bu tablo köylerde yaşayan kişilerin geçim sıkıntısı çekmesine sebep olmuştur. Mevcut yaşam koşullarını iyileştirmek adına köylerde yaşayan kişiler arasında şehir merkezlerine doğru göç etme eğilimi baş göstermiştir (Tuncer, 2015). Kentleşmenin ortaya çıkmasında etkili olan ekonomik nedenlerle kişiler daha iyi yaşam şartlarına sahip olma motivasyonu ile şehir merkezlerine doğru göç etmişlerdir.

- **Siyasi Nedenler:** Kentleşmenin ortaya çıkmasında etkili olan nedenlerden biri de siyasi nedenlerdir. Yönetim yapısı özellikleri, çıkarılan hukuki düzenlemeler gibi pek çok değişken siyasi neden içerisine girebilir. Bir ülkede siyasi iktidarın değişmesinin kentleşmeye olumlu ya da olumsuz etkileri olabilmektedir. Örneğin siyasi iktidar kentlerin büyümesi ve gelişmesine katkı sağlayacağı gibi tam aksi tutum ve davranış içerisinde de bulunabilir (Kaya, 2007). Örneğin bir ülkede; gezme, ticaret ve yerleşme gibi temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir siyasal rejimle yönetiliyorlarsa, kentleşme olumsuz etkilenir (Keleş, 1996). Bu durumda kentlerin büyümesi ve gelişmesine olumsuz anlamda etki etmektedir Türkiye’de 1950’li yıllarda benimsenen politikalar neticesinde Türkiye’de kentlerde hızlı bir gelişim dönemi başlamıştır.
- **Teknolojik Nedenler:** Sanayi devrimi kentleşmeyi hızlandıran en önemli nedenler arasındadır. Sanayi devrimi ile başlayan süreçte kentlerde kurulan sanayi tesisleriyle birlikte büyük ölçekte iş gücü ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu ihtiyaç kentsel mekanlarda karşılanmadığı için kırsal mekanlardan kentsel mekanlara doğru göç hareketi başlamıştır. Sanayileşmeyle süreciyle birlikte yeni iş kolları ve mevcut iş kollarında artış meydana gelmiştir. Zincirleme olarak ortaya çıkan bu olaylar neticesinde kentlerin nüfusu büyük oranda artmıştır. Yine teknolojik gelişmelerin artması ulaşım ve iletişim alanında iyileşmelere de neden olmuştur (Kaya, 2007).
- **Sosyo- Psikolojik Nedenler:** Kentte yaşamak bireylere bazı psikolojik üstünlükler sağlar. Söz konusu bu üstünlükler kentli olma ve kentte yaşama arzusunu doğurur. Bu tür durumlar kırsal alanlardan kentsel alanlara göçü hızlandırır (Susmaz ve Ekici: 2009). Diğer taraftan kentlerin kırsal alanlara göre görece özgür havası, daha geniş bir toplumsal tabakanın üyesi olma ve kentli olmanın gururunu yaşama isteği kentleşmenin sosyo-psikolojik nedenlerinden bazılarıdır (Keleş, 1996).

2.3. Kentleşme Politikası

Kentleşme politikası en yalın haliyle “köylerden kentlere olan nüfus akınlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılımını, ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen koordineli politikaların tümü” olarak tanımlanabilir (Keleş, 1998). Kentleşme politikasının toplumların hayatında önemli bir yeri olmasında; kentleşmenin sanayileşme ile ortaya çıkan değişiklikler sebebiyle olması ve kentleşmenin toplumsal değişim ve gelişme sürecine etki etmesidir (Keskin, 2014).

Türkiye’deki kentleşme olgusu, ülkenin ekonomik, siyasal ve kültürel yapısını şekillendiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’deki kentleşme süreci, geleneksel devlet-toplum ilişkilerinin etkisiyle belirginleşmiştir. Kentleşme ve bu süreçle ortaya çıkan sorunlar, ülkenin en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Zira kentte yaşayan nüfus her geçen gün artmakta, bu durum kentleşmenin doğurduğu sorunların da giderek daha fazla yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu sorunlar kronik bir boyut kazanmıştır.

4. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME DÖNEMLERİ

Türkiye özelinde kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde Cumhuriyet’in ilanından 1950’ye kadar ve sonrası dönemler olarak söz etmek mümkündür. 1950 öncesi dönemde kent nüfusu yavaş artış gösterirken 1950’li yıllarla birlikte tarımda yaşanan makineleşme kırdan kente yönelik göç olgusunu şekillendirmiştir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru gerçekleştirilen göç hareketi başlangıçta sanayi faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelere doğru olmuştur. Günümüzde de devam eden hızlı kentleşme olgusu bugün farklı sebeplerle daha geniş alanlara yayılmıştır. Türkiye’de kentleşme sürecinin dönemlere ayrılarak incelenmesi o dönemlerin kentine has genel özellikleri ve bu dönemleri etkileyen politikaların anlaşılır olmasını ve günümüze olan etkileri açısından fayda sağlayacaktır. Bu dönemler (Yılmaz ve Çitçi, 2011):

- 1923-1950 arası Düşük Kentleşme Dönemi,
 - 1950-1960 arası Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi,
 - 1960-1980 arası Çarpık Kentleşme Dönemi,
 - 1980-2000 arası Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Gelişim Dönemi,
 - 2000-2020 arası Günümüz Kentleşme Dönemi olarak incelenmiştir.
- *Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950):* Düşük kentleşme dönemi olarak nitelendirilen dönem Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni kurulduğu

döneme denk gelmektedir. Bu dönemde uygulanan politikalarda daha çok devletçi bir anlayış hakim olmuştur. Savaşlarla ciddi oranda nüfusu azalan ve ekonomisi kötü halde olan ülke için nüfus ve ekonomi politikaları son derece önemli olan konulardı. Bu sebeple nüfusu arttırmaya ve tarım ön planda olduğu için tarımsal üretimi arttırmaya yönelik politikalara ağır verilmiştir (Yılmaz ve Çitçi, 2011). Bu dönemde nüfusun büyük çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktadır. 1945 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu 18.790.174’dur (Işık, 2005).

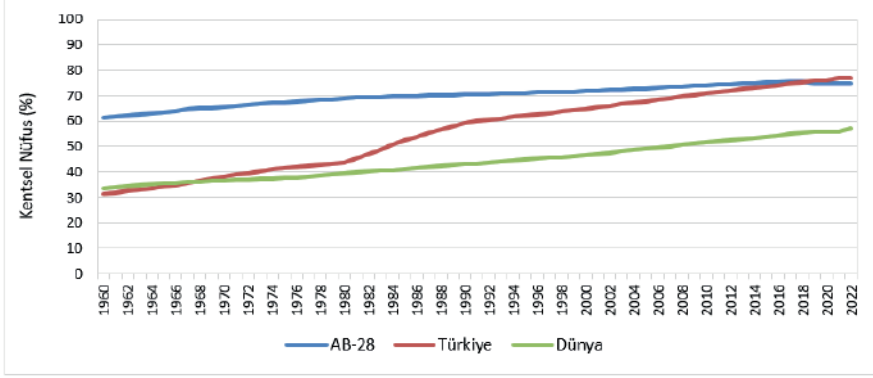
- ***Kırsal Çözülme Dayalı Kentleşme Dönemi (1950-1960):*** Türkiye’de 1950’li yıllarına kadar kentleşme hareketinde ciddi bir atılım gözlenmemiştir. Fakat 1950’li sonrasında ülkenin önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkede ve dünya bazı önemli değişiklikler yaşanmıştır. Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçilmesi söz konusu önemli değişikliklerdendir. Önceki döneme damgasını vuran devletçi politikalar, yerini yavaş yavaş liberal politikalara bırakmaya başlamıştır. Ekonomi alanında yaşanan bu değişim ve dönüşüm kırsal alanda tarımsal faaliyetlere de yansımış ve ülke içerisindeki nüfusu kentlere doğru hareketlendirmiştir (Niray, 2002). Türkiye’de yaşanan kentleşme serüveninde bu dönemin ayrı bir yeri vardır. 1950- 1960 arası dönem Türkiye tarihinde ilk yoğun ve hızlı kentleşme hareketleri meydana gelmiştir. 1950 yılında kentli nüfus 5 milyon 244 bin iken 1960 yılına gelindiğinde 8 milyon 860 bin olarak kayıtlara geçmiştir. Bu tablonun ortaya çıkmasında özellikle tarımsal alanda yaşanan yapısal ve ekonomik dönüşümler etkili olmuş ve bu süreçle birlikte tarımsal üretimde insan gücü ihtiyaç azalmış ve kırsal çözümlerde baş göstermiştir (Yılmaz ve Çitçi, 2011). 1950-1960 yılları arasında yaşanan bu hızlı kentleşme sürecine birçok kent harızsız olarak yakalanmış ve bu durumun ilerleyen yıllarda kentsel alanların pek çok sorunla karşı karşıya kalmasına zemin hazırlamıştır.
- ***Çarpık Kentleşme Dönemi (1960-1980):*** Türkiye’de kentleşme hızındaki artış çok sayıda yerleşim yerinin kent statüsü kazanmasına yol açmıştır. 1960 yılına kadar geçen sürede, kent sayısı 66’dan 102’ye yükselirken, nüfusu 50 binden fazla olan kent sayısı 5’ten 11’e çıkmıştır. Ancak bu dönemde, toplam kent sayısı 147’ye, orta ve büyük ölçekli kentlerin sayısı ise 27’ye ulaşmıştır. 1960-1975 döneminde ise kent sayısı 288’e, nüfusu 50 binden fazla olan kentlerin sayısı 65’e, nüfusu 100 bini aşan kentlerin sayısı ise 36’ya yükselmiştir (Sencer, 1979). Bahsi geçen dönemde Türkiye’nin hızlı ve güçlü bir kentleşme eğilimi içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Kentleşmenin bu denli

hızlı olmasında ulaşım araçlarındaki gelişmeler ve ulaşım politikasında meydana gelen değişimler gibi bazı çekici güçler etkili olmuştur (Tekeli, 1998). Fakat ulaşım politikasında yaşanan bu değişim trafik yoğunluğu ve trafik sorununda beraberinde getirmiştir. Yine bu dönemde hava, gürültü ve çevre kirliliği gibi bazı çevre sorunları da baş göstermeye başlamıştır. Bu dönemde sanayileşmenin hız kazanması sonucu kentlerde nüfus artışı meydana gelmiş ve bunun sonucunda kentler belediye sınırları dışına çıkmak durumunda kalmıştır. Bu sebeple kentsel ulaşım araçlarının hem çeşiti hem de sayısında artış meydana gelmiş ve kentler yeniden yeniden şekillenmiştir (Osman, 1998).

- ***Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Dönemi (1980- 2000):*** Uzun yıllardan beri tek düze olarak devam eden kentleşme süreci bu dönemle birlikte yenilenme ve uyum süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Türkiye’de başlayan kentleşme politikaları ile ilgili önemli çalışmalara yapılmıştır. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun bu dönemde ele alınabilecek önemli gelişmelerdendir. Bu kanunda ilk defa büyükşehir kavramı kullanılmış ve İstanbul, Ankara, İzmir illerine bu statüsü verilmiştir. Bahsi geçen illere yapılan sanayi yatırımlarının artması ile bu iller adete kırdan kentin göçün merkezi olmuştur (Aydınlı ve Turan, 2012). Bu dönemde kentleşme politikaları kapsamında ele alınabilecek bir diğer önemli çalışma 1984 yılında Toplu Konut İdaresinin kurulmasıdır. Toplu Konut İdaresi ülkenin konut politikasını planlayan ve yönlendiren bir kurum olarak kurulmuştur (Ulusoy, 2020). Bu döneme kadar Türkiye’deki kentleşme süreci ve bunun sonucu ortaya çıkan gelişmeler, bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermekteydi. Ancak merkezi idare tarafından çıkarılan teşvik kanunları, Anadolu’da yaşayan girişimcilerin de bu fırsatlardan yararlanmasını sağlamış ve bu girişimciler, buldukları bölgelerde gerçekleştirdikleri yatırımlarla kentleşme sürecinin günümüzdeki düzeyine ulaşmasında önemli bir rol oynamışlardır (Yılmaz ve Çitçi, 2011). Bu dönemde başlayan ve sadece Türkiye’ye özgü olmayan kentsel dönüşüm çalışmaları daha çok kaçak yapıların ıslahı, kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi ve kentlerin ekonomik olarak cazibe merkezine dönüşmesi olarak ifade edilebilir. Kentsel dönüşüm çalışmaları özellikle 2000’li yıllarlarda gerçekleştirilen yerel yönetimler reformları ile birlikte daha sık gündeme gelmiştir.
- ***Günümüz Kentleşme Dönemi:*** Günümüz kentleşme süreci kent ekonomisini canlandırma, kentin yaşanabilirliğini artırma, kentlere yapılan yatırımı artırma ve daha yeni yatırımlar için daha çekici

hale getirme üzerine kurulmuştur (Demirkıran ve Ömer, 2018). 2000’li yıllarla birlikte kentleşme sürecini hızlandıracak önemli yasal değişikliklerde yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 2004 yılında 5216 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiş, büyükşehir ve ilçe belediyelerine kentleşmeye önemli katkı sağlayacak önemli yetkiler verilmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere kentlerin eski alanlarını onarma, kente ait tahi ve kültürel mirası koruma, deprem riskine karşı tedbir alma, kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme projelerine uygulama gibi pek çok görev ve yetki verilmiştir (5393 sayılı Belediye Kanunu). Diğer önemli bir yasal değişiklik 2012 yılında olmuştur. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun ile 14 yeni büyükşehir belediyesi ve 27 yeni ilçe kurulmuştur. Söz konusu kanun köy ve beldelerin tüzel kişiliği kaldırılması gibi yeni pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir (6360 sayılı Kanun). 2012 yılından sonra belediyelerin kentsel alanlarla ilgili yetkileri artmış, kentlerin daha modern, daha yaşanabilir ve sorunlarından arındırılmış alanlar olarak yaşam alanlarına dönüştürülmesi hedeflenmiştir. 2012 yılında çıkarılan yasal düzenleme ile idari bölünüş yapısında değişiklikler meydana gelmiş ve bu sebeple kent-kır tanımlarının revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu tanımların revize edilmesi görevi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’na verilmiştir. Bu kapsamda Mekansal Adres Kayıt Sistemi’nin kullanılmaya başlanması ile birlikte TÜİK tarafından fiili kent-kır ayrımına yansıtan bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu çerçevede yeni kent-kır tanımı mahalle- köy düzeyinde üç sınıftan meydana gelmektedir. Yoğun kent, orta yoğun kent ve kır tanımı oluşturulan yeni sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre 2022 yılı verileri baz alınarak nüfusun %67,9’unun yoğun kent, %14,8’inin orta yoğun kent ve %17,3’ünün kırsal alanlarda yaşadığı tespit edilmiştir (TÜİK Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022a).

Şekil 1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de ve Dünya’da Kentsel Nüfus Dağılımı

Kaynak: Dünya Bankası (2023).

Şekil 1’de Avrupa Birliğine üye 28 ülke, Dünya ve Türkiye’deki kentsel nüfusun değişimi 1960-2022 yılları arasında kapsayacak şekilde verilmiştir. Buna göre Dünyada ve AB-28 ülkelerinde kentsel nüfus oranı görece daha yavaş artış eğiliminde iken Türkiye özelinde bu artışın belirli dönemlerde daha hızlı olduğu görülmektedir.

1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında ülke nüfusu 13.648.270 ve halkın %75,8’i ise belde ve köy olarak nitelendirilen yerlerde yaşamaktadır. %24,2’lik bir kesim ise il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. 1950 sonrasında nüfus kentsel alanlarda toplanmaya başlamıştır. TÜİK tarafından 2022 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre açıklanan sonuçlarda nüfusun %93,4’ünün il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı görülmüştür. Bu oran Dünya Bankasına göre ise %77’dir (TÜİK, 2022b).

Günümüz kentleşme döneminin diğer kentleşme dönemlerinden farklı olarak ortaya çıkan önemli bir özelliği de “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri” kavramının kullanılmaya başlanmasıdır. Temeli 1980’li yıllara dayanan teknokentlerin kurulmasıyla ilgili yasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi 2001 yılında çıkarılan 4691 sayılı kanunla olmuştur. Fakat kanunda teknokent kavramı kullanılmamış bunun yerine “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri” kavramının kullanılması tercih edilmiştir (Kubaş, 2018).

5. SONUÇ

Dünyada kentlerin ortaya çıkışı ve gelişimi ülkelere göre farklılık göstermiştir. Örneğin Yunanistan’da kent uygarlığının sembolü polis olarak adlandırılan yerler olurken Almanya’da oturma anlamına gelen *burgh*,

Fransa’da *cite* Arap ülkelerinde ise *medine* olarak isimlendirilen yerler kent uygarlığının sembolü olmuştur.

Kentleşme, genellikle bir kentin oluşumu, büyümesi, gelişimi ve dönüşümü süreci olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca kentler üzerinde yaşayan medeniyetin isteği doğrultusunda büyüme ve gelişim göstermiştir. Ancak, sanayileşme sürecinin kentlerin büyümesindeki belirleyici rolü tartışmasıdır. Zamanla kentleşme, sanayileşme süreciyle özdeşleşen bir kavram haline gelmiştir. Aynı zamanda, kentleşme toplumsal hareketlilik ile de doğrudan ilişkilidir. Toplumsal hareketliliğin ortaya çıkmasında ekonomik ve demografik değişimler, siyasal faktörler gibi birçok etken rol oynamaktadır.

Kentleşme pek çok disiplini ilgilendiren oldukça karmaşık bir süreçtir. Örneğin sosyolojik anlamda kentleşme, kente özgü yaşam kalitesi hakimiyeti, demografik anlamda kentleşmenin kentteki nüfus sayısının toplam nüfus içerisindeki oranının artması, siyasi anlamda kentleşme ise kent olarak kabul edilen yerlerin sayısının artması, iktisadi anlamda ise kent ekonomisinde sanayi ve ticaretin tarımdan fazla olması olarak ifade edilebilir. Kent kavramının tanımı yapılırken ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Jones, 2003). Bu farklılığın ortaya çıkmasında ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin farklı olması, kültürel değişkenler, nüfus farklılıkları ve ülkelere göre değişen diğer değişkenler etkili olmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye’deki kentleşme olgusu, birçok gelişmiş ülkenin kentleşme dinamiklerinden farklı bir seyir izlemektedir. Gelişmiş ülkelerde genellikle sanayileşme ile başlayan veya eş zamanlı olarak ilerleyen kentleşme süreci, Türkiye’de tarımda makineleşmenin bir sonucu olarak kırdan kente göç hareketlerinin etkisiyle şekillenmiş ve bu durum, Türkiye’nin kentleşme sürecinin temel özelliği haline gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında nüfusun sadece %25’i gibi küçük bir oranı kent merkezlerinde yaşıyordu. Türkiye’de başta kırsal ve kent kesimin hızlı nüfus artışı olmak üzere, kırsal kesimde tarımda makineleşmeye bağlı olarak yaşanan iç göçler yoluyla nüfus kent merkezlerine doğru yönelmiştir. Özellikle 1950’liler ile başlayan ve izleyen yıllarda devam eden ulaştırma araçlarının iyileşmesi, kolaylığının artmasıyla sanayileşme süreci hız kazanmış ve iç göçlerin yönü kent merkezlerine doğru olmuştur. Tarıma traktörün girmesi ile daha önce aynı işi yapan çok sayıda insan işsiz ya da gizli işsiz kalmıştır. Yine bu dönemde ülkede iyileşmeye başlayan karayolu ulaşımı ağır ile iller ilçeler birbirine bağlanmaya başlanmış ve bu da bölgeler arasındaki ekonomik etkileşimin artmasına neden olmuştur. Türkiye’deki kentleşme olgusu, ülkenin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısının değiştiren

ve dönüştüren temel öğelerden biri olmuştur. Bu sebeptendir ki kentleşme ile birlikte vatandaşların sosyalleşme ve siyasallaşma süreci de başlamıştır. Bu bağlamda kentleşme, sadece tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin sonucu değil aynı zamanda toplumsal değişim sürecinin de bir göstergesi olmuştur. Kentleşme tüm bunlara ek olarak aynı zamanda çağdaşlaşmanın bir ölçüsüdür.

Türkiye'nin kentleşme yolculuğu Batılı ülkelerden farklıdır. Bu durumun en büyük sebebi ise sanayileşme ve teknolojik gelişmenin batılı ülkelere kıyasla daha geç olmasıdır. Türkiye'nin kentleşmesi ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını şekillendirmiş ve toplumsal değişimin bir göstergesi olmuştur. Şüphesiz ki kentleşme olgusu tek başına ele alınıp değerlendirilecek bir süreç değildir. Toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yapısı ile yakından ilişkilidir. Bu sebeple bu alanlara yaşanacak bir değişim ve dönüşüm doğrudan ülkenin kentleşme yolculuğuna etki etmektedir. Türkiye'nin kentleşme sürecinin ele alındığı bu çalışma da Türkiye'nin yaşamış olduğu kentleşme serüveni dönemler itibarıyla ele alınmış ve incelenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'deki kentleşmenin genel görünümüne bakılarak bazı tespitler yapmak yerinde olacaktır. Bu tespitler şunlardır (Şahin, 2017):

- Türkiye'de kentleşmenin yönü hep batıdan doğuya doğru olmuştur. Bu sebeple kentleşme özellikle batıda daha yoğundur.
- Göçler bazen doğrudan kırsal alanlardan büyükşehirlere doğru olurken bazende önce küçük ve orta ölçekli kentlere sonra daha büyük kentlere şeklindedir.
- Göç hareketine ilk katılanlar, gençler ve az da olsa okuma yazma bilen gruptur.
- Erkekler kadınlara, bekarlarda evlilere kıyasla daha göç eden grup içerisinde yer almıştır.
- Türkiyede bazı kentler çeşitli özellikleriyle ön plana çıkmış ve hızlı büyüyerek hızlı da bir kentleşme süreci içerisinde girmiştir.
- Türkiye özelinde değerlendirecek olursak iller hem göç alıp hemde göç vermektedir. Ama bazı illerin aldığı göç verdiği göçten fazladır.
- Farklı bölgeler içerisinde bölgesel merkez haline gelen kentler bulunmaktadır. Bu kentler ulaşım kolaylığı, turizm ya da öğrenci kenti olma gibi çeşitli özellikleri ile ön plana çıkan kentlerdir.

- Büyükşehir ilçe belediyeleri ve bazı illerin ilçe belediyelerinin nüfusları diğer ilçelere göre daha fazladır. Bu sebeple belediyeler bu alanlarda daha geniş bir nüfusa hizmet sunmak durumunda kalmaktadır.

Günümüzde gelinen durum itibariyle kentleşme süreci devam etmektedir. Gerek çıkarılan yasal düzenlemelerle gerekse de kentlerin kendine özgü özellikleri sebebiyle bazı kentlere olan iç göç devam etmekte ve bu alanlarda yaşayan nüfus artmaktadır. Hızlı bir şekilde süren kentleşme ülkemizin temel sorunlarından biri olmayı da sürdürmektedir. Kentleşme ile birlikte ortaya çıkan kentsel sorunlar bünyesinde çok farklı değişkenleri barındırdığı için çözümü de kolay değildir. Türkiye hızlı kentleşme süreciyle birlikte gecekondulaşma, çarpık kentleşme, imar sorunları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Son yıllarda bahsi geçen bu sorunları ortadan kalkması adına bir dizi yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

- 5393 sayılı Belediye Kanunu. (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>. Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- 6360 sayılı Kanun. (2012) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf>. Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- Aydın, H.I. ve Turan, H. (2012). Kuramsal ve yasal çerçevede Türkiye’de kentsel dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 61-70.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve geçekondu sorunu*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Demirkıran, S. ve Ömer, E. (2018). Stratejik kent yönetiminde markalaşmanın önemi: Edirne örneği. *X.International Balkan and Near Eastern SocialSciences Congress Series*. Ohrid, Makedonya.
- Dünya Bankası Göstergeleri. (2023). <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default> Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- Ekinci, C. E., ve Susmaz, H. (2009). Sağlıklı kentleşme süreci esasları. *Social Sciences*, 4(1), 21-34. <https://doi.org/10.12739/10.12739>.
- Hatt, P.K. ve Reiss, A.J. (2002). *Kentsel yerleşimlerin tarihi*. (Der.&çev. B. Duru ve A. Alkan). 20. Yüzyıl Kenti. İstanbul: İmge Kitabevi, 27-36.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye’de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71.
- Jones, G. (2003). *Urbanization*, in (Ed. P. Demeny, G. McNicoll.) *Encyclopedia of Population*, New York: Macmillan Reference.
- Kamrava, M. (1992). *Politics and society in the developing world*, London: Routledge.
- Karakaş, M. (2001). Tarihsel gelişim sürecinde kent kısıtlı tarihsellik anlayışı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 121-132.
- Kartal, S. ve Kemal. (1978). *Kentleşme ve insan*. Ankara: TODAİE Yayınları, No: 175.
- Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve kentleşme*. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Kaya, E., Şentürk, H., Danış, O. ve Sami Şimşek. (2007). *Modern kent yönetimi-I*, 1. Baskı, Ankara: Okutan Yayınları.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme sürecinde Türkiye*. Ankara: KOSİAD Yayınları.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası*, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 105-107.
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme Politikası*, 14. Baskı, Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R. (1998) *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Yayınları, Ankara, 1998.
- Keskin, E. B. (2014). *Kentleşme ve ailenin değişimi*. Bursa: Uludağ Yayınları.
- Kubaş, A. (2018). Endüstriyel Girişimcilik. *X. IBANESS Kongreler Serisi*, Ohrid, Makedonya. 27-28 Ekim 2018, 461-464.

- Meccek, M. (2021). Akıllı yaşam ve kent aracı olarak yerel yönetimlerin güvenli kent uygulamaları. (Ed. M. Kocaoğlu ve S. Usta), *Kurumsal Bilgi Yönetimi: Teknolojik Eğilimler*. İstanbul: Eğitim Yayınları, 433-456.
- Niray, N. (2002). Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 1-27.
- Osmay, S. (1998). *1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü*. 75 Yılda Değişen Kent ve Uygarlık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, Y. (2017). *Kentleşme politikası*. 6. Baskı Bursa: Ekin Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması*. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tunçer, P. (2015). Türkiye’de kentleşme politikaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 37, 275-290.DOİ: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3024>.
- TÜİK Kent-Kır Nüfus İstatistikleri. (2022a). <https://data.tuik.gov.tr/bul-ten/index?p=kent-kir-nufus-istatistikleri-2022-49755>. Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- TÜİK Kentsel-Kırsal Nüfus Oranı. (2022b). <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670> Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- Ulusoy, A.E. (2020). Türkiye’de konut politikaları: Tarihsel süreç ve aktörlerin rolü. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), 87-122.
- Yılmaz, E., ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 252-267.

Yerel Yönetimlerin Demokrasi Etkileşimi 8

Abdulsemet Yaman^{1*}

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de yerel yönetimlerin demokratik süreçler üzerindeki etkisini kapsamlı bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, halk katılımı, yönetim, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi demokratik değerlerin yerel yönetimlerde nasıl işlediği, bu unsurların demokrasi üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Ayrıca, Türkiye örneğinde yerel yönetimlerin demokrasiyi geliştirme potansiyeli, yasal çerçeve, yönetsel süreçler ve halkın yönetime katılımı gibi faktörler ışığında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin sadece yönetsel değil, aynı zamanda toplumsal bir yapı olarak demokrasiyi nasıl daha etkin hale getirebileceği, güçlü bir demokrasi kültürünün oluşumuna katkıları araştırılmaktadır. Yerel yönetimlerin demokratik yapısı, katılım ve yönetim mekanizmaları ile toplumun her kesiminden bireylerin söz sahibi olmasını mümkün kılmaktadır. Böylece, vatandaşlar yerel karar alma süreçlerine dahil olarak sorunlarını ve beklentilerini daha etkin bir şekilde ifade etme fırsatını bulmaktadırlar. Yerel yönetimlerin demokrasiyle olan bu etkileşimi, özellikle şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamu denetimi gibi temel demokratik değerlerin pekişmesini sağlamaktadır. Şeffaf bir yapıya sahip olan yerel yönetimler, vatandaşların taleplerine daha açık yanıt verirken, aynı zamanda hesap verebilir bir yapıya sahip olmaları nedeniyle toplumsal güvenin oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, demokratik yönetim anlayışının toplumun her seviyesine yayılarak kökleşmesi, güçlü bir yerel yönetim yapısının varlığına bağlıdır. Bu kurumlar, vatandaşların sosyal haklarını savunarak, onların ekonomik, kültürel ve çevresel ihtiyaçlarını dikkate almakta, böylece katılımcı demokrasinin gelişimine katkı sunmaktadır. Ancak, yerel yönetimlerin demokrasiyi tam anlamıyla güçlendirebilmesi için belirli yasal düzenlemelere, finansal kaynaklara ve bağımsız bir yönetim anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

1 Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, abdulsemetyaman@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4290-8063

1. GİRİŞ

Yerel yönetimler, vatandaşların yönetime katılımını sağlayan, demokrasinin en temel yapı taşlarından biri olarak değerlendirilen kurumlardır. Demokrasi, yalnızca merkezde alınan kararlarla değil, aynı zamanda yerel düzeyde vatandaşların aktif katılımıyla şekillenen bir sistemdir. Bu bağlamda, yerel yönetimler vatandaşların sorunlarını doğrudan yönetime iletebildikleri, taleplerini dile getirebildikleri ve yerel düzeyde politik süreçlere dahil olabildikleri yapılar olarak önemli bir rol oynamaktadırlar. Halkın karar alma süreçlerine doğrudan katılımına olanak tanıyan yerel yönetimler, vatandaşların yönetime güven duymasını, kendilerini sürecin bir parçası olarak görmelerini sağlamakta ve bu yolla demokratik değerlerin kökleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Yerel yönetimlerin demokrasi ile olan bu güçlü bağı, toplumların demokratik kültürlerini geliştirme süreçlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yerel yönetimler, şeffaflık, hesap verebilirlik ve yönetim gibi demokratik ilkeleri hayata geçirerek toplumsal güvenin tesis edilmesinde kritik rol oynamaktadırlar. Özellikle, bireylerin yerel yönetim aracılığıyla karar alma süreçlerine doğrudan katılabilmesi, vatandaşlar arasında ortak bir aidiyet duygusu yaratmakta, bireylerin yaşadıkları bölgeye karşı sorumluluk hissetmelerini sağlamaktadır. Böylece yerel yönetimler, toplumsal uyum ve istikrarı güçlendiren bir yapıya da dönüşmektedirler.

Ancak, yerel yönetimlerin demokrasiyi güçlendirebilmesi için belirli yapısal ve yasal gereklilikler de bulunmaktadır. Merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında yetki paylaşımı, finansal kaynakların etkin kullanımı ve yerel yönetimlerin özerkliği gibi faktörler, bu sürecin etkinliğini belirleyen temel unsurlardır. Merkezi yönetimlerin yerel yönetimlere tanıdığı özerklik derecesi, yerel halkın ihtiyaç ve taleplerine daha duyarlı bir yönetim anlayışı geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin, özellikle Türkiye gibi geniş bir coğrafyaya sahip ve demografik çeşitlilik arz eden ülkelerde, demokratik değerlerin yerleşmesi ve yerelden merkeze güçlenen bir demokrasi anlayışının oluşturulmasında önemli bir katkısı bulunmaktadır.

Bu çalışmada, yerel yönetimlerin demokrasi ile olan etkileşimi kapsamlı bir şekilde ele alınarak, Türkiye'deki yerel yönetimlerin demokratik süreçler üzerindeki rolü değerlendirilmektedir. Çalışma, halk katılımı, şeffaflık, yönetim ve hesap verebilirlik gibi demokratik ilkelerin yerel yönetimler aracılığıyla nasıl işlediğini ve bu süreçlerin toplumsal düzeyde ne tür etkilere sahip olduğunu analiz etmektedir. Ayrıca, Türkiye örneğinde yerel yönetimlerin demokratikleşme sürecine katkı potansiyeli, mevcut yasal

çerçeve, finansal kaynaklar ve idari özerklik gibi unsurlar bağlamında değerlendirilmektedir. Böylece bu araştırma, yerel yönetimlerin demokratik değerlerin güçlenmesinde nasıl bir etkisi olduğunu ortaya koyarak, demokrasinin yerelden merkeze doğru yayılma sürecine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

2. YEREL YÖNETİMLER

Yerel yönetimler, kişilerin birlikte yaşama amacına yönelik olarak önceden belirlenen hedefler doğrultusunda bir çevre oluşturulması anlayışını ifade etmektedir (Yılmaz, 2008). Günümüzde idari yapı içinde önemli bir konumda olan yerel yönetimler, yönetim sisteminin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Kamu hizmetlerinin sağlanmasında mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılabilmesi için, bu hizmetlerin vatandaşlara en yakın birimlerce sunulması büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, yerinden yönetim kavramı, birçok ülkenin yönetim sisteminde merkezi yönetimle birlikte yer almakta ve idari yapının önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır (Yılmaz, 2008).

Yerinden yönetim anlayışı, vatandaşların ihtiyaçlarını yerinde karşılamak ve kamu hizmetlerinin verimliliğini sağlamak amacıyla, vatandaşların idari süreçlere merkezi yönetime kıyasla daha fazla katılımını mümkün kılmakta ve böylece demokrasinin temel öğelerinden biri haline gelmektedir. Kamu yönetimi oluşturulurken, iki temel unsur dikkate alınmaktadır: Ülkedeki idari uygulamaların şeffaf ve bütüncül bir şekilde yürütülmesi ve ülkenin coğrafi farklılıklarının idari yapıya yansıtılması. Bu unsurlar, merkezi yönetim ve yerinden yönetim arasındaki iş bölümünü belirlemekte olup, şeffaflık ve birlik ilkeleri “merkezden yönetim” anlayışıyla, yerel farklılıklara duyarlılık ise “yerinden yönetim” ilkesiyle karşılanmaktadır (Köse, 2004).

Merkezi yönetim, ülkede yaşayan vatandaşlara sunulacak kamu hizmetlerinin devletin merkezinde toplanarak sınırlı sayıda yetkili tarafından yürütülmesi anlamına gelmektedir (Günday, 2011). Devlet, siyasi bir yapı olarak belirli bir toprak parçasında yaşayan insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Güvenlik, adalet, refah ve sosyal güvenliğin sağlanması bu hedefler arasında yer almakta olup, tüm ülkeyi kapsayan bir merkezi yönetim yapısı aracılığıyla yürütülmektedir (Nadaroğlu, 2001).

Bununla birlikte, merkezi yönetim yapısına rağmen ülkenin en uzak bölgelerinde yaşayan vatandaşlara güvenli bir yaşam ortamı sağlanması ve bazı hizmetlerin etkin bir şekilde dağıtılabilmesi için yerel yönetim kurumlarının kurulması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Coğrafi ve diğer etkenler dolayısıyla tüm kamu hizmetlerinin merkezden yürütülmesi

güçleşmekte, vatandaşların yönetime katılımı adına yerel yönetim birimleri kaçınılmaz hale gelmektedir (Nadaroğlu, 2001).

Literatürde, yerel yönetimlerin birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Genel olarak, yerel yönetimler; karar organları yerel halk tarafından doğrudan seçilen, yetki alanları kanunlarla belirlenmiş sınırlar içinde hizmet sunan, kendi kaynaklarını kullanarak faaliyetlerini sürdüren ve iç yapıları açısından bağımsız olan kamu idareleri olarak tanımlanmaktadır (Yaraşır, 2008). Sezen'in (2010) "Kamu Yönetimi Sözlüğü"nde ise yerel yönetimler, "merkezi yönetim dışında, yerel topluluğun ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan, halk tarafından seçilen demokratik ve özerk yönetim birimleri" olarak ifade edilmektedir. Bu tanıma göre, yerel yönetimlerin belirli ölçülerde merkezi yönetimle yetki paylaşımı yapmaları, yürütme erkinin bir kısmının yerel yönetim birimlerine devredilmesini gerektirmektedir.

Yalçındağ (1995) da yerel yönetimleri tanımlarken, belirli bir coğrafi bölgede faaliyet gösteren, yerel halkın en fazla ihtiyaç duyduğu alanlarda hizmet sunan ve o bölgenin coğrafi, demografik ve sosyolojik özelliklerine duyarlı olan kurumlar olarak tanımlamaktadır. Yerel yönetimler, bu özellikleriyle devlet yapısı içinde idari özerkliğe sahip tüzel kişilikler olarak faaliyet göstermektedir. Devletin sınırları içinde yaşayan çeşitli grupların yerel gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan anayasal kurumlar olarak yerel yönetimler, halkın kendi seçtiği organlar aracılığıyla kamu hizmetlerini sunmakta ve böylece toplumsal gereksinimleri karşılamaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2013).

Anayasa'nın 127. maddesinde yerel yönetimler şu şekilde tanımlanmaktadır: "Mahalli İdareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilerdir."

Yukarıdaki tanımlamalara göre, yerel yönetimlerin bazı ortak özellikleri öne çıkmaktadır. Bu özellikler, yerel yönetimlerin merkezi yönetimden farklılaştığı yönleri belirlemekte olup, şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Belirli bir coğrafi bölgeye özgüdür.
- Vatandaşların ortak ihtiyaçlarını karşılamaktadır.
- Özgün bir organizasyon yapısına sahiptir.
- Yasalar çerçevesinde faaliyet göstermektedir.
- Karar organları yerel halk tarafından seçilmektedir.

- Özel bütçe, personel ve kaynaklara sahiptir.
- Tüzel kişiliğe sahiptir.
- Kamu hizmeti sunmaktadır.
- Yerel düzeyde sosyal ve politik karar organlarına sahiptir.

Yerel yönetimler, bu özellikleri ile vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını artırarak, toplumda demokratik değerlerin yaygınlaşmasını desteklemekte ve toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına hizmet etmektedir.

Yerel yönetimler, modern kamu yönetimi içinde merkezi yönetimle birlikte toplumsal ve idari yapının temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerinin yerel halkın ihtiyaçlarına uygun şekilde sunulması, yerel düzeydeki özellikler ve kaynaklarla uyumlu olarak gerçekleştirilmesi, vatandaş memnuniyetini ve hizmet kalitesini artırmak için büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin en temel amaçlarından biri, kamu hizmetlerinin verimliliğini artırmak, vatandaşların yerel ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak ve yönetim süreçlerine katılım sağlayarak demokratik değerleri güçlendirmektir.

Yerel yönetimlerin demokratik işleyişle olan bağı, vatandaşların kendilerini yönetecek kişileri doğrudan seçmeleriyle başlamaktadır. Bu durum, yerel yönetimlerin demokratik temsil anlayışına dayandığını göstermekte ve vatandaşların yönetime katılımını doğrudan teşvik etmektedir. Yönetime katılım, demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmekte olup, yerel yönetim birimleri aracılığıyla sağlanan bu katılım, merkezi yönetimle olan ilişkide yerel düzeyde bir denetim mekanizması işlevi de görmektedir. Vatandaşlar, yerel yönetimler aracılığıyla taleplerini doğrudan iletmekte, hizmetlerdeki eksiklikleri hızlıca fark ederek eleştirilerde bulunabilmekte ve bu sayede yönetimde hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi ilkeler pekişmektedir (Tortop vd., 2014).

Yerel yönetimler aynı zamanda, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmada da önemli bir rol üstlenmektedir. Merkezi yönetim tarafından belirlenen genel politikaların yanı sıra, yerel yönetimler kendi bölgelerine özgü sorunlara ve ihtiyaçlara yönelik projeler üretebilmekte, yerel düzeyde kalkınma hamleleri gerçekleştirebilmektedir. Bu tür kalkınma faaliyetleri, yerel halkın ekonomik refahını artırırken aynı zamanda sosyal dayanışmayı güçlendirmekte ve toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Dolayısıyla, yerel yönetimler yalnızca kamu hizmetlerini sunmakla kalmamakta, aynı zamanda yerel topluluğun sosyal yapısının güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Tiyek ,2012).

Yerel yönetimlerin idari yapısı ve görev dağılımı, ülkeden ülkeye hatta aynı ülkede farklı dönemlerde değişiklik gösterebilmektedir. Yürürlükteki 1982 Anayasanın 127'inci maddesi gereğince yerel yönetim birimlerinin sayısı ve türleri belirlenmiştir. Türkiye’de yerel yönetim birimleri; “*il (özel)3 idaresi*”, “*belediye idaresi*” ve “*köy idaresi*” olmak üzere üç farklı gruba ayrılmaktadır. Gerek yerel yönetimlerle ilgili çıkan kanunlar ve gerekse de akademik yazında yapılan tasnifler de bu yöndedir. Anayasanın 127' nci maddesinde geçen “*...Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir*”, hükmü ile ayrı bir yerel yönetim birimi ihdas etmemektedir. Bu madde ile mevcut yerel yönetim birimleri hakkında ilgili kanunlarında belirtilen genel hususlardan ayrı olarak ihtiyaca göre bazı özel düzenlemelerin yapılabileceği yani mevcut yönetim türünden farklı bazı özel yönetim biçimlerinin uygulanabileceği belirtilmektedir. Türkiye’de bu fikranın tek uygulaması “*büyükşehir belediyeleri*” dir (Mecek ve Atmaca, 2020: 2071).

Merkezî yönetim nüfus sayısını, sorumluluk sahasını ve mevcut iş hacmini göz önünde bulundurarak yerel yönetimlerde bir gruplandırma esasına giderek yerel yönetimleri tesis etmektedir (Çeliksoy, 2017: 76). Anayasanın 127'inci maddesi ile Türkiye’de yerel (mahalli) düzeydeki müşterek (ortak) ihtiyaçların karşılanması amacıyla, merkezi yönetim (devlet) dışında, karar organları seçim ile iş başına getirilen yerel yönetimler (mahalli idareler) kurulmuştur (Mecek ve Doğan, 2015: 225). Bu kapsamdaki il yönetimleri, genellikle daha geniş alanlara hizmet verirken, belediyeler şehirleşmiş alanlarda yerel hizmetlerin düzenlenmesi ve sunulmasından sorumlu olmaktadır. Köy yönetimleri ise kırsal alanların yerel ihtiyaçlarını karşılamakta ve bu bölgelerde yaşayan vatandaşların temel gereksinimlerini temin etmek amacıyla oluşturulmaktadır. Bu yönetim birimlerinin her biri, kendi bölgesinde yaşayan halkın katılımını sağlamakta ve kamu hizmetlerinin sunulmasında özerklik ilkesine dayanmaktadır.

Yerel yönetimlerin bir diğer önemli yönü de yerel kaynakların etkin kullanımını sağlama ve bu kaynakların yönetimi sürecinde yerel halkın desteğini alabilme kapasitesidir. Yerel yönetimler, kendi bütçeleri, gelir kaynakları ve personel kadrolarıyla, merkezi yönetimden bağımsız bir yapıya sahiptir ve yerel kaynakların en verimli şekilde değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Özellikle yerel vergiler, hizmet bedelleri ve diğer gelir kalemleri, yerel yönetimlerin kendi bölgesinde sağladığı hizmetlerin finansmanında önemli bir rol oynamaktadır. Bu finansal bağımsızlık, yerel yönetimlerin merkezi yönetimden bağımsız kararlar almasını ve kendi bölgelerine uygun politikalar geliştirmesini kolaylaştırmaktadır (Türkoğlu, 2009).

Sonuç olarak, yerel yönetimler kamu hizmetlerinin vatandaşlara en yakın birimler tarafından sunulmasını sağlamakta, vatandaşların yönetim süreçlerine doğrudan katılımını mümkün kılmakta ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Bu yapılar, yerel demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmekte ve kamu yönetiminin demokratikleşmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda yerel yönetimlerin merkezi yönetimle uyumlu bir şekilde iş birliği yapması, ülkenin genel yönetim yapısının dengeli ve bütüncül bir şekilde işlenmesi için kritik bir öneme sahiptir.

3. DEMOKRATİKLEŞME

3.1. Genel Olarak Demokratikleşme Kavramı

Demokratikleşme, en temel haliyle sosyal ve siyasal alanlarda yaşanan değişim süreçlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Demokratikleşme süreci, bireylerin seçme ve seçilme haklarının yanı sıra kişisel özgürlüklerin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün uygulanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, otoriter bir sistemden demokratik bir yapıya geçiş sürecini tanımlamak için de demokratikleşme terimi kullanılmaktadır. Huntington'a göre demokratikleşme, bir otoriter rejimin sona ermesi, demokratik bir yönetim biçiminin kurulması ya da var olan demokratik rejimin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir (Özbudun, 1993).

Tilly'ye göre demokratikleşme, "bireyler arası güven ilişkilerinin kamu politikaları ile bütünleşmesi, kamu politikalarının toplumsal eşitsizlikten arındırılması, halkın politikalarının devletin işleyişi üzerindeki etkisini artıracak ve kamu politikalarının devlet performansını daha iyi denetlemesini sağlayacak biçimde, merkezi iktidar tarafından özerk zor kullanılarak kontrol edilen unsurların etkisizleştirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması" süreci olarak tanımlanmaktadır. Demokratikleşme, demokrasinin toplumda uygulanması ve bu sürecin gerçekleşebilmesi için gereken koşulların oluşturulması anlamına gelmektedir.

3.2. Demokratikleşme Teorileri, Yaklaşımları ve Biçimleri

Demokratikleşme teorileri, hesap verebilir olmaları gerektiği gibi, otoriter sistemlerin demokratik sistemlere dönüşme sebeplerini açıklamalı, deneysel temellerle desteklenmeli, ayrıca demokratik sistemlerin otoriter sistemlere dönüşüm nedenlerini de kapsayacak açıklamalar sunmalıdır. Bu teoriler, tüm zaman dilimlerini ve tüm ülkeleri kapsayacak genişlikte olması gerektiğini savunmaktadır (Teorell, 2010). Demokratikleşme teorilerine yönelik çalışmalarda ise makro ve mikro düzeyde yaklaşımlar yer almaktadır. Bu

alandaki gerçekleştirilen çalışmalar, kimi dönemlerde yapısalcı bir perspektifle, kronolojik sıralamayla, aktör odaklı ya da ekonomi temelli olarak ele alınmıştır. Her bir teori, açıklayamadığı nedenler veya odaklanmadığı faktörler üzerinden eleştirilmiş olsa da demokratikleşmeyi belli bir ölçüde açıkladıkları için bu teoriler üzerinden çalışmalar yürütülmeye devam edilmektedir.

Demokratikleşme teorileri arasında en önde geleni modernleşme teorisi olmaktadır; ancak, en fazla eleştiriyi de bu yaklaşım almaktadır. Günümüz koşullarını açıklamakta yetersiz olduğu iddia edilse de klasik bir teori olarak modernleşme hala geçerliliğini korumaktadır ve teoriler arasında en dikkate değer olanlardan biri olmaktadır. Kısaca özetleyecek olursak, modernleşme teorisi ekonomiyi merkeze almakta, yapısalcı teori kurumlara odaklanmakta, geçiş teorisi ise bireyleri ve toplumsal hareketleri demokratikleşme sürecinin merkezine koymaktadır. Her teori, diğerinin eleştirdiği noktada kendi alanını tanımlamış, ancak demokratikleşmeyi genel kabul gören, kapsamlı bir çerçevede açıklamanın zorluğu nedeniyle hiçbir teori diğerini tamamen geçersiz kılamamaktadır. Bu yüzden, her demokratikleşme teorisi ve yaklaşım aynı derecede değerli ve doğrudur. Ne ekonominin, ne kurumların, ne bireylerin, ne de toplumsal hareketlerin tek başına yeterli veya en önemli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Modernleşme teorisinin günümüzde geçerliliğini yitirdiğini ileri sürmek de yanıltıcı olmaktadır (Pınar ve Karapınar, 2021).

3.2.1. Modernleşme Teorisi

Seymour Martin Lipset'in (1959) modern devletin sosyal dönüşümlerini Weberci bir yaklaşımla incelediği "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy" adlı çalışması, modernleşme teorisinin temellerini atmaktadır. Lipset, geleneksel toplumdan modern topluma, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine, feodal yapıdan kapitalist topluma geçiş süreçlerini ele alarak, demokratikleşmeyi sebepleri ve sonuçlarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Modernleşme teorisi, uzun süre geçerliliğini korumuş ve günümüzde de pek çok çalışmada savunularak ya da eleştirilerek, demokratikleşme konusunda ileri sürülen fikirlere katkı sağlamaktadır. Demokrasiye geçişi, toplumların gelişim sürecinin doğal bir sonucu olarak açıklayan Lipset'e göre, ekonomik gelişim aynı zamanda sosyal ve siyasal alandaki gelişmelere de yol açmaktadır. Modernleşme teorisi, işlevsel ve ekonomik bakış açılarıyla demokratikleşmeyi, kapitalizmin bir sonucu olarak açıklamaktadır (Gürsoy, 2013).

Lipset, kapitalizmin demokrasinin kalbi olduğunu, eğitimli bir orta sınıfın oluşmasına yardımcı olduğunu ve demokrasinin hayatta kalabileceği kültürel değişimlere yol açtığını savunmaktadır. Ayrıca kapitalizmin sınıf ayrımını ortadan kaldırdığını öne sürmektedir. Ekonomik gelişme, toplumun alt tabakalarındaki bireylerin gelir seviyelerinin yükselmesi, finansal güvenliklerinin artması, daha kaliteli bir eğitim imkânı elde etmeleri, daha kalıcı ve ileri görüşlü bir gelecek planlaması yapabilmeleri, daha kompleks ve ilerici bir politik yaklaşımın oluşumuna olanak tanımaktadır. Eğitimli ve ekonomik olarak daha refah içinde olan bireyler, mevcut düzeni koruyan ve sahip olduklarının güvenliğini sağlayan daha sağlam rejimlere yönelirler ve böylece uç fikirlerden, sapkın ideolojilerden, ekstrem politikaları destekleyen rejimlerden uzak dururlar.

Ekonominin gelişmesi sadece işçi sınıfının sosyal statüsünü değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda sınıf oluşumunu da etkiler. Sosyal sınıf piramidinin tabanına yayılan geniş işçi sınıfından büyüyen bir orta sınıfa doğru toplum yapısı değişir. Bu büyüyen orta sınıf, toplumda arabulucu bir rol üstlenir; demokratik ve ılımlı olan partilere destek verirken, uç ve ekstrem ideolojileri cezalandırabilir. Orta sınıfın büyümesinin yatıştırıcı etkisi, toplumun büyük bir kısmını oluşturan işçi sınıfı ile daha az sayıda ama daha imtiyazlı elit sınıf arasındaki tampon bölgeyi oluşturur. Büyüyen orta sınıf, çatışmalardan ve uç politikaların, büyük ve ani toplumsal değişimlerin etkisinden kaçınma eğilimindedir. Dahl'a göre ise demokrasi ve kapitalist sistem, birbirinden ayrılmayan bir ikili oluşturur. Kapitalizm, başka rejimlerde varlık gösteremez çünkü kapitalist sistemde piyasada her zaman rekabetin olması gerekmektedir. Rekabetin desteklendiği bir rejim olarak demokrasi, seçmenlere her zaman alternatifler sunmalıdır. Bireye ve topluma, hem piyasada hem de siyasette alternatifler sunan ve buna olanak tanıyan tek sistemin demokrasi olduğunu ileri sürmektedir (Özdemir vd., 2010).

3.2.2. Tarihsel Sosyoloji ya da Yapısalcılık Teorisi

Yapısalcı yaklaşım, 1960'ların toplum temelli davranışçı yaklaşımlarına tepki olarak, merkezine devleti ve kurumları olarak ortaya çıkmıştır. Modernleşme teorisi gibi demokratikleşmenin geleceğini ön görme çabasından ziyade, demokratikleşmenin temellerini incelemeye önem verilmekte ve bu alandaki çalışmalar, modernleşme yaklaşımında olduğu gibi kısa dönemli, aşırı indirgemeci bir bakış açısı benimsenmeden, daha çok kendi zamanları içinde kurumlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yapısalcı yaklaşım, devleti merkezine alarak siyasi değişimleri, toplum temelli bir yaklaşımdan ziyade daha derinlemesine ve sistemli bir şekilde ele almayı tercih etmektedir. Bu bağlamda, yapısalcı teorisyenler, kendilerinin de ifade ettiği gibi, "devleti

tekrar oyuna sokmak” (Bringing the state back into the politics) amacıyla kurumlar, devlet-toplum ilişkileri ve sınıflar arası ilişkiler üzerinde büyük bir vurgu yaparak, demokratikleşmeyi açıklamaya çalışmışlardır (Göze, 2015).

Tarihsel yaklaşımı savunanlar, bireylerin değil, kolektif halde toplulukların ve sınıfların demokratikleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını kabul etmektedirler. Barrington Moore’s (1966) “Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri” ve Dietrich Rueschmeyer, Evelyne H. Stephens ve John D. Stephens’in (1992) “Kapitalist Gelişim ve Demokrasi” gibi eserleri, tarihsel sosyoloji teorisinde önemli bir yer tutmaktadır. Rueschemeyer, Stephens ve Stephens, Marksizm düşüncesi ile klasik sosyoloji düşüncesinin bir birleşimini sunarak, demokrasiyi üç alandaki güç dengeleriyle tanımlamaktadırlar. Bu üç yapı; devlet ve toplum, ekonomik sınıflar ve uluslar ötesi yapıdır. Bu yazarların ileri sürdüğü yaklaşım, ekonomi temelli olmakla birlikte, modernistlerden oldukça farklı bir konumlama yapmaktadırlar. Demokrasi karşıtı toprak sahibi elitlerin (land lord) gücünün azalmasıyla birlikte, işçi sınıfının gücünün arttığı, genişleyen bir orta sınıf yerine genişleyen bir işçi sınıfının oluştuğu ileri sürülmektedir. Yapılan çalışmalara göre, organize olmuş bir işçi sınıfı, tam demokrasinin sağlanabilmesi için en önemli koşul olmakla birlikte, işçi sınıfının tek başına yeterli olmayacağı, mutlaka müttefiklere ihtiyaç duyacağı ifade edilmektedir. Burjuvazi, sahip olmak istediği özgürlüğe ve haklara ancak işçi sınıfıyla işbirliği yaparak ulaşabileceğini fark ettiğinde, başarılı bir ittifak kurarak işçi sınıfıyla ortak hareket edebilir.

3.2.3. Geçiş Teorisi

Geçiş yaklaşımı, modernleşme teorisi ve tarihsel sosyoloji teorilerinin demokratikleşmeyi yalnızca belirli açılardan ele aldığını ve en önemlisi bireyin rolünü göz ardı ettiğini eleştirerek ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Ajans perspektifi olarak da bilinen bu yaklaşım, aktör temelli bir yaklaşımdır. Geçiş yaklaşımının temelinde, elitlerin doğru olanı yapacağı, yani “kendi çıkarları için demokrasiyi tercih edeceği” fikri yatar ve bu perspektif üzerinden demokratikleşme süreçleri ele alınmaktadır (Geyikçi, 2019).

1970’lerde Rustow’un modernleşme teorisini eleştirmesiyle gelişmeye başlayan geçiş yaklaşımı, Alfred Stepan, Guillermo O’Donnell, Philippe Schmitter, Laurence Whitehead ve Adam Przeworski gibi siyaset bilimcilerinin katkılarıyla daha da zenginleşmiştir. Rustow, demokratikleşmenin dinamik bir süreç olduğunu ve bu sürecin üç aşamadan oluştuğunu ileri sürer: hazırlık, karar ve alışma aşamaları. Rustow, karar alma aşamasında halkı dışarda bırakıp küçük bir lider grubunun karar almasını savunur ve aslında

burada gücü elinden bırakmaya razı gelen siyasi elitlerden bahsedilmektedir. Bu noktada, rasyonel tercih teorisi çerçevesinde ele alındığında, kendi çıkarlarını korumaya çalışan ya da sürdürmeye istekli aktörler, demokrasinin halk tarafından da makul kabul edilebilecek kurallarını belirler ve kural koyucular olarak daha az zararlı güçlerini delege edebilirler. Üçüncü aşama olan alışkanlık aşamasında ise, demokratik kuralları kabul eden halk ve liderler bu kurallara uyum sağlarlar. Zamanla, bu aşamalar pek çok kaynakta “liberalleşme, geçiş ve uzlaşma” olarak adlandırılacak ve demokratikleşme sürecinin önemli dönüm noktalarını oluşturacaklardır (Geyikçi, 2019).

3.3. Demokratikleşme Süreçlerini Etkileyen Faktörler

Demokratikleşme süreçlerinde en önemli rollerden biri siyasal aktörlerce üstlenilmektedir. Bu aktörler; seçimler, partiler, hukuki yapılar, siyasi elitler, siyasi gruplar, muhalefet grupları ve siyasi kurumlar şeklinde sıralanabilir. Demokratikleşmeye katkıda bulunan faktörler arasında; yüksek genel ekonomik refah seviyesi, gelir ve servetin nispeten eşit dağılımı, piyasa ekonomisi, ekonomik gelişme ve sosyal modernleşme, toplumun tarihinde feodal aristokrasinin bulunmaması, güçlü bir burjuvazi ve orta sınıf, yüksek okuryazarlık ve eğitim düzeyleri, araçsal kültür, Protestanlık, sosyal çoğulculuk, siyasal katılımın gelişmesi, siyasal yarışmanın olgunlaşması, sosyal gruplar - özellikle siyasetle bağlantılı olanların demokratik otorite yapıları, toplum içindeki şiddetin düşük seviyede olması, siyasal kutuplaşmanın düşük düzeyde bulunması, demokrasiye bağlı siyasi liderler, İngiliz sömürgeliği deneyimi, uzlaşma geleneği, demokrasi yanlısı bir dış gücün işgali ya da nüfuzu altında olmak, elitlerinndemokratik milletleri taklit etme arzusu, bireysel haklara saygı geleneği, hukukun üstünlüğü gibi unsurlar yer almaktadır. Huntington, bu faktörlerle demokrasi ve demokratikleşme arasındaki ilişkiyi açıklayan teorilerin mantıklı olduğunu savunmaktadır (Çaha, 2000).

Üçüncü dalga ülkelerinde pek çok faktör, demokrasinin pekişmesini etkileyebilir, ancak demokratikleşme süreçlerinin sekteye uğraması ya da demokratikleşen ülkelerdeki geri dönüşüm süreçlerinin ortaya çıkmasının en önemli faktörü, siyasal liderlerin demokratikleşmeyi sürdürmeye ne kadar istekli oldukları veya bunun için bedel ödemeye ne kadar hazır olduklarıdır. Demokratikleşmeye dair faktörler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Hiçbir faktör tek başına, tüm ülkelerde veya tek bir ülkede demokrasinin gelişmesini açıklamak için yeterli değildir.
- Hiçbir faktör tek başına, tüm ülkelerde demokrasinin gelişmesi için zorunlu değildir.

- Her ülkede demokratikleşme, ülkenin özel koşullarına ve sebepler kombinasyonuna göre farklılık gösterir.
- Demokrasiyi doğuran sebepler kombinasyonu, ülkeden ülkeye farklılık arz eder.
- Bir demokratikleşme dalgası için sorumlu olan sebepler kombinasyonu, diğer dalgalar için geçerli olanlardan farklı olabilir.
- Bir demokratikleşme dalgasındaki ilk rejim değişiminin sebepleri, o dalga içinde meydana gelen sonraki rejim değişikliklerinden farklı olabilir.

Demokratikleşmedeki faktörlerin çeşitliliği ve fazlalığı göz korkutucu olmamalıdır. Çünkü birçok demokratikleşme sürecinde her bir faktör gerekli olmayabilir; ancak bu faktörler, daha minimize edilmiş parametrelerle ve daha spesifik tanımlamalarla demokratikleşme ölçütlerinde belirlenmiştir. Yukarıda belirtilen faktörlerin hepsinin bir sistemde mevcut olması zorunlu olmasa da, bazı şartlar vardır ki bunlar demokratikleşme için mutlaka gerekli olan unsurlardır. Genellikle bu şartlar, kişisel haklar ve özgürlükler, siyasal katılım ve kurumlarla ilgilidir. Örneğin, vatandaşlık tanımının kapsayıcı olması, o ülkede yaşayanların büyük bir kısmını kapsarsa, demokrasinin ilerlemesine yardımcı olur. Belli etnik gruplar veya yaş sınırlamaları yerine, geniş bir kitleyi kapsayan bir vatandaşlık tanımı, demokratikleşme süreci için önemli bir faktör olacaktır. Aynı şekilde, halk tarafından seçilen ve halkın kararıyla görevden alınan siyasi yetkililer de demokratikleşme için vazgeçilmezdir. Bir ülkenin Protestanlık dinini seçmesi veya ekonomisinin ileri düzeyde olması gibi faktörler, her ülkede geçerli olmayabilir; ancak bunlar, demokratikleşmeyi kesin olarak getirecek şartlar değildir. Demokratikleşme için minimum şartlara odaklanmak, daha genel sonuçlar çıkarabilmeyi ve ülkeler arası karşılaştırmalı çalışmalar yapabilmeyi mümkün kılar. Bu minimum şartlar, çeşitli demokratikleşme endeksleri tarafından incelenmiş, değerlendirilmiş ve belirlenmiştir (Boyacı, 2018).

4. YEREL YÖNETİMLERİN DEMOKRASİ ETKİLEŞİMİ

Yerel Yönetimlerin Demokrasi Etkileşimi, modern demokrasilerde kritik bir rol oynamaktadır. Demokrasi, halkın egemenliğine dayalı bir yönetim biçimi olarak tanımlanmakta olup, bu süreçte yerel yönetimlerin katkısı son derece önemlidir. Yerel yönetimler, doğrudan halkın katılımıyla şekillenen, vatandaşların yaşamlarını doğrudan etkileyen kararların alındığı birimlerdir. Bu bağlamda, yerel yönetimler ile demokrasi arasındaki etkileşim, toplumsal katılımı, hesap verebilirliği ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamada önemli bir araçtır. Yerel yönetimlerin işlevleri, sadece yerel hizmetlerin sağlanması

ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda demokratik süreçlerin kökleşmesi, halkın siyasal bilincinin artması ve karar alma süreçlerine katılımın artırılması açısından büyük önem taşımaktadır (Açıkgöz, 2020).

Yerel yönetimler, halkın doğrudan katılımına olanak tanıyacak şekilde yapılandırıldığında, demokratik değerlerin güçlenmesine katkıda bulunur. Bu, yerel yönetimlerin demokrasiyi sadece merkezi düzeyde değil, aynı zamanda yerel düzeyde de kökleştirmelerine olanak tanır. Yerel yönetimlerin demokratik işleyişi, halkın karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik eder, böylece halkın yönetime olan güveni artar. Demokrasi, sadece seçimle iş başına gelen temsilciler aracılığıyla değil, aynı zamanda vatandaşların yönetimle etkileşimde bulunabileceği bir mekanizma olarak gelişir. Bu bağlamda, yerel yönetimler, halkın kendi ihtiyaçlarını daha yakın bir şekilde ifade edebileceği, doğrudan etkileşimde bulunabileceği bir alan sunar. Bu süreçte, yerel yönetimlerin halka hesap verme sorumluluğu da önemli bir rol üstlenmektedir. Her ne kadar merkezi yönetim demokratik süreçlerin temelini oluşturuyor olsa da, yerel yönetimlerin demokratik işleyişi, demokratik değerlerin yerleşik hale gelmesine ve güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (Aksu, 2018).

Yerel yönetimlerin demokratik etkileşime olan katkıları sadece katılımı sınırlı değildir. Yerel yönetimler aynı zamanda, toplumsal gruplar arasındaki uyumu sağlamak, yerel halkın toplumsal bütünleşmesini artırmak ve yerel düzeyde adaletin sağlanması gibi önemli işlevleri de yerine getirmektedir. Toplumsal katılım ve yerel yönetimler arasındaki etkileşim, bir yandan vatandaşların kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmelerine olanak tanırken, diğer yandan sosyal eşitsizlikleri azaltma ve yerel sorunlara daha etkili çözümler üretme açısından da büyük bir potansiyele sahiptir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, demokratik kültürün daha güçlü temellere oturmasına olanak vermektedir. Demokratikleşme sürecinin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için, yerel yönetimlerin sadece merkezi yönetimin bir uzantısı olmanın ötesinde, bağımsız birer karar alıcı ve uygulayıcı olarak etkin bir şekilde çalışmaları gerekmektedir. Yerel yönetimlerin bu rolü, demokratik değerlerin günlük yaşamda hissedilmesini sağlamaktadır (Gözler, 1999).

Bir diğer önemli nokta, yerel yönetimlerin, halkın demokratikleşme süreçlerine katılımını doğrudan etkileyen bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu katılım, sadece oy verme ve seçimlerle sınırlı olmayıp, aynı zamanda yerel düzeydeki toplantılar, açık oturumlar, halk meclisleri ve katılımcı bütçe gibi araçlarla güçlendirilebilir. Bu tür katılımlar, vatandaşların yerel yönetimlerde alınan kararlarla daha yakın bir ilişki kurmalarını sağlarken, aynı zamanda demokratik süreçlerin derinleşmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, yerel

yönetimler, demokratik olgunlaşmanın erken aşamalarında halkın bilincini artıran, onları siyasal kararlar hakkında bilgilendiren ve yönetenlerle daha yakın bir bağ kurmalarını sağlayan mekanizmalar sunmaktadır. Bu, demokrasi kültürünün halk arasında yayılmasını ve sürdürülebilir bir halk katılımı sağlamaktadır (Özer, 1996).

Sonuç olarak, yerel yönetimlerin demokrasiyi etkileme biçimleri çok yönlüdür. Yerel yönetimler, demokrasi için gerekli olan şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik ve eşitlik gibi temel değerlerin yerel düzeyde hayata geçirilmesine olanak tanımaktadır. Demokrasi, sadece devletin üst düzey yöneticileri aracılığıyla değil, aynı zamanda yerel yönetimler aracılığıyla da inşa edilir. Yerel yönetimlerin bu süreçteki rolü, halkın yönetimle etkileşimini güçlendirerek, demokrasinin daha derin bir şekilde kök salmasına katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple, yerel yönetimlerin demokratik süreçlere dahil edilmesi, toplumsal dönüşümde ve demokratikleşme sürecinde kritik bir aşamadır. Yerel yönetimler, demokrasinin temellerini güçlendiren ve toplumların daha eşit, adil ve katılımcı bir yapıya kavuşmasına olanak tanıyan önemli aktörlerdir (Öztekin, 2003).

5. SONUÇ

Yerel yönetimler, modern demokrasilerin temel taşlarını oluşturan ve demokratikleşme süreçlerinin derinleşmesine katkı sağlayan önemli aktörlerdir. Bu çalışmada, yerel yönetimlerin demokrasi üzerindeki etkileşimi, halkın katılımı, hesap verebilirlik, şeffaflık ve toplumsal bütünleşme gibi temel demokratik değerlerle ilişkilendirilerek incelenmiştir. Yerel yönetimler, sadece yerel hizmetlerin sunulmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımını teşvik ederek demokratik kültürün yayılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin demokratikleşme sürecine katkısı, demokratik değerlerin kökleşmesi ve halkın yönetime olan güveninin artması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Yerel yönetimlerin demokratik işleyişinin güçlendirilmesi, toplumların daha eşitlikçi ve katılımcı bir yapıya kavuşmasını sağlamakta, aynı zamanda yerel düzeydeki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olmaktadır. Toplumların daha sağlıklı bir şekilde demokratikleşebilmesi için yerel yönetimlerin sadece merkezi yönetimin bir uzantısı olmanın ötesinde, bağımsız ve etkin birer karar alıcı olarak çalışmalarını gerekmektedir. Demokratikleşme süreçlerinin başarısı, yerel yönetimlerin halkla daha yakın bir ilişki kurabilmesi ve katılımcı mekanizmaları etkin bir şekilde işletmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışmada vurgulanan bir diğer önemli bulgu, yerel yönetimlerin demokrasiyi sadece bir yönetim biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin, bireysel hakların ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için bir araç olarak işlev gördüğüdür. Yerel yönetimler, halkın yönetime katılımını artıran ve demokratik süreçleri derinleştiren bir yapı sundukları için, bu yapılar güçlendirildiğinde, demokrasinin sürdürülebilirliği de sağlanmış olmaktadır.

Sonuç olarak, yerel yönetimlerin demokratikleşme süreçlerinde önemli bir rol oynadığı ve demokrasinin kökleşmesinde hayati bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Yerel yönetimlerin etkin ve şeffaf bir şekilde işleyişi, demokratik değerlerin toplumun her katmanında yayılmasını sağlayarak, toplumun bütünleşmesine ve demokratik değerlerin güçlenmesine katkı sağlar. Bu nedenle, yerel yönetimlerin demokratik işleyişinin sürekli olarak iyileştirilmesi, daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir demokrasi için kritik bir gerekliliktir. Gelecekteki araştırmalar, yerel yönetimlerin demokrasiye katkılarının daha derinlemesine anlaşılmasına ve yerel düzeydeki demokratikleşme süreçlerinin daha da güçlendirilmesine olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Açıkgöz, M.Ü., H., Fendoğlu, H.T. ve Güller. A. (2020). Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Y. 33, S. 149, ss. 225- 252.
- Aksu, H. (2018). Demokratikleşme ve Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinde Karşılaşılan Temel Sorunlar, *International Social Sciences Studies Journal*, C.4, No.27, ss. 5949- 5958.
- Boyacı, N. P. (2018). Çağdaş Demokrasinin Açmazları Üzerine Platoncu Yaklaşımlar, *Mavi Atlas*, C.6, S.1, ss.131- 155.
- Çaha, Ö. (2000). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çelikoğlu, E. (2017). Türkiye’de Büyükşehir Güvenlik Yönetimi Kritiği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.(Afro-Avrasya Özel Sayısı), ss. 71-77.
- Geyikçi, Ş. Yardımcı, U.Ç. (2019). Modernleşme Teorisini Yeniden Düşünmek: Ekonomik Kalkınma ve Demokrasi İlişisine Eleştirel Bir Bakış, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.11, S.18, ss. 3006.
- Göze, A. (2015). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gürsoy, Y. (2013). Rejim Değişiklikleri: Otoriterleşme ve Demokratikleşme, *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*. Ed. Hasret Dikici Bilgin, Sabri Sayarı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Huntington, S.P. (1993) *Üçüncü Dalga*. Çev., E. Özbudun, Ankara: Türk Dil Vakfı Yayınları.
- Köse, H. Ö. (2004). Yerel Yönetim Olgusu Ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi. *Sayıştay Dergisi*, 52(1), ss. 3-42.
- Lipset, S.M. (1995). Siyasal Kültürün Merkeziliği. *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ed. Larry Diamond- Marc F. Plattner, Yetkin Yayınları.
- Meccek, M. ve Atmaca, Y. (2020). Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.19, S.76, ss. 2069-2087.
- Meccek, M. ve Doğan, H. (2015), İstihdam Açısından Yerel Yönetimlerin Organizasyon Yapısı ve Personel Yönetimi. (Ed. Mehmet Meccek, Mesut Doğan, Bekir Parlak). *İdari ve Mali Açından Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Antalya: Bekad Yayınları, ss. 211-273.
- Nadaroğlu, H. (2001). Mahalli İdareler, 7. Baskı, İstanbul: Eta Basım.
- Özer, İ. (1996). Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.14 S.1, ss. 71- 98.
- Özdemir, Y., Şimşek, U. ve Aktaş, E. (2010). Demokrasi Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.0, S. 14, ss. 259-269.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Pınar, M., Karapınar, Ö. (2021). Türkiye Köylü Partisi'nin Ağrı Teşkilatlanması (1952-1958). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.10, S.26, ss. 348- 368.
- Teorell, J. (2010). *Determinants of Democratization: Explaining Regime Change in the World 1972-2006*, London: Cambridge University Press,
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman H. ve Özer, M.A. (2014). *Mahalli İdareler*. 3.b., Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tiyek, R. (2012). Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Uygulamalarındaki Rolü: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Birimi Örneği. *Yerel Politikalar*, 2, ss. 53-84.
- Türkoğlu, İ. (2009). Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye'de Belediyelerde Mali Özerklik Ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması. Maliye Bakanlığı.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2013). Yerel Yönetimlerin Finansman Sorunlarının Çözümünde Motorlu Taşıtlar Vergisi Önerisi. *Sosyoekonomi*, 19(19).
- Yaraşır, F. (2008). Belediye Reformu. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2 (2), ss. 12.
- Yılmaz, N. (2008). Bir Otokontrol Sistemi Olarak Belediyelerde Harcamalara Katılma Payı. *Sayıştay Dergisi*, (71), ss. 75-90.

Kent Yönetiminde Siyasal Minyatür: Türkiye’de İlçe ve Siyasi Parti Bazlı Bir İnceleme¹

Fatih Güler²

Özet

Siyasal aktörler, demokrasinin asli unsuru olan seçimlerde, başarı ve hedef odaklı bir yaklaşım sergilerler. Seçmen davranışlarının analiz edilmesi ve buna yönelik propaganda argümanları geliştirilmesi ve aday tespit edilmesi seçim başarısında anahtar bir rol oynamaktadır. Seçmen davranışının sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi aynı zamanda demokrasinin normatif niteliğine de katkı sağlayabilecektir. Seçmen davranışları ve gerekçelerinin, pratik ve güncel metotlarla tespit edilerek bunlara uyumlu politik argümanların geliştirilmesi siyasal aktörlerin temel ilgi alanlarında yer almaktadır. Bu güncel ihtiyaç ve talep, konuya akademik ilgiyi de beraberinde getirmekte ve seçmen davranışı başlığı kademeli olarak artan nispette akademik çalışmalara konu olmaktadır. Çalışmaya konu olan siyasal minyatür kavramı, seçim sonuçlarının (milletvekili, cumhurbaşkanlığı, halkoylaması); katılım oranı, siyasi partiler, adaylar ve sonuçların (halkoylaması açısından evet ve hayır) dağılımı bağlamında, üst idari birim (ülke geneli, il, ilçe) ile hiyerarşik alt birimi (ilçe, belde, köy) arasında devamlılık arz edecek şekilde benzeş durumda olma hali olarak tanımlanabilir. Siyasal minyatürlerin tespit edilmesi, büyük ölçekli idari birimlere göre daha kolay alan araştırma yapılması mümkün olan alt idari birimlerdeki seçmen davranışlarına göre makro politik tercih belirlenmesine olanak sağlama işlevine odaklanmaktadır. Türkiye’nin ilçe bazlı siyasal minyatürünün tespit edilmesine yönelik yapılan analizlerde, Kocaeli ili Körfez ilçesi ve Tekirdağ ili Kapaklı ilçeleri öne çıkmakla birlikte görece anlamlı sonuç veren Kocaeli ili Körfez ilçesinin Türkiye genelinin ilçe bazlı siyasal minyatürü olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca son on beş yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen ve seçime

- 1 Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: SBA-2022-4072 Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü olan İlçe, Belde/Köylerin Tespiti ve Demografik Yapılarının İncelenmesi.
- 2 Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, fatih.guler@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5365-5700>

katılan siyasi partilerin il bazında siyasal minyatürlerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi açısından Burdur ili, Cumhuriyet Halk Partisi açısından Kocaeli ili, Milliyetçi Hareket Partisi açısından Artvin ili, Halkların Demokratik Partisi açısından ise Elazığ ilinin ilgili siyasi partiler açısından siyasal minyatür olarak değerlendirilebileceği tespit edilmiştir.

1. GİRİŞ

Akademik çalışmaların ortaya çıkarılması konusunda araştırmacıları güdüleyen birçok faktör vardır. Akademik yükselme, akademik teşvik, akademik atama gibi maddi, doktrine katkı sağlama gibi salt akademik, sorunların çözüme kavuşturulması gibi toplumsal ya da merak gibi psikolojik bir unsur akademik çalışmaların hareket noktası olabilir. Bu çalışma açısından bu unsur “*merak*” olarak kendini göstermiştir.

Seçim sonuçları istikrarlı bir şekilde birbirine benzeyen hiyerarşik idari birimler var mı? Bu benzeşmenin toplumsal sebepleri var mı? gibi sorular çalışmanın hareket noktasını teşkil etmiştir. Bu sorular içinde benzeşmenin sebebinin tespit edilmesi ise daha heyecan verici bir başlık olmuştur. Zira benzeşen birimlerin tespit edilmesi veri analizine dayalı istatistiksel bir perspektifi öncelerken benzeşmenin tespitine yönelik alan ise daha çok gözleme dayalı bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Zira siyasal minyatür ile üst idari birim arasındaki benzeşmenin sebeplerin tespit edilmesi, politika yapıcılar açısından makro siyasi kararların alınması sürecinde yön gösterici bir niteliği haiz olabilecektir.

Çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon birimince desteklenen “*Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü olan İlçe, Belde/Köylerin Tespiti ve Demografik Yapılarının İncelenmesi*” (Proje Numarası: SBA-2022-4072) isimli proje çerçevesinde elden edilen verilerden daha önceden (Güler, *Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü: Ayvacık İlçesi*, 2022) ve (Güler, *Coğrafi Seçmen Davranışları Bağlamında Yeni Bir Kavram: Siyasal Minyatür*, 2022) yayımlanmamış olanlar üzerinden bir analiz yapılması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede çalışmada ilk önce siyasal minyatür kavramına ilişkin genel bir perspektif ortaya konduktan sonra Türkiye geneli açısından siyasal minyatürlerin tespit edilmesi ve son on beş yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen ve seçime katılan siyasi partilerin il bazında siyasal minyatürlerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada kullanılan tüm veriler Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilan edilen resmi seçim sonuçlarından temin edilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI VE SİYASAL MİNYATÜR KAVRAMI

Günümüz dünyasının en temel değeri demokrasi olup bunun pratize edilmesi sağlayan argüman ise serbest ve adil seçimlerdir. Seçimlerin anlamlı bir şekilde sonuç oluşturabilmesi açısından siyasi partilerin yadsınamaz bir önemi haiz olduğu izahtan varestedir. Siyasi partiler başta olmak üzere seçim odaklı hareket eden tüm siyasi aktörler, demokrasinin asli unsuru olan seçimlerde, başarı ve hedef odaklı bir yaklaşım sergilerler. Seçim sonuçlarının temel belirleyicisi olan seçmen davranışlarının analiz edilmesi ve buna yönelik propaganda argümanları geliştirilmesi ve aday tespit edilmesi seçim başarısında anahtar bir rol oynamaktadır.

Seçmen davranışının sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi aynı zamanda demokrasinin normatif niteliğine de katkı sağlayabilecektir. Seçmen davranışları ve gerekçelerinin, pratik ve güncel metotlarla tespit edilerek bunlara uyumlu politik argümanların geliştirilmesi siyasi aktörlerin temel ilgi alanlarında yer almaktadır. Bu güncel ihtiyaç ve talep, konuya akademik ilgiyi de beraberinde getirmekte ve seçmen davranışı başlığı kademeli olarak artan nispette akademik çalışmalara konu olmaktadır.

Coğrafi seçmen davranışları, ulusal literatür açısından yeni bir kavram olmamakla birlikte gerek multidisipliner niteliği gerekse de seçmen davranışını etkileyen diğer unsurların (Güler, *Coğrafi Seçmen Davranışları Bağlamında Yeni Bir Kavram: Siyasal Minyatür*, 2022) daha ilgi çekici olmasından kaynaklı görece az ele alınan bir başlık olarak görülebilir. Son yıllarda ilçe temelli oy verme örüntüsü (Gençkaya & Bakırcı, 2022), bölgesel süreklilik (Akengin, 2018), sıra dışı ilçeler (Özözen Kahraman & Gültay, 2019), seçimlerde komşusundan ayrışılan ilçeler ve ayrışılmayı sağlayan dinamikler (Tuysuz, Gülmez, & Mutlu, 2020) gibi seçim coğrafyası bağlamında yapılan çalışmaların arttığı ifade edilebilir.

Diğer taraftan coğrafi seçmen davranışları açısından siyasi minyatür kavramı daha önceden ele alınan bir kavram da değildir. Çalışmaya konu olan siyasi minyatür kavramı, seçim sonuçlarının (milletvekili, cumhurbaşkanlığı, halkoylaması); katılım oranı, siyasi partiler, adaylar ve sonuçların (halkoylaması açısından evet ve hayır) dağılımı bağlamında, üst idari birim (ülke geneli, il, ilçe) ile hiyerarşik alt birimi (ilçe, belde, köy) arasında devamlılık arz edecek şekilde benzeş durumda olma hali olarak tanımlanabilir (Güler, *Coğrafi Seçmen Davranışları Bağlamında Yeni Bir Kavram: Siyasal Minyatür*, 2022). Siyasal minyatürlerin tespit edilmesi, büyük ölçekli idari birimlere göre daha kolay alan araştırma yapılması mümkün olan alt idari birimlerdeki seçmen davranışlarına göre makro politik tercih

belirlenmesine olanak sağlama işlevine odaklanmaktadır. Bunlarla birlikte siyasal minyatür kavramı, istatistik bilimin ayrıntılı kuram, ölçek vb. imkân ve kabiliyetlerinden istifade edilmeden (bu aşamada) ortaya konmuş bir kavram denemesi olup eleştiri, öneri ve geliştirmeye açık bir bakış açısını kabul etmektedir.

Bu çerçevede Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon birimince desteklenen “Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü olan İlçe, Belde/Köylerin Tespiti ve Demografik Yapılarının İncelenmesi” (Proje Numarası: SBA-2022-4072) isimli proje yürütülmüştür. Bu proje çerçevesinde ilk önce siyasal minyatür kavramına yönelik teorik bir çerçeve çizildikten sonra (*Güler, Coğrafi Seçmen Davranışları Bağlamında Yeni Bir Kavram: Siyasal Minyatür, 2022*) Çanakkale ilinin siyasal minyatürü olan Ayvacık ilçesi tespit edilmiştir (Güler, Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü: Ayvacık İlçesi, 2022). Ayvacık ilçesinin Çanakkale ili geneliyle seçim sonuçları bağlamında istikrarlı bir şekilde benzeşmesinin sebebi istatistikî ve demografik bağlamda incelenmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından derlenen verilerin ağırlıklı olarak il bazlı sınıflandırılmış olması çalışmada zorlaştırıcı bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan ilçe bazlı temin edilen veriler ile Çanakkale il geneli karşılaştırıldığında seçim sonuçlarının benzeşmesi konusunda anlamlı bir korelasyon saptanamamıştır. Diğer taraftan demografik bağlamda Ayvacık ilçesi incelendiğinde Çanakkale ili geneli ile anlamlı bir benzerliğinin olmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin Çanakkale geneli açısından (Murat & Bacak, 2010) önemli bir demografik kesimi temsil eden pomak (Gözler & Gezer, 2014) ve muhacirlere (Khalaf, 2019) Ayvacık ilçesinde son derece sınırlı bir şekilde rastlanmaktadır. Her ne kadar Çanakkale (Uysal & Güler, 2020) ili genelinde olduğu gibi Ayvacık ilçesinde (Taşkın & Özözen Kahraman, 2019) de Suriyeli göçmen sayısı oldukça sınırlı olsa da Suriyeli göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmamaları sebebiyle oy kullanmıyor olmaları, bu kısmi demografik benzerliği siyasal minyatür kavramı bağlamında anlamlı kılmamaktadır.

Diğer taraftan Ayvacık ilçesinin doğal ortamının cezbedici yapısından kaynaklı son yıllarda aldığı yoğun göçten (Başaran Uysal, Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi, 2017) (Başaran Uysal & Sakarya, 2018) kaynaklı oluşan yeni demografik yapı sebebiyle bu benzeşmenin olduğu kanaati en baskın etken olarak ön plana çıkmıştır. Zira Çanakkale ili geneli de önceleri daha homojen bir yapıda iken son dönemde artan göçlerin de etkisiyle birlikte homojenlikten uzaklaşmakla birlikte net göç miktarının negatiften pozitifte geçtiği görülmektedir (Özözen Kahraman, Çanakkale’de Demografik Geçiş

Dönemleri, Nüfus Hareketleri ve Gelecek Projeksiyonlar, 2006). Bununla birlikte Çanakkale ili genelinin nüfusunun %8,34'ünün öğrenci olması Ayvıcak ilçesi ile Çanakkale ili geneli arasındaki siyasal minyatür ilişkisine mesnet teşkil eden diğer bir unsur olarak görülebilir. Zira seçmen niteliğini haiz olan üniversite öğrencilerinin önemli bir iç göç unsuru olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. Büyükşehir Olmayan İllerde Üniversite Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı

	İL	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ SAYISI	NÜFUS	ORAN
1	BAYBURT	15258	86047	17,732
2	KARABÜK	43994	255242	17,236
3	GÜMÜŞHANE	22045	148539	14,841
4	ISPARTA	64973	449777	14,446
5	BURDUR	35314	277452	12,728
6	KIRIKKALE	33871	285744	11,854
7	BOLU	34303	324789	10,562
8	NEVŞEHİR	32966	315994	10,432
9	TUNCELİ	9201	89317	10,302
10	ERZİNCAN	23744	243399	9,7552
11	EDİRNE	40881	419913	9,7356
12	BİLECİK	20606	228058	9,0354
13	KÜTAHYA	51522	575674	8,9499
14	ÇANKIRI	17834	205501	8,6783
15	BARTIN	17814	207238	8,5959
16	KIRŞEHİR	20924	247179	8,4651
17	ÇANAKKALE	47582	570499	8,3404

3. SİYASİ PARTİLER AÇISINDAN SİYASAL MİNYATÜRLER OLAN İLLER

Çalışmada son on beş yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen ve seçime katılan siyasi partilerin il bazında siyasal minyatürlerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi açısından Burdur ili, Cumhuriyet Halk Partisi açısından Kocaeli ili, Milliyetçi Hareket Partisi açısından Artvin ili, Halkların Demokratik Partisi açısından ise Elazığ ilinin ilgili siyasi partiler açısından siyasal minyatür olarak

değerlendirilebileceği tespit edilmiştir. Elazığ ilinde Kovancılar ilçesi, Artvin ilinde Arhavi ilçesi, Kocaeli ilinde Derince ilçesi, Burdur ilinde Çavdır ilçesi ilgili illerdeki siyasi partiler açısından Türkiye geneli açısından -il geneli kadar olmasa da- siyasi minyatür yönünde seçim sonuçlarını haiz olduğu görülmektedir. Çalışma açısından (bu aşamada) bu illerin siyasal minyatür olma durumlarının tespiti ile yetinilmiş olup bu duruma mesnet teşkil eden istatistikî ve demografik gerekçelerin araştırılmasının önemli olduğu da ifade edilmelidir.

Tablo 2. Adalet ve Kalkınma Partisi Açısından Siyasal Minyatür Olan Burdur İline Ait Seçim Sonuçları

2023 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	34,93	35,96	-1,03
2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	41,56	42,18	-0,62
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (KASIM)			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	49,31	50,59	-1,28
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (HAZİRAN)			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	40,66	42,94	-2,28
2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	49,79	48,95	0,84
2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>BURDUR</i>	<i>SAPMA</i>
AK PARTİ	46,6	41,22	5,38

Tablo 3. Cumhuriyet Halk Partisi Açısından Siyasal Minyatür Olan Kocaeli İline Ait Seçim Sonuçları

2023 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	25,17	23,72	1,45
2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	22,63	20,02	2,61
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (KASIM)			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	25,56	23,44	2,12
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (HAZİRAN)			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	25,12	24,38	0,74
2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	25,97	24,63	1,34
2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
<i>PARTİ</i>	<i>TÜRKİYE GENELİ</i>	<i>KOCAELİ</i>	<i>SAPMA</i>
CHP	20,09	19,4	0,69

Tablo 4. Milliyetçi Hareket Partisi Açısından Siyasal Minyatür Olan Artvin İline Ait Seçim Sonuçları

2023 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	9,92	9,51	0,41
2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	10,99	10,06	0,93
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (KASIM)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	12,03	13,49	-1,46
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (HAZİRAN)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	16,45	22,94	-6,49
2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	13,02	13,3	-0,28
2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ARTVİN	SAPMA
MHP	14,3	10,96	3,34

Tablo5. Halkların Demokratik Partisi Açısından Siyasal Minyatür Olan Elâzığ İline Ait Seçim Sonuçları

2023 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ELAZIĞ	SAPMA
YEŞİLLER	8,78	7,03	1,75
2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ELAZIĞ	SAPMA
HDP	11,52	9,86	1,66
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (KASIM)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ELAZIĞ	SAPMA
HDP	10,55	8,6	1,95
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (HAZİRAN)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	ELAZIĞ	SAPMA
HDP	12,95	15,24	-2,29

4. TÜRKİYE GENELİ AÇISINDAN SİYASAL MİNYATÜR İLÇE: KOCAELİ İLİ KÖRFEZ İLÇESİ

Çalışmada Çanakkale ili dışında Türkiye geneli açısından siyasal minyatürlerin tespit edilmesi yoluna gidilmiştir. Türkiye'nin ilçe bazlı siyasal minyatürünün tespit edilmesine yönelik yapılan analizlerde, Kocaeli ili Körfez ilçesi ve Tekirdağ ili Kapaklı ilçeleri öne çıkmakla birlikte görece anlamlı sonuç veren Kocaeli ili Körfez ilçesinin Türkiye genelinin ilçe bazlı siyasal minyatürü olduğu tespit edilmiştir.

19.06.1987 tarih ve 3392 sayılı 103 İlçe Kurulması Hakkında Kanun ile Alihocalar, Belen, Cumaköy, Dereköy, Himmetli, Karayakuplu, Sipahiler, Osmanlı köylerini kapsayarak, Yarımca Belediyesi merkez olmak ve adı Körfez Belediyesi olarak değiştirilmek üzere Kocaeli ilinde Körfez ilçesi kurulmuştur. İzmit'in batı sahilinde kara ve demiryolları üzerinde yer alan ve Kocaeli ilinin sanayi bakımından en yoğun ilçelerinden biri olması sebebiyle nüfus ve yerleşim alanları son yıllarda oldukça arttığı Körfez ilçesi (Demirarslan & Çetin Doğruparmak, 2015) özellikle büyük sanayi kuruluşlarının faaliyete geçmesinin ardından kent genelinde refah seviyesini yükseltmek amacıyla diğer illerden yoğun bir şekilde göçler almıştır (Sontay & Selim, 2021).

Tablo 6. 2023 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2023 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	34,93	36,31	-1,38
CHP	25,17	21,98	3,19
MHP	9,92	8,59	1,33
İYİ PARTİ	9,8	10,14	-0,34
YEŞİL SOL PARTİ	8,78	9,75	-0,97

Tablo 7. 2018 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	41,56	43,59	-2,03
CHP	22,63	18,47	4,16
HDP	11,52	11,06	0,46
MHP	10,99	12,14	-1,15
İYİ PARTİ	10,07	10,67	-0,6

Tablo 8. 2015 Yılı Kasım Ayı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (KASIM)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	49,31	52,65	-3,34
CHP	25,56	21,98	3,58
MHP	12,03	13,07	-1,04
HDP	10,55	8,6	1,95

Tablo 9. 2015 Yılı Haziran Ayı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ (HAZİRAN)			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	40,66	41,69	-1,03
CHP	25,12	22,37	2,75
MHP	16,45	17,29	-0,84
HDP	12,95	11,77	1,18

Tablo 10. 2011 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	49,79	49,19	0,6
CHP	25,97	23,72	2,25
MHP	13,02	14,75	-1,73

Tablo 11. 2007 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ			
PARTİ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
AK PARTİ	46,6	48	-1,4
CHP	20,09	18,3	1,79
MHP	14,3	12	2,3
DEMOKRAT PARTİ	5,4	7,2	-1,8
GENÇ PARTİ	3	3,2	-0,2

Tablo 12. 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı 2. Tur Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ 2.TUR			
ADAY	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	51,9	54,26	-2,36
KEMAL KILIÇDAROĞLU	48,09	45,73	2,36

Tablo 13. 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı 1. Tur Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ 1.TUR			
ADAY	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	49,24	51,42	-2,18
KEMAL KILIÇDAROĞLU	45,06	41,34	3,72
SİNAN OĞAN	5,27	6,85	-1,58

Tablo 14. 2018 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2018 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ			
ADAY	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	52,37	55,89	-3,52
MUHARREM İNCE	30,78	26,79	3,99
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	8,31	7,79	0,52
MERAL AKŞENER	7,42	7,72	-0,3

Tablo 15. 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ			
ADAY	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	51,65	54,94	-3,29
EKMELEDDİN İHSANOĞLU	38,56	36,97	1,59
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	9,78	8,08	1,7

Tablo 16. 2017 Yılı Anayasa Değişikliğine İlişkin Halkoylaması Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2017 HALKOYLAMASI			
SONUÇ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
EVET	51,18	54,03	-2,85
HAYIR	48,82	45,97	2,85

Tablo 17. 2010 Yılı Anayasa Değişikliğine İlişkin Halkoylaması Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2010 HALKOYLAMASI			
SONUÇ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
EVET	57,88	58,73	-0,85
HAYIR	42,12	41,27	0,85

Tablo 18. 2007 Yılı Anayasa Değişikliğine İlişkin Halkoylaması Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi Seçim Sonuçları

2007 HALKOYLAMASI			
SONUÇ	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
EVET	68,95	69,2	-0,25
HAYIR	31,05	30,8	0,25

Tablo 19. Seçimlere Katılım Oranı Bağlamında Türkiye Geneli ve Körfez İlçesi

SEÇİM	TÜRKİYE GENELİ	KÖRFEZ	SAPMA
2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ 2.TUR	85,72	87,38	-1,66
2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ 1.TUR	88,92	90,09	-1,17
2018 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ	88,19	89,77	-1,58
2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ	77,05	77,58	-0,53
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ KASIM	87,4	89,44	-2,04
2015 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ HAZİRAN	86,43	87,86	-1,43
2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ	87,16	89,09	-1,93
2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ	84,16	83,87	0,29
2017 HALKOYLAMASI	87,45	89,36	-1,91
2010 HALKOYLAMASI	73,71	80,77	-7,06
2007 HALKOYLAMASI	67,51	70,08	-2,57

5. SONUÇ

Çalışmanın başında ifade edildiği gibi projenin iki temel amacı bulunmaktaydı. Bunların birincisi siyasal minyatürleri tespit etmek diğeri de bunun sebeplerini ortaya koyabilmektir. Esasında hem Çanakkale ili açısından hem de Türkiye açısından siyasal minyatürler tespit edilmiştir. Buna rağmen (bu aşamada) istatistiksel olarak bu benzeşmeyi açıklayabilecek anlamlı veriler elde edilememiştir. Bununla birlikte özellikle Çanakkale il geneli ile Ayvacık ilçesinin demografik anlamda bir benzeşme ortaya koymaması ise dikkat çekici olmuştur. Şüphesiz daha ayrıntılı çalışmalar bu benzerliğin sebebini açıklama yönünde farklı bir perspektif ortaya koyabilir.

Özellikle Çanakkale ili açısından siyasal minyatür olan Ayvacık ilçesi ve Türkiye geneli açısından siyasal minyatür olan Kocaeli ili Körfez ilçesinin göç alma yönünün ön plana çıktığı gerçeğinden hareketle iç göçün oluşturduğu kozmopolit yapıların siyasal minyatür olma yönünde anlamlı bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

Son on beş yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen ve seçime katılan siyasi partilerden Adalet ve Kalkınma Partisi açısından Burdur ili, Cumhuriyet Halk Partisi açısından Kocaeli ili, Milliyetçi Hareket Partisi açısından Artvin ili, Halkların Demokratik Partisi açısından ise Elazığ ilinin ilgili siyasi partiler açısından siyasal minyatür olarak değerlendirilebileceği tespit edilmiştir. Elazığ ilinde Kovancılar ilçesi, Artvin ilinde Arhavi ilçesi, Kocaeli ilinde Derince ilçesi, Burdur ilinde Çavdır ilçesi ilgili illerdeki siyasi partiler açısından Türkiye geneli açısından -il geneli kadar olmasa da- siyasal minyatür yönünde seçim sonuçlarını haiz olduğu görülmektedir. Çalışma açısından (bu aşamada) bu illerin siyasal minyatür olma durumlarının tespiti ile yetinilmiş olup bu duruma mesnet teşkil eden istatistikî ve demografik gerekçelerin araştırılmasının önemli olduğu da ifade edilmelidir.

Kaynakça

- Akengin, H. (2018). Bölgesel Süreklilik ve Kalıcı Oy Kullanma Bakımından Türkiye 2011 ve 2015 Genel Seçim Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 7-18.
- Başaran Uysal, A. (2017). Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi. *Ege Mimarlık*, 2(96), s. 36-39.
- Başaran Uysal, A., & Sakarya, İ. (2018). Rural Gentrification in The North Aegean Countryside (Turkey). *Iconarp International Journal Of Architecture And Planning*, 6(1), s. 99-125.
- Demirarslan, K., & Çetin Doğruparmak, Ş. (2015). Kocaeli İli Körfez İlçesi Konut Kaynaklı CO ve NOx Emisyon Dağılımlarının Farklı Modeller Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 1(1-2), s. 66-73.
- Gençkaya, Ö. F., & Bakırcı, E. (2022). Türkiye’de Seçim Coğrafyası: 24 Haziran 2018 Seçimleri Üzerine İlçe Temelli Bir Analiz. *Yasama Dergisi*(46), s. 73-112.
- Gözler, K., & Gezer, N. Z. (2014). *Yeniçiftlik Köyü: Tarihi, Ekonomisi, Sosyal ve Kültürel Yapısı* (Genişletilmiş İkinci Baskı b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Güler, F. (2022). Coğrafi Seçmen Davranışları Bağlamında Yeni Bir Kavram: Siyasal Minyatür. *International Marmara Social Sciences Congress (Imascon Autumn 2022)* (s. 117-120). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Güler, F. (2022). Çanakkale İlinin Siyasal Minyatürü: Ayvacık İlçesi. *International Marmara Social Sciences Congress (Imascon Autumn 2022)* (s. 108-116). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Khalaf, S. (2019). Çanakkale İline Dış Göçlerin Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), s. 105-120.
- Murat, S., & Bacak, B. (2010). *Çanakkale'nin Nüfus ve Demografik Yapısı*. Bursa: Ekin.
- Özözen Kahraman, S. (2006). Çanakkale’de Demografik Geçiş Dönemleri, Nüfus Hareketleri ve Gelecek Projeksiyonlar. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*(4), s. 141-161.
- Özözen Kahraman, S., & Gültay, B. (2019). Türkiye’de Parti Tercihlerinde Sıradışı İlçelerin Belirlenmesi (2007-2015). *Amme İdaresi Dergisi*, 52(3), s. 95-122.
- Sontay, E., & Selim, H. (2021). Kentsel Dönüşüm Uygulama Modeli Üzerine Bir Örnek Tartışma (Kabakoz Mevki, Körfez/Kocaeli). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 3(2), s. 235-245.

- Taşkın, K., & Özözen Kahraman, S. (2019). Ayvacık’ta (Çanakkale) Suriyelilerin Göç ve Yerleşim Süreçleri Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)* (41), s. 141-159.
- Tuysuz, S., Gülmez, R., & Mutlu, K. (2020). Seçimlerde Komşusundan Ayrıklaşan İlçeler ve Ayrıklaşmayı Sağlayan Dinamikler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), s. 99-115.
- Uysal, Y., & Güler, F. (2020). Türkiye’de Dış Göçün Kent Hayatına Etkileri: Çanakkale Örneği. Y. Atmaca, & V. Yılmaz içinde, *Türkiyede Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi* (s. 219-240). Bursa: Ekin Yayınevi.

Göçün Kentlerin Gelişimindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme

Vedat Yılmaz^{1*}

Özet

Göç insanların yaşamlarını farklılaştıran yeni bir yaşamın başlangıcıdır. Bazen insanların istekleri doğrultusunda yapıldığı gibi bazen de istekleri dışında gönülsüz olarak yapılabilmektedir. İnsanlar sosyal, ekonomik, kültürel gibi birçok sebeplerden dolayı farklı kentlere göç edebilmektedir. Göçler genellikle yaşam koşullarının iyileştirilmesi ümidiyle gelişmemiş kentlerden gelişmiş kentlere doğru yapılmaktadır. Bu durum gelişmiş kentlerdeki nüfusun daha da artmasına gelişmemiş kentlerde ise nüfusun daha da azalmasına neden olmaktadır. İster farklı ülke kentlerinden isterse aynı ülkede bulunan kentler arasında yapılan göç hareketi göç edilen ve göçle gelen kentler üzerinde etkiler bırakabilmektedir. Nüfus kentlerin gelişiminde bir güç olarak ifade edilebilir. Ancak bu gücün dengeli olması gerekmektedir. Kentin kaldırabileceği nüfustan fazla bir nüfusun olması kentteki alt ve üst yapı sorunlarına neden olabilir. Kentlerin kapasitesi üzerinde yapılan göç eylemi hem kentte yaşayanların hem de kente göç ile gelen göçmenlerin beklentilerinin karşılanması güçleşebilir. Bu çalışma Türkiye’de kentlerin gelişiminde özellikle Suriyeli göçün neden olduğu unsurlar ele alınarak yorum ve öneriler sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve gözlem kullanılmıştır. Göçün gelişim aşamasında olan ve nüfusa ihtiyacı olan kentlerde olumlu yankıları olurken nüfusu fazla olan kentlerde farklı sorunlara neden olduğu çalışmada elde edilen bulgulardandır.

1. GİRİŞ

Kentler insanların kıra göre yaşam standartlarının daha fazla olduğu çeşitli olanak ve avantajları bünyesinde barındırdığı yaşam alanlarıdır. Kentler gelişmemiş, gelişmekte olan, gelişmiş olmak üzere gruplara ayrılabilir. Gelişmemiş olan kentlerden gelişmekte olan ve gelişmiş olan kentlere doğru

1 Doç.Dr. Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, vedatyilmaz1977@gmail.com

bir göç dalgası yaşanabilmektedir. Buradaki amaç daha nitelikli daha fazla olanakların olduğu bir kentte yaşama arzusudur.

Tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir sosyo-ekonomik yaşam süren geniş nüfus kitleleri başta sanayi devrimi ve teknolojik gelişmeler olmak üzere çok yönlü etkiler nedeni ile kırsal alandan kentsel alanlara göç etmişlerdir. Ayrıca tarımsal artı değerın üretiminin artması ile kırsal alanlar da zamanla kentsel alanlara evrilmiştir. Bu durum kentlerin ve kentte yaşayanların sayı ve oranlarını hızlı bir ivme ile arttırmıştır (Mecek, 2021: 434).

İnsanlar farklı nedenlerden kaynaklı olarak yaşamış olduğu kentlerden farklı kentlere göç eyleminde bulunmaktadır. Yapılan bu eylem ülke içerisindeki kentler arasında yapılmışsa iç göç ülkeler arası kentlerde yapılmışsa dış göç olarak ifade edilmektedir. İster iç isterse de dış göç şeklinde yapılan göç eylemleri hem ayrıldıkları hem de geldikleri kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yönünü değiştirebilmektedir. Bu değişim bazı kentlerde olumlu olarak karşılanabildiği gibi bazı kentlerde olumlu karşılanamayabilmektedir. Göçle gelinen kente entegrasyonun sağlanması önem arz eden bir durumdur. Kentlerin gelişimi ve göç konusu birbirlerini etkileyen önemli sosyo-ekonomik ve kültürel olgulardır. Gelişen Kentler insanlar için çeşitli fırsatlar sunmasından dolayı göç almakta ve nüfusları yoğunlaşmaktadır. Yapılan göç eylemi ile birlikte kentlerin demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları değişebilmektedir.

Türkiye 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç çatışmalar sonrası önemli bir sayıda kentlerde göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. İlk yıllarda düzenli olmasa da 2013 yılında göç idaresi genel müdürlüğünün kurulması ve 2021 yılında başkanlık statüsünün verilmesi ile birlikte daha kapsamlı ve düzenli bir şekilde sürecin yürütüldüğü ve istatistiki verilerin açık erişiminin sağlandığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de kentlerin gelişiminde özellikle Suriyeli göçün neden olduğu unsurlar ele alınarak yorum ve öneriler sunulmuştur. Bu bağlamda çalışmada kent ve Göç ilişkisi, Türkiye’de Suriyeli Göç Sonrası Kentlerin Durumu, 2011-2024 yılları arasında geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli göçmenlerin nüfus değişimi, 2024 yılı itibariyle kentlerdeki geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli göçmen sayıları, yine en fazla Suriyeli geçici koruma statüsünde bulunan göçmenlerin yaşadığı 10 kentteki nüfusu hakkında bilgiler sunulmuştur.

2. KENT VE GÖÇ İLİŞKİSİ ÜZERİNE

İnsanların yaşam olanaklarını iyileştirme konusunda atmış oldukları en önemli fiziki anlamdaki adımı kentler oluşturmuş olması olarak ifade edilebilir. Kentler canlılar gibi doğup, gelişerek büyüyen ve belirli bir zaman

sonra yenilenmeye ihtiyaç duyan toplumsal birimlerdir (Yılmaz, 2019: 119). Kent olgusu genel anlamda gelişme, ilerleme, aydınlanma, uygarlık, özgürlük, zenginlik, farklılık benzerindeki anlamlar yüklenerek kullanılmıştır (Bal, 2006: 27). Kentler insanların yaşam koşullarının daha iyi olduğu talep ve isteklerinin kıra göre daha fazla karşılandığı yerleşim yerleridir. Gelişmiş olan kentlerde nüfus daha fazla iken gelişmemiş kentlerde nüfus daha azdır. Gelişmiş kentlerdeki iş imkanları ve fırsatların fazla olmasından kaynaklı ilgi artmaktadır.

Kentsel alanlar, diğer alanlar ile kıyaslandığında nüfus yoğunluğunun fazla olduğu alanlardır. Kentler genel olarak devlet daireleri ve mahkemeler gibi idari yapıların mevcut olduğu hastaneler ve bankalar benzerindeki finansal kurumlar gibi kısmi hizmet yoğunluğuyla karakterize edilir. Kentsel alanlarda iş olanakları ve gelir sağlayıcı faaliyetler çeşitlidir. Bahsedilen yerleşim alanı bu temel özelliklerin tamamını değilse de bir kısmını bile karşılaması halinde kentsel yaşam alanı olarak ifade edilebilir (World Vision, 2024). Kültürel ve ekonomik bakımdan gelişmenin merkezi ve itici güç olarak ifade edilen kentler daima cazibe merkezi olmuştur. Özellikle sanayileşmeyle beraber kentsel alanlara kırsal alanlardan göçlerde artışlar yaşanmaya başlamıştır. Öncelikli olarak ekonomik nedenler daha sonrasında sosyal ve kültürel sorunlar yaşayan insanlar kentlere göç etmişlerdir. (Belli, 2020: 182). Yapılan göçler ile birlikte kentlerde değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır.

Göç eylemi, “itici” ve/veya “çekici” nedenler ile gerçekleşmektedir. Göçün ekonomik sorunlar, savaş, deprem, sel felaketi ve salgın hastalıklar gibi zorunlu nedenlerden dolayı yapılması “itici nedenler” etkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, daha iyi bir eğitim alma ve daha konforlu bir yaşam sürme gibi zorunlu olmaktan ziyade tercihe dayalı bir durum söz konusu ise göçün “çekici nedenler” ile yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda göç kararının alınmasında hem itici hem de çekici faktörler aynı anda etkili olabilmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023: 1).

Göç eylemi insanların hayatlarını değiştireceği ve yeni bir yaşam formuna dönüştüreceği için kişiler açısından alınabilecek zor bir karardır. Bu nedenle de göç eylemi, genellikle insanların anlık olarak almış oldukları bir karar değildir. Yaşanılan bir veya birden fazla sorundan dolayı alınan karar sonrası kapsamlı bir düşünceyle yapılmaktadır. Ancak zorunlu olarak yapılan göçlerde kapsamlı olarak düşünülerek planlama yapmaya zaman kalmayabilmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023: 2).

Yaşanılan ülke içerisindeki kentler ve ülkeler arasındaki kentler arasında göç eylemleri insanların beklentilerini karşılayacağı düşünülen kentlere doğru yapılmaktadır. Göç olgusu kentleri olumlu ya da olumsuz yönde

etkileyebilmektedir. Nüfusa ya da iş gücüne ihtiyacı olan kentlerde olumlu yönde etkileri olduğu düşünülürken, iş gücüne ihtiyaç duyulmayan daha doğrusu işsizliğin daha fazla olduğu kentlerde olumsuz yönde etkileri olduğu düşünülmektedir. Kentler arası ya da kırdan kente göç eylemleri gönüllü olarak yapılabildiği gibi gönülsüz olarak yani zorunlu olarak ta yapılabilmektedir. İster gönüllü olsun isterse de gönülsüz olsun her göç eylemi göç edilen ve göçle gelen kentler üzerinde olumlu yada olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır. Göç edilen kentlerdeki nüfus artışı kentlerin kentte yaşayanlara sunulan hizmetin kalitesinde eksilmeye farklı kentsel sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Göçler genellikle ekonomik güçten yoksun olan insanların yapmış oldukları eylemlerdir.

Göç eylemi, sadece geride bırakılan ya da göç edilen ülkeler ile ilgili sınırlı bir etkisi yoktur. Doğrudan bu iki ülkeye etkileri olmakla birlikte geniş bir yaygın etki ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle de göç kaynaklı sorunlar sadece yerel ya da bölgesel düzeyde olmayıp, evrensel bir etkiye sahiptirler. 2011 yılında meydana gelen olaylar nedeniyle Suriye’den başta Türkiye olmak üzere Avrupa kıtasına yapılan göçler bu durumun en güncel örneklerinden birisidir (Yılmaz ve Mecek, 2023: 2-3).

Göç, terk edilen bölgenin toplumsal yapısını etkilemekle birlikte, göç edilen (gidilen) bölgenin de sosyolojik, ekonomik ve siyasal yapısını etkilemektedir. Göç olgusu bir sonucu değil, süreci temsil etmektedir. Bu süreç, sağlıklı ve olağan bir kent yönetimi için gerek göç alan ve gerekse göç veren bölgelerde planlamayı önemli ve aktif bir unsur haline getirmektedir (Yılmaz vd., 2020: 285).

Göç kavramının tüm disiplinlerce kabul edilmiş ortak ve evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durumun en temel nedeni, her bilimsel disiplinin göçü, kendi çalışma alanları kapsamında ele alması ve bu bağlamda değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bu durum haliyle literatürde birçok göç tanımının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yılmaz ve Mecek, 2023: 4). Yapılan araştırmalarda göçe dair çeşitli ifadeler kullanılmış olsa da genel olarak hemen hemen tamamında yer alan ortak fikir zaman ve yerleşim yeri konularıyla ilgilidir. Ancak göçün nedenleri ve sonuçları dikkate alındığında toplumsal yapıda yer alan önemli değişimleri etkilemesi açısından yalnızca salt demografik bir nüfus eylemi (Faist, 2003: 41; Demirkanoğlu, 2017: 259; Özer, 2004: 11) ya da coğrafik olarak bir yer değiştirilmesi (Tekeli, 2008: 18; Gündüz ve Yetim, 1997: 110; İçduygu ve Ünalın, 1998: 38; Keleş, 1998: 58; Karpat, 2010: 71) olarak ifade edilmektedir. Daha genel ve kapsayıcı olması açısından göç (Yılmaz vd., 2020: 287);

“Muhtelif çekici ve/veya itici sebeplerden dolayı, insanların belirli bir zaman dilimi içerisinde, içinde buldukları yerleşim alanlarından bireysel ya da kitlesel olarak ayrılarak, iskan amacıyla, yer değişikliği olarak anlamlandırılabilir (eski yerleşim alanından tamamen kopuk sayılabilecek) mesafedeki başka bir yerleşim alanına, kalıcı ya da yarı kalıcı olarak hareket etmeleri, yer değiştirmeleridir”

İnsanları doğdukları ve çocukluk yıllarının geçirdiği ülkelerinden göç etmeye zorlayan birçok neden bulunduğu tartışılmazdır (Tamer, 553: 2019). Göç kavramı sadece yerel veya ülke içerisindeki bir boyutta değil uluslararası boyutta kendini göstermekte ve farklı toplumlar üzerinde çeşitli gerekçelerle gerçekleştirilmektedir. Ayrıca neden sonuç ilişkisiyle de toplumun özgün koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Yılmaz ve Karakaya, 2019: 91; Belli ve Aydın, 2019: 816). Ülkeleri meşgul eden en önemli konulardan birisi de göç konusudur. Göç ülkelerin büyük çoğunluğunun ortak sorunu olmasından kaynaklı evrensel bir sorun olarak ifade edilebilir (Yılmaz, 2019: 1709). İnsanlar tam anlamıyla sosyal adaletin ülkelerde sağlanmamış olması, kentlerdeki gelir düzeylerinin eşit olmamasından kaynaklı farklı gerekçelerle göç eylemlerine başvurmaktadır.

Genellikle göçün nedenleri; insanların ekonomik koşullarının iyi olmamasından kaynaklı ekonomik nedenler (işsizlik, yoksulluk, geliri yüksek bir iş sahibi olma arzusu), savaş, darbe ya da istilalar, eziyet etme gibi siyasal nedenler, Farklı kentlere göç eden akraba ya da arkadaşlarla tekrar bir araya gelme arzusu gibi Sosyal nedenler, sel, deprem, heyelan ve kuraklık gibi doğal kaynaklı olarak ortaya çıkan nedenler olarak sıralanabilir (Arsenault, 2011: 6-11; Ağır ve Sezik, 2015: 97).

Sonuç olarak göç, toplumsal yaşamı doğrudan ve derinden etkileyen ekonomik, kültürel, sosyolojik, siyasal vd. boyutlarda çıktıkları olan çok yönlü bir süreç ve eylemdir. Göç eylemi, bütünsel olarak sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklandığı gibi daha özeldir iklimsel değişimler, afet olayları (deprem, heyelan, sel baskını vd.), salgın hastalıklar, terör eylemleri ve savaş gibi nedenlerle de gerçekleşebilmektedir. Bu olaylardan birisinin ya da birkaçının varlığı göç hareketlerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır (Yılmaz ve Mecek, 2023: 1).

3. TÜRKİYE’DE SURİYELİ GÖÇ SONRASI KENTLERİN DURUMU

Göçler coğrafik açıdan ülke içerisinde yapılan iç göç ve ülke sınırları dışına yapılan dış göç olarak; göçe karar verme açısından zorunlu göç ve gönüllü göç, göç eden insanların nitelikleri göz önüne alınan işgücü göçü olarak çeşitleri bulunmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687; Atmaca, 2019: 1056;

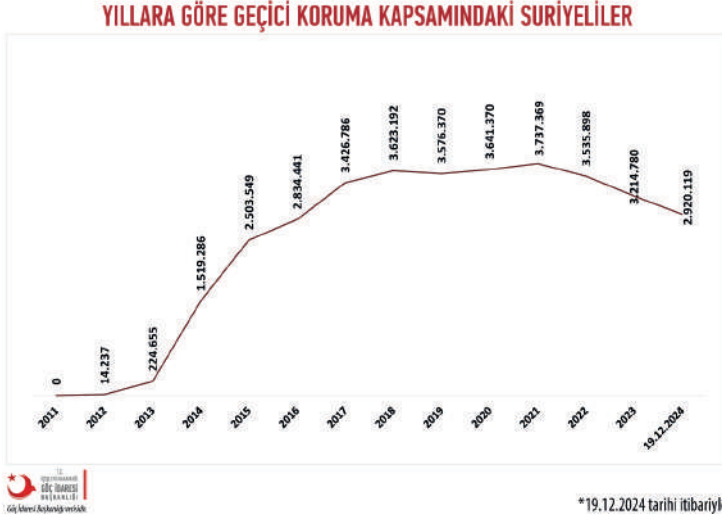
Yergin ve Erol, 2013: 169). Göç toplumsal varoluşun farklı boyutlarını içeren yalnızca göç edeni değil gelecek kuşakları da etkileyen bir süreç olarak ifade edilebilir. Bu sürecin hem olumlu hem de olumsuz yönde yansımaları olabilmektedir (Erat, 2017: 199; İzci ve Yılmaz, 2019: 214). Göç kavramı durağan olmayan dinamik bir yapıya sahip, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre değişkenlik gösteren ve farklı içeriğe sahip olması ile beraber farklı bağlamlarda ele alınan geniş bir konu olması göçe yönelik tanımlar yapılmasını zorlaştırmaktadır (Akşit, 1998: 67; İçduygu ve Ünal, 1998: 38; Tamer ve Birvural, 2017: 22; Atmaca, 2019: 57; Kaypak, vd., 2017: 1184). Göç, insanların yaşadıkları yeri kalıcı veya yarı kalıcı olarak değiştirmesidir. Göç, terk edilen kentin toplumsal yapısını etkilemek ile beraber göçle gidilen kentin de ekonomik, sosyolojik ve siyasal yapısını etkilemektedir. Göç kavramı bir sonucu değil, süreci temsil etmektedir. Bu süreç, sağlıklı ve olağan bir kent yönetimi için hem göç alan hem de göç veren kentlerde planlamayı önemli ve aktif bir unsur haline getirebilmektedir (Lee, 1969: 285; Yılmaz, vd., 2020: 225).

Türkiye’de özellikle sosyal ve ekonomik ve kültürel nedenlerle gerçekleştirilen göç hareketi olmakla beraber güvenlik kaygısı nedenleriyle de göç hareketleri gerçekleştirilmektedir. 1950’li yıllarından sonra kırsal kesimlerden kentlere doğru yaygın olarak yapılan göçler günümüzde yoğunlukla kentten kente yapıldığı söylenebilir (Bulut ve Eraldemir, 2015: 14-15). Türkiye’ye komşu olan Suriye Arap Cumhuriyeti’nde 2011 yılından bu yana yaşanan siyasi krizler, toplumsal çöküşe neden olmuş ve güvenli bir yaşam alanı arayışına giren vatandaşların çözülme sürecini hızlandırmıştır. Türkiye bu süreçte öncelikle güney sınırından olmak üzere Suriye’den yoğun bir göç almıştır. Suriyeli göçmenler Türkiye’nin tüm kentlerine yayılmış ve bütün ülkeyi kapsayacak bir şekilde yerleşmişlerdir (Yılmaz, vd., 2020: 225). Suriye’deki iç çatışmalardan kaynaklı ülkelerini terk eden göçmenler yoğunlukla Türkiye’yi tercih etmişlerdir.

Arap halk hareketlerinin başlamasıyla diktatörlükle yönetilen Suriye’nin olayların dışında kalacağı düşünülmemiştir. Zira demokratik olmayan ya da halk tarafından kabul görmeyen rejimlerin istikrarlı olması günümüz devlet anlayışında söz konusu değildir (Akıncı, 2017: 5). Böyle bir durum sonrası Suriye’den insanlar farklı ülkelere göç etmişlerdir. Özellikle de en yakın konumda olan Türkiye’ye daha fazla göç etmişlerdir. Yapılan göçler sonrası Türkiye’de kentler üzerinde önemli etkilerinin olduğu söylenebilir.

Kentsel alan bağlamında değerlendirildiğinde Suriyeli nüfusun Türkiye’deki kentleşme tarihinde yeni bir durum ortaya çıkardığı aşikârdır (Eren ve Aydın, 2016: 32-33). Suriye’de savaşın uzun sürmesi sonucunda

merkezi yönetimin başlangıçta karşı karşıya kaldığı göç olgusuyla genel olarak yerel yönetimler özeldyse belediyeler karşı karşıya kalmıştır. Suriyeli göçmenlerin temel kentsel hizmetler ve barınma sorunuyla karşı karşıya kalan belediyeler için bir diğer sorun ise Suriyeli göçmenlerin kentsel hayata ve Türkiye toplumuna uyum sürecinin sağlanmasıdır. Suriyeli göçmenler ile ilgili Türkiye'deki nüfus dağılım verilerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Kaynak: www.goc.gov.tr; 2024

Türkiye'ye 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş sonrasında gelen ve geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli göçmenlerin sayısını gösterir tablo incelendiğinde; 2012 yılında 14.237, 2013 yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.286, 2015 yılında 2.503.549, 2016 yılında 2.834.441, 2017 yılında 3.426.786, 2018 yılında 3.623.196, 2019 yılında 3.576.370, 2020 yılında 3.641.370, 2021 yılında 3.737.369, 2022 yılında 3.535.898, 2023 yılında 3.214.780 ve 2024 yılında 2.920.119 Suriyeli göçmenin kayıtlı ve geçici koruma statüsünde yaşadığı görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin sayısının 2018 yılına kadar önemli bir sayıda yükseldiği 2019 yılında az bir sayıda düştüğü 2020 ve 2021 yıllarında kayda değer olmasa da az bir yükselme ancak 2022 yılından sonra geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli göçmenlerin sayısında aşağı yönlü bir hareket ettiği düşüşün bir kısmının Türkiye'de vatandaşlık almasından bir kısmının ise ülkelerine dönmelerinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Suriye'de Aralık 2024 sonrasında Esad rejiminin yıkılmış olması ve bölgede güvenli bir ortamın sağlanması halinde bu sayı gelecek yıllarda da azalım eğiliminde olacaktır.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

İ. SIRA	İLLER	KAYITLI SURIYELİ SAYISI	İ. NÜFUSU	İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISI	KAYITLI SURIYELİ SAYISINI İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISINA ORANI	İ. SIRA	İLLER	KAYITLI SURIYELİ SAYISI	İ. NÜFUSU	İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISI	KAYITLI SURIYELİ SAYISINI İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISINA ORANI
1	ADANA	211.700	2.270.280	2.402.008	8,8%	42	KARAMANMARAĞ	82.800	1.116.608	1.130.400	7,3%
2	ADYAMAN	29.678	904.978	626.637	3,2%	43	KARAKÖK	1.114	295.242	256.396	0,4%
3	AFFONKARAHİSAR	9.276	751.348	700.629	1,2%	44	KARAMAN	102	263.900	204.772	0,1%
4	AĞRI	887	311.238	512.065	0,3%	45	KARS	182	278.226	276.897	0,0%
5	AĞSARAY	3.275	438.308	441.779	0,3%	46	KASTAMONU	1.138	388.990	390.120	0,3%
6	AMASYA	1.176	339.328	340.705	0,3%	47	KAYSERİ	79.564	1.445.683	1.515.247	5,2%
7	AMİGA	15.642	5.883.442	5.880.104	1,4%	48	KIRSEKİ	1.748	285.794	287.402	0,6%
8	ANTALYA	6.461	2.486.349	2.302.810	0,3%	49	KIRILKALE	171	377.216	377.827	0,0%
9	ARDAHAN	200	32.831	32.921	0,1%	50	KIRSEHİR	1.247	247.179	246.326	0,5%
10	ARTVİN	89	172.356	172.425	0,0%	51	KİLİS	63.520	105.170	218.999	29,0%
11	AYDIN	8.238	1.341.742	1.369.936	0,6%	52	KOCALİ	51.404	2.302.907	2.354.311	1,3%
12	BALIKESİR	4.163	1.273.519	1.277.882	0,3%	53	KONYA	138.849	2.328.241	2.428.110	4,7%
13	BAĞIŞ	274	207.238	207.232	0,1%	54	KÜTAYHA	1.091	375.674	376.765	0,3%
14	BATMAN	11.213	447.306	658.438	1,7%	55	MALATYA	27.310	742.726	770.886	1,5%
15	BAŞBAĞ	28	84.047	84.073	0,0%	56	MARİA	12.881	1.475.716	1.484.977	0,1%
16	BİLECE	900	228.868	228.868	0,4%	57	MARDİN	46.273	888.474	936.247	0,6%
17	BİNGÖL	1.171	285.659	288.223	0,4%	58	MERSİN	186.841	1.988.889	2.123.232	1,1%
18	BİTLİS	1.827	329.747	360.774	0,2%	59	MUĞLA	10.288	1.064.736	1.077.824	0,5%
19	BOLU	3.128	324.789	328.217	0,7%	60	MÜŞ	1.338	389.879	401.217	0,3%
20	BURDUR	7.987	277.432	285.439	2,8%	61	NEVEŞEHİR	11.224	319.594	328.118	1,7%
21	BURSA	368.744	3.214.571	3.203.315	4,9%	62	NİĞDE	5.283	377.880	382.200	1,7%
22	ÇANAKKALE	1.123	170.489	173.823	0,6%	63	ORDU	843	776.800	776.448	0,1%
23	ÇANIRI	538	301.501	306.889	0,2%	64	OSMANİYE	38.020	517.686	595.986	4,8%
24	ÇORUM	3.172	328.351	331.723	0,6%	65	RIZE	1.248	320.506	321.754	0,1%
25	DEZİLİ	13.181	1.699.882	1.672.183	1,2%	66	SAKARYA	15.676	1.088.115	1.113.191	1,3%
26	DİYARBAKIR	21.482	2.818.133	1.839.615	1,7%	67	SAMSUN	8.291	1.377.546	1.381.747	0,6%
27	DÜZCE	1.343	400.826	411.168	0,2%	68	SİRT	1.231	347.412	350.143	0,2%
28	EDİRNE	324	419.913	428.437	0,1%	69	SİNOP	204	228.716	228.820	0,0%
29	ELAZIĞ	18.791	804.411	815.320	1,7%	70	SIVAS	1.829	890.401	855.780	0,4%
30	ERZİNCAN	115	243.299	245.514	0,0%	71	ŞANLIURFA	244.876	2.123.954	2.418.840	5,9%
31	ERZURUM	798	749.993	750.791	0,1%	72	ŞIRNAK	1.023	570.765	572.668	0,1%
32	ESKİŞEHİR	6.843	913.418	922.261	0,7%	73	TEKİRDAĞ	11.665	1.187.859	1.178.774	0,9%
33	GAZİANTEP	409.291	2.184.134	2.573.425	15,9%	74	TOKAT	1.354	696.334	698.286	0,2%
34	GİRESUN	387	461.712	462.480	0,1%	75	TRABZON	1.448	824.332	828.900	0,4%
35	GİRESUN	90	148.539	148.629	0,0%	76	TUNCELİ	40	89.317	88.357	0,0%
36	HAKKARİ	11	287.625	287.626	0,0%	77	UŞAK	2.584	377.011	379.997	0,7%
37	HATAY	219.721	1.544.640	1.764.261	12,6%	78	VAN	1.888	1.127.812	1.128.911	0,2%
38	İZMİR	14	203.738	203.812	0,0%	79	YALOVA	3.518	304.720	308.128	1,1%
39	İZMİR	7.263	449.777	456.480	1,7%	80	YILDIZLI	4.792	420.659	425.481	1,2%
40	İSTANBUL	506.086	15.465.024	16.162.010	1,3%	81	ZONGULDAK	407	511.412	502.989	0,3%
41	İZMİR	115.219	4.479.315	4.194.744	2,5%						

*19.12.2024 tarihi itibarıyla

Kaynak: www.goc.gov.tr; 2024

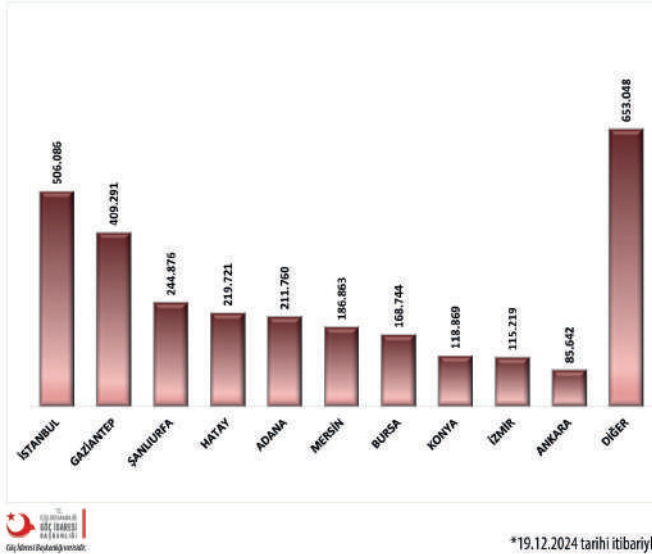
Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlerin kentlere göre dağılımını gösteren tablo incelendiğinde en fazla Suriyeli göçmenlerin yaşadığı 5 kentin; 506.600 Suriyeli göçmenin İstanbul kentinde, Gaziantep kentinde 409.29, Şanlıurfa kentinde 244.876, Hatay kentinde 219.721 ve Adana kentinde 21.760 Suriyeli göçmenin kayıtlı olarak yaşadığı, en az sayıda yaşayan ilk 5 kentteki kayıtlı Suriyeli göçmen nüfusuna bakıldığında; Hakkari kentinde 11, Bayburt kentinde 28, Tunceli kentinde 40, Artvin kentinde 69 ve Iğdır kentinde 74 Suriyeli göçmen yaşamaktadır.

Tabloda öne çıkan Kilis kentindeki kayıtlı Suriyeli nüfus 63.520 olup kent nüfusu 155.179’dur. Kente yaşayan toplam kişi sayısı 218.699 olup Suriyeli

nüfusa oranı yüzde 29,04'tür. Suriyeli göçmenlerin nüfusunun Suriye'ye daha yakın bir kent olmasından dolayı Kilis kentinde önemli bir yüzdelik dilim oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenlerin daha fazla yaşadığı kentlerde uyumsuzluk sorununun bertaraf edilmiş olduğu söylenebilir. Genel anlamda ise Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de büyük kentlerin olanaklarının daha fazla olmasından kaynaklı tercih etmiş oldukları kentlerde işgücü ihtiyaçlarının karşılandığı özellikle ara elaman eksikliğinin büyük kentlerde giderilmesi noktasında önemli bir paylarının olduğu gözlemlenmiştir.

Son olarak yine tabloya da bakıldığında Türkiye'de 81 kent bulunmakta ve kentlerin 30'u büyükşehirlerden oluşmaktadır. Suriyeli göçmenler hem büyükşehirler hem de diğer şehirler olmak üzere ülkenin genelinde varlık göstermektedirler. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin günümüzde toplumsal uyumsuzluk sorunu genel olarak yaşamadıkları söylenebilir. Bu durumun nedeni olarak da artık 15 yıla yakın bir süredir Türkiye'de yaşamış olmalarından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin bölgesel olarak yaşam alanlarına bakıldığında ise ülkenin güney kesiminde bulunan kentleri daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİN İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

Kaynak: www.goc.gov.tr; 2024

Türkiye'de en fazla Suriyeli nüfusa ülkenin en gelişmiş büyük kenti İstanbul olduğu ardından Suriye sınırına yakın Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay

illerinin geldiği sonrasında Adana, Mersin, Bursa, Konya, İzmir ve Ankara büyük kentlerin geldiği görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin büyük kentlerde olanakların ve çeşitli fırsatların fazla olmasından dolayı daha fazla yaşamayı tercih ettiği söylenebilir. 2024 aralık ayında Esad rejiminin sona ermesi sonrasında Suriyeli göçmenlerin ne kadarının ülkelerine döneceği konusu zamanla netleşecektir. Göç idaresi başkanlığı tarafından Suriyeli göçmenlerin ülkelerine gönüllü bir şekilde dönmelerini teşvik edici faaliyetlerinin olduğu ve bu faaliyetlerin uluslararası hukuka uygun bir şekilde yapıldığı görülmektedir.

Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönenlerin insan onuruna yaraşır bir yaşam koşullarına sahip olunmasına önem verilmekte ve geri dönüşlerin süreklilik ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için geri dönenlerin yeniden entegrasyonu üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır.(www.goc.gov.tr, 2024). Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki kentlerde artık bir uyum içerisine girdikleri dolayısıyla memnun oldukları kentlerden ayrılmaları zaman alacak gibi görünüyor

4. SONUÇ

Göç, özellikle yaşam koşulları iyi olmayan kentlerden ya da kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu süreç göç edilen kentlerin hızla büyümesine neden olabilmektedir. Göç ve kent arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Göçün kentlerin gelişiminde etkisi olabildiği gibi kentlerde farklı sorunların yaşanmasına da sebebiyet verebilir. Bu nedenle ülkeler göçe yönelik farklı politikalar uygulayabilmektedir. Türkiye'de uygulanan ve zaman zaman güncelle göre farklılaşan göç politikaları kentlerde göç ile gelen göçmenlerin yaşamlarını devam ettirip ettirmeyeceği noktasında belirleyici olacaktır. Özellikle büyük kentlerde daha fazla sayıda bulunan göçmenlerin nüfuslarının kontrol altına alınması kaçak göçmenlerin önüne geçilmesi önem arz etmektedir. Ülkede İstanbul, Ankara İzmir gibi iç ve dış göçlerle aşırı nüfus alan kentlerde çeşitli sorunların yaşanmasının önüne geçmek için farklı politikaların uygulanması elzemdir. Büyük kentlere yapılan göçlerde farklı göçmen kabul kriterlerinin uygulamaya geçirilerek bir revizyon ve standartlaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Kentlerdeki düzenin bozulmaması adına belirlenen kotanın dışına çıkılmaması gelen göçmenlerin sabıkalarının olmaması, temiz bir siciile sahip olmalarına ve özellikle belirli alanlarda uzman göçmenlerin kabul edilmesi kentlerin gelişimi ve büyümesinde önemli rol oynayacaktır. Bu şekilde bir göç politikasının uygulanması kentlerdeki nitelikli göçü arttıracak ve kontrolsüz bir şekilde artan niteliksiz göçün kentler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiyi tersine dönüştürecektir. Göçün geniş ölçekte kentler üzerinde yansıyan sonuçlarının mikro ölçeğe

indirgenerek araştırılması, göçün kapsamının daraltılarak karmaşık yapıdaki göç olgusunun daha yalın, uygulanabilir ve etkin bir şekilde yönetilmesini kolaylaştıracaktır.

Kentlerin gelişiminde nüfus önemli bir güçtür. Önemli olan kentlerdeki nüfusun dengeli bir şekilde dağılımı ve kentin kapasitesinin kaldırabileceğinden fazla bir nüfus ile karşılaşmamasıdır. Alt ve üst yapının yeterli olduğu düzeyde olan kentlerdeki nüfus ya da orantılı bir şekilde artan nüfus kentlerin gelişiminde önemli katkılar sunabilmektedir. 2011 yılında Suriye’de iç karışıklık sonrası çıkan savaş sonrası Suriyeli kitleler halinde Türkiye’ye göç etmeye başlamış ve ülkedeki kentler ani bir nüfus artışı ile karşı karşıya kalmıştır. Büyük kentlerde iş olanaklarının daha fazla olması ve farklı fırsatlar sunmasından dolayı daha çok tercih edilmiştir. Suriyeli göç ile birlikte kentlerdeki ara elaman ihtiyacı karşılanmıştır. Kentlerde genel anlamda adaptasyon sorununu aştıkları söylenebilir. 2024 Aralık ayında Esad rejiminin yıkılması ile birlikte Suriyeli göçmenlerin ülkelerine döneceği düşünülmekte ancak Suriye’deki yaşam koşulları tamamen iyileştirilmeden insanların özellikle güvenlik kaygıları giderilmeden Türkiye’den ayrılacakları hatta Suriyeli genç kesimin Suriye’deki koşullar beklenen düzeyde karşılanması halinde dahi yaşadığı kentlerden ayrılmayacakları düşünülmektedir. Kentlerde yaşayan Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de kalıp kalmayacağı zamanla netleşecektir henüz bu konu ile ilgili net bir söylem doğru olmayacaktır.

Kaynakça

- Ağır, Osman ve Sezik, Murat (2015), “Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları”, *Birey ve Toplum Dergisi*, C. 5, S. 9, ss. 95-123.
- Akşit, B. (1998), “İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler Köy Tarafından Bir Bakış”, Türkiye’de iç göç, ss. 22-37, *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını*, İstanbul.
- Akıncı, B. (2017). Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi’nin 25 Eylül Referandum Kararının Türkiye’nin Ulus Devlet Kimliğine Etkileri, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, Volume II/Issue II- Winter 2017, Nevşehir.
- Arsenault, N. (2011). Understanding Migration Curriculum Resources for the Classroom. Revised Edition, Austin: The University of Texas.
- Atmaca, Y. (2019), “Türkiye’deki Göç Yönetimi Politikalarının Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Sürecinde Değerlendirilmesi”, *Route Educational and Social Science Journal*, Vol.6(7), pp. 1054-1066
- Atmaca, Y. (2019), “Belediyeler ve Göçmen Politikaları: Çankırı Örneği”, *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, C.12, S. 1, ss. 56-66.
- Bal, Hüseyin (2006), Kent Sosyolojisi, *Fakülte Kitabevi*, Isparta.
- Belli, A. (2020), “Suriyeli Göçünün Kentleşme Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Kilis Belediyesi Stratejik Planının İçerik Analizi”, Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri (Ed. Vedat Yılmaz ve Yıldız Atmaca), *Ekin Yayınevi*, Bursa, ss. 169-186.
- Bulut, Y. ve Eraldemir, Z. (2015), “Göç Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dörtüyl İlçeleri Ölçeğinde İncelenmesi”, Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü, (Ed. Yakup Bulut), ss.13-38, *Umuttepe Yayınları*, Kocaeli
- Erat, V. (2017), “Küreselleşme ve Ulus-Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S. 15, ss. 197-209.
- Eren, V. Aydın A. (2016), Türkiye’de Kentleşme Sürecinde Yeni Bir Olgu: Suriyeli Kentliler, Ocak 2016, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2(2):31-38.
- Faist, T. (2003), “Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar”, (Çev. A. Zana Gündoğan ve C.Acar), Bağlam Yayınları, Ankara.
- Gündüz, M. ve Yetim, N. (1997, “Terör ve Göç”, II.Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım 1996 Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı, *DİE ve Sosyoloji Derneği Ortak Yayını*, ss.109-116, Ankara.
- İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998), “Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, Türkiye’de İç Göç, s.38-55, *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını*, İstanbul.

- İzci, F. ve Yılmaz, V. (2019), “Kentlerin Kalkınması Sürecinde Göçün Etkileri: Van İli Örneği”, (Ed. İsmet Yılmaz, Ekrem Karabulut ve Faruk Serin) *Malatya Turgut Özal Üniversitesi 5.Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, ss. 209-220.
- Kaypak, Ş., Bimay, M. ve Yılmaz, V. (2017), “Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü: Batman Örneği”, (Ed. Ahmet Yatkın), *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Elazığ.
- Lee, E. S. (1969), “A Theory of Migration”, *Migration* (Der. J. A. Jackson), *Cambridge University Press*, Great Britain, pp.283-297.
- Meccek, M. (2021), “Akıllı Yaşam ve Kent Aracı Olarak Yerel Yönetimlerin Güvenli Kent Uygulamaları”, *Kurumsal Bilgi Yönetimi: Teknolojik Eğilimler* (Ed. Mustafa Kocaoğlu ve Sefa Usta), İstanbul: Eğitim Yayınları, ss. 433-456.
- Tamer, M. ve Birvural, A. (2017) “Mültecilerin Uyum Sürecinde Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, C.9, S. 35, ss. 21-27
- Yergin, H. ve Erol, A. (2013), “Göç, Tehcir ve Hicret Kavramları Işığında Köyden Kente Taşınmaların Değerlendirilmesi: Hakkari Örneği” *3rd Arab-Turkish Congress of Social Sciences*, ss. 167-180.
- Yılmaz, A. (2014), “Uluslararası Göç: Çeşitleri ve Etkileri”, *Electronic Turkish Studies Journal*, Volume 9, Issue 2, pp. 1685-1704.
- Yılmaz, V. (2019), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Sürecinin Yansımaları ve Kentleşme” *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(7), ss. 119-133.
- Yılmaz, V. (2019), “İç Göçün Nedenleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis İli Örneği” *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 18, ss. 1709-1735.
- Yılmaz, V. ve Karakaya, S. (2019), “İç Göçün Nedenleri ve Sonuçlarının Analizi: Muş İl Örneği”, *İşletme ve Yönetim Araştırmaları I* (Ed. Mustafa Fedai Çavuş), *Akademisyen Kitabevi*, Ankara.
- Yılmaz, V. ve Meccek, M. (2023), “Kavramsal ve Kuramsal Açından Göç”, *Türkiye’de Göç Yönetimi Politikaları* (Ed. Vedat Yılmaz, Muzaffer Bimay), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 1-26.
- Yılmaz, V., Çelik Efşan, N. ve Meccek, M. (2020), “Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi” *Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri* (Ed. Vedat Yılmaz ve Yıldız Atmaca), Ekin Yayınevi, Bursa, ss. 225-245.
- World Vision, <https://www.wvi.org/sites/default/files/Defining%20urban%20contexts%2012.11.17.pdf>, (ET. 04.11.2024).
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, ET. 19.12.2024.
- <https://www.goc.gov.tr/gonullu-geri-donus>, ET. 19.12.2024.

Güncel Kent Araştırmaları

Editör:

Doç. Dr. Vedat YILMAZ

 ÖZGÜR
YAYINLARI

ISBN 978-625-5958-24-2

9 786255 958242